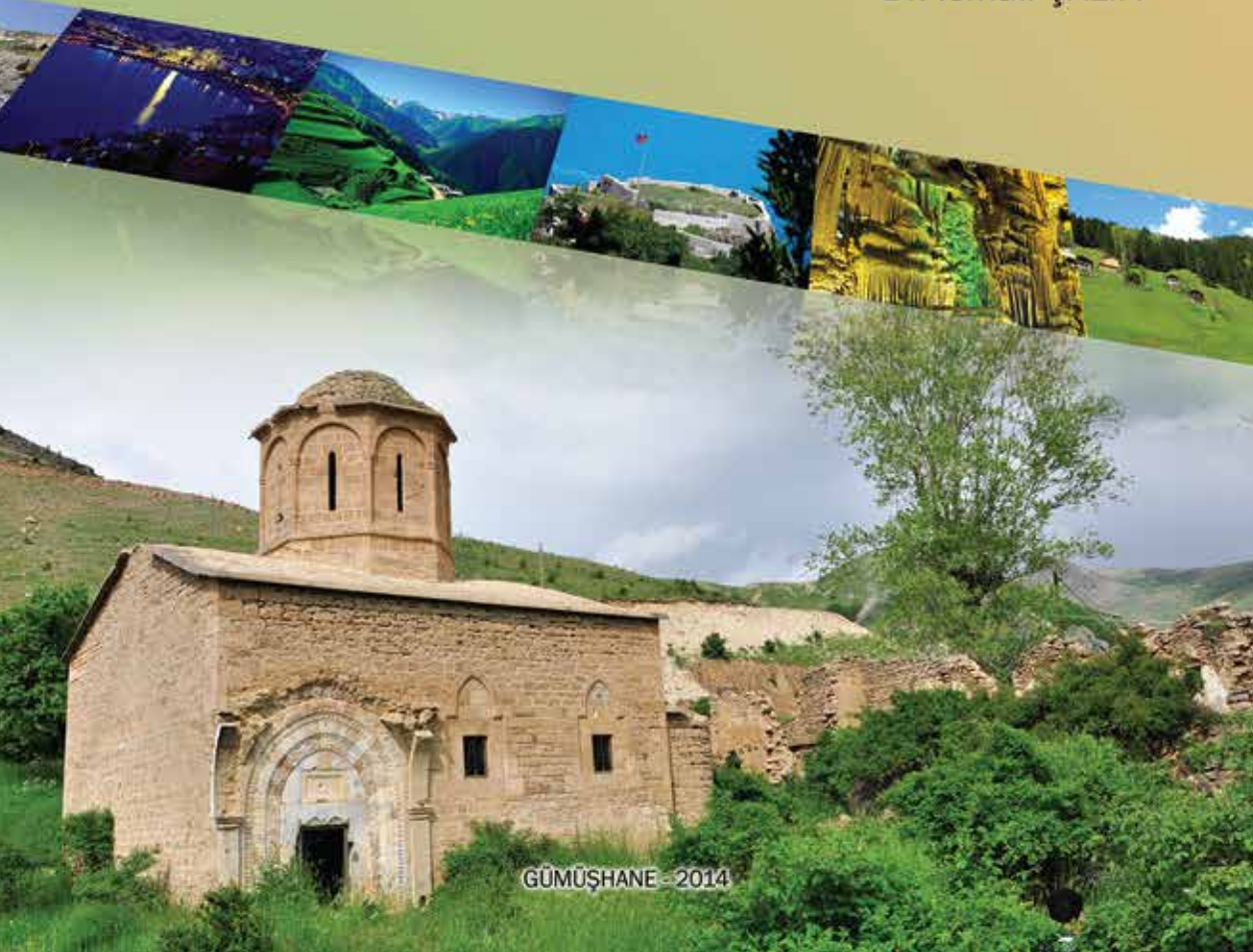

DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM ARAŞTIRMASI (Gümüşhane-Trabzon-Rize-Artvin-Giresun-Ordu)

Dr. İsmail ÇALIK

GÜMÜŞHANE - 2014

DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM ARAŞTIRMASI

Gümüşhane, Trabzon, Rize,
Artvin, Giresun, Ordu

Dr. İsmail ÇALIK

Gümüşhane, 2014

DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM ARAŞTIRMASI

Gümüşhane, Trabzon, Rize,
Artvin, Giresun, Ordu

Bu çalışma 30.04.2014 tarihinde, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı'nda savunulan "Sürdürülebilir Turizm Göstergeleri Bağlamında Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Analizi" adlı doktora tez çalışmasının basılı halidir.

Gümüşhane Üniversitesi Yayın No : 28

ISBN : 978-605-4838-09-7

Kitabın Adı:

Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Araştırması
(Gümüşhane, Trabzon, Rize, Artvin, Giresun, Ordu)

Kapak Tasarım:

Öğr. Gör. Nihat ÖZDEMİR

Yazarlar

Dr. İsmail ÇALIK

Danışman

Prof. Dr. Orhan Batman

Yayınevi:

Gümüşhane Üniversitesi Yayınları
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Baskı:

Ekspres Ofset Mat. ve Amb.San.Tic.Ltd.Şti.

0.212 567 29 62

2015

Eserin etik sorumluluğu yazara aittir. Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın yayın hakları Gümüşhane Üniversitesi'ne aittir. İzinsiz kopyalanamaz, aktarılamaz, çoğaltılamaz.

Sevgili Kızım
Zeynep Berra ÇALIK'a

ÖNSÖZ

Sürdürülebilir turizm, turizm faaliyetleri kaynaklı ekolojik, sosyal ve ekonomik tahribatın boyutlarına odaklanılan, kitle turizminin etkilerinin paydaşların görüşleri doğrultusunda tartışıldığı temel yaklaşımdır. Sürdürülebilir turizm göstergeleri ise turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirlik ölçütlerine göre planlanması sürecinde paydaşlara rehberlik eden veri setleridir. Bu çalışmada Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan turizm paydaşlarına rehberlik edecek sürdürülebilir turizm göstergelerinin belirlenmesi ve bölge illerinin bu göstergelere göre değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmanın basılı hale getirilmesine öncülük eden değerli Rektörümüz Sn. Prof. Dr. İhsan GÜNAYDIN'a ve araştırmanın hazırlanmasında büyük emeği olan tez danışmanım Sn. Prof. Dr. Orhan BATMAN'a sonsuz şükranlarımı sunarım. Sn. Doç. Dr. Burhanettin ZENGİN ve Sn. Prof. Dr. Mustafa AKAL bütün süreç boyunca her anlamda yanımda olmuş, desteğini ve katkılarını esirgememişlerdir. Sn. Doç. Dr. Oğuz TÜRKEY, Sn. Doç. Dr. Mehmet Akif ÖNCÜ, Sn. Doç. Dr. Selim İNANÇLI ve Sn. Yrd. Doç. Dr. Süleyman AĞRAŞ de çalışmamızın son haline gelmesine değerli katkılar yapmışlardır. Ayrıca verilerin analiz edilmesi sürecinde yardımları bulunan mesai arkadaşlarım Sn. Araş. Gör. Gökhan AĞAÇ, Sn. Araş. Gör. Samed ÖZDEMİR ve Sn. Öğr. Gör. Selahattin OKUROĞLU'na ve bu vesileyle tüm hocalarıma teşekkürlerimi borç bilirim.

Diğer taraftan, verilerin toplanması sürecinde değerli katkıları olan Uzungöl İnan Kardeşler Otel Müdürü Sn. Aysel İNAN, Gobleç Hotel Müdürü Sn. Fikret GÖZ, Akçaabat Belediye Başkanı Sn. Refik TÜRKMEN, Yomra Belediye Başkanı Sn. İbrahim SAĞIROĞLU, Saylamlar Hotel Satış Müdürü Sn. Derya E.GÖZTEPE, Gümüşhane Kent Konseyi Başkanı Sn. Hasan PİR, Trabzon Tema İl Temsilcisi Sn. Yrd. Doç. Dr. Coşkun ERÜZ, Giresun TİOYO Öğr. Gör. Sn. Yeliz ULUSAN, Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri Sn. Çetin Oktay KALDIRIM, Artvin Kültür Turizm İl Müdürü Sn. Hüseyin ATEŞ, Artvin Şavşat Laşet Pansiyon Sn. Mete BEY, Uzungöl Aygün Hotel Sn. Hicran AYGÜN, Ordu İl Kültür ve Turizm Müdürü Sn. Erkan GÜLDEREN, Giresun İl Kültür ve Turizm Müdürü Sn. Emin YILMAZ, Rize İkizdere Ridos Otel Sn. Kasım EKŞİOĞLU, bölge illerinde akademisyen olarak çalışan değerli hoca arkadaşlarımız ve yer darlığı nedeniyle ismini belirtmediğim otel işletmesi yöneticisi, belediye başkanı, öğretim elemanı, turist rehberi, seyahat acentası yöneticisi olarak görev yapan herkese teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak araştırmanın hazırlanmasında değerli katkıları olan kardeşim Fatih ÇALIK, bu meşakkatli süreçte manevi desteğini yanımda hissettiğim babam Muammer ÇALIK, annem Ayşe ÇALIK, eşim Havva ÇALIK, diğer kardeşlerim Zehra ÇALIK, Abdullah ÇALIK ve Nurullah ÇALIK başta olmak üzere tüm aile bireylerime sonsuz şükranlarımı sunarım.

Yrd. Doç. Dr. İsmail ÇALIK

Gümüşhane, 2014

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	ix
GRAFİK LİSTESİ	x
TABLOLAR LİSTESİ.....	xii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	10
1.1. Sürdürülebilirlik Kavramı.....	10
1.2. Sürdürülebilir Gelişme.....	10
1.2.1. Uluslararası Stockholm İnsan Çevresi Konferansı, 1972.....	13
1.2.2. Ortak Geleceğimiz (Brundland) Raporu, 1987	14
1.2.3. Birleşmiş Milletler Çevre ve Gelişme Konferansı (Rio Konferansı) , 1992 ...	15
1.2.4. Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Johannesburg), 2002	17
1.2.5. Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı, 2012	18
1.3. Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme.....	18
1.4. Sürdürülebilir Turizm.....	19
1.5. Sürdürülebilir Turizm Göstergeleri	28
İKİNCİ BÖLÜM: SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM GÖSTERGELERİ ÇERÇEVESİNDE DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ İLLERİNDE BİR ARAŞTIRMA...36	
2.1. Gelişme Alanının/ Destinasyonun Sınırlandırılması ve Tanımlanması	37
2.1.1. Fiziksel Özellikler	37
2.1.2. Beşeri Özellikler	40
2.2. Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Göstergelerinin Seçimi	43
2.3. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Seçilen Sürdürülebilir Turizm Göstergelerinin Sürdürülebilir Performans Endeksi Yöntemi 'ne Göre Ölçülmesi	45
2.3.1. Sürdürülebilir Performans Endeksi Yöntemi	46
2.3.2. Sürdürülebilir Turizmin Ekonomik Göstergeleri.....	47
2.3.3. Sürdürülebilir Turizmin Sosyal Göstergeleri.....	65
2.3.4. Sürdürülebilir Turizmin Çevresel Göstergeleri	85
2.3.5. Sürdürülebilir Turizmin Planlama ve Kontrol Göstergeleri	100
2.3.6. Sürdürülebilir Performans İndeksi Toplam Değerlerine Göre Bölge İllerinin Karşılaştırılması	105
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM ÇERÇEVESİNDE DOĞU KARADENİZ İLLERİ PAYDAŞLARI GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ ...116	
3.1. Çözümleme için Kullanılan Tematik Kategoriler	117
3.1.1. Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Sürdürülebilir Turizm Paydaşları Sürdürülebilir Turizm Gelişimini Engelleyecek Sorun Alanları (α Kategoriler)	119
3.1.2. Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Sürdürülebilir Turizm Paydaşları Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Katkı Sağlayacak Güçlü Yönler (β Kategoriler).....	129
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	138
EKLER	146

KISALTMALAR

BİMER	: Başkanlık İletişim Merkezi
CCAP	: Carrying Capacity Assessment Process
DOKA	: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı
DOKAP	: Doğu Karadeniz Planı
DSİ	: Devlet Su İşleri
İBBS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması
LAC	: Limit of Acceptable Change
ROS	: Recreational Opportunity Spectrum
SPI	: Sürdürülebilir Performans Endeksi
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UN	: Birleşmiş Milletler
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNWTO	: Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
URAK	: Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu
VAMP	: Management Process for Visitor Activities
VERP	: Visitor Experience and Resource Protection
VIM	: Visitor Impact Management
WCED	: Dünya Çevre ve Kalkınma Konseyi

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi Sayıları Endeks Değerleri	49
Grafik 2: Belediye Belgeli Konaklama İşletmelerinde Konaklayan Kişi Sayıları Endeks Değerleri	49
Grafik 3: Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Geceleme Sayıları Endeks Değerleri	51
Grafik 4: Belediye Belgeli Konaklama Tesislerinde Geceleme Sayıları Endeks Değerleri	51
Grafik 5: Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Doluluk Oranları Endeks Değerleri	53
Grafik 6: Belediye Belgeli Konaklama Tesislerinde Doluluk Oranları Endeks Değerleri	53
Grafik 7: Trabzon Havalimanı İstatistikleri Endeks Değerleri	55
Grafik 8: Trabzon Limanı Kruvaziyer Gemi ve Yolcu İstatistikleri Endeks Değerleri	56
Grafik 9: Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Yatak Kapasitesi Endeks Değerleri	57
Grafik 10: Turizm Yatırım Belgeli Tesislerde Yatak Kapasitesi Endeks Değerleri	58
Grafik 11: Belediye Belgeli Tesislerde Yatak Kapasitesi Endeks Değerleri.....	59
Grafik 12: Kamusal Turizm Yatırımları Endeks Değerleri	61
Grafik 13: Konaklama İşletmesi Sahiplerinin Memleketleri (%).....	62
Grafik 14: Konaklama İşletmesinde Çalışanların Memleketleri (%)	63
Grafik 15: Konaklama İşletmelerinde Kalite Sertifikasına Sahip Firma Sayısı (%)	65
Grafik 16: Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki İllerin Net Göç Oranları Endeks Değerleri.....	66
Grafik 17: Konaklama İşletmelerinde Çalışan Personellerin Eğitim Durumları (%).....	68
Grafik 18: Halk Kültürü Alan Araştırmaları Endeks Değerleri	70
Grafik 19: Somut Olmayan Kültürel Miras Araştırmaları Endeks Değerleri	71
Grafik 20: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Sinema İzleyicisi Sayıları Endeks Değerleri.....	73
Grafik21: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Tiyatro İzleyicisi Sayıları Endeks Değerleri	74
Grafik 22: Halk Kütüphanesi Yararlanma Sayıları Endeks Değerleri	75
Grafik 23 : Turizm İşletmelerinde İstihdam Edilen Kadınların Sayısı (%)	77
Grafik 24: Kültürel Değerlerin Restorasyonu Projesi Sayıları Endeks Değerler	78
Grafik 25: Restorasyon Projesi Tutarları Endeks Değerleri	79
Grafik26: Turizm İşletmelerinde Tam Zamanlı ve Mevsimsel İstihdam Edilen Personeller (%).....	81

Grafik 27: Otellerde Engelli Odası Bulundurma Durumu (%).....	82
Grafik 28: Doğu Karadeniz İlleri Hastane Sağlık Personeli Sayıları Endeks Değerleri	84
Grafik 29: Doğu Karadeniz İlleri Hastane Yatak Kapasiteleri Endeks Değerleri.....	85
Grafik 30: Belediyeler Tarafından Toplanan Katı Atık Miktarı (1000 Ton) Endeks Değerleri	86
Grafik 31: Atık Hizmeti Verilen Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı (%)Endeks Değerleri	87
Grafik 32: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Kış Dönemi Ortalama Kükürt Dioksit (SO ₂) Endeks Değerleri.....	89
Grafik 33: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Kış Dönemi Ortalama Partiküler Madde Endeks Değerleri (PM ₁₀)	90
Grafik 34: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Ağaçlandırma Alanları Endeks Değerler	92
Grafik 35: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Erozyon Kontrolü Çalışmaları İndeks Değerleri	93
Grafik 36: Doğu Karadeniz Bölgesi Korunan Alanlar (%).....	94
Grafik 37: İşletmede Olan Hidroelektrik Santralleri Kurulu Güçleri Endeks Değerleri	96
Grafik 38: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Hidroelektrik Santralleri Brüt Üretim Miktarı Endeks Değerleri.....	97
Grafik 39: Organik Tarım Üretim Miktarı Endeks Değerleri	99
Grafik 40: Organik Tarım Üretim Alanı Endeks Değerleri.....	100
Grafik 41: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarından Desteklenen Turizm Projesi Sayıları Endeks Değerleri	102
Grafik 42 : Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Desteklenen Turizm Projesi Tutarları Endeks Değerleri.....	103
Grafik 43: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Turizm Sektörü Paydaş Etkinlikleri Endeks Değerleri	104

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Sürdürülebilir Gelişmenin Bileşenleri.....	11
Tablo 2: Gündem 21 Temel Sürdürülebilirlik Ölçütleri	16
Tablo 3: Sürdürülebilir Turizm İlkeleri	22
Tablo 4: Birleşmiş Milletler Çevre Programı Tarafından Desteklenen Bazı Sürdürülebilir Turizm Projeleri	25
Tablo 5: Dünya Turizm Örgütü Sürdürülebilir Turizm Temel Göstergeleri.....	30
Tablo 6: Dünya Turizm Örgütü Tarafından Belirlenen Gösterge Listesi	31
Tablo 7: Doğu Karadeniz Bölgesi İllerin 'de Yıllara Göre Nüfus Değişim	40
Tablo 8: Doğu Karadeniz Bölgesi Nüfus Durumu (2012)	41
Tablo 9: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Gelişmişlik Sıralamaları (2011)	41
Tablo 10: Doğu Karadeniz İllerine Ait Bazı Ekonomik Göstergeler	42
Tablo 11: İBBS Düzey 2 TR 90 Bölgesi'ne Ait Ekonomik, Sosyal ve Demografik Göstergeler (2012)	42
Tablo 12: Doğu Karadeniz Bölgesi İçin Seçilen Ekonomik, Sosyal ve Çevresel Sürdürülebilir Turizm Göstergeleri.....	44
Tablo 13: Turizm İşletme Belgeli ve Belediye Belgeli Konaklama Tesislerinde Konaklayan Kişi Sayıları (2008/2012)	48
Tablo 14: Turizm İşletme Belgeli ve Belediye Belgeli Konaklama İşletmelerinde Geceleme Sayıları (2008/2012)	50
Tablo 15: Turizm İşletme Belgeli ve Belediye Belgeli Konaklama İşletmelerinde Doluluk Oranları (2008/2012 Yılları)	52
Tablo 16: Trabzon Havalimanı İstatistikleri	54
Tablo 17: Trabzon Limanı Gemi ve Yolcu İstatistikler	55
Tablo 18: Doğu Karadeniz Bölgesi Turizm İşletme Belgeli Tesisler Yatak Kapasitesi	57
Tablo 19: Doğu Karadeniz Bölgesi Turizm Yatırım Belgeli Tesisler Yatak Kapasitesi	58
Tablo 20: Belediye Belgeli Tesislerde Yatak Kapasitesi	59
Tablo 21: Turistik Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımları	60
Tablo 22: Turizm İşletmeleri Sahiplerinin Memleketleri	62
Tablo 23: Turizm İşletmelerinde İstihdam Edilen Yerel Çalışanların Sayısı	63
Tablo 24: Turizm İşletmelerinde Kalite Sertifikalı Firma Sayısı	64
Tablo 25: Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki İllerin Net Göç Oranları	66
Tablo 26: Konaklama İşletmelerinde Çalışan Personellerin Eğitim Durumları.....	67
Tablo 27: Kültür ve Turizm Bakanlığı Tarafından Yürütülen Halk Kültürü Alan Araştırmaları ve Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Desteklenen Halk Kültürünün Korunmasına İlişkin Projeler.....	69

Tablo 28: Kültür ve Turizm Bakanlığı Tarafından Yürütülen Somut Olmayan Kültürel Miras �alışmaları ve Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Desteklenen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasına İlişkin Projeler	71
Tablo 29: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Sinema İzleyicisi Sayıları	72
Tablo 30: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Tiyatro İzleyicisi Sayıları	74
Tablo 31: Halk Kütüphanesi Yararlanma Sayıları (Bin Kişi Başına Yararlanma Sayısı)	75
Tablo 32: Konaklama İşletmelerinde İstihdam Edilen Kadın Personel Sayısı	77
Tablo 33: Kültürel Değerlerin Restorasyonu, Korunması ve Bakımı İçin Hazırlanan Proje Sayıları	78
Tablo 34: Kültürel Değerlerin Restorasyonu, Korunması ve Bakımı İçin Hazırlanan Proje Fon Tutarları	79
Tablo 35: Konaklama İşletmelerinde Tam Zamanlı/Mevsimsel İstihdam Edilen Personeller	80
Tablo 36: Konaklama İşletmelerinde Engelli Oda Düzenlemesi Bulundurma Durumları	82
Tablo 37: Doğu Karadeniz İlleri Hastane Sağlık Personeli Sayıları	83
Tablo 38: Doğu Karadeniz İlleri Hastane Yatak Kapasiteleri	84
Tablo 39: Belediyeler Tarafından Toplanan Katı Atık Miktarı (1000Ton)	86
Tablo 40: Atık Hizmeti Verilen Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı (%)	87
Tablo 41: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Kış Dönemi Ortalama Kükürt Dioksit Değerleri (SO ₂) (�g/m ³)	89
Tablo 42: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Kış Dönemi Partiküler Madde Ortalama �l��m Değerleri (PM ₁₀)	90
Tablo 43: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Sürdürülebilir Yönetilen Ağaçlandırma Alanları (hektar)	91
Tablo 44: Doğu Karadeniz İllerinde Gerçekleştirilen Erozyon Kontrolü �alışmaları (hektar)	92
Tablo 45: Milli Park, Tabiat Parkı, Tabiat Koruma Alanı Vb. Korunan Alanlar	94
Tablo 46: İşletmede Olan Hidroelektrik Santralleri Kurulu Güçleri (MegaWatt)	96
Tablo 47: İşletmede Olan Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Hidroelektrik Santralleri Brüt �retim Miktarları	97
Tablo 48: Doğu Karadeniz İlleri Organik Tarım �retim Miktarları (Hektar)	98
Tablo 49: Organik Tarım �retim Alanları (Hektar)	99
Tablo 50: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Desteklenen Turizm Proje Sayıları	101
Tablo 51: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Desteklenen Turizm Projesi Tutarları (TL)	102
Tablo 52: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Düzenlenen Turizm Sektörü Paydaşlarına Yönelik Toplantı, Eğitim ve Seminerler	104
Tablo 53: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri 2008 Yılı Sürdürülebilir Turizm Performansı İndeks Değerleri Toplamı	106

Tablo 54: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri 2009 Yılı Sürdürülebilir Turizm Performansı İndeks Değerleri Toplamı.....	108
Tablo 55: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri 2010 Yılı Sürdürülebilir Turizm Performansı İndeks Değerleri Toplamları	110
Tablo 56: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri 2011 Yılı Sürdürülebilir Turizm Performansı İndeks Değerleri Toplamı.....	112
Tablo 57: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri 2012 Yılı Sürdürülebilir Turizm Performansı İndeks Değerleri Toplamı.....	114
Tablo 58: Doğu Karadeniz Bölgesi İllerinde Mülakat Yapılan Sürdürülebilir Turizm Paydaşları.....	117
Tablo 59: Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Sürdürülebilir Turizm Paydaşları Tarafından Belirtilen Temel Kategoriler (α ve β kategoriler)	118
Tablo 60: α ve β Kategorilerinin Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Paydaşları Mülakatlarındaki Dağılım Oranları.....	118
Tablo 61: α Kategorilerinin Sürdürülebilir Turizm Paydaşları Arasındaki Dağılım Oranları..	119
Tablo 62: Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Engel Olan αA Kategorisi İçerisinde Yer Alan Sorun Alanları	121
Tablo 63: Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Engel Olan αB Kategorisi İçerisinde Yer Alan Sorun Alanları	122
Tablo 64: Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Engel Olan αC Kategorisi İçerisinde Yer Alan Sorun Alanları	124
Tablo 65: Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Engel Olan αD Kategorisi İçerisinde Yer Alan Sorun Alanları	126
Tablo 66: Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Engel Olan αE Kategorisi İçerisinde Yer Alan Sorun Alanları	128
Tablo 67: β Kategorilerinin Sürdürülebilir Turizm Paydaşları Arasındaki Dağılım Oranları ..	129
Tablo 68: Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Katkı Sağlayan βA Kategorisi İçerisinde Yer Alan Güçlü Yönler	131
Tablo 69: Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Katkı Sağlayan βB Kategorisi İçerisinde Yer Alan Güçlü Yönler	133
Tablo 70: Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Katkı Sağlayan βC Kategorisi İçerisinde Yer Alan Güçlü Yönler	134
Tablo 71: Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Katkı Sağlayan βD Kategorisi İçerisinde Yer Alan Güçlü Yönler	135
Tablo 72: Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Katkı Sağlayan βE Kategorisi İçerisinde Yer Alan Güçlü Yönler	136

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Sürdürülebilir Kalkınma, Genel İlgiler, Farklı Vurgulamalar	12
Şekil 2: Sürdürülebilir Turizm Gelişimi İlkeleri	21
Şekil 3: Doğu Karadeniz Bölgesi Haritası.....	39

GİRİŞ

Sanayileşme sonucu ortaya çıkan sınırsız ekonomik büyüme anlayışının neden olduğu ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel tahribat dünya genelinde çevresel farkındalığın artmasına neden olmuştur. Dünya'nın tamamını tehdit eden bu sürdürülemez durumun giderilmesi ve çözüm yollarının bulunması amacıyla Uluslararası Stockholm İnsan Çevresi Konferansı'ndan (1972) başlayarak günümüze uluslararası anlamda bir çok girişim gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda geniş ölçekli uluslararası katılımı Dünya Ekonomik Kalkınma Konseyi (WCED) tarafından 1987 yılında hazırlanan “Ortak Geleceğimiz Raporu (Brundtland Raporu) sürdürülebilir kalkınma kavramının tanımlandığı ilk dokümandır (Ahn, 1999:2 ; Reid, 1996:30). Bu rapora göre sürdürülebilir kalkınma;

“gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerini tehlikeye atmadan, mevcut kuşakların ihtiyaçlarını karşılamak” olarak tanımlanmıştır (WCED, 1987: 15).

Sürdürülebilir kalkınma kavramının tanımlanmasının ardından sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliğin temini için uluslararası düzeyde temel ölçütlerin ortaya konulduğu Birleşmiş Milletler Çevre ve Gelişme Konferansı (Rio Konferansı) 1992 yılında düzenlenmiştir. Bu konferans sonucunda hazırlanan Rio Bildirgesi'nde, Gündem 21, Orman İlkeleri, İklim Değişikliği Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi adı altında dört temel belge ortaya çıkmıştır. Rio Konferansı'ndan (Rio+10) 10 yıl sonra 2002 yılında Johannesburg'da düzenlenen Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nin en önemli sonucu ise geçen süre zarfında sürdürülebilir kalkınma ölçütleri ile ilgili ilkesel görüş birliği sağlanan konularda uygulama noktasında herhangi bir ilerlemenin olmadığının anlaşılmasıdır. 2012 yılında düzenlenen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nda (Rio+20) ise sürdürülebilir kalkınma bağlamında yeşil ekonomiler, fakirliğin azaltılması ve kurumsal çerçeve konularına odaklanılmıştır. Ayrıca sürdürülebilir kalkınma konusunda yeni bir siyasi mutabakatın sağlanması, süreçlerin gözden geçirilmesi, uygulamada ortaya çıkan eksikliklerin tanımlanması ve ortaya çıkan zorlukların aşılması için yeni yolların aranması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Sürdürülebilir kalkınma kavramının tanımlanması ve literatürde yer alması ile birlikte ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel tahribata neden olan uygulamalar tartışmaya açılarak farklı alanlarda yeni tanımlamalar ortaya çıkmıştır. Bölgelerin kalkınma amaçlarının gerçekleştirilmesi ve bölgeye özgü ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel göstergelere göre sürdürülebilir kalkınma modelleri oluşturulması gerekliliği ise bölgesel sürdürülebilir gelişme kavramı ile açıklanmaktadır (Çetin, 2006:6). Bölgesel sürdürülebilir gelişme yaklaşımı ile yerel ekonomilerin kalkındırılması, kırsal göçün engellenmesi, gelir dağılımındaki adaletin sağlanması, sürdürülebilir kaynakların taşıma kapasiteleri dikkate alınarak planlanması ve yönetilmesi, karar süreçlerinde tüm paydaşların görüşlerinin alınması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda göç, coğrafi koşullar, sanayi sektörünün gelişmemesi, tarım alanlarının bölünmesi vb. nedenlerle turizm de tarım ve sanayi gibi klasik ekonomilerin yanında bölgesel ekonomileri çeşitlendiren bir

sektör olarak kabul edilmektedir (Ayaz, 2012: 1).

Özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren turizm, bilhassa gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde en önemli kalkınma seçenekleri arasında gösterilmektedir. 2000 yılında 677 milyon kişi olan uluslararası turizm hareketleri 2010 yılında 949 milyon kişiye ulaşmış ve 2020 yılında 1.6 milyar kişiye ulaşması tahmin edilmektedir (UNWTO, 2013: 14-15). Bu gelişimle paralel olarak turizm sürdürülebilir kalkınmanın başarılması için fırsat oluşturabilecek özgün özelliklere sahiptir. Şöyle ki, turizm sektörünün tekstil, madencilik, ormancılık vb. sektörlerle nispeten çevresel ve yenilenebilir seçenekler sağladığı ve bedelsiz olarak bulunan doğal (deniz, kum, güneş, doğal yaşam), tarihi ve sosyo-kültürel kaynak değerlerinin nispeten az gelişmiş ülkelerde bulunması, turizmin sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirmedeki rolünü ortaya koymaktadır (Speier, 2005: 2).

Turizmin gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde istihdamın artırılması, döviz gelirlerinin maksimize edilmesi, fakirliğin azaltılması, vergi gelirlerinin artırılması, ödemeler dengesi üzerindeki olumlu etkiler, diğer sektörleri harekete geçirmesi ve kişi başına düşen gelirlerin dolayısıyla yerel halkın yaşam standartların yükselmesi gibi bölgesel ekonomiye katkı sağlayan birçok faydası bulunmaktadır. Ayrıca turizmin bölge ekonomisinin güçlenmesine, yerel halkın kullanımına açık rekreasyon alanlarının artmasına, yerel halkın özgüven, nezaket ve karşılıklı güven duygularının ve halkın genel yaşam kalitesinin yükselmesine katkı sağladığı savunulmaktadır (Tosun, 2002: 245; Goodwin, 1998:2; Aspinall, 2006: 1; Bahar ve Kozak, 2010:155-170).

Yukarıda bahsedilen olumlu etkilere rağmen turizm kaynaklı ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel bazı problemler bulunmaktadır. Trafik, kalabalıklaşma, mimari kirlenme, fiziksel taşıma kapasitesi sınırlarının aşılması, katı atıklar, hassas alanlarda yapılaşma, erozyon, emisyon ve sera gazı oluşumu, aşırı avlanma vb. doğal çevreye zarar veren faaliyetler turizm alanlarındaki çevresel tahribatı artırmaktadır. Turizmin neden olduğu sosyo-kültürel olumsuzluklar arasında ise snobizm, fuhuş, dil uyuşmazlıkları, cinayet ve hırsızlık gibi adi suçların artışı, kültürel değerlerin metalaşması, aile içi ilişkilerin olumsuz etkilenmesi, kültürel etkileşim nedeniyle oluşan kimlik bunalımı sayılabilir. Fiyatların artması, enflasyon, sızıntılar, yüksek ithalat maliyetleri, yerel halkın ekonomi yönetim ve planlama süreçlerinde etkin rol oynayamaması, fırsat maliyetleri turizmin sebep olduğu ekonomik olumsuzluklar arasında gösterilebilir (Liu, 2003: 467 ; Sirakaya ve Choi: 2006: 1274; Tanquay ve diğ, 2011:1; Reilly, 2008:7-8; Sharpley, 2006:103-132; Bal, 1995:39-52).

Turizm kaynaklı ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel olumsuzlukların en aza indirilmesi, tahribatın boyutların ne derecede olduğu ve giderilmesi için hangi stratejilerin hayata geçirilmesi gerektiği, turizmden elde edilen ekonomik kazanca nispeten sosyo-kültürel ve ekolojik tahribatın boyutlarının önemli bir seviyeye ulaşması sürdürülebilir kalkınma ile paralel olarak sürdürülebilir turizm seçeneklerinin gelişmesini sağlamıştır. Sürdürülebilir turizm gelişimi sosyal, ekonomik ve çevresel hedeflerin uzun vadeli bir planlama ile tüm paydaşların görüşlerine başvurarak belirlenmesini gerektirmektedir

(Murphy ve Price,2005:175).

Turizm sektöründe sürdürülebilirlik yaklaşımı turizm gelişimi, planlaması ve yönetimi çerçevesinde tartışılmaktadır. Tartışmalar genel olarak farklı algılamalar üzerinden yürütülmektedir. Birincisi sürdürülebilir turizm, ormancılık veya madencilik gibi çevreye oldukça zarar veren faaliyetlerin yerine alternatif bir turizm gelişiminin planlanmasıdır. İkinci görüşe göre ise sürdürülebilir turizm aslında doğal çevreyi turizmi hareketlerini artıracak bir araç olarak kullanmaktır (Mason,2003:166-167). Bir başka tartışma konusu ise sürdürülebilirliğin seviyesi ile ilgilidir. Doğal sermayenin insan yapısı sermaye ile ikame edilemeyeceği ve çevresel bozulma ile ekonomik gelişmenin ayrı değerlendirilmesinin gerekliliğini savunan çevre korumanın insan merkezli ve faydacı bir anlayışla ele alındığı çok zayıf sürdürülebilirlik ile biyolojik etik anlayışını merkeze koyan, ekosistem ve kaynak korumacı kuşaklar arası adalet anlayışının geliştirilmesi için sıfır büyüme ve sıfır nüfus artışı öngören güçlü sürdürülebilirlik bu konuda ortaya konulan iki temel görüştür (Kahraman ve Türkay, 2009: 110).

Sorumlu turizm, yeşil turizm, yumuşak turizm, eko turizm ve etik turizm olarak ta adlandırılan sürdürülebilir turizm yaklaşımı, doğa ile uyumlu turizm aktiviteleri, yerel mirasın korunması, yerel halkın turizm planlama ve uygulama süreçlerinde aktif rol alması, turizmin çevre üzerindeki etkilerinin ölçülmesi, taşıma kapasitesinin hesaplanması, sürdürülebilir turizm göstergeleri rehberliğinde planlama sürecinin hayata geçirilmesi gibi temel anahtar konuları içermektedir.

Ayrıca sürdürülebilir turizm, turizm faaliyetlerinin ekonomik sürdürülebilirlik, çevresel sürdürülebilirlik ve sosyo-kültürel sürdürülebilirlik unsurları dikkate alınarak planlanması gerektiğini savunan bir yaklaşımdır. Hiç şüphe yoktur ki sürdürülebilir turizm ekonomik olarak uygulanabilir olmalıdır çünkü turizm bir ekonomik faaliyetler bütünüdür. Diğer taraftan doğal çevre kaynaklarının hızla tükendiği günümüzde doğal çevrenin eşsiz öz kaynakları şimdiki ve gelecek nesillerin ortak kullanımı için korunmalıdır. Sosyal açıdan ise ev sahibi toplumların sosyal aidiyet, kültür ve değerlerine saygılı, sosyal dayanışmaya katkı sağlayan ve yerel halkın kendi yaşamlarını kontrol edebilmesine izin verilmesini içermektedir (Sirakaya ve Choi: 2006: 1276).

Turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirlik unsurlarının ölçülmesi için kullanılan yöntemlerden biri de sürdürülebilir turizm göstergelerinin kullanılmasıdır (Farsari ve Practacos, 2001: 2). Sürdürülebilir turizm göstergeleri ortaya çıkacak problemlerin önceden belirlenmesi, sorunların temel kaynağı olan risk ve potansiyel risk unsurlarının gözlemlenmesi ve problemin giderilmesi için faaliyetlerin sonuçlarının ölçülmesi ve tanımlanması için sıklıkla kullanılan bir yöntemdir (WTO,2004:8). Son yıllarda sürdürülebilir turizm bağlamında göstergelerin kullanılması oldukça popüler bir konudur. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü, istatistik kuruluşları, Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi gibi uluslararası kuruluşlar, ulusal ve yerel yönetimler turizmde sürdürülebilirliği ölçecek uygun gösterge setinin kurulması için önemli çalışmalar gerçekleştirmektedirler (Ceron ve Dubois, 2003: 54-56).

Sürdürülebilir turizm göstergeleri ile ilgili literatürde yer alan en kapsamlı çalışma

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü tarafından 2004 yılında hazırlanan “ Turizm Destinasyonları için Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri Rehberi” adlı çalışmadır. Ayrıca ekolojik kapsama alanı, taşıma kapasitesi, sürdürülebilir toplumsal turizm göstergeleri vb. bir çok çalışma yapılmıştır (Hunter ve Shaw,2007:46; Miller,2001:351; Choi ve Sirakaya, 2006: 1275; Tokmak, 2008).

Ülkemizde 2023 Turizm Stratejisi Eylem Planı 2007- 2013 eylem planı çerçevesinde bölgeler arasındaki gelişme farklılıklarının giderilerek sürdürülebilir kalkınma hedefine katkı sağlaması açısından sürdürülebilir turizm yaklaşımı ana unsur olarak belirlenmiştir. Koruma-kullanma dengesi gözetilerek var olan turizm bölgelerinin sürdürülebilirlik perspektifi içinde yeniden planlanması, turizm gelişiminin sürdürülebilir çevre politikaları ile desteklenmesi, eko turizm, kırsal turizm, agro turizm gibi sürdürülebilir turizm türleri hakkında kamu-özel ve sivil toplum kuruluşları ve yerel halkın bilinçlendirilmesi, karar verme süreçlerinde merkezi-yerel ve sivil aktörlerin beraber çalışması, doğa temelli turizmin planlı gelişimi doğrultusunda eko turizm bölgeleri oluşturulması, yerel mimari değerlerin korunması gibi temel unsurlar bu planda belirlenmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007a: 3-4). Ayrıca eko turizm, yayla turizmi ve kültür turizmi bağlamında kültür köyleri, müze evler ve bilim ve doğa müzeleri kurulması yöre halkına el sanatları ve ev pansiyonculuğu eğitimlerinin verilmesi amaçlanmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı,2007b: 41). Eko-turizm uygulanacak yörelerde kırsal kesimde tarım dışı istihdam alanları oluşturularak bölgeler arasındaki dengesizliklerin azaltılması, kadının statüsünün iyileştirilmesi, kırsal alanlardaki nüfus göçünün durdurulması ve milli değerlerin korunması ve tanıtımına katkıda bulunulacaktır (Kılıç ve Kurnaz, 2010: 44).

Araştırmanın Problemi

Ülkemizde belli aralıklarla bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırmaları yapılmaktadır. Bu araştırmalarda bölgeler demografik, istihdam, eğitim, sağlık, rekabetçi ve yenilikçi kapasite, mali, erişilebilirlik, yaşam kalitesi göstergelerine göre değerlendirilmektedir. Bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması 2011 yılı araştırmasına göre Doğu Karadeniz Bölgesi (TR 90) 26 bölge arasında 17. sırada yer almaktadır. Bölgede yer alan illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre orta ve düşüğe yakın kategoride bulunduğu görülmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 74). Ayrıca, bölge başta gelişmiş bölgelere olmak üzere, diğer bölgelere doğru yoğun bir göç vermektedir. 2008-2012 yılları arasında Doğu Karadeniz Bölgesi’nden diğer bölgelere doğru net göç hızı ortalaması % -2,6 düzeyindedir (www.tuikapp.tuik.gov.tr). Yapılan başka bir araştırmaya göre ise 1975-2000 yıllarında Doğu Karadeniz Bölgesi illeri en fazla göç eden iller arasında bulunmaktadır. Örneğin 1985-1990 yılları arasında Artvin ilinin net göç hızı % -92,77, Gümüşhane ilinin aynı yıllardaki net göç hızı ise % -128,85 düzeyindedir (Kocaman, 2008:23-26).

Diğer taraftan, bölge ekonomisinin çay ve fındığa endeksli oluşu, sanayide mekansal sıkıntılarının yanında önemli ölçüde beşeri sermaye eksikliğinin olması gibi önemli yapısal problemler vardır. Bölgede, sektörlerin üretmiş oldukları katma değerlere bakıldığında, hizmetler (%62), sanayi(%21) ve tarım (%17) ilk üç sırada bulunmaktadır (DOKA,2011:

25). Beşeri sermaye ve yaşam kalitesi, markalaşma becerisi ve yenilikçilik, ticaret becerisi ve üretim potansiyeli, erişilebilirlik gibi temel göstergelere göre hazırlanan iller arası rekabetçilik endeksine göre ise Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan iller genel olarak alt sıralarda yer almaktadır. Örneğin, Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu tarafından hazırlanan 2009-2010 “İller arası Rekabetçilik Endeksi Araştırması'nda”, bölge illeri Trabzon dışında 40 ve daha sonraki sıralamalarda yer bulmaktadır (URAK, 2012: 10-13).

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde tarım, bölgenin fiziksel yapısından dolayı küçük ve dinamik işletmeler üzerine kurulmaktadır. Arazi yapısı, işletme büyüklüğü, bitkisel ürün çeşitliliği ve ürün verimliliği açısından bölge diğer bölgelere kıyasla dezavantajlı bir konumdadır. Her mevsim yağış alan yapısı ve ılıman iklimi nedeniyle, fındık, çay, kivi, mısır gibi yağışlı seven ürünler bölgedeki tarımın iskeletini oluşturmaktadır (DOKA,2013: 95). Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin ekilen alanı, nadas alanı, sebze bahçeleri meyveler, içecek ve baharat bitkileri ve süs bitkileri alanları değerlendirilerek hesaplanan 2012 yılı tarım alanları istatistiklerine göre Doğu Karadeniz Bölgesi tarım alanları ülkemizdeki tarım alanlarının yaklaşık %2.8'ini oluşturmaktadır. Bölge içindeki üretim alanlarının büyük bir kısmı (%68) çay, fındık ve kivi bahçelerinden oluşan meyveliklerdir. Toplam işlenen tarım alanlarına göre ise 192.769 hektar alan ile ülkemizde işlenen tarım alanlarının sadece % 1 Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer almaktadır (www.tuikapp.tuik.gov.tr).

Turizm, dünya ekonomisi içerisinde petro-kimya ve otomotiv ile birlikte en fazla gelir yaratan üç sektör arasında yer almaktadır. Birleşmiş milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) verilerine göre, uluslararası turizme katılanların sayısı, 2012 yılında, 1,035 milyon kişiye ulaşmıştır. Turizm endüstrisi küresel milli gelirin %9'unu oluşturmakta ve 235 milyon insana seyahat ve turizm alanında istihdam olanağı sağlamaktadır (UNWTO,2013:2). 2020 yılında dünya genelinde toplam turizm gelirlerinin 2 trilyon dolar, turist sayısının ise 1.6 milyar kişi olması beklenmektedir.

Günümüzün değişen yaşam standartları, turizm faaliyetlerine katılan turistlerin profillerindeki değişim, beklentilerin değişmesi ve farklılaşması, yeni yerlerin keşfedilmesi, deneyimlerin kazanılması ve çevre bilincinin gelişmesine bağlı olarak turizmde yenilik ve çeşitlilik arayışları da artmaktadır (Saydan ve Küçükarslan,2007: 108). Bu değişim talebine bağlı olarak gelişen sürdürülebilir turizm de ekonomik, sosyal ve çevresel kaynakların dengeli bir şekilde kullanılması, yerel ekonominin turizmden olumlu anlamda etkilenmesi ve dolayısıyla bölgeler arası dengesizliklerin en aza indirilmesini ön gören bir yaklaşımdır.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde tarım ve sanayi endüstrilerine alternatif oluşturacak, kırsal bölgelerde giderek artan az gelişmişlik problemlerini azaltacak turizm stratejisinin oluşturulması uzun vadede bölgenin sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesi sürdürülebilir turizm yaklaşımına göre tanımlanan eko turizm türlerine yönelik turistik talebin ihtiyaçlarını karşılayacak doğal potansiyele sahiptir. Bölge eko turistlerin ziyaret edebilecekleri korunan alanlar

açısından oldukça zengindir. Bölgede, 4 milli park, 14 tabiat parkı, 4 tabiat koruma alanı, 12 tabiat anıtı bulunmaktadır. Ülkemizde bulunan korunan alanların toplam alanı yaklaşık 1.050.179 hektardır. Bu alanların 114.143 hektarlık kısmı yani ülkemizdeki korunan alanların yaklaşık %11’lik kısmı bölgede bulunmaktadır (www.milliparklar.gov.tr). Bölge ekolojik çeşitlilik yönünden de oldukça zengindir. Doğu Karadeniz Bölgesi dünya genelinde 200 ekolojik bölge arasında yer alan Kafkasya Ekolojik Bölgesi’nin Türkiye kısmını oluşturmaktadır (Atasoy ve diğ., 2009: 1).

Diğer taraftan Doğu Karadeniz Bölgesi seyahatlerinde doğa koruma ve çevre sorunlarına duyarlı oldukları gözlenen “eko turistler” açısından önemli kaynaklara sahiptir. Örneğin bölgede yer alan, daha yüksek bölgelerde konumlanmış yaylalar temiz havası, zengin flora ve fauna özellikleri, özgün peyzajı, mikro-klima özellikleri, yaylalarda yaşayan insanların özgün yaşam tarzları ve geleneksel mimari anlayışı çevreye duyarlı turistlerin bölgeye yönelik turistik taleplerini olumlu yönde etkilemektedir (Demirel ve Ejder,1995:5). Ayrıca bölge doğa yürüyüşü, rafting, endemik bitki gözlemciliği, kuş gözlemciliği, çiftlik turizmi vb. doğa turizmi etkinliklerinin yanında kültür turizmi, inanç turizmi, termal turizm ve sağlık turizm gibi turizm türlerine yönelik turistik talebin ihtiyaçlarını karşılayabilecek potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin yanında diğer turizm bölgelerine kıyasla sınırlı olsa da özellikle Ayder Yaylası, Uzungöl, Sümela Manastırı, Karaca Mağarası, Şavşat-Karagöl Milli Parkı vb. turizm alanlarına yönelik reel turizm talebi de gözlemlenmektedir.

Bu noktada üzerinde durulması gereken anahtar konu planlanacak turizm gelişimi stratejisinin hangi unsurları içermesi gerekliliğidir. Bölgedeki doğal kaynakların ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel tahribat unsurları gözetilmeden turistik kullanıma açılması ortaya konulacak sürdürülebilir turizm gelişiminin en önemli sorun alanı olacaktır. Bu sorunun giderilmesi ise korunan alanların turizm amaçlı kullanımında koruma-kullanma dengesinin gözetilmesi, taşıma kapasitelerinin hesaplanması, bölgeye uygun sürdürülebilir turizm göstergelerinin belirlenmesi ve belirlenen bu göstergeler ışığında plan, program ve stratejilerin hayata geçirilmesidir.

Araştırmanın Amacı

Avrupa Birliği uyum sürecinde kabul edilen İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasında (İBBS) yer alan 26 “Düzy 2” bölgesinden biri olan Doğu Karadeniz Bölgesi (TR 90)’n de yer alan 6 ilde (Trabzon, Rize, Gümüşhane, Artvin, Giresun ve Ordu) sürdürülebilir turizm göstergelerine göre turizm endüstrisinin mevcut durumunun tespit edilmesi ve iller arasında sürdürülebilir performans endeksi yöntemine göre karşılaştırmaların yapılması amaçlanmaktadır.

Ayrıca, belediye başkanları, konaklama işletmeleri, turist rehberleri, seyahat acentaları, turizmle ilgili sivil toplum örgütleri, akademisyenler gibi paydaşların görüşleri doğrultusunda sürdürülebilir turizm gelişimine engel olabilecek sorun alanlarının ve katkı sağlayacak güçlü yönlerin belirlenmesi çalışmanın bir diğ er alt amacıdır.

Son olarak, sürdürülebilir turizm göstergelerinde bölge illerindeki 2008/2012 yılları arasındaki değişimlerin bölgesel paydaşlar tarafından nasıl değerlendirildiği, gösterge

değerleri ile paydaşların görüşlerinin hangi noktalarda örtüştüğü tartışılmıştır. Ayrıca, gösterge değerleri ile belirlenen sorun alanları ve güçlü yönler tematik kategorileri doğrultusunda bölgeye özgü önerilerin geliştirilmesi planlanmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin gerek coğrafi koşulları gerekse yoğun göç kaynaklı beşeri kaynak eksikliği gibi problemleri tarım ve sanayi gibi temel endüstrilerde yeterli gelişimin sağlanamamasına, dolayısıyla bölge illerinin ekonomik ve sosyal göstergelere göre, az gelişmiş iller arasında yer almasına sebep olmuştur. Bölgenin az gelişmişlik probleminin çözümü için yöre halkının görüşlerini dikkate alan, katılımcı bir planlama anlayışı ile oluşturulacak, ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliği dikkate alan bir turizm gelişiminin Doğu Karadeniz Bölgesi için oldukça önemli olduğu açıktır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmadaki nicel verilerin elde edilmesinde sürdürülebilir turizm göstergeleri yöntemi kullanılmıştır. Göstergeler, ortaya çıkacak problemlerin önceden belirlenmesi, sorunların temel kaynağı olan risk ve potansiyel risk unsurlarının gözlemlenmesi ve problemin giderilmesi için faaliyetlerin sonuçlarının ölçülmesi ve tanımlanması için sıklıkla kullanılan bir yöntemdir (WTO,2004:8). Sürdürülebilir turizm göstergeleri sadece sürdürülebilir unsurların ölçülmesinde değil, ayrıca çevresel ve sosyal problemler, toplumsal kapasite sınırlarının belirlenmesi, sürdürülebilir gelişim hedeflerinin ve en uygun yönetim stratejilerinin tanımlanmasına uygulayıcılara yardımcı olmaktadır (Schianetz ve Kavanagh,2008:604).

Nitel verilerin toplanmasında ise mevcut durumun keşfedilmesine, uzman ve karar verici kişilerin görüşlerinin araştırmaya dâhil edilmesine katkı sağlayacak derinlemesine görüşme metodunun kullanılması uygun görülmüştür. Derinlemesine görüşme açık uçlu ve keşif odaklı bir metottur. Görüşmenin temel amacı görüşmecinin duygularını, bakış açısını ve perspektiflerini derinlemesine keşfetmektir (Baş ve Akturan, 2013: 110). Araştırmada elde edilen nicel verilerin analiz edilmesinde sürdürülebilir performans yöntemi, nitel verilerin analiz edilmesinde ise içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır.

Araştırmanın Planı

Araştırma kavramsal çerçeve, sürdürülebilir turizm göstergeleri çerçevesinde Doğu Karadeniz Bölgesi illerinin sürdürülebilir performans endeksi yöntemine göre değerlendirilmesi ve paydaş görüşleri doğrultusunda sürdürülebilir turizm gelişimine engel olan sorunlar ve katkı sağlayan güçlü yönler tematik kategorilerin çözümlendiği üç temel bölümden oluşmaktadır.

Kavramsal çerçeve bölümü, sürdürülebilir kalkınma, bölgesel sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir turizm göstergeleri konularını içermektedir. Stockholm Bildirgesi'nden başlayarak, Ortak Geleceğimiz Raporu, Rio Konferansı, Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Rio+10) ve Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20) 'n da sürdürülebilir kalkınma ile ilgili alınan kararlar bu bölümde tartışılmıştır. Daha sonra sürdürülebilir kalkınma kavramının ta-

nımlanması sonucunda, turizm endüstrisi bağlamında ele alınan sürdürülebilir turizm kavramı, gelişimi ve sürdürülebilir turizm göstergelerine değinilmiştir.

Sürdürülebilir turizm göstergeleri çerçevesinde Doğu Karadeniz Bölgesi illerinin sürdürülebilir performans endeksi yöntemine göre değerlendirilmesi bölümünde ise ilk olarak bölgenin fiziksel ve beşeri özellikleri tanımlanmıştır. Bir sonraki aşamada Dünya Turizm Örgütü tarafından belirlenen sürdürülebilir turizm göstergeleri listesinden, bölge için anlamlı olabilecek ve veri toplanabilecek göstergeler belirlenmiştir. Daha sonra sürdürülebilir turizm göstergeleri kullanılarak bölge illerinin 2008/2012 yıllarındaki sürdürülebilir performans toplam değerleri karşılaştırılmıştır. İlgili göstergelere göre bölge illerinin 2008, 2009, 2010, 2011 ve 2012 yılları sürdürülebilir performans toplam değerleri bu bölümde değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde, bölgedeki sürdürülebilir turizm paydaşları ile yapılan mülakatlar çerçevesinde, bölge turizmi hakkındaki sorunlar ve güçlü yönler kategorileri bağlamındaki yarı yapılandırılmış görüşme çözümlemeleri detaylandırılmıştır.

Araştırmanın sonuç ve öneriler kısmında ise Doğu Karadeniz Bölgesi sürdürülebilir turizm göstergeleri araştırmasının sonuçlarına yer verilmiş ve bu sonuçlar literatürle ilişkilendirilerek tartışılmıştır. Ayrıca bu kısımda araştırmamızda nicel olarak analiz edilen sürdürülebilir performans indeksi sonuçları ile paydaşların güçlü yön ve sorunlar kategorisinde değerlendirdikleri nitel içerik analizi sonuçları bütünleştirilerek tartışılmıştır. Son olarak bu bölümde çalışmanın sonuçları bağlamında sektör temsilcileri, kamu kurumları, yerel halk, akademisyenler ve diğer paydaşlara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Literatür çalışması sonucunda bölgesel sürdürülebilir turizm göstergelerine göre mevcut durumun değerlendirildiği sınırlı sayıda teorik ve görgül çalışma (Gürer, 2012; Castellani, 2009; Tosun, 1998; Choi ve Sirakaya, 2005; Schianetz ve Kavanagh, 2008; Bender, 2008; Ceron ve Dubois, 2010; Farsari ve Prastacos, 2001; Tonquay ve diğ., 2011; Tokmak, 2008; Dymond, 1997; Modinos, 2001; Schweinsberg, 2009; Miller, 2001; Amelung ve Viner, 2006; Zaaba, 1999; Tzoufi ve Vagiona, 2011; Erdoğan ve Tosun, 2009; Aytaç, 2010; Mammone ve diğ., 2006; Yalçınalp, 2005; Sarı, 2001; Uslu ve Kiper, 2006; Atasoy ve diğ., 2009; Dezendorf, 2006; Banerjee, 2007; Hull, 1998) bulunması araştırmanın en önemli sınırlılığıdır.

Diğer taraftan araştırmada kullanılan sürdürülebilir turizm göstergelerinin elde edilmesinde gerek kamu kurumları gerekse özel sektör işletmelerinin turizm istatistiklerinin derlenmesi, başvuran kişilere şeffaf bir şekilde sunulması hususlarında ciddi eksikliklerinin bulunması ve İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS)'nda TR 90 "Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Trabzon, Rize, Gümüşhane, Giresun, Ordu ve Artvin illerini kapsaması araştırmanın bir diğer kısıtıdır.

Tanımlamalar

Bu araştırmada temel tanımlamalar; sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir turizm göstergeleri, bölgesel sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir performans endeksi ve sürdürülebilir turizm paydaşları olarak belirlenmiştir.

Sürdürülebilir Kalkınma (Sustainable Development): İnsanlığın karşı karşıya kaldığı çevresel sorunların çözümünde sürekli ve dengeli gelişme anlayışı olarak belirtilen, ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel kaynakların dengeli kullanımını öngören sürdürülebilir kalkınma, 1987 Dünya Ekonomik Kalkınma Konseyi (WCED) Brundtland (Ortak Geleceğimiz) Raporunda “ gelecekte kuşakların ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerini tehlikeye atmadan, mevcut kuşakların ihtiyaçlarını karşılamaktır (WCED, 1987:15).

Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme (Regional Sustainable Development): Bölgesel sürdürülebilir kalkınma ise, bölgenin çevresel, sosyal ve kültürel özelliklerinin göz önünde bulundurulması sürecidir (Çetin,2006:6).

Sürdürülebilir Turizm (Sustainable Tourism) : Sürdürülebilir turizm, mevcut turistlerin ve ev sahibi toplumların istek ve beklentilerini karşılayan, ekonomik, sosyal, estetik talepleri öngören, kültürel bütünlüğün, zorunlu ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşam destek sistemlerinin devamlılığının sağlandığı bir planlama sürecidir. (UNEP,2003:7).

Sürdürülebilir Turizm Göstergeleri (Sustainable Tourism Indicators) : Sürdürülebilir turizm göstergeleri, turizmdeki yapısal ve iç faktörlerden kaynaklanan değişiklikler, turizmi etkileyen dış faktörlerdeki değişiklikler ve turizmin sebep olduğu etkilerin ölçülmesinde kullanılan bilgilendirme setlerini içeren verilerdir (WTO,2004:8).

Sürdürülebilir Performans Endeksi (Sustainable Performance Index): Sürdürülebilir performans endeksi belirlenen göstergelerin ölçülmesinde ve bütünlüklük ölçüm sonuçlarına göre karar verilmesinde önemli rolü olan bir ölçüm tekniğidir (Castellani:2009).

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde araştırmamızın konusu olan bölgesel sürdürülebilir turizmne yönelik literatür bilgilerine yer verilecektir.

1.1. Sürdürülebilirlik Kavramı

1970’li yıllardan itibaren yaygın olarak kullanılmaya başlanan “sürdürülebilirlik” kavramının kökü Latince “Sustinere” kelimesinden gelmektedir. Bu kavram günümüzde, sürdürmek, sağlamak, devam ettirmek, desteklemek, var olmak anlamlarında kullanılmaktadır (Tıraş, 2012:59). Sürdürülebilirlik kavramı, doğal, sosyal, ekonomik vb. kaynakların dengeli bir şekilde kullanılarak, bu kaynakların tahrip edilmeden gelecek nesillere ulaştırılmasını sağlamak olarak tanımlanabilir (Dyllick ve Hockerts, 2002:130). Bu kavramın önemi, insanlığın doğal çevreye müdahalesinin yarattığı yoğun tahribat nedeniyle çevre ile ilgili bilinçlenme düzeyinin bireyler, hükümetler ve sivil toplum kuruluşları nezdinde giderek arttığı son 40 yılda gündeme gelmiştir (Hardisty, 2010:7). Dünya nüfusunda görülen artışlar, çevre sorunlarının giderek küreselleşmesi ve doğal kaynakların sınırlı olduğunun anlaşılması dünya ekonomik düzeninde ilerleyen yıllarda önemli sıkıntıların ortaya çıkacağını ortaya koymuştur (Öztürk, 2007: 14). Endüstriyel gelişimle birlikte kontrol edilemez refah ve zenginlik anlayışı, ekolojik kaynakların tahribatını beraberinde getirmiştir. Dünyamız, küresel ısınma, ozon tabakasının delinmesi, orman alanlarının yok olması, çölleşme, biyolojik çeşitliliğin azalması, asit yağmurları, endüstriyel kazalar ve zehirli atıklar gibi birçok çevresel problemle karşı karşıya kalmıştır (Shrivastava, 1995:936).

1.2. Sürdürülebilir Gelişme

Sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan sınırsız ekonomik büyüme anlayışı, nüfusta, toprak kullanımında, üretimde, tüketimde hızlı bir büyümeyi beraberinde getirmiştir. Bu şekildeki hızlı ve kontrol edilemez ekonomik büyüme anlayışı, çevresel kaynakların tahrip olmasına neden olmuştur. Bu sürdürülemez durumun tespit edilmesi ve çözüm yollarının aranması için 1960’lı yıllardan günümüze bazı araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalardan biri de 1972 yılında Roma kulübünün desteğiyle Massachusetts Teknoloji Enstitüsü (MIT)akademisyenlerinin hazırladığı “ekonomik büyümenin sınırları”adlı rapordur. Bu raporda;(Meadows ve diğ.,1972: 10):

“ Dünya nüfusu bu şekilde hızla artar ve sanayileşme ve ekonomik büyüme aynı artış hızını sürdürürse ve insanlığı besleyecek yeni gıda kaynakları ve üretim mekanizmasını sürdürmeye olanak sağlayacak yeni doğal kaynaklar bulunmazsa, insanlığın yeryüzündeki ömrünün yalnız yüz yıldan ibaret olacağı” vurgulanmıştır.

Daha sonraki yıllarda, gelişmiş ülkelerde kontrolsüz ekonomik büyüme, gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik büyüme eksikliği dünyada modern çevresel hareketlerin yükselmesine sebep olmuştur (Greenwood, 2006:10).

İnsanlığın karşı karşıya kaldığı çevresel sorunların çözümünde sürekli ve dengeli gelişme anlayışı olarak belirtilen, ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel kaynakların

dengeli kullanımını öngören sürdürülebilir gelişme, 1987 Dünya Ekonomik Kalkınma Konseyi (WCED) Brundtland (Ortak Geleceğimiz) Raporunda “ gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerini tehlikeye atmadan, mevcut kuşakların ihtiyaçlarını karşılamak” olarak tanımlanmıştır (WCED, 1987:15). Çevre ve kalkınmanın dengeli gelişiminin anlatımı olan sürdürülebilir gelişmenin amacı ise, insanlığın temel gereksinimlerinin karşılanması, herkes için yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve güvenli bir geleceğin sağlanmasıdır (Kahraman ve Türkay, 2009:85). Sürdürülebilir gelişme çevre politikalarının belirleyicisi olmanın yanında ekonomik ve sosyal gelişme anlayışlarıyla da bütünleşen bir süreçtir. Bu tür bütünleşmede amaç sadece ekoloji ve ekonomi arasında uyum sağlama değil aksine sosyal, kültürel ve siyasal süreçleri içeren, farklı göstergelere sahip çok boyutlu bir yapının oluşturulmasıdır (Mengi ve Algan, 2003:2-3).

Sürdürülebilir gelişmenin bir diğer amacı ise toplumun kalkınma hedefleri ile uzun dönemli çevresel sınırların uzlaştırılmasıdır. Bu uzlaş, insanların barış içerisinde yaşaması, bireysel özgürlükler, yaşam standartlarının geliştirilmesi ve sağlıklı çevre gibi anahtar konuları içermektedir. Sürdürülebilir gelişme, yerküre, biyo-çeşitlilik, eko-sistemler, çevre, doğal kaynaklar, ekosistem tarafından sunulan hizmetler, toplum, kültürler, şehirler, gruplar gibi unsurların uzun dönemli varlığının korunmasının yanında, eşitlik, eğitim olanakları, fırsat eşitliği, arzu edilen yaşam süresi, çocuk yaşam süresi, refah, tüketim, üretim sektörleri, şirketler, bölgeler gibi unsurların da gelişmesini ön gören bir anlayıştır (National Research Council, 2000: 22).

Tablo 1 Sürdürülebilir Gelişmenin Bileşenleri

1	Çevresel sınırların belirlenerek daha adil standart sisteminin kurulması
2	Ekonomik faaliyetlerin ve kaynakların yeniden adil bir şekilde dağıtılması
3	Nüfusun kontrol edilmesi
4	Temel kaynakların korunması (atmosfer, su, toprak)
5	Kaynaklara tüm paydaşların kolaylıkla ulaşabilmesi ve daha etkin kaynak kullanımı için teknolojik çabaların artırılması
6	Taşıma kapasitesi ve sürdürülebilir gelir
7	Kaynakların gelecekteki nesillere ulaştırılması
8	Flora ve fauna türlerinin korunması
9	Olumsuz etkilerin minimize edilmesi
10	Toplumsal kontrol
11	Ulusal ve uluslararası genel politika birliği
12	Ekonomik çeşitlilik
13	Çevresel kalite
14	Çevresel denetim
15	Ekonomik refah, çevresel kalite ve sosyal adalet unsurlarının dengeli gelişimi

Kaynak: Murphy, P.E. ve Price, G.G. (2005). Tourism and Sustainable Development. W. F. Theobald (Ed) Global Tourism. Burlington: Elsevier-Heinemann Publishing. s. 170.

Sürdürülebilir gelişme stratejisi insanlık ve doğa arasındaki uyumun desteklenmesini hedeflemektedir. Çevre ve kalkınma arasındaki uyumun sağlanmasını öngören sürdürülebilir gelişme anlayışı aşağıda sıralanan gereklilikleri içermektedir (Our Common Future, 1987) ;

- Karar verme süreçlerinde tüm yurttaşların efektif katılımını koruyan politik sistem,
- Sürdürülebilir temelli ve bağımsız teknolojik bilginin kullanıldığı ve ihtiyaç fazlası üretimin teşvik edilmediği ekonomik sistem,
- Uyumsuz ve dengesiz kalkınmanın sebep olduğu problemlerin çözümünün sağlandığı sosyal sistem,
- Ekolojik temelli gelişimin korunması için temel yükümlülöklere saygı gösterilen üretim sistemi,
- Doğal tahribata sebep olan unsurların çözümü için sürekli bir arayış halinde olan teknolojik sistem,
- Ticaret, finans vb. ekonomik sistemlerde sürdürülebilir modellerin teşvik edildiğı uluslararası sistem,

Nasıl Sürdürülebilir? Doğa • Yerküre • Biyoçeşitlilik • Eko sistemler Yaşam Desteğı • Ekosistem hizmetleri • Çevre Toplum • Kùltürler • Gruplar • Şehirler	Ne kadar süre? • 25 yıl • Şimdi ve gelecekte • Sonsuza kadar Nasıl Bütünleştirilebilir? <i>“yalnız”</i> <i>“başlıca”</i> <i>“fakat”</i> <i>“ve”</i> <i>“veya”</i>	Nasıl Geliştirilebilir? Bireyler • Çocuk yaşam süresi • Yaşam beklentileri • Eğitim • Eşitlik • Fırsat eşitliğı Ekonomi • Refah • Üretim sektörleri • Tüketim Toplum • Kuruluşlar • Sosyal sermaye • Ülkeler • Bölgeler
---	---	--

Şekil 1: Sürdürülebilir Kalkınma, Genel İlgiler, Farklı Vurgulamalar

Kaynak; National Research Council (2000) "Our Common Journey: A Transition Toward Sustainability", National Academy Press. s. 24

Şekil 1’de insanlığın ortak kaynaklarının kullanımı sürecinde, bu kaynakların ne kadar süre, hangi şartlar altında nasıl kullanılacağı noktasında ortaya çıkan görüş ayrılığı gösterilmektedir. Buna göre, insan ihtiyaçlarını karşılayacak sistemlerin geliştirilerek yaşam standardının yükseltilmesi ve toplumların gelişmesi ile doğal, toplumsal ve çevresel kaynakların tüm insanların ihtiyacını karşılayacak şekilde planlanması arasında bir denge kurulması gerekmektedir. Burada ortaya çıkan temel sorun bakış açılarına göre farklı vurguların öne çıkarılması, kaynakların ne kadar süre sürdürülebilir kullanılabileceği, kullanımın nasıl ölçüleceği ve sürdürülebilirlik ile kalkınma amaçlarının nasıl bütünleştirilebileceği konularıdır. Bu paradoksun giderilmesi ve sorunun tanımlanması için konferans, panel, rapor vb. birçok araştırma yapılmıştır. Aşağıda “sürdürülebilir kalkınma” ile ilgili bazı konferans, araştırma ve raporlara sırasıyla yer verilecektir.

1.2.1. Uluslararası Stockholm İnsan Çevresi Konferansı, 1972

Temel amacı çevre ve yerleşme sorunlarında uluslararası işbirliğinin önemi olan 113 ülkenin katılımıyla Stockholm’de düzenlenen “*Uluslararası İnsan Çevresi Konferansı*”nın ardından Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) kurulmuştur (UN, 1972: 318). Çevresel yönetimin önemi ve yönetim süreçlerinde çevresel yönetim araçlarının kullanılmasının tartışıldığı konferans, sürdürülebilir kalkınma kavramının geliştirilmesinde ilk önemli adımı temsil etmektedir (Mebratu, 1998: 500). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde sanayileşme ve teknolojik gelişmeye bağlı çevresel problemler başta olmak üzere 26 temel ilke ortaya konulmuştur. Bu ilkelerden bazıları aşağıda sıralanacaktır (UN, 1972: 319-320).

- Toprak, su, hava ve özellikle doğal ekosistemde nadir bulunan flora ve fauna unsurları bugünün ve gelecek kuşakların faydası doğrultusunda korunmalı, planlanmalı ve yönetilmeli
- Dünya üzerindeki hayati öneme sahip yenilenebilir kaynaklar korunmalı, restore edilmeli ve geliştirilmeli
- Deniz, marina kirliliğinin önüne geçecek yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi
- Bilim ve teknolojiye bağlı ekonomik ve sosyal gelişim senaryolarında çevresel risklerin tanımlanması, kontrol edilmesi ve insanlığın yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyen çevresel problemlerin çözümü
- Ulusal kuruluşların çevresel kaynakların korunmasında görev planlaması, yönetimi kontrol edilmesi noktasında sorumluluk alması
- Çevresel problemlerin çözümü için bilimsel çalışmaların desteklenerek, özellikle gelişmekte olan ülkelerde çevreyle uyumlu teknolojilerin hayata geçirilmesi
- Ülkeler, doğal çevreye zarar veren faaliyetlerin kontrolü için uluslararası bir işbirliği anlaşması yapmalıdırlar
- Ülkeler, çevrenin korunması konusunda, politikaların koordine edildiği uluslararası kuruluşlara gereken güvenceleri vermelidir

Yukarıda sayılan uluslararası çevre ile ilgili konuların bilim adamları ve dünya liderleri düzeyinde tartışıldığı “İnsan Çevresi Konferansı” nda kabul edilen ilkeler ve ülkeler tarafından verilen güvencelere rağmen, 1982 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) tarafından Nairobi’de düzenlenen “Stockholm + 10” toplantısının sonuç raporunda, Stockholm’de kabul edilen ilkelerin çok azının hayata geçirildiği belirtilmiştir (Seyfang, 2003: 224).

1.2.2. Ortak Geleceğimiz (Brundland) Raporu, 1987

Sürdürülebilirlik kavramı, günümüzdeki anlamıyla ilk olarak “*Ortak Geleceğimiz Raporu*” nda kullanılmıştır. 1983 yılında Norveç Başbakanı G.H. Brundland’ın başkanlığında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu” adında bağımsız bir komisyonun kurulmasıyla “sürdürülebilir gelişme” kapsamındaki çalışmalar başlamıştır. Ekonomist, kamu görevlileri ve bilim insanları tarafından oluşturulan bu komisyonun çalışmaları 1987 yılında tamamlanarak “*Ortak Geleceğimiz Raporu* ” hazırlanmıştır (UN, 1987). Brundland Raporu da denilen bu raporda, sürdürülebilir kalkınma gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini tehlikeye atmadan bugünkü neslin ihtiyaçlarını karşılayan bir kalkınma anlayışı olarak tanımlanmaktadır. Raporda sürdürülebilir gelişme ile ilgili alınan bazı kararlar şöyledir (UN,1987) ;

- Çevresel problemlere çözüm getirme arayışları sürerken, bu problemlerin kaynağındaki insan faaliyetleri özellikle ekonomik faaliyetlerin açıklanması zorunludur. Bunu ise yalnızca sürdürülebilir kalkınma anlayışı sağlar.
- Ekonomik kalkınmanın şimdiki ve gelecek nesiller arasında adil dağılımı sürdürülebilir gelişmenin anahtar unsurudur.
- Çevresel kalkınma politikalarını geliştirme hedefinde olan sürdürülebilir kalkınma; dünya barışının korunması, büyümenin niteliğinin değiştirilmesi, fakirliğe çözüm bulunması, bireysel ihtiyaçların tatmin edilmesi, nüfus artışı sebebiyle ortaya çıkan sorunlara yönelme, doğal kaynakların korunması ve zenginleştirilmesi, teknolojik gelişime yeni bir yön verilmesi, risklerin azaltılması ve karar verme süreçlerinde ekonomi ve çevrenin birlikte düşünülmesi gibi konuları içermektedir.
- Tüm üye ülkelerdeki kuruluşlar, bütçe, program ve politikalarında sürdürülebilir kalkınma unsurlarını göz önünde bulundurarak, doğal kaynakların korunması noktasında görevlerini yerine getirmelidirler
- Tüm üye ülkeler, karar organları, organizasyon ve program süreçlerini, Birleşmiş Milletler’in sürdürülebilir kalkınma anlayışına uygun olarak revize ettiği politika, program ve bütçe faaliyetlerine uygun olarak yeniden düzenlemelidir.
- Ulusal kalkınma planları, öncelikleri ve hedefleri ile ilgili finansal kuruluşların desteği sağlanarak sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda tekrar güncellenmelidir
- Ülkeler bölgesel komisyon ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı gibi uluslararası organizasyonları desteklemeli, bu kurumların ulusal, bölgesel ve global seviyedeki faaliyetleri takip edilmelidir

- Hükümetler, sürdürülebilir gelişme ile ilgili düzenlenen ulusal ve uluslararası organizasyonlara sivil toplum kuruluşları, özel sektör temsilcileri, bilimsel kuruluşlar, endüstri temsilcilerinin katılımının sağlanması desteklemelidir.

1.2.3. Birleşmiş Milletler Çevre ve Gelişme Konferansı (Rio Konferansı) , 1992

Stockholm konferansının 20. yıldönümünde toplanan “Rio Dünya Çevre Konferansı” nda ormanların korunması, biyo-çeşitlilik ve iklim değişikliği konusunda temel prensipler içeren çerçeve belgeler kabul edilmiştir (Öztürk, 2007: 25). Ayrıca, bu konferans sonucunda Rio Bildirgesi, Gündem 21, Orman İlkeleri, İklim Değişikliği Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi adı altında beş temel belge ortaya çıkmıştır (Mengi ve Algan, 2003: 4). Bu beş temel belgeden biri olan ve diğerlerinden bir eylem planı olması yönüyle ayrılan Gündem 21, üç ana ve bir tamamlayıcı kısım içerisinde toplam 40 bölümden oluşmakta ve 120 farklı eylem planını içermektedir (Kahraman ve Türkay, 2009: 101). Gündem 21, sürdürülebilir kalkınma kapsamında insan ve çevre için temel gelişme parametrelerini ortaya koyan ve bu iki unsurun kalıcı yeteneklerini korumak amacına vurgu yapan ilk belgedir (Modinos, 2000:303). Belgede ortaya konulan faaliyet planı çerçevesinde, 178 ülke ile yerel, ulusal ve uluslararası seviyelerde ortaya çıkan çevresel problemlerin çözümü ile ilgili antlaşmalar imzalanmıştır (UNEP, 2012). Ayrıca sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliğin temini için uluslararası düzeyde temel ölçütler ortaya konulmuştur. Aşağıdaki tabloda bu ölçütlere yer verilecektir:

Tablo 2 Gündem 21 Temel Sürdürülebilirlik Ölçütleri

<i>Sosyal ve ekonomik ölçütler</i>	<i>Kalkınma için kaynakların korunması</i>	<i>Temel grupların rollerinin güçlendirilmesi</i>	<i>Uygulama aşaması</i>
Gelişmekte ola ülkelerde, sürdürülebilir kalkınmanın hızlandırılması için uluslararası işbirliği	Atmosferin korunması	Sürdürülebilir ve adil bir kalkınma yolunda kadınların haklarının korunması için global faaliyetlerin desteklenmesi	Finansal kaynaklar ve mekanizmalar
Fakirlikle mücadele	Yeryüzü kaynaklarının planlanması ve yönetiminde entegre yaklaşımlar	Sürdürülebilir kalkınmada çocuk ve gençlerin rolü	Çevreye duyarlı teknolojilerin, bir araya getirilmesi, kapasitelerinin artırılması ve transferi
Tüketim modellerinin değiştirilmesi	Ormansızlaştırma ile mücadele	Yerel insanların toplumdaki rollerinin tanımlanması ve güçlendirilmesi	Sürdürülebilir kalkınma için bilimsel gelişme
Demografik dinamikler ve sürdürülebilirlik	Hassas ekosistemlerde çölleşme ve kuraklık ile mücadele	Sürdürülebilir kalkınmaya partner olabilecek sivil toplum kuruluşlarının rollerinin güçlendirilmesi	Eğitim, farkındalık ve yetiştirme süreçlerinin desteklenmesi
İnsan sağlığı koşullarının korunması ve desteklenmesi	Hassas ekosistemlerde sürdürülebilir dağ kalkınması	Gündem 21’de yerel girişimlerin desteklenmesi	Gelişmekte olan ülkelerde kapasite inşası için uluslararası iş birliği ve ulusal mekanizmalar
Sürdürülebilir yerleşim alanlarının geliştirilmesi	Sürdürülebilir tarım ve kırsal kalkınmanın desteklenmesi	İşçi ve işçi sendikalarının rollerinin güçlendirilmesi	Uluslararası kurumsal düzenlemeler
Karar verme süreçlerinde çevre ve kalkınmanın entegrasyonu	Biyolojik çeşitliliğin korunması	İşletme ve endüstrilerin rollerinin güçlendirilmesi	Uluslararası hukuki araçlar ve mekanizmalar
	Biyo-teknolojinin çevre ile uyumlu yönetimi	Bilimsel ve teknolojik toplum	Karar almak için bilgi sahibi olmak
	Okyanuslar, denizler, kıyı bölgeler vb. alanların korunması ve bu alanların yaşam kaynaklarının akılcı kullanımı ve geliştirilmesi	Çiftçilerin rollerinin güçlendirilmesi	
	Temiz su kaynaklarının korunması		
	İnsan sağlığına zarar veren zehirli kimyasal maddelerin çevre duyarlı yönetimi ve bu maddelerin uluslararası trafiğini önleyecek tedbirlerin alınması		
	Tehlikeli atıkların çevreye duyarlı yönetimi ve atıkların uluslararası trafiğinin engellenmesi		
	Katık atık ve atık suların çevreye duyarlı yönetimi		
	Radyoaktif atıkların çevreye duyarlı yönetimi ve güvenliğinin sağlanması		

Kaynak; United Nations (UN) (2007). Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies. 3.Edition. New York: UN Publishing. s. 91-93.

1.2.4. Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Johannesburg), 2002

Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi diğer adıyla Johannesburg Zirvesi devlet başkanları, hükümet temsilcileri, ulusal delegeler, sivil toplum örgütü temsilcileri, işletmeler ve diğer birçok örgütün katılımı ile 2002 yılında gerçekleştirilmiştir. Zirvenin amacı, her geçen yıl daha fazla yükselen gıda, su, enerji, hijyen, barınma, sağlık hizmetleri ve ekonomik güvenlik unsurlarına olan talebin artması nedeniyle doğal kaynakların korunarak yaşam koşullarının geliştirilmesi zorunluluğunu dünyanın gündemine getirmektir (United Nations, 2002:2-3). Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi, 1992 yılında düzenlenen Rio Çevre ve Gelişme Konferansından 10 yıl sonra düzenlenmesi nedeniyle Rio+10 olarak anılmaktadır. Rio konferansında kabul edilen Rio deklarasyonunda adı geçen konularda ne düzeyde ilerleme sağlandığı bu zirvenin ana gündem maddesini oluşturmaktaydı. Rio deklarasyonunda Gündem 21, iklim değişikliği ve biyolojik çeşitlilik üzerindeki tehditler ve bağlayıcı olmayan orman alanları ilkeleri olmak üzere 4 ana başlıkta kabul gören unsurlar ile ilgili ülkeler düzeyinde ilkesel görüş birliği sağlanan konularda uygulama noktasında herhangi bir ilerlemenin olmadığı anlaşılmıştır. Johannesburg Zirvesi'nin en önemli sonucudur (Wapner, 2003:2). Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi sonrası yayınlanan bildirgede “ekonomik kalkınma”, “sosyal kalkınma” ve “çevrenin korunması” sürdürülebilir kalkınmanın üç bileşeni olarak belirlenmiştir (Çamur ve Vaizoğlu, 2007:301). Bu doğrultuda, Johannesburg Konferansı'nda alınan kararlar şu biçimde özetlenebilir: (Bozlağan, 2005:1025; United Nations, 2002: 1-6).

- Yoksulluğun önlenmesi için Dünya Dayanışma Fonu'nun kurulması ve açlık sınırında yaşayan nüfusun yarı yarıya azaltılması
- Enerji sunumunda fosil kaynaklara olan bağımlılığın azaltılması, kaynak çeşitliliğinin sağlanması
- Enerji kullanımının küresel ölçekte daha adil ve dengeli bir biçimde dağılımının sağlanması
- Biyolojik çeşitliliğin korunmasının sağlanması ve biyolojik çeşitlilikteki azalmanın eşik düzeylere çekilmesi
- Bu sürecin bütün ülkelerin aktif katılımıyla yönetilmesi zirvenin uluslararası amaçlarının gerçekleşmesinde en temel unsurdur
- Dünya barışı, siyasi ve ekonomik istikrar, insan haklarına saygı, temel özgürlükler, kültürel çeşitliliğin korunması sürdürülebilir kalkınmanın başarılmasında en temel unsurlardır.
- Sürdürülebilir kalkınma hamlesinin başarılmasında etik değerler Gündem 21 uygulamalarında göz önünde bulundurulmalıdır.

Ayrıca zirvenin en temel özelliklerinden birisi de uygulama planlarının tanımlanmasıdır. Bu planlarda zirvenin önceliklerinin hayata geçirilebilmesi için amaçlar ve bu amaçların ne zaman gerçekleşeceği ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Avrupa Birliği'nde ise dünya balık stokunun korunması, Afrika'daki eğitim stratejileri ve cinsiyet ayrımcılığı gibi anahtar konuların zirvenin başarısını doğrudan elirlereceği görüşü benimsenmektedir. Diğer taraftan hayata geçirilmesinin arzu edildiği bazı uzun vadeli hedefler aşağıda belirtilmiştir (Lightfoot ve Burchell, 2004:340);

- Temiz içme suyuna erişemeyen kişi sayısının 2015 yılına kadar %50 oranında azaltılması
- Bulaşıcı hastalıkların yayılma hızının duraksatılarak 2010 yılına kadar 8 milyon kişinin yaşamının kurtarılması
- 2015 yılına kadar doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin yok olmasının duraksatılması
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji verimliliğinin geliştirilmesi için kullanılması

1.2.5. Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı, 2012

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı diğer adıyla Rio+20 20-22 Haziran 2012 Rio de Janeiro'da gerçekleştirilmiştir. Bu konferansın odaklandığı temel nokta sürdürülebilir kalkınmanın geliştirilmesi için net, uygulamaya ilişkin siyasi sonuç belgeleri belirlemektir.

1.3. Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme

Birçok bilim dalında farklı açılardan ele alınan, bölge kavramı, iktisadi açıdan ekonomik yapıya ve ekonomik gelişmişlik derecelerine göre ele alınmıştır (Şen, 2004:4; Özdemir, 2004:5). Ülke içerisindeki ekonomik gelişmenin ülkenin tamamına dağıtımını sağlayacak strateji, politika ve programların takip edilmesi için gerekli planlama bölgeleri ayırımında, üç temel bölge kavramı ön plana çıkmaktadır (Dinler, 2012:74). Bu bölgelerden ilki olan homojen bölge, birbirine karakteristik olarak en yakın birimlerin meydana getirdiği devamlı bir mekândır. Homojen bölge kavramı, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasının ilk adımında başvurulacak bölgesel ayırım türüdür. Mevcut durumun saptanması için kullanılan homojen bölge; temel anlamda, farklı bölgelerin gelişmişlik farklarına göre birbirinden ayrılmasıdır (Dinler, 2012:76; Doğan ve Yıldız, 2007:149; Öztürk, 2001:118).

Polarize bölge ise; bir yerleşme merkezi, kendisinden daha küçük bir ya da birkaç yerleşme merkezini etkisi altına alıyorsa, söz konusu bölge cazibe merkezi haline gelmiş, yani kutuplaşmıştır. Yani, bir ya da daha fazla küçük yerleşim merkezlerini etkileyen cazibe merkezlerinin kapsadığı alan polarize bölgeyi oluşturur. Cazibe merkezlerinin belirlenmesinde için yerleşme merkezleri arasındaki ticari ilişkilerin belirlenmesi gerekmektedir. Burada, yerleşme merkezleri arasındaki karayolu, denizyolu, havayolu ulaşım yoğunluğu, şehirlerarası telefon konuşması yoğunluğu gibi göstergelere bakılmaktadır (Dinler,2012:79). Ülkemizde en polarize bölgenin merkezi İstanbul olan Doğu Marmara Bölgesi olduğu gözlemlenmektedir.

Bölgesel kalkınma bağlamında ele alınan, planlama amaçlı bölge ise (plan bölge) kentten daha geniş, ülkeden daha küçük, yönetsel sınırları ulus yönetsel birim sınırlarıyla çakışan ama etkileşim açısından o sınırları aşabilen, yerinden yönetilen, demokratik-katılımcı bir yönetime ve bütçeye sahip bir planlama ve yönetim birimi olarak tanımlanmaktadır (Şen,2004:4). Plan bölge, bölgesel politikayı uygulamakla görevli yönetimin yetki alanı içinde kalan saha, yani bölge planının uygulandığı alanlar bütünüdür (Dinler,2012:84).

Bölgesel dengesizlik kavramı ise , az gelişmiş ülkelere özgü bir sorun olmamakla birlikte bu ülkelerde daha yoğun hissedilmektedir. Bölgesel dengesizliğin oluşumu ile ilgili ileri sürülen temelde iki görüş vardır. İlk görüşe göre, ekonomik büyüme sürecinin doğal bir sonucu olan bölgesel dengesizliği düzeltecek politikalara gerek yoktur, dengesizlik büyüme ile kendiliğinden azalır. İkinci görüş ise, kendi başına bırakıldığı takdirde bölgesel dengesizlik daha fazla büyür, onun için devletin düzeltici politikalarla devreye girmesi gerekmektedir. Ülkeler ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının ortaya çıkmasında sanayi devrimi başlangıç noktasını oluşturmaktadır (Bayraktutan,1994:184-185). Bölgesel eşitsizlik sadece ülkelerin geri kalmış bölgelerinde değil, aynı zamanda gelişmiş büyük kentlerinde; eğitim ve sağlık hizmetleri yetersizliği, arsa ve konut ihtiyacı, su, enerji, altyapı ve genel belediye hizmetlerinin yetersizliği, trafik sıkışıklığı, kalabalıklaşma, gürültü ve çevre kirliliği şeklinde de ortaya çıkmaktadır (Yılmaz,2001:2). Ülkemizde bölgelerarası gelişmişlik farkları, birçok göstergeye bakıldığında oldukça fazladır. Türkiye’de bölgesel eşitsizliğin göstergeleri olarak nüfus hareketleri, tarımsal göstergeler, endüstrileşme, milli gelir, ulaşım, haberleşme, sağlık hizmetleri, eğitim hizmetleri, bölgelere göre elektrik enerjisi tüketimi ve beslenme yetersizlikleri gibi faktörler sayılabilir (Yılmaz,2001:8).

Bölgesel dengesizliklerin giderilmesi bağlamında ele alınan, bölgesel kalkınma kavramı ise; ülke bütününde yer alan bölgelerin ulusal ve uluslararası alanda yer alan bölgeler ile karşılıklı etkileşimi ile oluşan, bölge vizyonunu dikkate alan, katılımcılık ve sürdürülebilirliği temel ilke edinen ve insan kaynaklarının geliştirilmesi, ekonomik ve toplumsal potansiyellerin harekete geçirilerek, bölgesel yaşam kalitesinin yükseltilmesini amaçlayan çalışmalar bütünüdür (Ildırar,2004:16). Bölgesel kalkınma teorilerinin temel amaçları ise; kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması ve sosyal adaletin gerçekleştirilmesidir (Gündüz;2006:154).

Bölgesel sürdürülebilir kalkınma ise, bölgenin çevresel, sosyal ve kültürel özelliklerinin göz önünde bulundurulmasını gerektirir. Fakat burada coğrafi alanlara ilişkin tek bir sürdürülebilir kalkınma ölçütü uygulamak ve ölçmek mümkün olmadığı gibi bir çok ekolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel gösterge söz konusudur (Çetin,2006:6).

1.4. Sürdürülebilir Turizm

20. yüzyıl boyunca kapitalizm, nüfus hareketleri, taşıma ve haberleşme teknolojisi avantajları turizmin dünyanın en hızlı gelişen endüstrileri arasına girmesini sağlamıştır. Turizm endüstrisinin gelir tesis etme, vergiler, istihdam oluşturma vb. gibi olumlu ekonomik etkilerinin yanında çevresel bozulmalar, sosyal ve kültürel etkiler ve doğal

ortamların bozulması gibi olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Turizm endüstrisinin plansız büyümesi birçok turizm destinasyonunda doğal ve sosyo- kültürel çevre üzerinde önemli zararlara sebep olmaktadır (Choi ve Sirakaya, 2006: 1274). Örneğin, uluslararası ziyaretçilerin seyahatleri süresince katı atık veya sera gazı oluşumu vb. çevresel problemlerin oluştuğu, sosyal açıdan ise turizm faaliyetlerinin ziyaretçi kapasitesine bağlı olarak yerli halkın yaşam kalitesi, kimlik bunalımı, gürültü ve kirlilik gibi konularda olumsuz etkilere sebep olduğu vurgulanmaktadır (Tanquay ve diğ., 2011:1). Ayrıca turizm endüstrisinin doğasından kaynaklanan çevresel etkiler bulunmaktadır. Yerel unsurların niteliğine bağlı olmakla birlikte, turizm faaliyetleri sıklıkla hava, su, gürültü ve görsel kirlilik, trafik yoğunluğu gibi çevresel problemlere sebep olmaktadır. Bir çok turistin aynı anda turistik destinasyonda bulunması, kalış sürelerinin uzunluğu ve tatil dönemlerinde gerçekleştirdikleri faaliyetler turizmin çevreye olan etkilerini artırmaktadır. Kaynakların tüketimi ve atık üretimi turizmin sebep olduğu diğer önemli çevresel problemlerdir (Reilly, 2008:7-8).

Turizm temelli kalkınma yaklaşımlarının çevre, toplumlar ve kültür üzerinde negatif ve pozitif etkilerinin olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bilhassa olumsuz etkiler sürdürülebilirlik konusuna ilgi duyulmasını beraberinde getirmiştir. 1987 yılında “sürdürülebilir kalkınma” teriminin Dünya Ekonomik Konseyi Raporu’nda tanımlanması ile birlikte kavram literatürde sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Raporda uluslararası kalkınma çabalarının sürdürülebilir yaklaşımlar temel alınarak planlanması gerektiği belirtilmektedir (Ahn, 1999: 11).

Sürdürülebilir kalkınma kavramının tanımlanması ile birlikte farklı endüstrilerde sürdürülebilirlik yaklaşımına göre yeni tanımlamalar yapılması ihtiyacını doğurmuştur. Bu bağlamda turizm kavramı da sürdürülebilirlik yaklaşımına göre tanımlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma kavramına bağlı olarak tanımlanan sürdürülebilir turizm kavramı uzun dönemli, katılımcı, çevresel, sosyal, kültürel ve ekonomik uyumlu bir turizm gelişimini ifade etmektedir (Çıracı ve diğ., 2008:91). Sürdürülebilir turizm “mevcut turistlerin ve ev sahibi toplumların istek ve beklentilerini karşılayan, ekonomik, sosyal, estetik talepleri öngören, kültürel bütünlüğün, zorunlu ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşam destek sistemlerinin devamlılığının sağlandığı bir planlama süreci” olarak tanımlanmıştır (UNEP,2003:7); Bu tanımlamadan yola çıkarak sürdürülebilir turizmin özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Sürdürülebilir turizm, ekolojik süreçlerin, doğal mirasın ve biyolojik çeşitliliğin korunması için çevresel kaynakların optimum kullanımını hedefler,
- Sürdürülebilir turizm ev sahibi toplumların kendilerine özgü sosyo-kültürel özelliklerine, yerleşik hayat tarzlarına, kültürel miras ve geleneksel değerlerinin korunmasına, kültürlerarası anlayış ve hoşgörünün artmasına katkıda bulunur.
- Sürdürülebilir turizm, ev sahibi toplumlarda yoksulluğun azaltılması, tüm paydaşlar için sosyo-ekonomik faydalar sağlanması, kalıcı bir istihdam politikasının izlenmesi ve uzun vadeli, ekonomik istikrarı hedefler.

Şekil 2: Sürdürülebilir Turizm Gelişimi İlkeleri

Kaynak: Grundey, D. (2008). [Managing Sustainable Tourism in Lithuania: Dream or Reality?](#). *Technological and Economic Development*, 14.2., 118-129. s.121.

Sürdürülebilir turizm, turizmin doğal, sosyal ve kültürel çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltarak olumlu etkilerini maksimize etmeyi amaçlayan ve turizm uygulamalarında ortaya çıkan hoşnutsuzlukların nedenlerini ve çözüm yollarını ortaya koyan temel yaklaşımdır. Sürdürülebilir turizm, doğal, kültürel ve tarihi kaynakların ve özel mekânların yerel halk, turizm endüstrisi aktörleri, kamu kurumları ve ziyaretçiler tarafından yönetilmesinin teşvik edilmesi ile ilgili uygulamaları içeren bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım doğal, ekonomik, sosyal ve kültürel çevre üzerinde önemli etkilerinin olduğunu ve turizmin uzun vadede sürdürülebilmesini amaçlayan planlamaların hayata geçirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Barre, 2009: 65-66).

Tablo 3 Sürdürülebilir Turizm İlkeleri

-Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı Sürdürülebilir turizm kavramı büyümeye karşı olmamasına rağmen büyümenin sınırları olduğunu ve turizm stratejisinin bu sınırlar dikkate alınarak oluşturulması gerektiğini savunur. Ayrıca kısa vadeli kazanımlar yerine uzun vadeli kazanımlar ön plana çıkarılmalıdır.	-Kamu ve diğer paydaşların görüşlerinin alınması Turizm karar süreçlerine tüm paydaşların katılımını öngörür. Ayrıca tüm paydaşlar sürdürülebilir kalkınma konularında bilgilendirilmeye ihtiyacı vardır.
-Gereğinden fazla tüketim ve atıkların azaltılması Atıkların ve gereksiz tüketimin sınırlandırılması uzun vadede çevresel zarar sebep olacak ve turizmin kalitesini etkileyecek maliyetlerden kaçınmamızı sağlayacaktır.	-Sorumlu turizm pazarlaması Tüm politikalar ve faaliyetler sürdürülebilir kalkınmayı hedeflerken, sürdürülebilir turizm pratikleri kısa, orta ve uzun vadeli olarak tanımlanarak bölgesel kapasite sınırları aşılmamalı
- Yerel girişimlerin desteklenmesi Sürdürülebilir turizm yaklaşımı yerel halkın eşitlik ve açıklık taleplerini karşılayarak ihtiyaçlarını ve arzularını tatmin edilmesinin önemini vurgulayan bir yaklaşımdır.	-Biyo- çeşitliliğin korunması Doğal, sosyal ve kültürel çeşitliliğin korunması sürdürülebilir turizmin temel yaklaşımıdır.
-Yerel toplumun taleplerini kapsaması Yerel destinasyonlara kabul edilecek turistlerin sayısı, turistlerin yerel halkın yaşam kalitesini olumsuz olarak etkilememesi	-Turizmin planlama ile entegrasyonu Politika, planlama ve yönetim süreçlerine turizmin sebep olduğu doğal ve insan kaynağı olumsuzluklarının da dahil edilmesi

Kaynak: Sychowski, S. V. (2005). Eco-Tourism: Strategy for Sustainable Development ? A Case Study of Las Terrazas. Unpublished Master Thesis. Ottawa: University of New Brunswick, Arts Academic Units of Anthropology. s.18.

Sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir kalkınmanın başarılmasında geniş sosyal katılımı belirleyen hedef ve öncelikleri kapsayan bir yaklaşımdır. Turizmin topluma kalıcı yararlar sağlaması, insan faaliyetleri ve ekolojik süreçler arasındaki karmaşıklığın dikkate alınması için Gibson (2006) tarafından dizi yol gösterici ilkeler tanımlanmıştır (Lambert, 2009: 32-33) Sosyo- ekolojik sistem bütünlüğü, yerel halkın geçim yeterliliği ve fırsatları, nesiller arası eşitlik, kaynakların korunması ve verimliliği, sosyo-ekolojik nezaket ve demokratik yönetim, önlem ve uyum, kısa sürede uzun vadeli entegrasyonun sağlanması gibi sürdürülebilir turizm ile ilgili rehber ilkeler belirlenmiştir (Gibson, 2006: 270).

Yukarıda sayılan ilkeler doğrultusunda planlanan sürdürülebilir turizm gelişimi stratejisinin başarısı, turizm ile ilgili tüm paydaşların ekonomik, sosyal ve çevresel yaklaşımları bir bütün olarak ele alınmasına bağlıdır (Castellani, 2009:29):

- *Ekolojik Perspektif:* Ziyaretçiler açısından doğal turizm kaynaklarının çevresel kalitesi, destinasyonun çekiciliğini etkileyen en önemli unsurdur. Bu nedenle turizm alanlarının cazibesini olumsuz olarak etkileyen çevresel unsurlar orta ve uzun vadede turist varışlarını etki ederek destinasyonun ekonomik başarısını azaltır.

• *Sosyo-Kültürel Perspektif:* Bir bölgenin sosyo-kültürel mirasının turizm açısından çok önemli bir rolü vardır. Sürdürülebilir turizm faaliyeti için sanatsal, kültürel ve geleneksel değerlere sahip bölgelerdeki değerlerin korunması ve yerel halkın turizm sistemine aktif katılımı gerekmektedir. Aksi taktirde, turizmle ilgili yerel ve geleneksel kaynakların tahrip edilmesi, yerel turizm alanındaki baskın turizm faaliyetlerinin yabancı işletmeler ve tur operatörleri tarafından yürütülmesine sebep olur. Bu durum ise şüphesiz sürdürülebilir bir turizm faaliyetini tehdit eden bir unsurdur.

• *Ekonomik Perspektif:* Uzun vadede sürdürülebilir unsurlar içermeyen turizm kalkınma stratejilerinin sosyal ve çevresel maliyetleri turizmin ekonomik getirisinden daha fazla olabilir. Diğer dışsallıklar hesaba katılmadan sadece ekonomik başarı merkezli planlanan turizm gelişimi, gerçek durumu ortaya koyamadığından karar vericiler açısından olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Sürdürülebilir turizm gelişimi yaklaşımının akademik çalışmalar ve kamu politikalarındaki popülaritesine rağmen hala hassas doğal kaynaklar, objektiflik, sürdürülebilirliğin kabul edilebilirliği ve uygulanabilirliği ile ilgili kesin bir konsensüs sağlanamamıştır. Sürdürülebilir turizm kavramının teorik bir temele dayandırılmaması kavramın önemli bir zayıflığı olarak değerlendirilmektedir. Sürdürülebilir turizm kavramının sürdürülebilir kalkınma kavramı ışığında değerlendirilmesi gerektiği belirtilse de literatürde bu kavram ile sürdürülebilir turizm arasında herhangi bağlantı kurabilecek araştırmalar yoktur. Ayrıca sürdürülebilirlik ilkeleri turizm endüstrisinin büyük bir kısmında kabul edilse de bir çok turizm gelişimi stratejisi sosyal ve çevresel konulardan ziyade ekonomik büyüme ve ürün geliştirme stratejilerine odaklanmıştır (Greenwood, 2006:10).

Diğer taraftan sürdürülebilir gelişme ile ilgili tüm üye ülkelerin katılımı ile 1992 yılında Rio’da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’ndan günümüze birçok çerçeve belge kabul edilmiştir. Bu konferansta kabul edilen Gündem 21 belgesi, uygulayıcılara sürdürülebilir kalkınmanın temel ilkelerini belirtmekteydi. Bütün katılımcılar seyahat ve turizmin önemli bir gelişim aracı olduğunu vurgulamışlardır. Gündem 21 belgesinde sürdürülebilirlik ile ilgili global manada politik kurallar ortaya konulmasına rağmen ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde hükümetler tarafından inisiyatif alınmaması nedeniyle sürdürülebilirlik ile ilgili alınan kararlar uygulamaya geçirilememiştir (Arnold, 2011:10).

Avrupa Birliği’ de sürdürülebilir turizm ile ilgili önemli planlama çalışmaları gerçekleştirmiştir. Özellikle , “Yerel Gündem 21” çerçeve belgesi doğrultusunda sürdürülebilir turizm ile ilgili proje ve programları desteklenmektedir. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının uygulamaya geçirilmesi, sürdürülebilir turizm ile ilgili kapsamlı bir strateji oluşturulması, yerel aktörlerin katılımcı bir yaklaşımla sürdürülebilir turizmi ele alması gibi amaçlarla sürdürülebilir turizm konuları bu “Yerel Gündem 21” çerçeve belgesine dahil edilmiştir. Bu belgede özellikle turizm sektörünün ekonomiyi domine ettiği bazı ada ülkeleri, yüksek turist varışlarının olduğu kültürel turizm

destinasyonları ve gelişmekte olan bölgelerdeki turizm destinasyonlarına yönelik politikalar uygulanmaktadır. Örneğin, İngiltere’de kongre ve konferans turizminin yoğun olduğu Bournemouth bölgesinde, 80’li yılların sonlarında ekonomik krizin etkili olduğu İspanya’da önemli bir turizm destinasyonu olan Calvia bölgesinde, tarihi ve kültürel mirasın korunduğu İngiltere’deki Winchester bölgesinde, Danimarka’da kırsal nüfusun yoğun olarak yaşadığı bir destinasyon olan Storstrøm County’de ve Fransa’nın batısında kırsal nüfusun yoğun olduğu Marie-Galante adasına yönelik stratejik plan ve programlar yönetim ve finansal açıdan desteklenmiştir. (UNEP, 2003:29-58).

Sürdürülebilir turizm gelişiminin sağlanması amacıyla Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) tarafından da birçok proje desteklenmektedir. Bu projelerden biri de “Uluslararası Marrakech Sürdürülebilir Turizm Gelişimi Projesi”dir. Bu proje ile turizm ve iklim değişikliği arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik farkındalığın artırılması, turizmin çevre ve biyolojik çeşitlilik üzerindeki etkilerinin araştırılması, dünya üzerindeki kültürel ve doğal mirasın korunmasının gündeme getirilmesi ve turizm aracılığı ile tüm paydaşların katılımı ile gerçekleşecek yerel kalkınmanın sağlanması amaçlanmaktadır (UNEP, 2007:4).

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) sürdürülebilir turizmin planlanması, yönetilmesi ve kontrolü noktasında yukarıdaki proje gibi bir çok projeyi desteklemiştir. Bu projelerin bazıları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 4 Birleşmiş Milletler Çevre Programı Tarafından Desteklenen Bazı Sürdürülebilir Turizm Projeleri

Avusturya: Sürdürülebilir Turizm İçin Pratik araçlar	• Kapasite geliştirme programları (yenilikçi teknolojik tasarımlar, çevre dostu ahşap kaldırımlar, doğal yaşamı izleme platformları) • Temel eğitimler, izleme ve bölgesel eko turizm planlaması • Dört temel araştırma ve eğitim konusu: enerji ve atık tasarrufu, eko turizm eğitimi, iş geliştirme ve Pazar araştırması
Bulgaristan: Ulusal Eko-turizm Stratejisi ve Uygulama Planı	• Endüstriyel gelişim: Ulusal eko turizm çalışma grubu yönetiminde çok paydaşlı bir yapının oluşturulması, ulusal anlamda politik destek sağlama, etkili koordinasyon ve gelişim • Kümeleme yaklaşımı ve sürdürülebilir ağ yönetimi • Eko turizmde iş geliştirme ve pazarlama • Bilgi yönetimi
Kosta Rika: Sürdürülebilir Turizm Sertifika Programı	• Diğer turizm paydaşları ile iş birliği • Sürdürülebilirlik için objektif kriterlerin belirlenmesi • Puanlama sistemine dayalı sertifikasyon programı • Turizm işletmelerine sertifikasyon maliyetleri konusunda kamusal destek • Etik ve teknik standartların belirlenmesi • Bağımsız akreditasyon sisteminin kurulması
Mısır: Kızıldeniz Sürdürülebilir Turizm Girişimi	• Bu projenin odak noktası arazi kullanımı yönetim planının hazırlanması • Plan, yüksek büyümenin hedeflendiği turizm gelişimi, sürdürülebilir turizm gelişimi, düşük büyümenin hedeflendiği eko turizm gelişimi olmak üzere üç alternatif gelişim modeli üzerine kurulmuştur. • Planda coğrafi bilgi sistemleri aracılığı ile veri toplanması, veriler ışığında homojen alt bölgeler oluşturulması, ağırlıklara göre turizm amaçlı kullanılabilecek doğal yaşam alanlarının sınıflandırılması, korunması, yönetilmesi ve hukuksal düzenlemelerin yapılması
Gana: Toplum Temelli Sürdürülebilir Turizm Girişimi	• Bu proje turizmde mal ve hizmet unsurlarının çeşitlendirilmesi, turizm gelişimi için kamusal teşvik desteğinin sağlanması yoluyla yerel düzeyde sürdürülebilir il-keleri temel alan yeni turizm ürünlerinin oluşturulmasını hedeflemektedir. • Projede toplumsal sorumluluk ve kontrol, gelirlerin toplumun geneline eşit dağıtımı yoluyla fakirliğin azaltılması, toplumun turizmden elde edeceği gelir aracılığı ile doğal ve kültürel miras kaynaklarının korunması, büyük şehirler ve sahillerdeki turizm gelişimini bölgesel ve kırsal alanlara yayılması, turistlerin farklı deneyimler yaşayacakları tur olanaklarının oluşturulması yoluyla turistik ürünlerin çeşitlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Meksika: Meksika Turizmi İçin Gündem 21	Bu plan; turizm bölgelerindeki belediyelerle yerel gündem 21 programının uygulanması, sürdürülebilirliğe odaklanan bütünsel destinasyon yönetimi modelinin tanımlanması, sürdürülebilir turizm gösterge sisteminin geliştirilmesi, işletmelerdeki ve destinasyonlardaki çevresel uygulamaların desteklenmesi, sürdürülebilir turizm faaliyetlerine yönelik teşviklerin geliştirilmesi, eğitim ve teknoloji transfer programlarının uygulanması, bütünsel gelişim için çevresel mevzuattan faydalanılması, korunan doğal alanlarda eko turizmin geliştirilmesi gibi kapsamlı yedi farklı ilke üzerine kurulmuştur.
Yeni Zelenda: Yerel Topluların Sürdürülebilirliği	Yerel çevrenin korunması kapsamında, deniz canlılarının doğal yaşam alanlarının kirlenmesi, katı atıklar, gürültü kirliliği vb. ziyaretçileri olumsuz etkileyen problemlerin azaltılması, çevresel konularda yerel sorumluluk oluşturulması, turizmin çevresel hassasiyetinin altının çizilmesi gibi unsurlar bu projede temel olarak ele alınan konulardır.
Güney Afrika: Turizmde Beyaz Sayfa ve Sürdürülebilir Girişimler	- Yasal mevzuatlar aracılığı ile sürdürülebilir turizm politikasının benimsenmesi - Sürdürülebilirlik ile ilgili gönüllü şikayet sisteminin kurulması ve sertifikasyon sistemi - Yetenek ve kapasite geliştirme - Kamusal danışma ve teşvik sistemi - Alan planlaması ve finansal imtiyaz sistemi
İspanya: Yerel Gündem 21 ve Turizmi Canlandırma Projesi	- Calvia bölgesinde tüm paydaşların katılımı ile sürdürülebilirlik prensiplerine bağlamında uzun dönemli gelişim planı hazırlanmıştır. - Bu bağlamda yerel gündem 21 programı ile örtüşen 10 temel strateji ve 27 temel alanda 750 gösterge belirlenmiştir. Bunlar; (1) bölgedeki restorasyon projelerini desteklemek (2) ziyaretçi sayılarını yerel yaşam kalitesine zarar vermeyecek şekilde planlamak (3) doğal ve kültürel mirası korumak (4) insan ve bilgi kaynaklarının geliştirilmesi, finansal sistemin çeşitlendirilmesi (5) su, enerji ve atık sektörlerinde sürdürülebilir kaynak yönetiminin teşviki (6) bölgesel planlama araçlarının artırılması (7) turist destinasyonlarını sürdürülebilir standartlara göre dizayn etmek (8) kırsal bölgelerin ve turizm alanlarının rehabilitasyonunun sağlanması (9) tarihi, kültürel ve doğal miras unsurlarına ait restorasyon çalışmalarının teşviki
İskoçya: Turizm ve Çevre Forumu, Yeşil Turizm İş Programı	- Yeşil turizm girişimlerinin desteklenmesi - Turizmde insan kaynağının yeteneklerinin geliştirilmesi - Çevreyi koruyan ve zenginleştiren turizm faaliyetlerinin teşviki - Turist varışlarının tüm yıla yayılması - Turistlerin daha fazla konaklamaları dolayısıyla daha fazla harcama yapmalarının teşviki - Turizmin etkilerinin net olarak anlaşılması - Tüm paydaşlar arasında turizm planlama, geliştirme ve pazarlama konularında işbirliği sağlanması

Kaynak: United Nations Environmental Program (UNEP) ve United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2005). Making Tourism More Sustainable A Guide For Policy Makers. Madrid: Birleşmiş Milletler Yayınları. s.129-175.

Turizmin doğal, ekonomik ve sosyal çevre üzerindeki etkilerini ele alan sürdürülebilir turizmle bağlantılı birçok teori turizm literatüründe ele alınmıştır. Değişim limitleri teorisi, toplum temelli turizm yaklaşımı, rekreasyon kaynak yönetimi, taşıma kapasitesi, ziyaretçi etki yönetimi, ziyaretçi deneyimi ve kaynakların korunması bu teorilerden bazılarıdır.

Bu teorilerden ilki olan değişim limitleri teorisinin temel sorunsalı, turizm ve rekreasyonel amaçlı kullanımlar nedeniyle, ekonomik, ekolojik ve sosyal çevrede meydana gelen insan kaynaklı değişikliklerdir (Krumpe ve McCool;1997). Bu teori , “doğal çevreye makul etkinin miktarı nedir?”ve “doğal çevreye, insan kaynaklı makul olmayan etkilerden korunmak için hangi stratejiler izlenmelidir?” sorularına cevap aramaktadır (Stankey ve diğ,2007). Kabul edilebilir değişim limitleri, 1980’li yıllarda, korunan alanlarda rekreasyon yönetim sisteminin planlanması çalışmaları ile kullanılmıştır (McCool ve Cool;1997: 1). Bu teoride ilk olarak rekreasyonel taşıma kapasitesi ile ilgili konulara odaklanmıştır (Cole and Stankey,1997:5). Daha sonra LAC sistemi ile bağlantılı, Rekreasyonel Olanakların Dağılımı (Recreational Opportunity Spectrum, ROS),Ziyaretçi Deneyimini ve Kaynağı Koruma (Visitor Experience and Resource Protection, VERP), Taşıma Kapasitesi Değerlendirme İşlemi (Carrying Capacity Assessment Process,CCAP), Ziyaretçi Etkinlikleri için Yönetim Süreci (Management Process for Visitor Activities,VAMP), Ziyaretçi Etki Yönetimi (Visitor Impact Management, VIM) gibi rekreasyonel yönetim sistemleri geliştirilmiştir (Akten ve diğ, 2006). Kabul Edilebilir Değişim Limitleri Teorisi (LAC) , temel olarak turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği bölgenin, sosyal, çevresel ve yönetsel karakteristiğinin korunmasını amaçlamaktadır (Doh,2006:22).

Turizmin çevreye etkisi üzerindeki etkilerini inceleyen bir diğer teorisi ise taşıma kapasitesi teorisidir. Turizmde taşıma kapasitesi ile ilgili araştırmalar 1990’lı yıllarda popüler olmuştur (Mc Cool ve Lime,2001:373). Taşıma kapasitesi, kaynaklara negatif etki yapmadan, ziyaretçi tatminini düşürmeden veya yöre toplumu ekonomisi ve kültürü üzerine istenmeyen etkiye neden olmayan maksimum kullanım olarak tanımlanabilir (Avcı,2007:490). Taşıma kapasitesinde maksimum ziyaretçi sayısının belirlenmesinde temel unsur “ bir bölge için fazla olan, o bölgenin ekonomik, sosyal ve çevresel sınırlarını zorlayan ziyaretçi sayısı ne kadardır ve bu sınır nasıl belirlenir ?” sorusudur (Borrie ve diğ,1998:17).

Sürdürülebilir turizm politikasının önemli bir amacı da, yerel değerler, kültür ve halkın yaşam kalitesinin korunmasıdır. Diğer birçok endüstride olduğu gibi turizm endüstrisinde de, çevresel ve sosyal boyut ihmal edilerek, turizmin ekonomik boyutuna odaklanılmıştır (Riden ve diğ.,1995:424-428). Herhangi bir yörede turizmin desteklenmesi o bölgedeki yerel halkın turizme yönelik bakış açıları ve turizmi kabul edebilirlikleri ile doğrudan ilgilidir (Andriotis,2005:68). Toplumsal bağlılık teorisinde de, toplumsal bağlılığın doğası gereği, yerel toplum ve turizm endüstrisinin etkileşim içerisinde bulunması sebebiyle, turist kabul eden bölge halkının turizmin etkilerini nasıl algılandığı konularına değinilmektedir. Turizmin, ekonomik, sosyal ve çevresel

olumlu etkilerinin yanında yerel halkın yaşamını etkileyen birçok olumsuz etkisi de bulunmaktadır (Latkova ve Vokt,2012:50). Turizmin işsizliğin azaltılması, vergi gelirleri, ekonomik çeşitlilik, festivaller, açık alan rekreasyon fırsatları gibi olumlu etkilerinin yanında trafik ve park problemleri, kalabalık, cinayetlerin artması, fiyatların artması, yerel halk ile turistler arasındaki sürtüşme gibi bölge halkını doğrudan etkileyen bazı olumsuz etkileri de bulunmaktadır (Andereck, 2005:1057). Turizm, bölge halkını doğrudan etkilediği için, yerel halk turizm gelişimi sürecinin en önemli aktörlerindendir. Ayrıca sürdürülebilir bir turizm gelişimi için bölge halkının, turizm gelişimi hakkındaki algıları turizm literatüründe oldukça popüler olan konular arasındadır (Choi ve Sirakaya; 2005:380). Turizm ile ilgili planlamalarda genellikle turizmin ekonomik boyutlarının ele alındığı, sosyal ve çevresel boyutlarının yadsındığı düşünülürse, özellikle katılımcı planlama teorisi ışığında, yerel halkın beklentileri doğrultusunda bir turizm gelişiminin planlanması ile turizmin sürdürülebilir olması sağlanabilir (Harrill, 2004:251).

1.5. Sürdürülebilir Turizm Göstergeleri

Turizm faaliyetlerinin zaman içerisinde önemli bir değişim ve gelişim sürecinde olduğu konusunda herhangi bir şüphe yoktur. Bu değişim, turistlerin ihtiyaç ve tercihlerinin farklılaşması, doğal ve kültürel değer yargılarındaki değişim, turizm faaliyetlerinin gerçekleştirildiği alanlarda tahribatın boyutu gibi çeşitli faktörleri kapsamaktadır (Butler,1980:5). Etkisi giderek artan doğal, ekonomik ve sosyal tahribat, başta karar vericiler olmak üzere, turizm konusundaki bütün paydaşlara bazı sorumluluklar yüklemektedir. Bu bağlamda, Shockholm Bildirgesi, Bruntland Raporu, Rio Zirvesi, Gündem 21 gibi toplantı ve çalışmalar, tahrip edilen kaynakların sürdürülebilir kullanımı ile ilgili bazı ilkeler ortaya koymaktadır.

Turizm endüstrisinde de, turizm faaliyetlerinden kaynaklanan tahribatın boyutunu belirlemek amacıyla sürdürülebilir turizm göstergeleri kullanılarak önemli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Özellikle son yıllarda, sürdürülebilir turizm göstergelerinin planlama süreçlerinde kullanılması, turizm araştırmacıları ve turizm organizasyonları tarafından tartışılan temel konular arasındadır (Schianetz ve Kavanagh,2008: 603). Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (2004) tarafından hazırlanan “Turizm Destinasyonlarının Sürdürülebilirlik Göstergeleri Rehberi” (Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations; A Guidebook) çalışmasında turizm faaliyetleri ile ilgili bir çok göstergeye yer verilmiştir. Çalışmada, ölçülebilmesi daha kolay ve veri bulunabilme olasılığı yüksek 12 temel gösterge alanı belirlemiştir. Ayrıca, İngiltere’de, turizmde politika geliştirme ile sorumlu İngiltere Kültür, Medya ve Spor Departmanı tarafından hazırlanan “Sürdürülebilir Turizm Göstergeleri” çalışmasında, “turist memnuniyeti”, “endüstri verimliliği”, “yerel halk memnuniyeti” ve “çevrenin korunması ve zenginleştirilmesi” konularında 27 adet “sürdürülebilir turizm göstergesi” belirlenmiş, bu göstergelere göre plan ve politikalar geliştirilmiştir (Allin ve diğ., 2004).

Göstergeler en basit anlamıyla nerede olduğumuzu, hangi yolu seçmemiz gerektiğini ve ulaşmak istediğimiz yere ne kadar mesafede olduğunu anlamamıza yardımcı olan temel unsurlardır (Miller, 2001: 351). Göstergeler, ortaya çıkacak problemlerin

önceden belirlenmesi, sorunların temel kaynağı olan risk ve potansiyel risk unsurlarının gözlemlenmesi ve problemin giderilmesi için faaliyetlerin sonuçlarının ölçülmesi ve tanımlanması için sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Göstergeler, turizm gelişimi ve yönetimi için temel ölçülebilir değişikliklerin ölçülebilmesinde kullanılan bilgilendirme setlerini içerir. Göstergeler; turizmdeki yapısal ve iç faktörlerden kaynaklanan değişiklikler, turizmi etkileyen dış faktörlerdeki değişiklikler ve turizmin sebep olduğu etkilerin ölçülmesinde kullanılır (WTO,2004:8).

Turizmin olumlu ve olumsuz etkilerinin belirlenmesinde kullanılan göstergelerin; daha iyi karar verilmesi, risk ve maliyetlerin azaltılması, acil öneme sahip konuların belirlenmesi ve koruma önlemlerinin alınması, ihtiyaç duyulduğunda düzeltici önlemleri içeren etkilerin tanımlanması, plan ve yönetim faaliyetlerinin uygulanması için performans ölçümlerinin yapılması ve turizmde sürdürülebilir gelişim süreçlerin değerlendirilmesi, risk ve planlama hatalarının azaltılması için limit ve fırsatların tanımlanması gibi bir çok faydası vardır (WTO,2004:9).

Sürdürülebilir turizm göstergeleri sadece sürdürülebilir unsurların ölçülmesinde değil, ayrıca çevresel ve sosyal problemler, toplumsal kapasite sınırlarının belirlenmesi, sürdürülebilir gelişim hedeflerinin ve en uygun yönetim stratejilerinin tanımlanmasına uygulayıcılara yardımcı olmaktadır (Schianetz ve Kavanagh,2008:604). Göstergeler, ulusal, bölgesel, destinasyon, turistlerin kullanım alanları, turizm işletmeleri ve diğer turizm kuruluşları tarafından planlanarak uygulamaya konulabilir. Yani göstergelere göre karar verme süreci farklı seviyelerde ortaya çıkabilir. Bazen bir ülke için karar verilirken bazen bir koruma alanı, bir sahil bölgesi, az gelişmiş bölge gibi farklı alanlar için göstergeler belirlenerek, uygulamaya konulabilir (WTO,2004:10). Karar verme sürecinde kullanılan bir çok farklı gösterge türü vardır. Örneğin turist sayısındaki ani azalma istatistiği gibi erken uyarı göstergesi, su kaynaklarındaki azalış ve cinayet oranlarının artması gibi sistem üzerindeki stres göstergeleri, işsizlik oranları ve turist memnuniyeti gibi endüstrinin genel yapısı ile ilgili göstergeler; orman alanlarının tahribi, yerel toplumların gelir seviyeleri ve tüketim alışkanlıklarındaki değişimleri içeren turizm gelişiminin biyofiziksel ve sosyo-ekonomik çevre üzerindeki etkilerini ölçen ve yönetim ve performans değerlerinin ölçülmesini sağlayan gösterge türleri bulunmaktadır (UNWTO,2007:11).

Sürdürülebilir kriterlerin belirlenmesi ve göstergelerin seçimi sürecinde bazı önemli unsurlar dikkate alınmalıdır. Örneğin, sürdürülebilirliğin nasıl ölçülebileceği ve hangi verilerin daha net sonuçlar vereceği önemli bir sorundur. Bu süreçte nicel ve nitel veriler kullanılmakla birlikte, kesin sonuçlar vermesi nedeniyle daha çok nicel veriler tercih edilmektedir. Sürdürülebilir kriterlerin belirlenmesinde, sürdürülebilir kalkınma ve turizm kavramlarına farklı anlamlar yüklenerek, özellikle uygulama esnasında politik uygunluk ve farklı tercihler de ön plana çıkabilmektedir. Kriterlerin seçiminde kamusal farkındalık ve katılımın sağlanması, sürdürülebilir kriterlerin seçilmesinde ve uygulanmasında önemli bir etkiye sahiptir (Miller,2001:352-353).

Göstergeler belirlenirken, tanımlanacak göstergelerin ölçülebilir olması, kolay

erişilebilir bilgilerin kullanılması ve anlaşılır olması, farklı coğrafi bölgeleri karşılaştırma olanağı vermesi gerekmektedir. Ayrıca göstergelerin geliştirilmesi sürecinde mevcut bir plan doğrultusunda işlemlerin yapılması dikkat edilmesi gereken diğer bir unsurdur (Gürer, 2008: 38). Yerel düzeyde göstergelerin sürdürülebilirlikte rehber olarak kullanılması temelde yerel yöneticilerin sürdürülebilir yönetim anlayışına katkı yapar. Sürdürülebilir kalkınmanın planlanması, yerel ekonomik fırsatlar hakkında bilgi sahibi olunması, yerel çevrenin durumu ve bölgenin sosyo-kültürel karakteristiği ile ilgili temel bilgiler göstergeler aracılığı ile tespit edilmektedir (Scipioni ve diğerleri, 2009: 365). Aşağıdaki tabloda ise Dünya Turizm Örgütü'nün 2004 yılında hazırladığı "Turizm Destinasyonları İçin Sürdürülebilir Turizm Göstergeleri" adlı çalışmasında belirtilen sürdürülebilir turizm ile ilgili belirlenen temel göstergelere yer verilecektir:

Tablo 5 Dünya Turizm Örgütü Sürdürülebilir Turizm Temel Göstergeleri

Temel Konu	Temel Göstergeler
Turizmden Yerel Memnuniyet	Turizmden Yerel Memnuniyet Derecesi
Turizmin toplum üzerindeki etkileri	Ortalama turist sayısı Turizmin yeni hizmet yatırımlara destek sağladığını düşünenlerin oranı Turizm kaynaklı sosyal hizmet kapasitesi ve sayısı
Turist Memnuniyetinin Sürdürülebilirliği	Ziyaretçilerin memnuniyet seviyeleri Ziyaretçilerin maddi değer algıları Tekrarlı ziyaretçilerin yüzdesi
Turizmin Mevsimselliği	Aylık, üç aylık, yıllık turist varışları Konaklama işletmelerinde tüm yıl çalışanların oranı Bütün yıl faaliyette bulunan konaklama işletmelerinin yüzdesi Tüm yıl faaliyet gösteren turizm odaklı işlerin sayısı/oranı
Turizmin ekonomik faydaları	Turizmde istihdam edilen yerel çalışanların oranı, ayrıca toplam istihdam içinde turizm istihdamının oranı) Turizm kaynaklı gelirlerin, diğer gelirlerin toplamına oranı
Enerji Yönetimi	Tüm turizm kaynaklarında, kişi başına düşen enerji tüketimi İş yerlerinin uyguladıkları enerji tasarrufu programları ve politika ve teknikleri Yenilenebilir kaynaklardan elde edilen enerji tüketimi %'si
Su Kalitesi ve Korunması	Turist başına tüketilen su kullanım litresi Farklı yöntemlerle su tasarrufu uygulamalarının varlığı (geri kazan, geri dönüşüm vb.)
İçme suyu kalitesi	Turizm işletmelerinin uluslararası standartlara uygun içme suyu kullanımı İçme suyu kaynaklı hastalıkların oranı (turizm işletmelerinde)
Atık su yönetimi	Kullanılan atık su %'si Turizm işletmelerinin atık su kullanım oranları

Katı Atık Yönetimi	Destinasyonda ortaya çıkan katı atık oranı (turizm kaynaklı) Atık dönüşümü toplamının, toplam atıklara oranı Katı atıkların döküldüğü yerler
Turizm gelişiminin kontrolü	Arazi kullanım ve planlama süreçlerinin gelişimi Alanlardaki turist yoğunluğunun %'si
Turizm Kaynaklı Kullanım Yoğunluğunun %'si	Toplam turist varışları Metrekareye düşen turist sayısı

Kaynak : WTO, (2004) “Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations: A Guide Book”, WTO, Madrid.

Sürdürülebilir turizm ile ilgili gösterge belirleme süreci bir çok farklı değişkenin değerlendirilmesini gerektirir. Örneğin, sürdürülebilir turizm için açısından kırsal turizm kaynaklarının ön plana çıktığı bir bölgeye yönelik “sürdürülebilir turizm göstergeleri belirleme süreci, kitle turizm faaliyetlerinin yoğunlaştığı bölgelerdeki süreçlerde ele alınacak göstergeler farklılık gösterecektir. Bu bağlamda, öne çıkan bir diğer unsur da veriye nasıl ulaşılabileceği ve göstergelerin nasıl ölçüleceği sorunudur. Burada, belirlenen bölgenin coğrafi, ekonomik ve sosyo-kültürel özellikleri hesaba katılarak bir gösterge setinin oluşturulması oldukça önemlidir. Bu sebeple belirlenen gösterge listesinden yukarıda sayılan unsurlar dikkate alınarak bir seçimin yapılması gerekmektedir. Aşağıdaki tabloda Dünya Turizm Örgütü tarafından hazırlanan gösterge listesinin tamamı sunulacaktır;

Tablo 6 Dünya Turizm Örgütü Tarafından Belirlenen Gösterge Listesi

Kod	Gösterge Adı
<i>Sürdürülebilir Turizmin Ekonomik Belirleyicileri</i>	
IC1.1	Yerel Üretimin Önemi ve Aracısız Satış Noktasına Başvuranlar
IC1.2	İşlenmemiş Maddelerin Alınmasının Önemi ve Yerel İşletmelerde Üretimler
IC1.3	Yabancı Mülkiyetin % si ve Mülkiyetin Değeri
IC1.4	Mevcut Turistik İşletmelerin % si ve Yerel Aktörler Tarafından Yönetilmesi
IC1.5	İşletmelerin Yaratılmasına Yardım Sistemi ve İşletme Sahiplerine Krediler
IC1.6	Diğer Gidilen Yerlere Göre Alandaki Turistik Etkinliklerin Verimlilik Göstergesi
IC1.7	Otellerin Verimlilik Düzeyi
IC1.8	Kaynakların Sürdürülebilir Yönetiminin Ekonomik Varlığı ve Yatırımın Geri Dönüş Yüzdesi.
IC1.9	Turistik Yatırımların Gelişme Yüzdesi
IC1.10	Yerel Ekonomiye Turizmin Katılması
IC1.11	Turistlerin Döviz Olarak Harcama Oranı
IC1.12	Toplam Turistik Gelire Göre Kaçan Döviz % si
IC1.13	Verginin Ekonomik Etkinlik Üzerine Etkisi
IC1.14	Elde Edilen Tüm Gelirlere Göre Turistik Gelirin Oranı
IC1.15	Konaklama Biçimlerinin Çeşitliliği ve Bölgede Sunulanların Önemi
IC1.16	Gecelemenin Gelişmesi ve Mevsimlik Dağılımı
IC1.17	Demiryolu ve Havayolu İle Gelişlerin Gelişmesi
IC1.18	Etkinliklerin Sürdürülebilir Gelişmesi

IC1.19	Ortak Eylem ve Danışmanın Dağılım Düzeyi
IC1.20	Etkinliklerin Promosyonu, Satışı, Donatımı İçin Ortak Yapıların İşlevlik Derecesi
IC1.21	İhracatta Yarışma
IC1.22	Donatı Mallarının İthalatı
IC1.23	İhracatın Ulusal Zenginlik Üzerine Yansıması
IC1.24	Yabancı Yatırımlar, Teknik İşbirliği ve Teknoloji Devri
IC1.25	Gelişmeye Yardım Kapsamında Finansman Yardımlarının Etkisi
IC1.26	Sürdürülebilir Turizmin Gelişmesine Katkıda Bulunan Yasaların Çıkarılma ve Kullanımı Düzeyi
IC1.27	Uluslararası Anlaşmaların Onayı ve Uygulanması
IC1.28	Ülke Düzenleme Süreçleri: Turistik Gidilecek Yerler İçin Stratejik Bölgesel Bir Planın Varlığı ve Onun Uygulanma Derecesi
IC1.29	Ekonomik Devletin Taahhütleri
IC1.30	Sürdürülebilir Tescilli Donatılar ve Sitlerin Oranı
IC1.31	Bilgi Ağı ve Yapısı – Yayılma Derecesi
<i>Kodu</i>	<i>Göstergenin Adı</i>
IC1.32	Ekonomik Etkinliğin Gelişmesini İçeren Öngörülerin Kalitesi
IC1.33	Yerel Toplumun ve Turistlerin Genel Hareketliliği ve İletişim Araçları
IC1.34	Yerel Ücretlerde Gıdaya Ayrılan Ortalama Ücret Payı
IC1.35	Diğer Ülkelere Göre Mal ve Hizmet Sunuşlarının Yerel Fiyat Göstergeleri
IC1.36	Yerel Halkın Turizmde Elde Ettiği Gelirin Diğer Etkinliklerden Elde Ettiği Gelire Oranı
IC1.37	Turistik Geliri Olan Çiftçi Yüzdesi
IC1.38	Duyarlı Bölgelerde Sürdürülebilir Üretimin Çeşitlilik Derecesi
<i>Sürdürülebilir Turizmin Sosyal Belirleyicileri</i>	
IC9.39	Geleneksel Ustalık Hizmeti Karşılığının Ölçülmesi
IC9.40	İşlenen Tarım Alanlarının Sayısı ve Gelişimi ,Ağı ve Bağlı Hizmetler
IC9.41	İmalathanelerin Katma Değerinin Gayrisafi Yurtiçi Hasılaya Oranı
IC9.42	Kayıtsız Ekonomiden Gelen Gelirlerin Oranı
IC9.43	İstihdam Üzerine Turizmin Sosyal Etkisi
IC9.44	Turizmde Kadınların İstihdamı
IC9.45	Ülkede Hizmetler, Ticaret ve İstihdamın Dağılımı
IC9.46	Nüfusun Genel Eğitim Seviyesi
IC9.47	Sanayide Çalışanların Eğitim Seviyesi ve Uygulayıcıların Bütünü
IC9.48	Eğitim ve Araştırma Projelerinde Nicelik ve Nitelik
IC9.49	Sektörün Sürdürülebilirliğinde Niteliğin %si ve Niteliği Sağlayan Staj Sistemi
IC9.50	Nüfus Artmasında Göçün Önemi
IC9.51	Kentsel Nüfus
IC9.52	Nüfus Üzerine Etki
IC9.53	Sosyal Yarar / Turizm Maliyeti Oranı
IC9.54	Baskı Göstergesi
IC9.55	Tüm Nüfus İçin Konut Stoğunun Gelişmesi ve Durumu
IC9.56	Yasal Olan ve Olmayan İşletmelerin Nüfusu ve Yüzeyleri Arasındaki İlişkiler

IC9.57	Gelire Oranla İşletmelerin Genel Giderleri
IC9.58	Turistik Sitlere ve Plajlara Erişebilirlik
IC9.59	Engelliler ve Gençler İçin Erişme Araçları
IC9.60	Yerel Toplumun Katılım Seviyesi ve Toplum Örgütleri
IC9.61	Sürdürülebilir Gelişme Promosyonu İçin Olan Organizasyonlarda Yerli Nüfusun ve Etnik Azınlığın Temsil Edilmesi
IC9.62	Kültürel Ortamların Niteliği, Çeşitliliği, Sayısı
IC9.63	Yerel Kültür Üzerine Bilgiler ve Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması
IC9.64	Yerel Tekniklerin Kullanılması ve Toplanması Yüzdesi Oranı
IC9.65	Komşuluk İlişkileri: Sorunların Varlığı ve Önemi
IC9.66	Çocuklara Tecavüz Olaylarının Varlığı
IC9.67	Yerel Etkinliklere Karşı Şikayet ve Toplu Dilekçe Sayısı
IC9.68	Önemli Suç Tipleri ve Cinayet Oranı
IC9.69	Turistlerin ve Turistik Sitlerin Güvenliği
IC9.70	Temel Arıtma ve Kentsel Temizlik
IC9.71	Belgelendirme ve Konaklama Donatılarında Temizlik
IC9.72	İçilebilir Suya Erişme
IC9.73	Sağlığın Genel Durumu
IC9.74	Bulaşıcı Hastalıkların Tipi ve Oranı
IC9.75	Doğal Afetlere Bağlı Ekonomik ve İnsan Kaybı
IC9.76	Kontrol ve Yönetim Sistemlerinin Etkinliği
IC9.77	Uluslararası Araçların Uygulanma Kapasitesi ve Ülkeler Arasında Anlaşmalar
IC9.78	Sürdürülebilir Gelişme Kapsamında Sivil Toplum İle Devlet Kuruluşlarının Farklı Düzeylerinde Yasal ve Eşgüdümlü Gayret ve Politikaların Çerçevesi
IC9.79	Kurumlar ve Sektörler Arasında Eşgüdüm ve Kurumsallaşmanın Niceliği ve Niteliği
IC9.80	Ülkede Mevcut Yasaların Promosyonu ve Uyumlaştırılması
IC9.81	Katı Atık Yönetiminde, İletişimde, Temiz Su ve Elektrik Dağıtımında Konutlar ve Kamunun Görev Derecesi
IC9.82	Kurumsal Danışma ve İletişim Gayretleri
IC9.83	Mesleki Odalarda ve Yerel Örgütlerde Eylem Birliği
IC9.84	Halk Sağlığı İçin Ulusal Harcamaların Oranı
IC9.85	Eğitim İçin Ulusal Harcamaların Oranı
IC9.86	Gayrisafi Yurtiçi Hasılda Gelişme ve Araştırma Harcamalarının % si
Kod	Göstergenin Adı
Sürdürülebilir Turizmin Çevresel Belirleyicileri	
IC9.88	Kirletici İşletmeler: Kirilenmenin Sosyal ve Mekansal Yoğunlaşması
IC9.89	Emisyon Seviyesi ve Atmosferi Kirletenlerin Yığılması
IC9.90	Akustik(Ses) Kirilenme Seviyesi
IC9.91	Otel Bölgelerinde İzin Verilen Desibel Seviyesi ve Turistlerin Gürültüyle İlgili Şikayet Sayısı
IC9.92	Plajların ve Kayalıkların Yakınındaki Suların Kirilenme Seviyesi
IC9.93	Kullanılmış Su Arıtma Sistemi Olan Otel % si

IC9.94	İçilebilir Su Kalitesi
IC9.95	Arıtma Sistemlerinin Etkililiği
IC9.96	Arıtılan Suyu Tekrar Kullanan Otel % si
IC9.97	Erozyon Hızı ve Seviyesi
IC9.98	Turizmden Kaynaklanan Erozyonun Önemi
IC9.99	Çölleşmeye Başlayan Topraklar
IC9.100	Aşırı Su Çekme ve Tuzlu Su Sızmasına Uğrayan Topraklar
IC9.101	Sürdürülebilir Yönetilen Ağaçlandırma Alanları % si
IC9.102	Üretilen Atıkların Hacmine Göre Katı Atıkların İşlenmesi ve Depolanması
IC9.103	Katı Atıkların Toplanma, Yeniden Kullanma, Dönüştürme Sistemlerine Sahip Otellerin % si
IC9.104	Duyarlı ve Korunan Bölgelerde İnsan Varlığının Görülebilirliği
IC9.105	Çevre Güvenliği ve Korunması İçin Ölçme Araçları, Tedbirler ve Yönetmeliklerin Kullanılması
IC9.106	Yasalara Uymayanlara Karşı Kontrol ve Cezalandırma Sayısı
IC9.107	Çevrenin Sürdürülebilir Yönetim Sistemlerinin ve Yararlılığının Etkinliği
IC9.108	Çevrenin Korunması İçin Gider Seviyesi
IC9.109	Turistlerin Sayısında Değişim
IC9.110	Kullanım Yoğunluğu
IC9.111	Turistik Akımın Yönetiminde Etkililik, Alarm Sistemi, Gelişmemiş Kapasite Kaynaklarının Kullanımı
IC9.112	Oturan Yerel Nüfusa Göre Turistin Temiz Su Kullanım Oranı
IC9.113	Nüfusun Etkinliklerine Göre Turizm Tarafından Kullanılan Suyun Oranı
IC9.114	Hidrolojik Rezervlerin ve Şebekenin Bulunabilirliği
IC9.115	Yerel Oturana Göre Turistin Kullandığı Enerji Miktarı
IC9.116	Toplumsal Etkinliklerine Göre Turizm Tarafından Kullanılan Enerji Oranı
IC9.117	Enerji Rezervlerinin ve Ağının Kapasite ve Kullanılabilirliği
IC9.118	Sosyal ve Kültürel Değerlerin Korunma Yönetimini Uygulayan Duyarlı Bölgelerin % si
IC9.119	Tüm Duyarlı Bölgelere Göre Turizm ve Boş Zaman Etkinliklerinin Yönetimi Altında Duyarlı Bölgelerin Oranı
IE4.120	Yerel Mimari ve Malzemenin Kullanılması
IE6.121	Kara, Deniz, Hava Trafiklerinin Yoğunluğu ve Artma Yüzdesi ve Atmosfer Kirlenmesi
IE6.122	İlgi Çeken Başlıca Odalara Akım ve Şebekenin Kullanım Yoğunluğu
IE6.123	Bütün Yıl Boyunca Toplu Taşım Kalitesi ve Varlığı
IE8.124	Çağdaş, Geleneksel, Anıtsal Mirasın Genel Durumu
IE8.125	Sitlerin ve Etkinliklerin Çekim Kapasitesi ve Ünü
IE9.126	İnşaat ve Kentleşme Açısından Sınırlamaların Seviyesi
IE9.127	Turistik Girişimciler Tarafından İmar Kurallarına Saygı
IE9.128	Çevresel Olarak Yetkili Yönlendirmelere ve Kalite Sözleşmelerine Üyelik
IE10.129	Turizme Yönelik Endemik Flora ve Faunanın Korunması İçin Programların Sayısı ve Etkililiği
IE10.130	Etkinliğin Geliri Üzerine Çevrede Yatırımlar ve Duyarlı Bölgelerde Yönetim İçin Gelirin Kullanılma Oranı

IE9.131	Çevre Düzenlemesi İçin Yasal ve Politik Çerçevesinin Ekonomik ve Ekolojik Sınırlamalar İçinde Ele Alınması
IE9.132	Altyapının Peyzajla Bütünleşmesi
IE9.133	Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı ve Peyzaj Özelliklerinin Gelişmesi
IE10.134	Turizmin Olduğu Yerlerde Doğal Kaynakların Kullanımı ve Geleneksel Yaşam Etkinlikleri İle Yararlanılabilir Kaynakların Oranı
IE10.135	Duyarlı Bölgelerde Yaşayan Nüfusun Gelişmesi ve Yoğunluğu
IE10.136	İnsan ve Hayvan Arasında Çatışma Seviyesi
IE10.137	Ekosistemlerin Hassaslığı
IE10.138	Fauna’da Düzensizlik ve Ekolojik Bozulma %si
IE10.139	Doğal Yeniden Canlanma ve Biyolojik Çeşitlilik Sayısı Yüzdesi
IE10.140	Tehlike Altındaki Çeşitlerin Korunması ve Genetik Kaynakların Muhafazasında Tedbirler

Kaynak : Kuntay, O., “Sürdürülebilir Turizm Planlaması”, Alp Yayınevi, Ankara, 11-19 (cd) (2004).

İKİNCİ BÖLÜM: SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM GÖSTERGELERİ ÇERÇEVESİNDE DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ İLLERİNDE BİR ARAŞTIRMA

Araştırmanın bu kısmında nicel veriler kullanılarak Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerde 2008/2012 yıllarını kapsayan sürdürülebilir turizm göstergelerine göre kıyaslamaların yapılması amaçlanmaktadır. Araştırmadaki nicel verilerin elde edilmesinde sürdürülebilir turizm göstergeleri yöntemi kullanılmıştır. Göstergeler, ortaya çıkacak problemlerin önceden belirlenmesi, sorunların temel kaynağı olan risk ve potansiyel risk unsurlarının gözlemlenmesi ve problemin giderilmesi için faaliyetlerin sonuçlarının ölçülmesi ve tanımlanması için sıklıkla kullanılan bir yöntemdir (WTO,2004:8). Sürdürülebilir turizm göstergeleri sadece sürdürülebilir unsurların ölçülmesinde değil, ayrıca çevresel ve sosyal problemler, toplumsal kapasite sınırlarının belirlenmesi, sürdürülebilir gelişim hedeflerinin ve en uygun yönetim stratejilerinin tanımlanmasında uygulayıcılara yardımcı olmaktadır (Schianetz ve Kavanagh, 2008:604).

Verilerin analiz edilmesinde ise sürdürülebilir performans endeksi yöntemi kullanılmıştır. Sürdürülebilir performans endeksi yöntemi, belirlenen göstergelerin ölçülmesinde ve bütünleşik ölçüm sonuçlarına göre karar verilmesinde önemli rolü olan bir ölçüm tekniğidir.

Araştırmada yer alan göstergelere ilişkin ikincil veriler, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Devlet Su İşleri, Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ulaştırma ve Denizcilik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, Devlet Hava Meydanları İşletmesi gibi kamu kurumlarının periyodik olarak paylaştıkları istatistiki bilgilerden derlenerek elde edilmiştir. Ayrıca 4982 Sayılı Bilgi Edinme Kanunu gereğince Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER) 'ne resmi başvuru yapılarak kamu kurumlarının yayınlamadıkları ikincil verilere ulaşılmıştır.

Yerel personel sayısı, konaklama işletmecilerinin memleketleri, konaklama işletmelerindeki personelin eğitim durumu vb. bazı göstergelere ilişkin ikincil veriler randevu alınması suretiyle konaklama işletmelerinin ziyaret edilmesiyle elde edilmiştir. Bu ikincil veriler Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan 6 ilde randevulara olumlu cevap alınan 96 konaklama işletmesine ilişkin bilgileri kapsamaktadır.

Araştırmanın bu bölümü üç temel aşamadan oluşmuştur;

- Birinci aşamada destinasyon sınırlandırılarak alanın başlıca fiziksel ve beşeri yönleri tanımlanmıştır.
- İkinci aşamada Doğu Karadeniz Bölgesi (TR 90) sürdürülebilir turizm göstergeleri belirlenmiştir.

- Üçüncü aşamada belirlenen gösterge değerleri sürdürülebilir performans indeksi yöntemine göre analiz edilmiştir.

2.1. Gelişme Alanının/ Destinasyonun Sınırlandırılması ve Tanımlanması

Bu araştırmada destinasyon bölgesi olarak “Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS Düzey 2 TR 90 Bölgesi)” belirlenmiştir. Bölgede Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illeri yer almaktadır. Bu kısımda Doğu Karadeniz Bölgesi’nin temel özellikleri ile ilgili bilgilere değinilmiştir.

2.1.1. Fiziksel Özellikler

Doğu Karadeniz (TR 90) Bölgesi, Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin ve Gümüşhane illerini kapsamaktadır. Bölge’nin batısında Samsun ve Tokat illeri; kuzeyinde Karadeniz; doğusunda Gürcistan devleti, Ardahan ve Erzurum illeri; güneyinde ise Erzurum, Bayburt, Erzincan, Sivas ve Tokat illeri bulunmaktadır. Bölge, 36° 41’ ve 42° 42’ doğu meridyenleri ile 39° 50’ ve 41° 31’ kuzey paralelleri arasında yer almaktadır. Bölge’nin yüzölçümü, 35.174 km³’dir ve Türkiye yüzölçümünün %4,48’ini oluşturmaktadır. Bölge’de rakım, deniz seviyesinden başlayıp 3.932 m’ye (Kaçkar Dağı) kadar yükselir (Doka Bölge Planı, 2011:207).

Bölgede Gümüşhane dışındaki iller, Karadeniz kıyısında yer almaktadır. Gürcistan Cumhuriyeti ile olan sınır, bölgenin doğu sınırını oluşturmaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesi illeri arasında, jeolojik yapı, topoğrafya, iklim ve bitki örtüsü açısından farklılıklar bulunmaktadır.

Kuzeyde Karadeniz kıyısına paralel yüksek dağlar uzanmakta, dağların güneye bakan eteklerinde ise dalgalı platolar yer almaktadır. Dağ sıraları, doğuya doğru daha yüksek, dar ve dik bir yapıdadır. Kıyıya uzaklığı 75 km den daha az olan Doğu Karadeniz Dağları’nın 3.700 m’nin üstünde yüksekliğe ulaştığı alanları vardır. Maksimum yükseklik, dünyanın en dik topoğrafyalarından biri olan Kaçkar Dağı’nda 3.937 m’dir (DOKAP, 2000: 2). Bölgede düz alanlar (%2 eğim) toplam alanın sadece % 3’ünü kaplarken, sarp eğime sahip alanlar (%30 + eğim) %20’lik alanı kaplamaktadırlar. Yerleşme ve ekonomik faaliyetleri sınırlayıcı bir özellik gösteren eğim değerleri batıdan doğuya gidildikçe artmaktadır (Bakırcı,2002: 103). Doğu Karadeniz Bölgesi kıyı şeridinde, dağların kıyıya paralel uzanışına ve eğimin fazla oluşuna bağlı olarak falezler sıklıkla görülür. Kıyı şeridi Samsun-Ordu ili sınırından başlayıp Gürcistan sınırına kadar uzanır.

Doğu Karadeniz Bölgesi’nin önemli ovaları Kelkit ve Şiran Ovaları olup bu ovalar Gümüşhane’de yer almaktadır. Bölge genelinde yaylalar önemli yer tutarlar. Doğu Karadeniz Kıyı Dağları, ülkemizde geleneksel yaylacılık faaliyetinin sürdürüldüğü alanların başında gelir (Doğanay,2011:223). Yaylalar, eko turizm etkinliklerine ev sahipliği yapan turizm alanları arasındadır. Son yıllarda Doğu Karadeniz Bölümü’nde yer alan yaylalar, gerek iç gerekse dış turizme hizmet verecek şekilde değerlendirilmeye başlanmıştır. Yaylaların, doğal güzellikleri, iklim, sağlık, dinlenme, av, doğal beslenme,

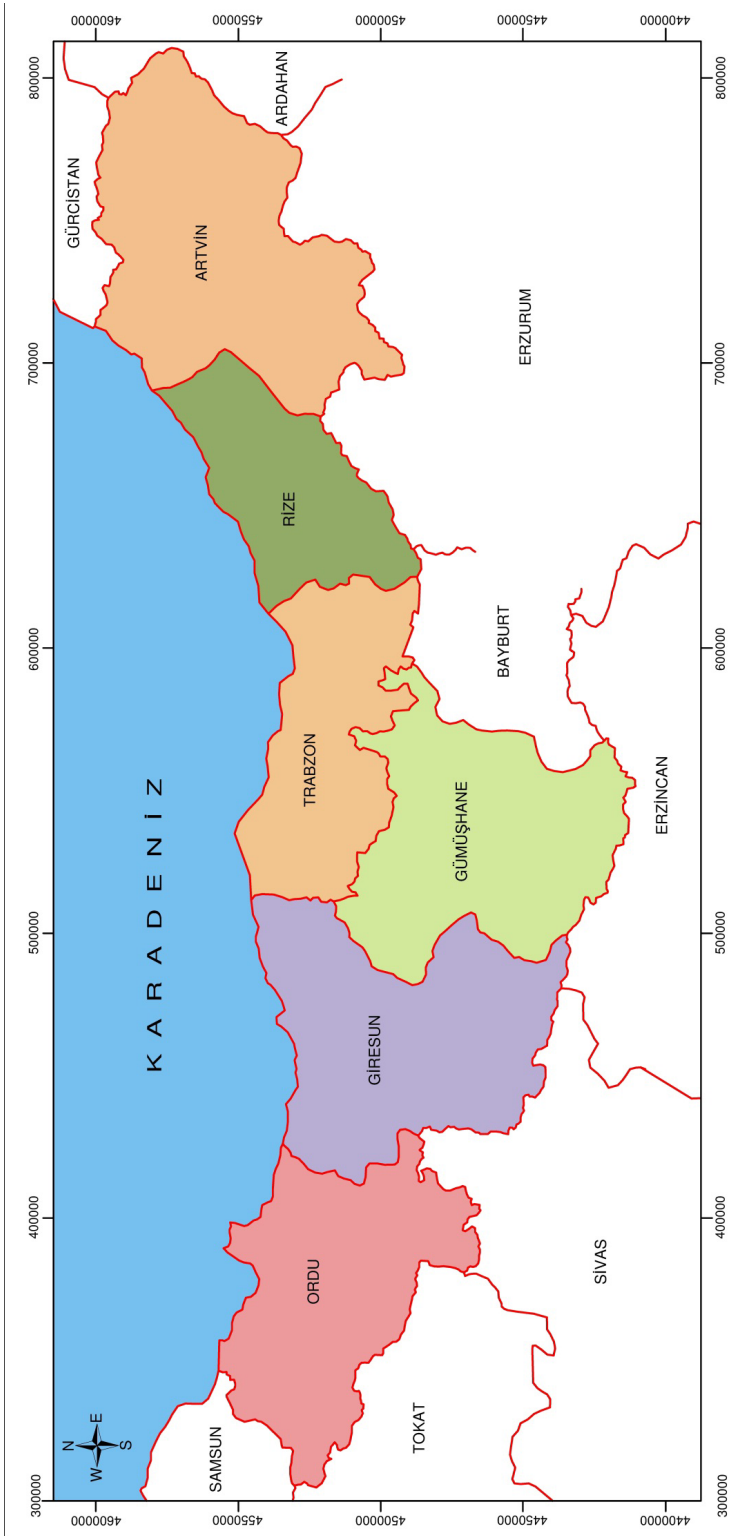
yürüyüş ve kano sporları, kayak ve çim kayağı gibi turizm etkinliklerinin gerçekleşmesine imkân vermektedir (Bekdemir ve Özdemir, 2011: 10). Bölge'nin belli başlı yaylaları Sultanmurat, Kuşmer, Kadırga, Sisdağı, Çambaşı, Perşembe, Keyfalan, Arğın, Kümbet, Bektaş, Anzer, Elevit, Verçenik, Çağırankaya, Kavron, Kulakkaya, Paşakonağı, Ayder, Bilbilan ve Gito Yaylası'dır (Doka Bölge Planı, 2011:2008). Bölgedeki birçok yaylada genellikle Temmuz ve Ağustos aylarında yayla şenlikleri düzenlenmektedir.

Bölgenin başlıca su havzaları Çoruh, Doğu Karadeniz ve Yeşilirmak Havzalarıdır. TR90 Bölgesi genelinde büyük göllere rastlanmayıp daha ziyade dağların tepelerinde oluşan küçük buzul gölleri ile heyelan sonucunda oluşan göllere rastlanmaktadır. Bölge'nin önemli gölleri, Sera Gölü, Uzungöl, Kaçkar ve Karagöl krater gölleri, Aygır Gölü, Balıklı Göl, Büyük-deniz Gölü, Göleteği Gölü, Salıncak Gölü, Önacar Gölleri, Sefkar Gölleri, Kapılı Gölü, Suluk Gölü, Ambar Gölü, Çakır Göl, Deringöl, Dipsizgöl, Gaga Gölü, Karagöl, Ulugöl ve Sağrak Gölü'dür.

Bölge akarsu kaynakları bakımından da oldukça zengindir. Bölgede zirvelerin 4000 m'ye yaklaşması, yağışın bolluğu, gür ve sık bitki örtüsünün varlığı, volkanik kayalardan oluşmuş geçirimsiz bir zeminin bulunması, sık bir akarsu ağının oluşmasını sağlamıştır. Kıyı kesimi akarsuları eğim değerlerinin yüksek olmasına bağlı olarak akışları da hızlıdır. Çoruh ırmağı, Kelkit çayı, Fırtına deresi, İkizdere, Değirmendere, Çanakçı deresi, Harşit çayı, Aksu deresi, Kirazlıkdere, Sürmene deresi bölgenin başlıca akarsu kaynaklarıdır (Zaman, 2007:65-75).

Bölgenin iklimi kendine özgü denizel ve karasal iklim özellikleri gösterir. Kıyı kesiminde deniz etkisi mevsimsel ısı farklarının azalmasına ve nem oranının artmasına neden olurken, dağ sıralarının varlığı sıcaklık ve yağış bakımından denize bakan yamaçlar ile güneye bakan yamaçlar arasında büyük farkların doğmasına neden olur (Bakırcı, 2002: 103). Bölge illeri içerisinde Giresun, Ordu, Rize ve Trabzon kıyı iklim kuşağının özelliklerini gösterirken, Artvin ve Gümüşhane'nin iç kesimleri ise karasal iklim kuşağının özelliklerine sahiptir. Doğu Karadeniz Bölgesi, Türkiye'nin en fazla yağış alan coğrafi bölgesidir. Bu alanda, en fazla yağışın düştüğü Rize çevresindeki yıllık ortalama yağış miktarı, 650 mm civarında olan Türkiye ortalamasının dört katına yaklaşmaktadır (Gürgen, 2008:80).

Bölgede Akdeniz ve Karadeniz bitki örtüsü görülmektedir. Akdeniz bitki örtüsü, insan faaliyetlerinin yoğun olduğu dar kıyı şeridinde ve Karadeniz Dağları arasındaki vadilerde görülmektedir. Bu vadiler, Karadeniz zincirini oluşturan dağlar arasında enine uzanırlar. Vadilerin içindeki Akdeniz bitki örtüsü 600-700 m'yi geçmeyen yüksekliklerde bulunur ve daha çok Karadeniz Dağları'nın batı kısmında görülürler (DOKAP, 2000: 11). Bölge ormanlarının florası çeşitli ağaç, ağaççıklar ile otsu ve odunsu diri örtüden oluşmaktadır. Ormanlarda bulunan ağaç türleri; ladin, kayın, kızıl ağaç, köknar, sarıçam, kestane, meşe, gürgen, akasya, akçaağaç, şimşirdir. Ayrıca orman alt tabakasında bulunan ve geniş alanlarda yayılış gösteren ormangülü önemli flora zenginliğidir (DOKA, 2011:212). Ayrıca, Doğu Karadeniz Bölgesi biyolojik çeşitlilik açısından dünya genelinde 200 ekolojik bölgeden biri olan Kafkasya Ekolojik Bölgesi'nin Türkiye kolunu oluşturmaktadır (Atasoy ve diğ.,2009: 1).

Şekil 3: Doğu Karadeniz Bölgesi (TR 90) Haritası

2.1.2. Beşeri Özellikler

2012 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre Doğu Karadeniz Bölgesi (TR 90) nüfusu 2.545.274 kişi ile Türkiye toplam nüfusunun % 3,36'sına denk gelmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesi toplam nüfusa göre ise 26 Düzey 2 bölgesi arasında 13. sırada yer almaktadır (TUİK, 2014). Yıllara göre TR 90 bölgesi nüfusu incelendiğinde Artvin ilinin nüfusunun yıllar itibari ile azaldığı, Ordu ve Trabzon illeri nüfusunun 2000 yılına kadar arttığı diğer illerde ise artış ve azalışların görüldüğü gözlemlenmektedir. 2012 yılında bölge illerinin tamamında nüfusun azaldığı söylenebilir. Bir başka dikkate değer sonuç ise TR 90 bölgesinin toplam nüfusunun yıllar itibari ile azalmasıdır.

Tablo 7 Doğu Karadeniz Bölgesi İllerin 'de Yıllara Göre Nüfus Değişimi

İller	1980-85	%	1985-90	%	1995-2000	%	2011-2012	%
Artvin	206 880	0,46	196 401	0,39	176 083	0,28	167 082	0,22
Giresun	449 706	1,02	453 687	0,9	481 779	0,79	419 555	0,55
Gümüşhane	252 891	0,57	153 717	0,3	168 573	0,27	135 216	0,17
Ordu	689 804	1,56	764 782	1,52	809 013	1,33	741 371	0,98
Rize	339 902	0,77	327 715	0,65	337 609	0,55	324 152	0,42
Trabzon	702 700	1,59	732 919	1,46	893 179	1,47	757 898	1,02
TR 90	2 641 883	5,99	2 629 221	5,25	2 866 236	4,71	2 545 274	3,36
Türkiye	44 078 033	100	49 986 117	100	60 752 995	100	75 627 384	100

Kaynak: TUİK, 2014.

Kentsel ve kırsal nüfus 2012 yılı verileri değerlendirildiğinde Gümüşhane dışındaki illerde kentsel nüfusun kır nüfusuna oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Gümüşhane'de kentsel ve kırsal nüfus oranları aynı değerdedir. TR 90 bölgesinin tamamında ise kentsel nüfus değerleri kırsal nüfus değerlerinden daha yüksektir. Araştırma alanının bütününde kentsel nüfus oranı % 58, kırsal nüfus oranı ise % 42'dir. Bölgenin nüfus yoğunluğu Türkiye ile kıyaslandığında kırsal nüfusun ülke ortalamalarına göre daha yüksek, kentsel nüfusun ise daha düşük oranlarda seyrettiği söylenebilir. Ayrıca, bölgede kentsel nüfusun en yüksek olduğu il % 64 ile Rize, en düşük olduğu il ise % 50 ile Gümüşhane illeridir.

Tablo 8 Doğu Karadeniz Bölgesi Nüfus Durumu (2012)

İller	Toplam Nüfus	Şehir Nüfusu	%	Kır Nüfusu	%
Artvin	167082	93673	56	73409	44
Giresun	419555	248957	59	170598	41
Gümüşhane	135216	67514	50	67702	50
Ordu	741371	423295	57	318076	43
Rize	324152	207631	64	116521	36
Trabzon	757898	426882	56	331016	44
TR 90	2 545 274	1467952	58	1077322	42
Türkiye	75 627 384	58 448 431	77	17 178 953	23

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler,2012.

Diğer taraftan bölge toplam nüfusu içinde % 42’lik bir orana sahip olan kır nüfusu ülkemizin toplam kırsal nüfusunun % 6’sını oluşturmaktadır. Bu oran bölgede kırsal nüfusun günümüzde de önemli bir seviyede olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca bölge illeri diğer bölgelere en fazla göç veren iller arasındadır.

Bölgelerin beşeri özelliklerinin değerlendirilmesinde ele alınan bir diğer konu da bölge illerinin ekonomik yapıları ve ekonomik ve sosyal gelişme düzeyleridir. Kalkınma Bakanlığı tarafından 2011 yılında, bölgesel farklılıkların belirlenmesine yönelik, illerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması adlı bir araştırma yapılmıştır (SEGE,2011) . 61 farklı parametre kullanılarak hazırlanan çalışmaya göre Doğu Karadeniz Bölgesi’nde (Düzey 2 TR 90) bulunan illerin gelişmişlik sıralaması aşağıdaki tabloda verilecektir. Bölge illeri arasında Trabzon 3.derece gelişmiş iller arasında, Rize ve Artvin 4.derece gelişmiş iller arasında, Giresun, Ordu ve Gümüşhane illeri ise 5. derece gelişmiş iller arasında yer almaktadır.

Tablo 9 Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Gelişmişlik Sıralamaları (2011)

Doğu Karadeniz Bölgesi	1.derece gelişmiş iller	2.derece gelişmiş iller	3.derece gelişmiş iller	4.derece gelişmiş iller	5.derece gelişmiş iller
	-	-	Trabzon	Rize	Giresun
	-	-		Artvin	Ordu
	-	-			Gümüşhane

Kaynak: “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması” (2013), Yayın No:2671.

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu tarafından hazırlanan “İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2009-2010” adlı çalışmada yer alan TR 90 bölgesi illerinin rekabetçilik endeksi sonuçlarına göre Trabzon 25,87 endeks değeri ile bölge illeri arasında en rekabetçi ildir. Gümüşhane ili ise 7,23 endeks değeri ile rekabetçilik endeksinin en düşük olduğu ildir. İstanbul 86,01 endeks değeri ile ülkemizdeki rekabetçilik endeksi sıralamasında ilk sıradadır.

Tablo 10 Doğu Karadeniz İllerine Ait Bazı Ekonomik Göstergeler

İller	Rekabetçilik Endeksi	Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi Alt Endeksi	Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik Alt Endeksi	Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli Alt endeksi	Erişilebilirlik Alt Endeksi
Trabzon	25,87	32,00	9,78	14,7	46,94
Rize	18,24	20,28	0,49	14,9	37,28
Giresun	14,11	18,72	0,21	15,1	22,37
Artvin	13,97	20,73	0,01	12,5	22,60
Ordu	13,95	18,14	0,55	17,6	19,50
Gümüşhane	7,23	18,11	0,02	3,8	6,98

Kaynak: Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (2012) , “İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2009-2010” Araştırması, İstanbul.

Beşeri sermaye ve yaşam kalitesi, markalaşma becerisi ve yenilikçilik, ticaret becerisi ve üretim potansiyeli ve erişilebilirlik alt endeksleri illerin rekabetçilik düzeylerini belirleyen diğer göstergelerdir. Bu göstergelere göre bölge illeri ülke sıralamasında oldukça alt sıralarda yer almaktadır (URAK,2012). Örneğin, rekabetçilik endeksinde Artvin 53, Gümüşhane 77. sırada, markalaşma becerisi ve yenilikçilik alt endeksinde Gümüşhane 70, Artvin 73. sırada, ticaret becerisi ve üretim potansiyeli alt endeksinde Trabzon 45, Artvin 54, Gümüşhane 79, Giresun 40. sırada yer almaktadır.

Bölgesel gelişmişlik değerlerini gösteren diğer parametrelerde, kişi başına gayri safi katma değer oranları, işsizlik ve işgücüne katılma oranları, dış ticaret göstergeleri, iktisadi faaliyet kollarına göre istihdam edilen çalışanların oranları gibi temel göstergelerdir. Türkiye’de İBBS İkinci Düzey (26 Bölge) gösterge ve sıralamaları içinde Doğu Karadeniz Bölgesi illerine ait ekonomik, sosyal ve demografik göstergelere ait bilgilere aşağıdaki tabloda yer verilecektir.

Tablo 11 İBBS Düzey 2 TR 90 Bölgesi’ne Ait Ekonomik, Sosyal ve Demografik Göstergeler (2012)

	Kişi Başına Gayri Safi Katma Değer	İşsizlik Oranı ve İşgücüne Katılma Oranı	İktisadi faaliyet kollarına göre istihdam edilenler (%)			DışTicaret Göstergeleri (kişi başına) (Abd Doları)	
Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Ortalaması	6652 \$ 17. sırada (26 düzey bölgesi arasında)	İşsizlik oranı % 6,3 İşgücüne katılma oranı % 55,5	Tarım 55,2	Sanayi 13,4	H i z - metler 31,4	İhracat 816	İthalat 147

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler,2011-2012.

TR 90 bölgesi, kişi başına gayri safi katma değer oranlarında 6652 dolar ile İBBS Düzey 2 sınıflamasında yer alan 26 bölge arasında 17. sıradadır. Bu değer Türkiye ortalaması 9244 dolardır. İşsizlik oranı ve iş gücüne katılma oranlarına bakıldığında Doğu Karadeniz Bölgesi işsizlik oranı %6,08, iş gücüne katılma oranı ise %56'dır. Ülkemizin 2012 yılı işsizlik oranının %9,2 ve işgücüne katılım oranının %50 olduğu düşünülürse, bu göstergelerle bölgenin Türkiye ortalamasının üstünde olduğu söylenebilir.

İktisadi faaliyet kollarına göre istihdam edilenlerin % 55,2'si tarım, %13,4'ü sanayi ve % 31,4'ü hizmetler faaliyet kollarında istihdam edilmektedir. Ülke genelinde ise istihdam edilenlerin %24,6'sı tarım, %26'sı sanayi ve % 49,4'ü hizmetler iktisadi faaliyet kolunda istihdam edilmektedir. Bu verilere göre bölgede sanayide istihdam edilenlerin oranı ülke ortalamasının yarısı kadardır. Tarımda istihdam edilenlerin oranı ülke ortalamalarının yaklaşık iki katına denk gelmektedir.

Dış ticaret göstergelerine bakıldığında Doğu Karadeniz Bölgesinde kişi başına ihracat değerinin 816 dolar ve kişi başına ithalat değerinin 147 dolar ile Türkiye ortalamalarının oldukça altında kaldığı görülmektedir. İhracat ve ithalat değerlerinin 2012 Türkiye ortalaması kişi başına sırasıyla 2016 ve 3128 dolardır. Bu verilerden bölgenin dış ticaret göstergelerine göre ülke ortalamalarının oldukça altında kaldığı sonucu çıkarılabilir.

İktisadi faaliyet kollarına göre bölgesel gayri safi katma değer oranları bölgelerde etkin olan temel iktisadi faaliyet kollarının belirlenmesi açısından önemli olan bir diğer göstergedir. TR 90 bölgesinde tarım sektörünün bölgesel gayri safi katma değer içerisindeki payı % 12,7, sanayinin % 23,1 ve hizmetler ana faaliyet kolunun bölgesel gayri safi katma değer içerisindeki payı ise % 64,2 seviyesindedir(TUİK, 2014) . Bu göstergelerin ülke ortalamaları tarım %9, sanayi % 27,5 ve hizmetler %63,5'dir. Bölge illerinde sanayi ana iktisadi faaliyet kolunun yarattığı katma değerlerde ülke ortalamalarının altında olduğu, hizmetlerde ülke ortalamalarına yakın değerlerde seyrettiği, tarım sektöründe ise ülke ortalamalarının üstünde olduğu görülmektedir.

Doğu Karadeniz Bölgesi, farklı bir bitki ve hayvan türünü barındıran doğal yapısı, yağışlı ve ılıman iklim özelliklerine sahip olması, dağlık ve engebeli coğrafi yapısı ile ön plana çıkan bir bölgedir. Bölgenin demografik yapısına bakıldığında göç veren bir bölge olduğu, şehir nüfusu ve kırsal nüfusu oranlarına göre ülke ortalamasının üzerinde kırsal nüfusun bulunduğu belirtilmelidir. Bölge illerinin ekonomik gelişmişlik sıralamalarında 3, 4 ve 5. derecede gelişmiş iller kategorisinde yer bulduğu, rekabetçilik göstergelerine göre genel itibari ile alt sıralarda yer aldığı söylenebilir.

2.2. Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Göstergelerinin Seçimi

Sürdürülebilir turizm göstergelerinin seçim sürecinde ilk aşamada, Dünya Turizm Örgütü tarafından belirlenen 140 gösterge arasından Doğu Karadeniz Bölgesi açısından uygun ve ölçülmesi anlamlı olabilecek, verilerin bulunabileceği göstergelerin seçimi ve ölçülmesi uygun görülmüştür. Bu göstergeler arasından 7 ekonomik, 9 sosyal, 6 çevresel ve 2 adet fiziksel planlama ve kontrol gösterge konusu olmak üzere 24 gösterge

konusu başlığı altında 45 gösterge belirlenmiştir. Belirlenen bu göstergeler arasında 3 ekonomik, 4 sosyo-kültürel ve 1 çevresel göstergede elde edilen verilerin yıllara göre karşılaştırmaya imkân vermemesi nedeniyle bu göstergeler sürdürülebilir turizm performans indeksine dâhil edilememiştir.

İndekste yıllar arasında karşılaştırma yapılabilecek verilere ulaşılan 16 gösterge konu başlığı altında 37 gösterge yer almaktadır. Bu gösterge setinde 4 gösterge konu başlığı altında 14 ekonomik gösterge, 5 gösterge konu başlığı altında 10 sosyo-kültürel gösterge, 5 gösterge konu başlığı altında 10 çevresel gösterge ve 2 gösterge konu başlığı altında 3 planlama ve kontrol göstergesi bulunmaktadır. Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın 2010 yılında faaliyetlerine başlaması nedeniyle, planlama ve kontrol göstergeleri kategorisinde bulunan 3 göstergeye ilişkin 2008 ve 2009 verisi bulunmamaktadır.

Tablo 12 Doğu Karadeniz Bölgesi İçin Seçilen Ekonomik, Sosyal ve Çevresel Sürdürülebilir Turizm Göstergeleri

Tablo IC1.16: Turistik Gecelemenin Gelişmesi	IC9.44: Turizmde Kadınların İstihdamı	IC9.103: Katı Atıkların Toplanma, Yeniden Kullanma ve Dönüştürme Sistemleri	IC9.76: Planlama, Kontrol ve Yönetim Sistemlerinin Etkinliği
IC1.17: Demiryolu ve Havayolu İle Gelişlerin Gelişmesi	IC9.43: İstihdam Üzerine Turizmin Sosyal Etkisi	IC9.89: Emisyon Seviyesi ve Atmosferi Kirletenlerin Yığılması	IC9.82: Kurumsal Danışma ve İletişim Gayretleri
IC1.15: Konaklama Biçimlerinin Çeşitliliği ve Bölgede Sunulanların Önemi	IC9.46: Turizm İşletmelerinde çalışanların eğitim seviyeleri	IC9.101: Sürdürülebilir yönetilen ağaçlandırma alanları ve erozyon kontrolü çalışmaları	
IC1. 9: Turistik yatırımların gelişmesi	IC9.63: Yerel kültür üzerine bilgiler, somut olmayan kültürel mirasın korunması	IE10.137: Ekosistemlerin Hassaslığı	
IC1.32: Ekonomik Etkinliğin Gelişmesini İçeren Öngörülerin Kalitesi	IC9.62: Kültürel ortamların niteliği, çeşitliliği ve sayısı	IC9.117: Yenilenebilir Enerji Rezervlerinin ve Ağının Kapasite ve Kullanılabilirliği	
IC1.1: Yerel Turistik Hizmet Üretiminin Önemi	IC9.50: Net Göç Hızı	IE10.134: Turizmin Olduğu Yerlerde Doğal Kaynakların Kullanımı	
IC1.4: Mevcut Turistik İşletmelerin Yerel Aktörler Tarafından Yönetilmesi	IE8.124: Çağdaş, Geleceksel, Anıtsal Mirasın Genel Durumu		
	IC9.59: Engellilere sunulan turistik hizmetler		
	IC9.73: Sağlık hizmetlerinin genel durumu		

2.3. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Seçilen Sürdürülebilir Turizm Göstergelerinin Sürdürülebilir Performans Endeksi Yöntemi 'ne Göre Ölçülmesi

Sürdürülebilir turizm göstergeleri turizm alanlarındaki genel durumun teşhis edilmesi, turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirlik seviyelerinin geliştirilmesinde başvurulacak unsurların tanımlanması ve değerlendirilmesinde dikkate alınan faydalı bir yönetim aracıdır (Oyola ve diğ., 2012: 659). Turizm faaliyetlerinin ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik unsurlarının belirlenmesi ve ölçülmesi sürecinde hangi göstergelerin seçileceği, verilerin nasıl toplanacağı, hangi ölçek veya indeksin kullanılacağı, bir araya getirilmesi zor olan göstergelerin değerlendirilebilmesi için final sürdürülebilirlik değerinin nasıl belirleneceği, belirlenen final değerine göre hangi önerilerin ortaya konulacağı sürdürülebilir turizm planlama sürecinin diğer belirleyici unsurlarıdır (Graham, 2006). Bu süreçte dikkat edilmesi gereken bir diğer unsur ise sürdürülebilirlik göstergelerinin karakteristik bazı özellikleridir. Literatürde yer alan sürdürülebilirlik göstergelerinin bazı karakteristik özellikleri aşağıda sıralanmaktadır (Scipioni, 2009):

- **Çok Boyutluluk:** göstergeler, sürdürülebilirliğin ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarını kapsayan bütünselik bir perspektif ile tanımlanmalıdır.
- **Politika Oluşturma Sürecine Rehberlik:** göstergeler karar verme sürecini desteklemelidirler. Ayrıca, göstergeler problemlerin, seçeneklerin, çözüm yollarının değerlendirilerek amaçların doğrulanabilmesini kolaylaştırır.
- **Paylaşma:** göstergeler kalkınma hedeflerinin sürdürülebilir kalkınma hedeflerini desteklemesi, yerel politik stratejilerin yerel paydaşlar ile paylaşılması ve karmaşık bilgilerden net, anlaşılır, sonuç bilgiler elde edilmesine katkı sağlamalıdır.
- **Objektiflik ve İlgililik:** göstergeler anlamlı ve içerikle uyumlu olmalıdır.
- **Temel Hedefler ve Bağlam:** göstergeler yerel ajanda 21 sürecinde hazırlanan kalkınma hedefleri ile uyumlu olmalıdır. Bu durum yerel içerikli kalkınma hedeflerinin etkililiğin takip edilmesi ve sürecin garanti altına alınmasını gerektirecektir.
- **Katılım:** göstergelerin seçim sürecinde aşağıdan-yukarıya doğru bir paydaş katılımı ön görülmelidir. Yani gösterge seçim sürecinde yerel anlamda tüm paydaşların görüşleri dikkate alınmalıdır.

Sürdürülebilirlik göstergelerinin karakteristik özellikleri dikkate alınarak belirlenmesi, yerel anlamda plan ve stratejilerin oluşturulması ve hayata geçirilmesi için yol gösterici bir adımdır. Tüm paydaşların görüşlerinin dikkate alındığı katılımcı turizm planlaması süreci rehberliğinde belirlenen sürdürülebilir turizm göstergelerinin ölçülmesinde bazı ölçüm teknikleri kullanılmaktadır. Sürdürülebilir Performans Endeksi (SPI), Dünya Yaşam Endeksi (LPI) , Çevresel Alan Endeksi (EF), Kalkınmış Şehirler Endeksi (CDI), İnsani Kalkınma Endeksi (HDI), Çevresel Sürdürülebilirlik Endeksi (ESI), Çevresel Performans Endeksi (EPI), Çevresel Hassasiyet Endeksi (EVI),

Sürdürülebilir Ekonomik Refah İndeksi (ISEW), Gerçek Gelişme İndeksi (GPI), Kaliteli Yaşam İndeksi (WI), Gerçek Tasarruf İndeksi (GS), Çevresel Yurtiçi Hasıla İndeksi (EDP), Bütünleştirilmiş Performans Modeli (IPM), BEPAC (Çevresel Performans Değerlendirme Kriterleri), Etkisel Performans Analizi (IPM) bu ölçüm tekniklerinin bazılarıdır (Böhringer ve Jochem, 2007:2; Iwano ve Mwasha, 2014; Coghlan, 2012: 767).

2.3.1. Sürdürülebilir Performans Endeksi Yöntemi

Sürdürülebilir performans endeksi belirlenen göstergelerin ölçülmesinde ve bütünleşik ölçüm sonuçlarına göre karar verilmesinde önemli rolü olan bir ölçüm tekniğidir. Sürdürülebilir performans endeksi ekonomik, sosyal ve çevresel göstergeleri içeren, sürdürülebilirliğe katkı sağlayacak olanakları sıralayan işlem süreçlerini dizin halinde ortaya koyan bir analiz yöntemidir (Ding, 2004).

Sürdürülebilir performans endeksi yönteminde ilk aşamada yerel durumun objektif olarak analiz edilerek, ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel yönden bölgenin mevcut durumunun ortaya konulması, destinasyonun turizm taşıma kapasitesinin belirlenmesi, turistik kullanım sonucu çevresel zararların doğabileceği alanların belirlenmesi, doğal kaynakların tanımlanması gibi temel unsurları içerir (Castellani, 2009). Daha sonra ise destinasyondaki sürdürülebilir ve sürdürülemez turizm seçeneklerinin belirlenmesi, yerel aktörler ile anket ve mülakatlar yoluyla görüşmelerin yapılarak mevcut durumun yerel perspektiften nasıl algılandığının ortaya konulması ve turizm kalkınması için yerel anlamda hangi önceliklerin hayata geçirileceği ile ilgili kapsamlı araştırmaların yapılması sürdürülebilir performans yönteminin bir diğer aşamasıdır. Bu noktada, sivil toplum örgütleri, turistler, yerel halk, turizm işletmeleri ve diğer profesyonellerin görüşlerine başvurularak etkili bir planlama ve karar alma süreci oluşturulmalıdır (Sirakaya ve Choi, 2006: 1275). Yöntemin son aşaması ise bölgesel sürdürülebilir turizm gelişimi için toplanan veriler ışığında stratejik planlama sürecinin hayata geçirilmesidir.

Sürdürülebilir Performans Endeks Değerinin Belirlenmesi

Sürdürülebilir performans endeks değeri belirlenen göstergelerin bütünleşik değeri olarak adlandırılmaktadır. Bölgesel anlamda turizm planlama sürecinin kurulması, yerel destinasyonlarda kısa, orta ve uzun vadeli tanımlamaların yapılması ve destinasyonlar arasında kıyaslama yapılmasına imkân verilmesi nedeniyle turizm karar süreçlerinde bütünleşik gösterge değerleri kullanılmaktadır (Oyola ve diğ., 2012: 675). Göstergeler bütünleştirilerek sürdürülebilir performans final indeks değeri oluşturulmaktadır;

$$SPI = \sum_{i=1}^{20} I_i [1]$$

Sürdürülebilir performans yönteminde öncelikle belirlenen her gösterge 0-10 arasında bir değer alır. Bu değerler karar vericilerin isteğine göre 0-1, 1-100 vb. değerlerde alabilir. İlk değer (0) destinasyondaki en sürdürülemez durumu temsil ederken, son değer (10) en sürdürülebilir durumu temsil etmektedir (Perez ve diğ., 2012: 320; Ronchi ve diğ., 2002: 206). Bu değerler o gösterge için sürdürülebilir kalkınma düzeyini temsil etmektedir. Eğer konunun değeri ile gösterge değeri arasındaki ilişki doğru orantı veriyor ise bu göstergenin değeri 2. eşitlikte hesaplanır. Örneğin, eğitim

seviyesi ile sürdürülebilir performans arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Eğer konunun değeri ile gösterge değeri arasında ters orantılı bir ilişki varsa, yani bir artarken diğeri azalıyorsa, bu durumda da 3. eşitlik kullanılır (Castellani, 2009: 85). Örneğin, kentleşme düzeyi arttığında sürdürülebilir performansın düşmesi gibi. Gösterge değerinin hesaplanmasında kullanılan bu eşitlikler aşağıda sıralanmıştır:

$$Ii = \frac{S-s}{Vi-vi} * xi + S - \left(\frac{S-s}{Vi-vi} \right) * Vi \quad [2]$$

$$Ii = - \frac{S-s}{Vi-vi} * xi + s + \left(\frac{S-s}{Vi-vi} \right) * Vi \quad [3]$$

Yukarıdaki denklemlerdeki simgelerin değerleri aşağıda sıralanmıştır:

I = Gösterge değeri

S= Gösterge ölçeğinin maksimum değeri (Bu çalışmada maksimum değer 10)

s= Gösterge ölçeğinin minimum değeri (Bu çalışmada minimum değer 0)

V= Dikkate alınan konunun maksimum değeri

v = Dikkate alınan konunun minimum değeri

x = Ölçülen konunun değeri

2.3.2. Sürdürülebilir Turizmin Ekonomik Göstergeleri

Bu kısımda sürdürülebilir turizmin ölçümünde kullanılacak ekonomik göstergelere yer verilecektir. Bu göstergelere ait verilere göre Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Gösterge Konusu 1: IC1.16: Turistik Gecelemelerin Gelişmesi

Turizm faaliyetlerinin ekonomik sürdürülebilirliğini etkileyecek unsurlardan biri de turizm amaçlı gecelemlerin gelişmesidir. Konaklama işletmelerinde geceleleyen yerli ve yabancı turist sayısındaki artışlar ve bu gecelemlerin tüm yıla yayılması turizm faaliyetlerinin ekonomik sürdürülebilirliğinde dikkate alınan göstergeler arasındadır. Bu gösterge ile gecelemlerin yıllar itibari ile dağılımı, yüksek ve düşük sezonlardaki geceleme sayıları gibi temel verilere bakılmaktadır. Bu göstergenin temel hedefi turizm amaçlı kullanım kapasitelerinin geliştirilmesi, kişi başına düşen turizm gelirlerinin artırılması ve turizm hizmetlerinin ve faaliyetlerinin tüm yıla yayılmasıdır. Göstergenin ölçüm birimi olarak, yıllara, aylara, haftalara ve günlere göre turistlerin ve ziyaretçilerin sayısı, gecelemlerin haftalık, aylık, üç aylık ve yıllık dağılımları ve sezonun en yüksek ve en düşük olduğu gün sayıları kullanılmaktadır.

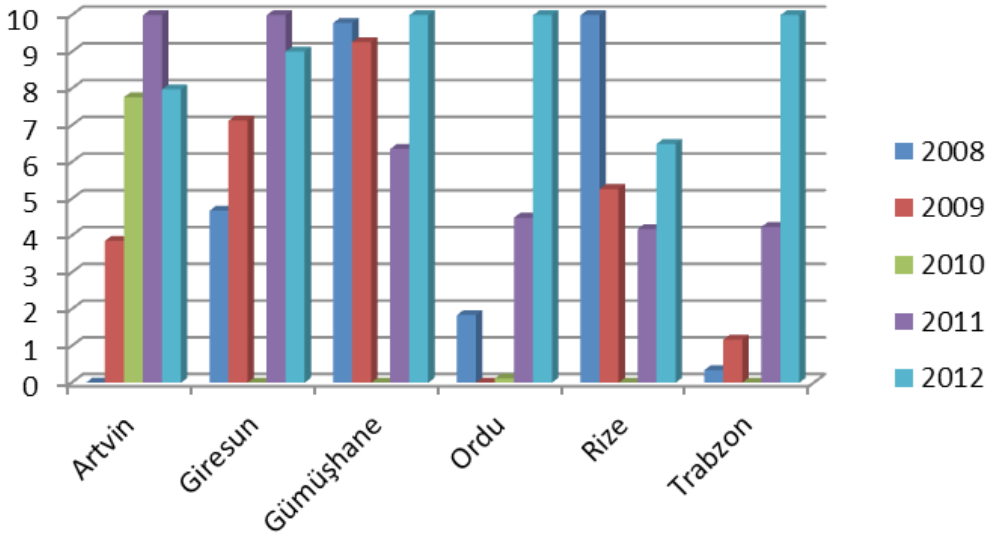
Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına (İBBS) göre Doğu Karadeniz Bölgesi içerisinde yer alan illere ait verilere aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir. Bu illerde yer alan konaklama tesislerinde yıllara göre konaklayan kişi sayısı, yıllara göre geceleme sayısı, doluluk oranları ve gecelemlerin mevsimsel dağılımı gibi veriler analiz edilecektir.

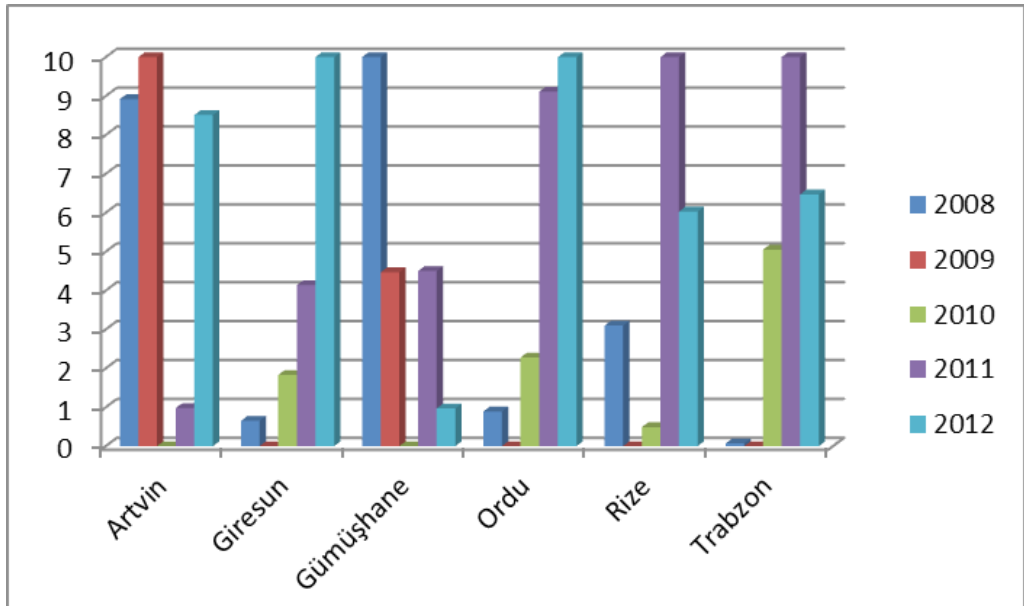
**Tablo 13 Turizm İşletme Belgeli ve Belediye Belgeli
Konaklama Tesislerinde Konaklayan Kişi Sayıları**

Turizm İşletme Belgeli Tesisler	İller	2008	2009	2010	2011	2012	Toplam
	Artvin	65809	75487	85321	90905	85837	403359
	İndeks Değer	0,00	3,86	7,77	10,00	7,98	
	Giresun	55230	63064	40218	72271	69093	299876
	İndeks Değer	4,68	7,13	0,00	10,00	9,01	
	Gümüşhane	14888	14156	1011	10028	15184	703235
	İndeks Değer	9,79	9,27	0,00	6,36	10,00	
	Ordu	92733	78736	79617	112943	154873	518902
	İndeks Değer	1,84	0,00	0,12	4,49	10,00	
	Rize	78624	49910	17864	43274	57332	247004
	İndeks Değer	10,00	5,27	0,00	4,18	6,50	
	Trabzon	183308	193999	178954	233574	307671	765906
	İndeks Değer	0,34	1,17	0,00	4,24	10,00	
	Toplam	490592	475352	402985	562995	689990	2621914
	İller	2008	2009	2010	2011	2012	Toplam
Belediye Belgeli Tesisler	Artvin	241783	249840	175331	182643	238716	1088313
	İndeks Değer	8,92	10,00	0,00	0,98	8,51	
	Giresun	30527	28519	34191	41348	59488	194073
	İndeks Değer	0,65	0,00	1,83	4,14	10,00	
	Gümüşhane	20910	19595	18532	19603	18762	1282386
	İndeks Değer	10,00	4,47	0,00	4,50	0,97	
	Ordu	70669	64239	80764	130339	136819	482830
	İndeks Değer	0,89	0,00	2,28	9,11	10,00	
	Rize	96181	69404	73608	155731	121481	516405
	İndeks Değer	3,10	0,00	0,49	10,00	6,03	
	Trabzon	312879	311303	430545	547248	463885	999235
	İndeks Değer	0,07	0,00	5,05	10,00	6,47	
	Toplam	772949	742900	812971	1076912	1039151	4444883
Genel Toplam		1263541	1218252	1215956	1639907	1729141	7066797

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Grafik 1: Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi Sayıları Endeks Değerleri

Grafik 2: Belediye Belgeli Konaklama İşletmelerinde Konaklayan Kişi Sayıları Endeks Değerleri

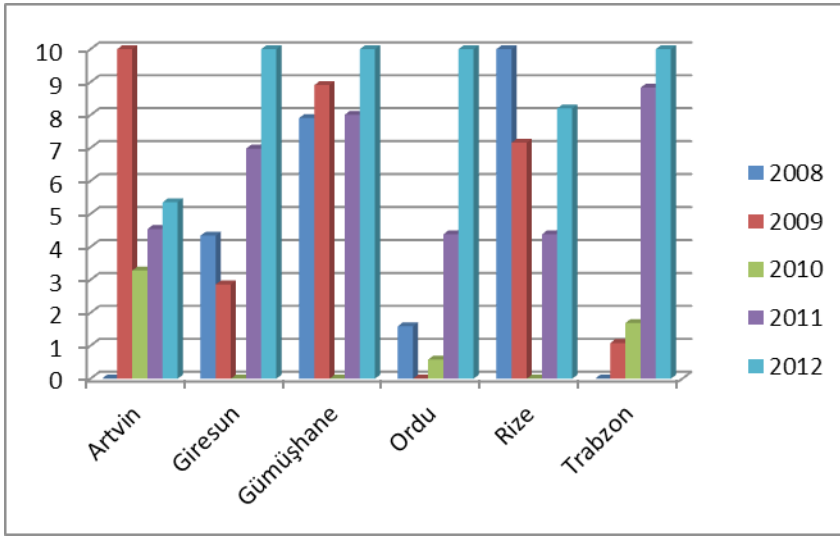
Tablo 13’te, Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90)’nde yer alan illerdeki turizm işletme belgeli ve belediye belgeli konaklama işletmelerinde 2008/2012 yıllarında konaklayan kişi sayısı bilgileri ve bu kişi sayısı bilgilerine karşılık gelen sürdürülebilir performans indeks değerlerine yer verilmektedir. Buna göre turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde Artvin, Giresun, Trabzon, Gümüşhane ve Ordu illerinde bazı dalgalanmalara rağmen genel itibari ile artış olduğu gözlemlenmektedir. Rize ilinde ise turizm işletme belgeli tesislerde konaklayan kişi sayılarında yıllara göre azalma

olduğu söylenebilir. Bölgede konaklayan kişi sayılarının en az olduğu yıl 2010 yılı iken, 2012 yılı bu değerin en fazla olduğu yıldır. Belediye belgeli konaklama tesislerindeki konaklayan kişi sayılarında ise Ordu, Rize, Trabzon illerinde genel bir artıştan bahsedilse de Artvin ve Gümüşhane illerinde yıllar itibari ile bir azalış söz konusudur. Belediye belgeli konaklama tesislerinde konaklayan kişi sayılarının en yüksek değere ulaştığı yıl 2011 iken, 2009 yılı bu değerin en az olduğu yıldır. Ayrıca bölgede belediye belgeli konaklama tesislerde gerçekleşen konaklamaların turizm işletme belgeli tesislerde gerçekleşen konaklamalardan daha fazla olması konaklama işletmelerinin niteliği açısından fikir verebilir.

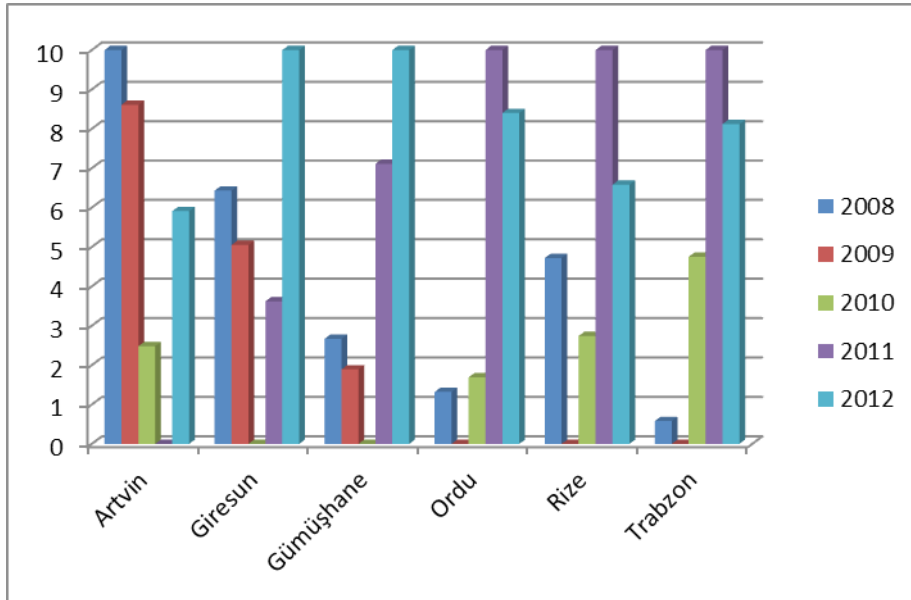
Tablo 14 Turizm İşletme Belgeli ve Belediye Belgeli Konaklama İşletmelerinde Geceleme Sayıları

	İller	2008	2009	2010	2011	2012	Toplam
Turizm işletme belgeli tesisler	Artvin	102750	122372	109192	111649	113239	559202
	İndeks Değer	0,00	10,00	3,28	4,54	5,35	
	Giresun	95786	88093	73172	109575	125302	491928
	İndeks Değer	4,34	2,86	0,00	6,98	10,00	
	Gümüşhane	21881	24427	1810	22136	27200	105113
	İndeks Değer	7,91	8,91	0,00	8,01	10,00	
	Ordu	114241	94191	101499	149479	220359	679769
	İndeks Değer	1,59	0,00	0,58	4,38	10,00	
	Rize	101459	81083	29682	61107	88511	361842
	İndeks Değer	10,00	7,16	0,00	4,38	8,20	
	Trabzon	255875	277206	289281	430436	453501	1041611
	İndeks Değer	0,00	1,08	1,69	8,83	10,00	
Ara Toplam		691992	687372	604636	884382	1028112	3896494
Belediye belgeli tesisler	İller	2008	2009	2010	2011	2012	Toplam
	Artvin	327188	314435	258311	235564	289672	1425170
	İndeks Değer	10,00	8,61	2,48	0,00	5,91	
	Giresun	57973	54085	39842	50030	68024	269954
	İndeks Değer	6,43	5,05	0,00	3,62	10,00	
	Gümüşhane	23973	23375	21930	27364	29575	126217
	İndeks Değer	2,67	1,89	0,00	7,11	10,00	
	Ordu	95494	78143	100279	209138	188132	671186
	İndeks Değer	1,32	0,00	1,69	10,00	8,40	
	Rize	133854	80858	111602	193236	154784	674334
	İndeks Değer	4,72	0,00	2,74	10,00	6,58	
	Trabzon	387496	366080	542214	736912	667140	2699842
	İndeks Değer	0,58	0,00	4,75	10,00	8,12	
Ara Toplam		1025978	916976	1074178	1452244	1397327	5866703
Genel Toplam		1717970	1604348	1678814	2336626	2425439	9763197

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Resmi İstatistikler, 2008-2012.

Grafik 3: Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Geceleme Sayıları Endeks Değerleri

Grafik 4: Belediye Belgeli Konaklama Tesislerinde Geceleme Sayıları Endeks Değerleri

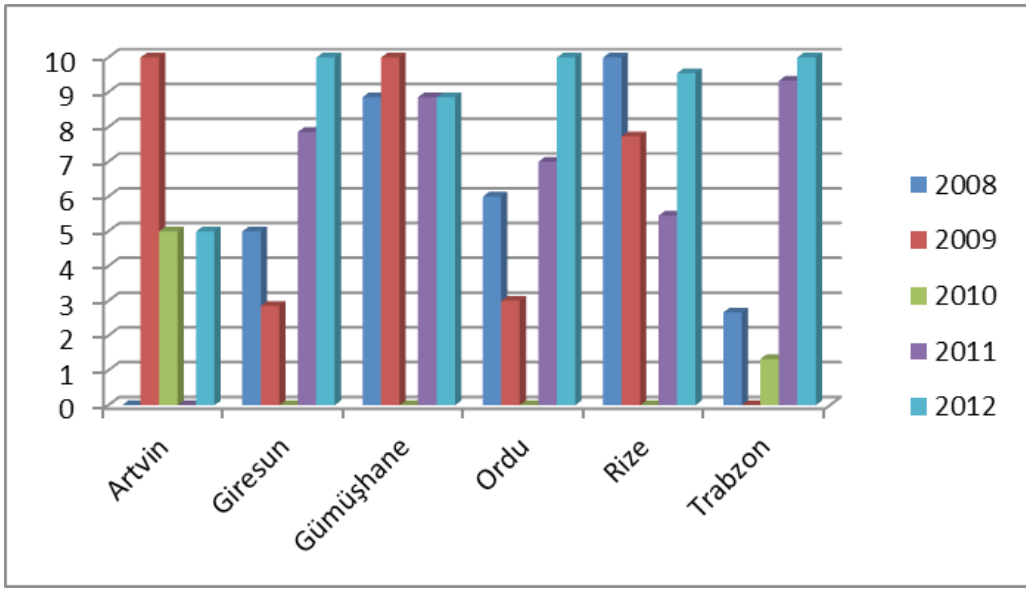
Bölge illerinde yer alan turizm işletme belgeli ve belediye belgeli tesislere ait 2008/2012 yılları geceleme sayıları ve sürdürülebilir performans indeks değerleri tablo 14 ve grafik 3,4'te yer almaktadır. Buna göre turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde Giresun, Gümüşhane, Ordu, Trabzon ve Artvin illerinde genel itibari ile bir artış söz konusu iken Rize ilindeki geceleme sayılarında azalış olduğu görülmektedir. Giresun, Gümüşhane, Ordu ve Rize illerinde gerçekleşen turistik geceler 2010 yılında, Trabzon ve Artvin illerinde 2008 yılında en düşük değerlere ulaşmıştır. Gecemelerin en yüksek değerlere ulaştığı yıllar ise Artvin'de 2009, Rize'de 2008 ve diğer illerde

2012 yıllarıdır. Belediye belgeli konaklama işletmelerinde ise Artvin ili dışında bir artış olduğu söylenilebilir. Bu tesislerdeki gecekalmelerde ise 2011 ve 2012 yıllarında en yüksek değerlere, 2009 ve 2010 yıllarında ise en düşük değerlere ulaşılmıştır.

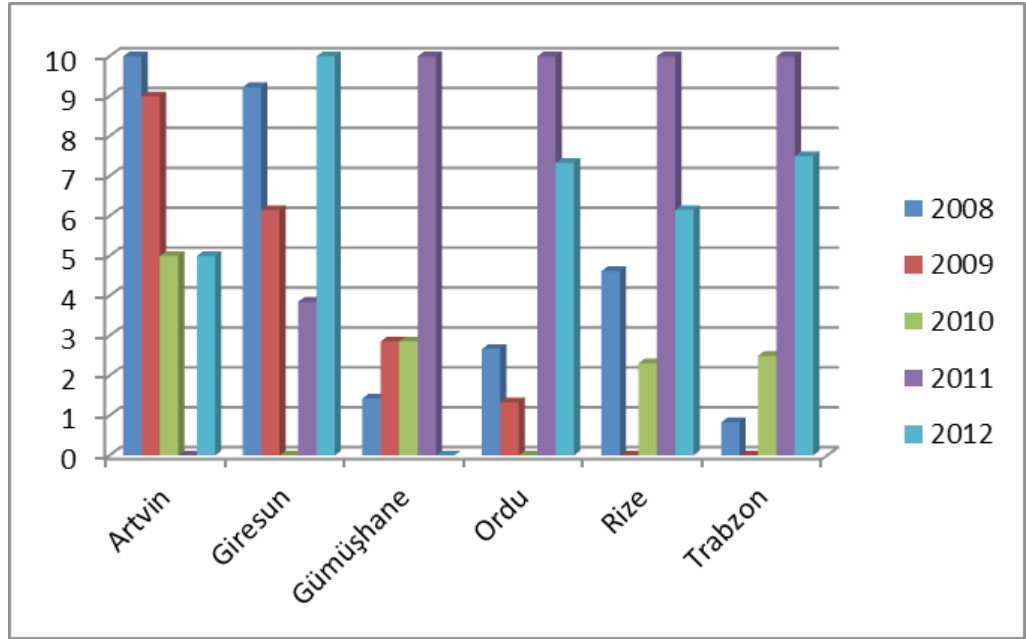
**Tablo 15 Turizm İşletme Belgeli ve Belediye Belgeli
Konaklama İşletmelerinde Doluluk Oranları**

	İller	2008	2009	2010	2011	2012
Turizm işletme belgeli tesisler	Artvin	31	33	32	31	32
	İndeks Değer	0,00	10,00	5,00	0,00	5,00
	Giresun	29	26	22	33	36
	İndeks Değer	5,00	2,86	0,00	7,86	10,00
	Gümüşhane	42	47	3	42	42
	İndeks Değer	8,86	10,00	0,00	8,86	8,86
	Ordu	30	27	24	31	34
	İndeks Değer	6,00	3,00	0,00	7,00	10,00
	Rize	31	26	9	21	30
	İndeks Değer	10,00	7,73	0,00	5,45	9,55
	Trabzon	30	26	28	40	41
	İndeks Değer	2,67	0,00	1,33	9,33	10,00
Belediye Belgeli Tesisler	İller	2008	2009	2010	2011	2012
	Artvin	32	31	27	22	27
	İndeks Değer	10,00	9,00	5,00	0,00	5,00
	Giresun	31	27	19	24	32
	İndeks Değer	9,23	6,15	0,00	3,85	10,00
	Gümüşhane	19	20	20	25	18
	İndeks Değer	1,43	2,86	2,86	10,00	0,00
	Ordu	21	19	17	32	28
	İndeks Değer	2,67	1,33	0,00	10,00	7,33
	Rize	16	10	13	23	18
	İndeks Değer	4,62	0,00	2,31	10,00	6,15
	Trabzon	20	19	22	31	28
	İndeks Değer	0,83	0,00	2,50	10,00	7,50

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Resmi İstatistikler, 2008/2012.

Grafik 5: Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Doluluk Oranları Endeks Değerleri

Grafik 6: Belediye Belgeli Konaklama Tesislerinde Doluluk Oranları Endeks Değerleri

Doluluk oranları göre bölge illeri değerlendirildiğinde Artvin ili dışındaki illerde turizm işletme belgeli konaklama işletmelerinde 2008-2012 yıllarında otellerin doluluk oranlarında bir artış olduğu görülmektedir. İllerin genelinde 2008-2009 yıllarında düşük değerlerde seyreden doluluk oranları 2010 yılında en düşük seviyelere ulaşmıştır. 2011

ve 2012 yıllarında ise diğer yıllara kıyasla doluluk oranlarının daha yüksek seviyelere ulaştığı söylenebilir. Belediye belgeli konaklama işletmelerinde ise Artvin ve Giresun illerinde, 2008 yılı ile 2011 yılları arasında doluluk oranlarında azalma olduğu gözlemlenmektedir. Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerinde ise 2008 -2012 yılları arasında doluluk oranları artış eğilimindedir. Doluluk oranlarının en düşük gerçekleştiği değerler Artvin ve Giresun ve Gümüşhane’de 2011 ve 2012 yılları, diğer illerde ise 2008 ve 2009 yıllarıdır. Artvin ve Giresun’da en düşük doluluk oranlarının gerçekleştiği 2011 yılında diğer illerde en yüksek doluluk oranlarına ulaşılmıştır.

Gösterge Konusu 2: IC1.17 Demiryolu,Denizyolu ve Havayolu ile Gelişlerin Gelişmesi

Turizm hareketlerinin sürdürülebilirlik performansının ölçülmesinde kullanılan göstergelerden bir diğeri de demiryolu, denizyolu ve havayolu turist varışlarının yıllara göre artış göstermesidir.

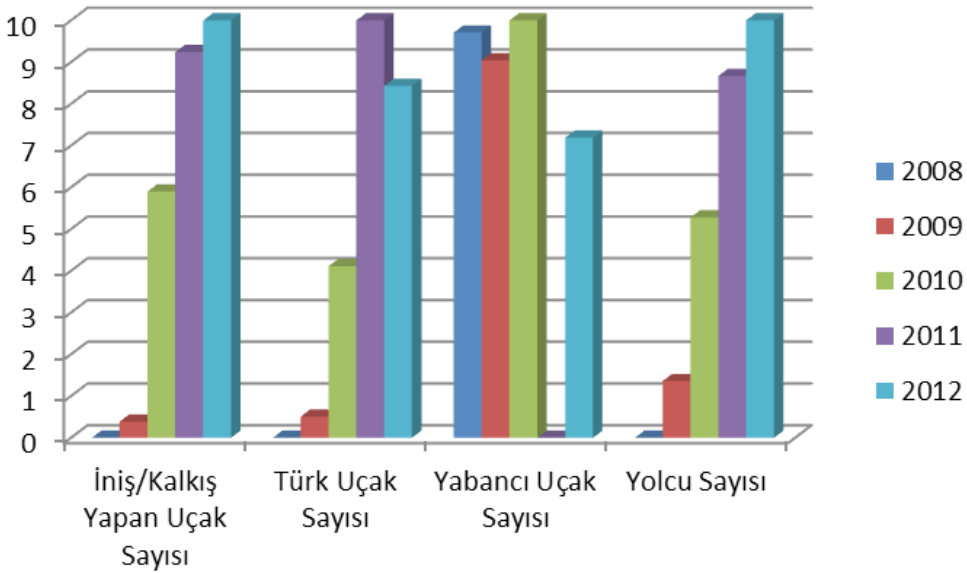
Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

Tablo 16 ve grafiklerde Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yer alan illerdeki havayolu, denizyolu ve demiryolu gibi ulaşım araçlarıyla 2008-2012 yıllarında bölgeyi ziyaret eden turistlere ilişkin verilere yer verilecektir. Bölgedeki tek havalimanı olan Trabzon Havalimanı ile bölgeye gelen turistlere ilişkin istatistikler ve bölgede kruvaziyer gemilerle seyahatlerin gerçekleştiği Trabzon Limanında kruvaziyer gemilerle seyahat eden yolcu sayısı ve Ro-ro gemilerle taşınan araç sayısı istatistiklerine yer verilecektir. Bölgede demiryolu ulaşım hattı bulunmadığından ilgili verilere yer verilemeyecektir.

Tablo 16 Trabzon Havalimanı İstatistikleri

Trabzon Havalimanı		2008	2009	2010	2011	2012	Toplam
	İniş/Kalkış Yapan Uçak Sayısı	14688	14892	17795	19554	19955	86884
	İndeks Değer	0,00	0,39	5,90	9,24	10,00	
	Türk Uçak Sayısı	11760	12139	14792	19143	17981	75815
	İndeks Değer	0,00	0,51	4,11	10,00	8,43	
	Yabancı Uçak Sayısı	2928	2753	3003	411	2274	11369
	İndeks Değer	9,71	9,04	10,00	0,00	7,19	
	Yolcu Sayısı	1469713	1596905	1963169	2280017	2404150	9713954
	İndeks Değer	0,00	1,36	5,28	8,67	10,00	

Kaynak: DHMİ, Resmi İstatistikler, 2008/2012.

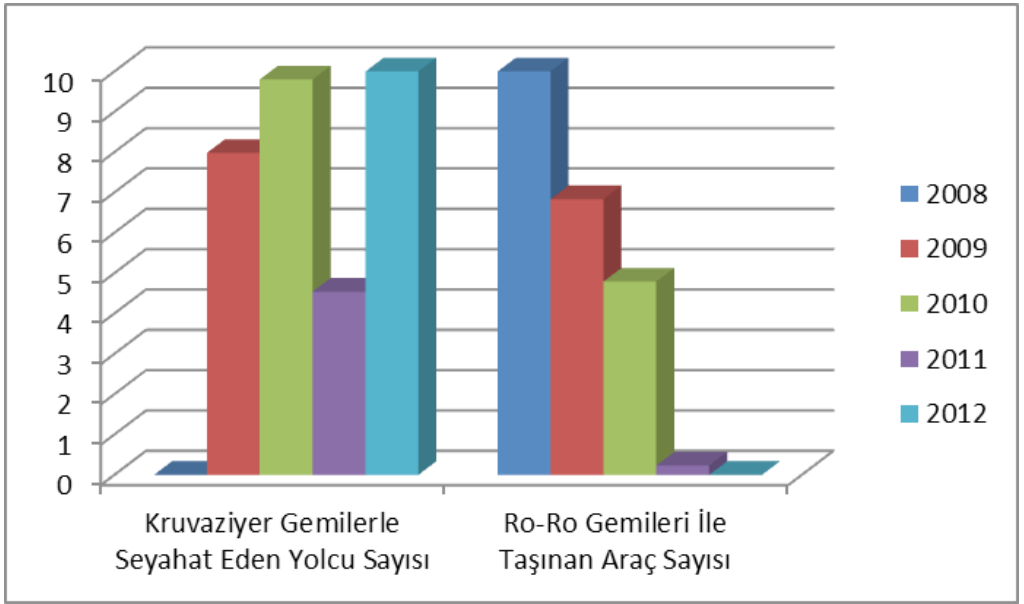
Grafik 7: Trabzon Havalimanı İstatistikleri Endeks Değerleri

Trabzon Havalimanı'na ilişkin iniş/kalkış yapan toplam uçak sayısı, Türk ve yabancı uçak sayıları ve 2008/2012 yılları arasında Trabzon Havalimanı yolcu sayılarına ilişkin veriler yukarıdaki tablo ve grafiklerde yer almaktadır. Buna göre Trabzon Havalimanı'nda iniş kalkış yapan toplam uçak sayısında 2008-2012 yılları arasında aşamalı bir artış olduğu ve 2012 yılında bu sayının en yüksek değerlere ulaştığı görülmektedir. Trabzon Havalimanı'na iniş/kalkış Türk uçak sayısında ise aşamalı bir artış görülmekle beraber yabancı uçak sayısında 2011 ve 2012 yıllarında diğer yıllara göre bir azalma olmuştur. Yolcu sayısında ise 2008/2012 yılları itibari ile yıllara arasında aşamalı bir artış olduğu ve 2008 yılında 1.469.713 olan yolcu sayısının 2012 yılında 2.404.150 kişiye ulaştığı görülmektedir. Bölgede yapılacak yeni havalimanları bölgedeki turizm varışlarına olumlu katkılar sağlayacaktır. Bu bağlamda Ordu ve Giresun illerinin ortak kullanacağı Ordu-Giresun Havalimanı'nın 2014 Mart ayında hizmete girecek olması bölgedeki turist varışlarını olumlu etkileyecektir.

Tablo 17 Trabzon Limanı Gemi ve Yolcu İstatistikleri

	Yıllar	2008	2009	2010	2011	2012	Toplam
Trabzon Limanı	Kruvaziyer Gemilerle Seyahat Eden Yolcu Sayısı	4813	7369	7952	6267	8015	34416
	İndeks Değer	0,00	7,98	9,80	4,54	10,00	
	Ro-Ro Gemileri İle Taşınan Araç Sayısı	10150	7066	5078	637	418	23349
	İndeks Değer	10,00	6,83	4,79	0,23	0,00	

Kaynak: T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü, Resmi İstatistikler, 2012.

Grafik 8: Trabzon Limanı Kruvaziyer Gemi ve Yolcu İstatistikleri Endeks Değerleri

Turizm hareketlerinin sürdürülebilirliğinin belirlenmesinde kullanılan diğer bir gösterge de kruvaziyer gemilerle seyahat eden yolcu sayıları ve Ro-Ro gemileri ile taşınan araç sayılarıdır. Bölgede kruvaziyer gemilerin yolcu indirdiği tek liman olan Trabzon Limanı yolcu istatistiklerine göre kruvaziyer gemilerle seyahat eden yolcu sayısında genel itibari ile artış olduğu söylenilebilir. Fakat 2011 yılında artış eğiliminden farklı olarak kruvaziyer gemilerle yapılan turistik yolculuklarda ciddi bir azalmanın olduğu görülmektedir. Ro-Ro gemilerle taşınan araç sayılarında ise yıllar itibari ile aşamalı bir azalma olmuştur. 2008 yılında 10150 araç ile en yüksek noktaya çıkan araç sayısı, 2012 yılında 418 araç ile beş yılın en düşük seviyesine inmiştir.

Gösterge Konusu 3: IC1.15: Konaklama Biçimlerinin Çeşitliliği ve Bölgede Sunulanların Önemi

Turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinin ölçülmesinde kullanılan göstergelerden biri de konaklama biçimlerinin çeşitliliği ve bölgede sunulanların önemidir. Bir bölgedeki konaklama biçimlerinin çeşitliliği o bölgeyi ziyaret edecek farklı önceliklere sahip turistlerin istek ve ihtiyaçlarının karşılanması açısından önemlidir. Dağ otelleri, şehir otelleri, kıyı otelleri, ev pansiyonları, bungalow tesisleri vb. konaklama tesislerinin çeşitlilik göstermesi farklı öncelikleri olan turist gruplarının ağırlanmasına katkı sağlamaktadır. Ülkemizde konaklama tesislerinin yasal sınıflamasında turizm işletme belgeli konaklama tesisleri, turizm yatırım belgeli konaklama tesisleri ve belediye belgeli konaklama tesisleri bulunmaktadır. Farklı hukuki statüsü olan konaklama tesislerindeki yatak kapasitelerindeki değişimlerin belirlenmesi sürdürülebilir turizm performansının değerlendirilmesi açısından faydalı olacaktır.

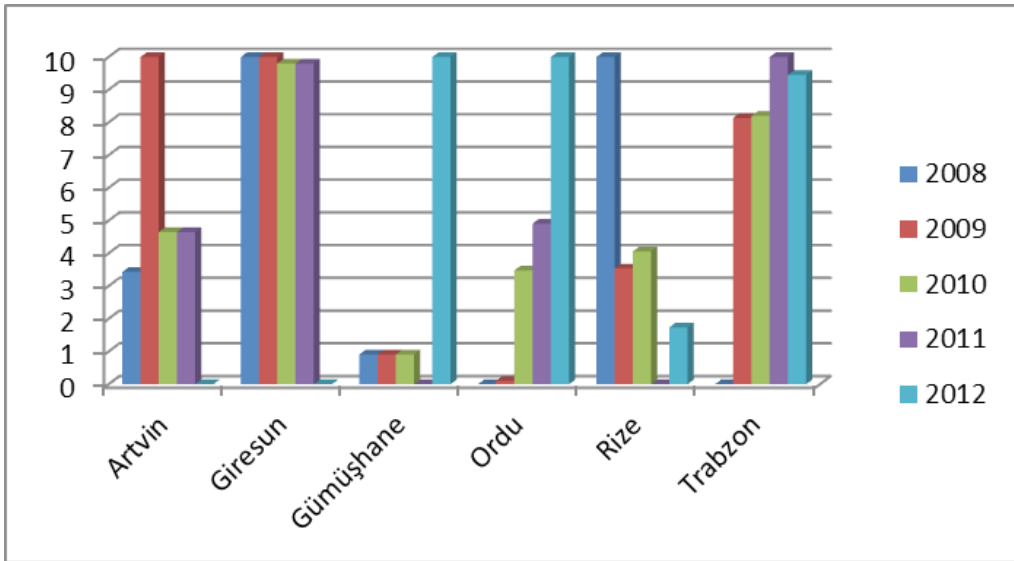
Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

Aşağıdaki tablo ve grafiklerde Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerdeki turizm işletme belgeli, turizm yatırım belgeli ve belediye belgeli konaklama tesislerindeki yatak kapasitelerine ilişkin verilere yer verilecektir.

Tablo 18 Doğu Karadeniz Bölgesi Turizm İşletme Belgeli Tesisler Yatak Kapasitesi

İller	2008	2009	2010	2011	2012	Toplam
Artvin	909	1039	933	933	841	4655
İndeks Değer	3,43	10,00	4,65	4,65	0,00	
Giresun	914	914	913	913	863	4517
İndeks Değer	10,00	10,00	9,80	9,80	0,00	
Gümüşhane	143	143	143	140	173	742
İndeks Değer	0,91	0,91	0,91	0,00	10,00	
Ordu	1006	1015	1299	1419	1847	6586
İndeks Değer	0,00	0,11	3,48	4,91	10,00	
Rize	993	767	785	643	704	3892
İndeks Değer	10,00	3,54	4,06	0,00	1,74	
Trabzon	2355	2876	2880	2995	2960	14066
İndeks Değer	0,00	8,14	8,20	10,00	9,45	
Toplam	6320	6754	6953	7043	7388	34458

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Resmi İstatistikler, 2012.

Grafik 9: Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Yatak Kapasitesi Endeks Değerleri

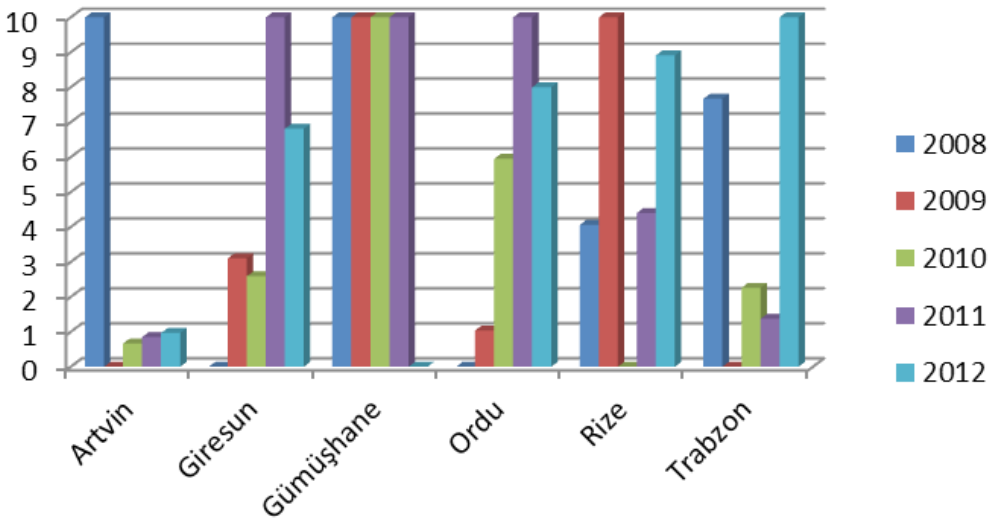
Bölge illerindeki turizm işletme belgeli konaklama tesislerindeki yatak kapasitelerine ilişkin veriler yukarıda belirtilmiştir. Bu verilere göre Ordu, Gümüşhane ve Trabzon illerinde 2008-2012 yılları arasında turizm işletme belgeli tesislerin yatak kapasitelerinde artış olduğu, Rize, Artvin ve Giresun illerinde ise azalma olduğu gözlemlenmektedir.

İstatistiklere bakıldığında bölge illerindeki turizm işletme belgesi konaklama tesislerinin yatak kapasitelerinde ciddi değişikliklerin olmadığı söylenebilir. Bölge illerindeki turizm gelişimini engelleyen unsurlardan biri de özellikle yüksek sezonda turistik arz kapasitesinin turistik talebi karşılayamamasıdır. Ayrıca bölgedeki turistik destinasyonlarda yer alan tesislerde turistik belgelendirme açısından ciddi problemlerle karşılaşılması ve turizm hareketlerinin belli dönemlerde yoğunlaşan mevsimlik özellikte olması turistik arz kapasitesinin artmasını olumsuz yönde etkilemektedir.

Tablo 19 Doğu Karadeniz Bölgesi Turizm Yatırım Belgeli Tesisler Yatak Kapasitesi

	İller	2008	2009	2010	2011	2012	Toplam
Turizm Yatırım Belgeli Tesisler Yatak Kapasitesi	Artvin	1515	193	281	305	321	2615
	İndeks Değer	10,00	0,00	0,67	0,85	0,97	
	Giresun	270	404	382	702	564	2322
	İndeks Değer	0,00	3,10	2,59	10,00	6,81	
	Gümüşhane	37	37	37	37	0	148
	İndeks Değer	10,00	10,00	10,00	10,00	0,00	
	Ordu	251	331	709	1021	867	3179
	İndeks Değer	0,00	1,04	5,95	10,00	8,00	
	Rize	959	1167	817	971	1129	5043
	İndeks Değer	4,06	10,00	0,00	4,40	8,91	
	Trabzon	2063	1024	1330	1210	2379	8006
	İndeks Değer	7,67	0,00	2,26	1,37	10,00	
	Toplam	5095	3156	3556	4246	5260	21313

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Resmi İstatistikler, 2012.

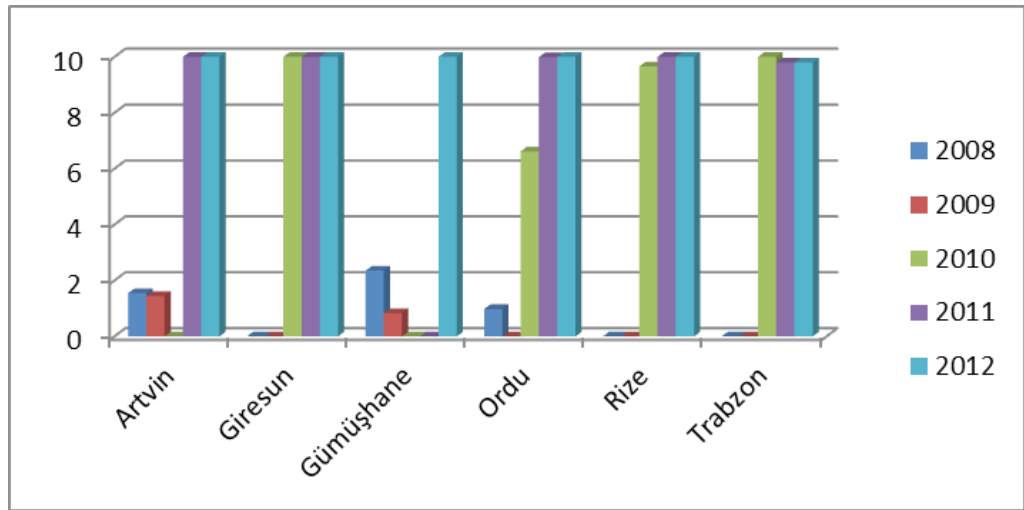
Grafik 10: Turizm Yatırım Belgeli Tesislerde Yatak Kapasitesi Endeks Değerleri

Yukarıdaki tabloda Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bulunan illerde turizm yatırım belgesine sahip konaklama işletmelerindeki yatak kapasitelerine yer verilmiştir. Grafikte ise yatak kapasitelerinin yıllara göre sürdürülebilir performans indeks değerleri yer almaktadır. Buna göre yatırım belgeli tesislerde Artvin ili hariç bir artış olduğu görülmektedir.

Tablo 20 Doğu Karadeniz Bölgesi Belediye Belgeli Tesislerde Yatak Kapasitesi

	İller	2008	2009	2010	2011	2012	Toplam
Belediye Belgeli Tesislerde Yatak Kapasitesi	Artvin	2863	2860	2816	3120	3120	14779
	İndeks Değer	1,55	1,45	0,00	10,00	10,00	
	Giresun	561	561	607	607	607	2943
	İndeks Değer	0,00	0,00	10,00	10,00	10,00	
	Gümüşhane	343	312	295	295	499	1744
	İndeks Değer	2,35	0,83	0,00	0,00	10,00	
	Ordu	1210	1140	1611	1850	1851	7662
	İndeks Değer	0,98	0,00	6,62	9,99	10,00	
	Rize	2321	2321	2377	2379	2379	11777
	İndeks Değer	0,00	0,00	9,66	10,00	10,00	
	Trabzon	5267	5267	6753	6723	6723	30733
	İndeks Değer	0,00	0,00	10,00	9,80	9,80	
Toplam		14573	14470	16469	16985	17191	69638

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Resmi İstatistikler, 2012.

Grafik 11: Belediye Belgeli Tesislerde Yatak Kapasitesi Endeks Değerleri

Belediye belgeli tesislerdeki yatak kapasitelerine göre bölgeleri değerlendirildiğinde belediye belgeli otel işletmelerinin yatak kapasitelerinde ciddi artışlar görülmektedir. 2008-2012 yıllarında bölge illerinin tamamındaki tesislerde artış olması bölgedeki turizm yatırımlarında hareketlilik olduğunu göstermektedir. Fakat turistik hizmetin niteliği açısından belediye belgeli işletmelerin hizmetlerini geliştirerek turizm işletme belgesi almaları bölge turizmi açısından olumlu olacaktır. Çünkü bölgedeki belediye belgeli konaklama işletmelerinde hizmet kalitesi açısından eksiklikler bulunmaktadır. Diğer taraftan yatırımların artmasına rağmen yılın belli dönemlerinde doluluk oranlarının oldukça düşük oranlarda seyretmesi turistik konaklama yatırımlarının sürdürülebilir performansını olumsuz etkilemektedir.

Gösterge Konusu 4: IC1. 9: Turistik Yatırımların Gelişmesi

Turistik yatırımların gelişmesi sektördeki turistik arz unsurlarının sağlıklı gelişimine katkı sağlar. Turizm yatırımları bölgeye yönelik turizm talebinin karşılanarak bölge turizminin gelişmesine dolayısıyla bölgesel kalkınmaya olumlu etki yapar. Turistik yatırımların gelişme yüzdesi bölgenin sürdürülebilir performansı hakkında fikir veren önemli bir parametredir.

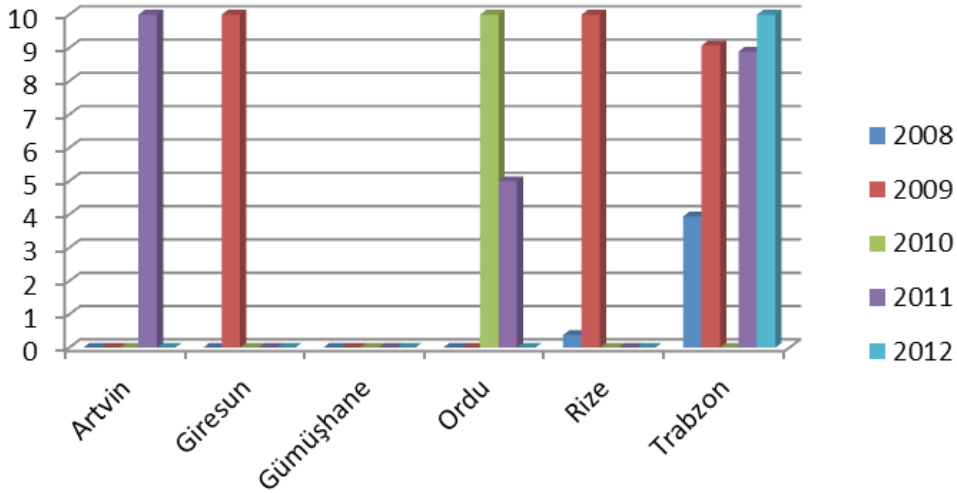
Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerdeki kamusal turizm yatırımlarının yıllar itibarı ile gelişim oranları ve kamusal turizm yatırımlarına yönelik sürdürülebilir performans değerleri Tablo 21 ve Grafik 14'te sırasıyla verilmektedir.

Tablo 21 Turistik Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımları

Kamusal Turizm Yatırımları (Bin TL)	İller	2008	2009	2010	2011	2012	Toplam
	Artvin	0	0	0	250	0	250
	İndeks Değer	0,00	0,00	0,00	10,00	0,00	
	Giresun	0	500	0	0	0	500
	İndeks Değer	0,00	10,00	0,00	0,00	0,00	
	Gümüşhane	0	0	0	0	0	0
	İndeks Değer	-	-	-	-	-	-
	Ordu	0	0	2000	1000	0	3000
	İndeks Değer	0,00	0,00	10,00	5,00	0,00	
	Rize	100	1350	50	50	50	1600
	İndeks Değer	0,38	10,00	0,00	0,00	0,00	
	Trabzon	5250	7586	3455	7505	8011	31807
	İndeks Değer	3,94	9,07	0,00	8,89	10,00	
	Toplam	5350	9436	5505	8805	8061	37157

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, Resmi İstatistikler, 2008-2012.

Grafik 12: Kamusal Turizm Yatırımları Endeks Değerleri

Tablo 21 ve Grafik 12’deki kamusal yatırım tutarlarına göre Doğu Karadeniz Bölgesi illerinden Artvin, Giresun, Ordu, Rize ve Trabzon’da 2008-2012 yılları arasında belli oranlarda kamusal turizm yatırımları gerçekleştirilmiştir. Gümüşhane ilinde ise belirtilen yıllarda herhangi bir kamusal turizm yatırımı yoktur. Kamusal turizm yatırımlarının aşamalı bir şekilde arttığı tek il Trabzon’dur. Diğer illerde ise kamusal turizm yatırım harcamaları yıllara göre farklılık göstermektedir. Kamusal turizm yatırımlarının bölge illerinin genelinde düşük düzeylerde kalması bölgenin sürdürülebilir turizm performansını olumsuz etkileyecektir.

Gösterge Konusu 5: IC1.4: Mevcut Turistik İşletmelerin Yerel Aktörler Tarafından Yönetilmesi

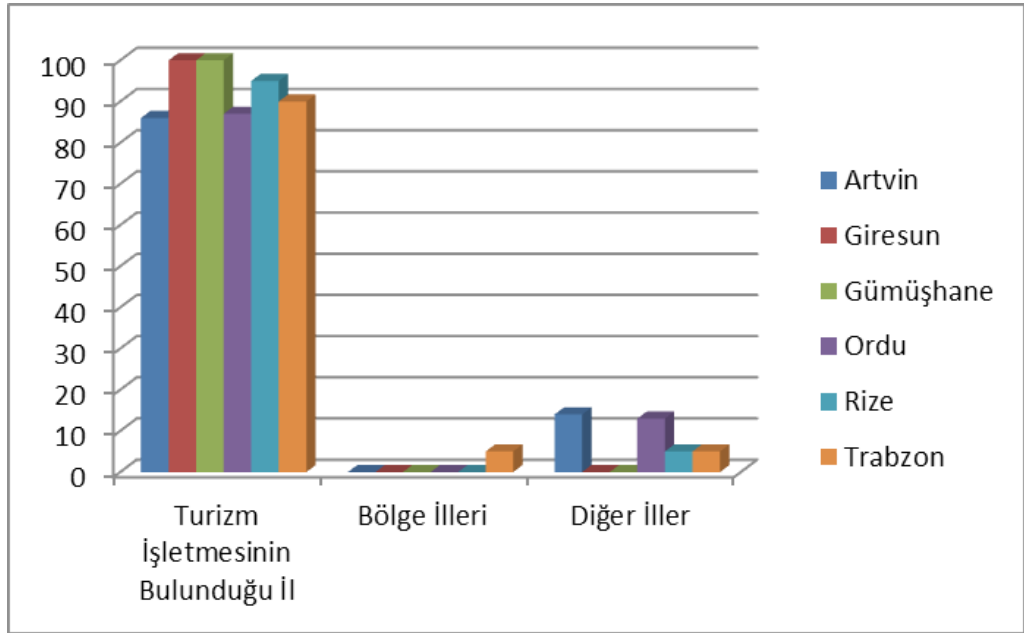
Mevcut turistik işletmelerin yerel halk tarafından yönetilmesi bölgesel kalkınmayı olumlu ya da olumsuz etkileyebilir. Turistik yatırımların bölge dışındaki yatırımcılar tarafından yapılması elde edilecek ekonomik getirinin bir kısmının bölge dışına çıkmasını sağlayacaktır. Örneğin bölge dışından birçok zincir otelin bulunduğu bir bölgede sürdürülebilir turizmin ekonomik sürdürülebilirlik yönünün eksikliğinden söz edilebilir. Diğer taraftan bölge dışından herhangi bir turizm yatırımının olmaması bölgenin yatırımcılar tarafından tercih edilen bir bölge olmadığını gösterir ki bu durum bölgenin turistik gelişimi açısından olumsuzdur. Örneğin Giresun ve Gümüşhane illerine yönelik il dışından herhangi bir turizm yatırımı olmaması hem olumlu hem de olumsuz bir durumdur.

Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

Tablo 22 ve Grafik 13’deki veriler doğrultusunda bölge illerindeki yatırımcıların büyük bir kısmının kendi memleketlerinde yatırım yaptıkları, bölge dışından gelerek bölgede yatırım yapan yatırımcıların oranının oldukça düşük seviyelerde kaldığı gözlemlenmiştir. Örneğin Giresun ve Gümüşhane iline bölge dışından herhangi bir yatırım olmamıştır. Artvin ve Rize illerinde bir, Ordu ve Trabzon illerinde ise iki yatırımcı bölge dışındandır. Trabzon ilindeki iki yatırımcı ise diğer bölge illerindendir.

Tablo 22 Turizm İşletmeleri Sahiplerinin Memleketleri (Alan Araştırması 2013)

	İller	Turizm işletmesinin bulunduğu il	Yüzde (%)	Bölge illeri	Yüzde (%)	Diğer iller	Yüzde (%)	Toplam
İşletme Sahiplerinin Memleketleri	Artvin	6	86	0	0	1	14	7
	Giresun	9	100	0	0	0	0	9
	Gümüşhane	5	100	0	0	0	0	5
	Ordu	13	87	0	0	2	13	15
	Rize	19	95	0	0	1	5	20
	Trabzon	36	90	2	5	2	5	40
Toplam		88		2		6		96

Grafik 13: Turizm İşletmesi Sahiplerinin Memleketleri (%)

Gösterge Konusu 6: IC1.1: Yerel Turistik Hizmet Üretiminin Önemi

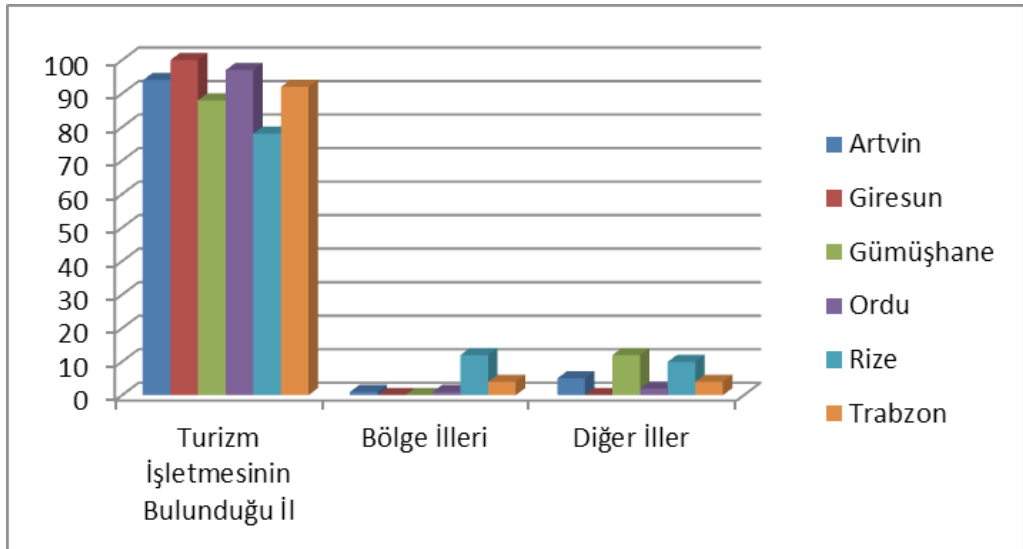
Turizm hizmetinin yerel çalışanlar tarafından verilmesi yerel ve özgün hizmet sunumlarının yapılabilmesine olanak sağlanması, turizmden elde edilecek ekonomik faydanın bölgesel kalkınmaya olumlu etki yapması, hizmet sunumu açısından yeterli olmayan yerel çalışanların turizm işletmelerinde deneyim sahibi olmaları açısından önemlidir. Diğer taraftan turizm hizmetlerinin kaliteli olduğu gelişmiş turizm bölgelerinde deneyim kazanan kişilerin bölgedeki işletmelerde istihdam edilmesi hizmet kalitesinin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

Tablo 23 ve Grafik 14’de bölge illerinde turizm işletmelerinde istihdam edilen yerel çalışanların sayısı yer almaktadır. Çalışanların büyük bir kısmının yerel çalışanlar olması deneyim yoluyla bölge insanının hizmet kalitesinin geliştirilmesi, çarpan etkisi ile turizmden bölge ekonomisinin elde ettiği faydanın artması gibi olumlu sonuçlar doğuracaktır. Ayrıca bölgenin yoğun göç veren özelliği düşünüldüğünde bölge halkının istihdam edilmesi göçün neden olduğu olumsuz sosyal ve ekonomik problemleri de azaltacaktır. Diğer taraftan turizm hareketlerinin gelişmiş turizm bölgelerine göre sınırlı düzeyde kaldığı Doğu Karadeniz Bölgesi’nde turizm hizmetinin kalitesinin artırılmasında diğer gelişmiş turizm merkezlerinde deneyim kazanmış kişilerin turizm işletmelerinde istihdam edilmesi önemli bir rol oynayacaktır.

**Tablo 23 Turizm İşletmelerinde İstihdam Edilen Yerel Çalışanların Sayısı
(Alan Araştırması 2013)**

	İller	Turizm İşletmesinin Bulunduğu il	Yüzde (%)	Bölge İlleri	Yüzde (%)	Diğer İller	Yüzde (%)	Toplam
Çalışanların Memleketleri	Artvin	71	94	1	1	4	5	76
	Giresun	143	100	0	0	0	0	143
	Gümüşhane	44	88	0	0	6	12	50
	Ordu	353	97	1	1	9	2	363
	Rize	232	78	36	12	30	10	298
	Trabzon	717	92	29	4	30	4	776
Toplam		1560		67		79		1706

Grafik 14: Turizm İşletmesinde Çalışanların Memleketleri (%)

Yukarıdaki grafikte Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki turizm işletmelerinde istihdam edilen çalışanların memleketlerine ilişkin bilgilere yer verilmektedir. Bölgede, Rize dışındaki illerde çalışanların memleketlerinin %88 ve daha fazla oranda işletmenin bulunduğu il olduğu görülmektedir. Diğer taraftan Giresun ilinde çalışanların tamamının memleketi Giresun'dur. Rize ilinde %12 oranında bölge illerinden, %10 oranında ise diğer illerden çalışan bulunmaktadır. Gümüşhane ilinde istihdam edilen personellerin %12'si bölge dışındaki illerdendir. Rize ili %22 ile bölge illerinden ve bölge dışındaki diğer illerden çalışanın en fazla olduğu ildir.

Gösterge Konusu 7: IC9.71: Turizm İşletmelerinde Belgelendirme ve Sertifikasyon

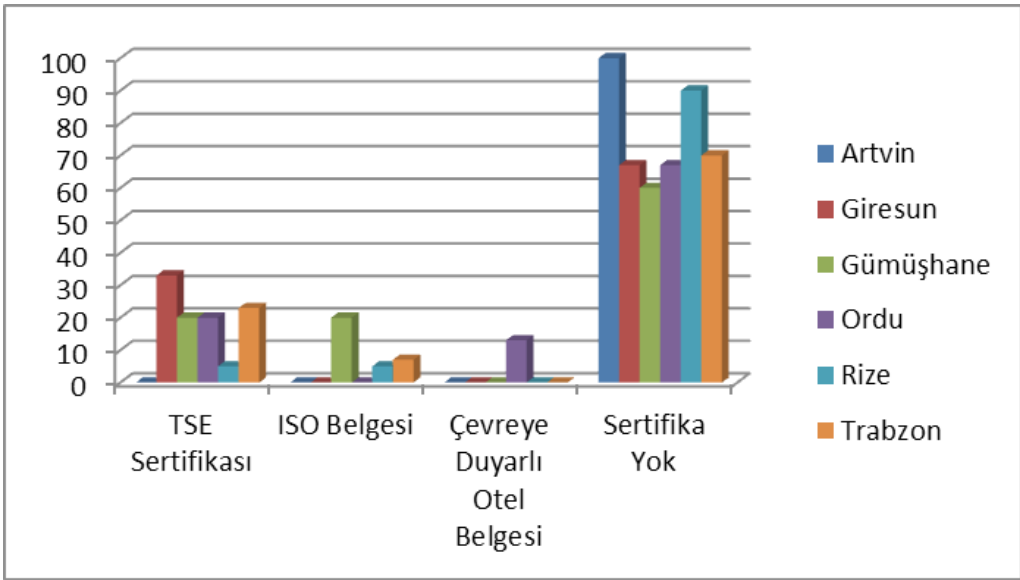
Turizm işletmelerinde mal ve hizmet süreçlerinin belgelendirme ve sertifikasyon yolu ile izlenmesi, işletmenin profesyonel standardizasyon kuruluşları tarafından denetlenmesi sürdürülebilir performans açısından önemli bir gerekliliktir. Ülkemizde Türk Standartları Enstitüsü ve diğer bazı özel kuruluşlar firmaları denetlemektedirler. Ayrıca uluslararası denetim kuruluşları da işletmelerin mal ve hizmet süreçlerini kontrol etmektedirler.. ISO 14001 ve HACCP turizm işletmelerinde kullanılan kalite yönetim sistemlerinden bazılarıdır. Örneğin otellerdeki gıda güvenliğinin denetlenmesi amacıyla HACCP adlı süreç kontrolü sistemi kullanılmaktadır. Konaklama işletmelerinde periyodik zamanlarda yapılacak denetim faaliyetleri üretilen mal ve hizmetin misafir ihtiyaçlarının karşılanmasında uygunluğunun belirlenmesi açısından önemlidir.

Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

Tablo 24 ve Grafik 15'de bölge illerindeki konaklama işletmelerinde TSE sertifikası, ISO 14001 kalite belgesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından verilen Çevreye Duyarlı Konaklama İşletmesi Belgesi (Yeşil Yıldız) gibi kalite belgelerinin bulunup bulunmadığı ile ilgili verilere yer verilecektir.

Tablo 24 Turizm İşletmelerinde Kalite Sertifikalı Firma Sayısı (Alan Araştırması 2013)

İller	Tse Sertifikası	Yüzde (%)	ISO Sertifikası	Yüzde (%)	Çevreye Duyarlı Otel Sertifikası	Yüzde (%)	Sertifika Yok	Yüzde (%)	Toplam
Artvin	0	0	0	0	0	0	7	100	7
Giresun	3	33	0	0	0	0	6	67	9
Gümüşhane	1	20	1	20	0	0	3	60	5
Ordu	3	20	0	0	2	13	10	67	15
Rize	1	5	1	5	0	0	18	90	20
Trabzon	9	23	3	7	0	0	28	70	40
Toplam	17		5		2		72		96

Grafik 15: Turizm İşletmelerinde Kalite Sertifikasına Sahip Firma Sayısı (%)

Araştırmaya dâhil edilen 96 konaklama işletmesinden 72'sinde herhangi bir kalite sertifikasının bulunmadığı anlaşılmaktadır. Artvin ilindeki konaklama işletmelerinin hiçbirinde herhangi bir kalite sertifikası yoktur. Giresun ilindeki konaklama işletmelerinin %33'ünde ISO 14001 uluslararası kalite belgesinin kullanıldığı, Ordu ilindeki konaklama tesislerinin %13'ünün çevreye duyarlı otel belgesine sahip olduğu görülmektedir.

2.3.3. Sürdürülebilir Turizmin Sosyal Göstergeleri

Bu kısımda sürdürülebilir turizmin sosyal göstergelerine göre Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan iller sırasıyla değerlendirilecektir.

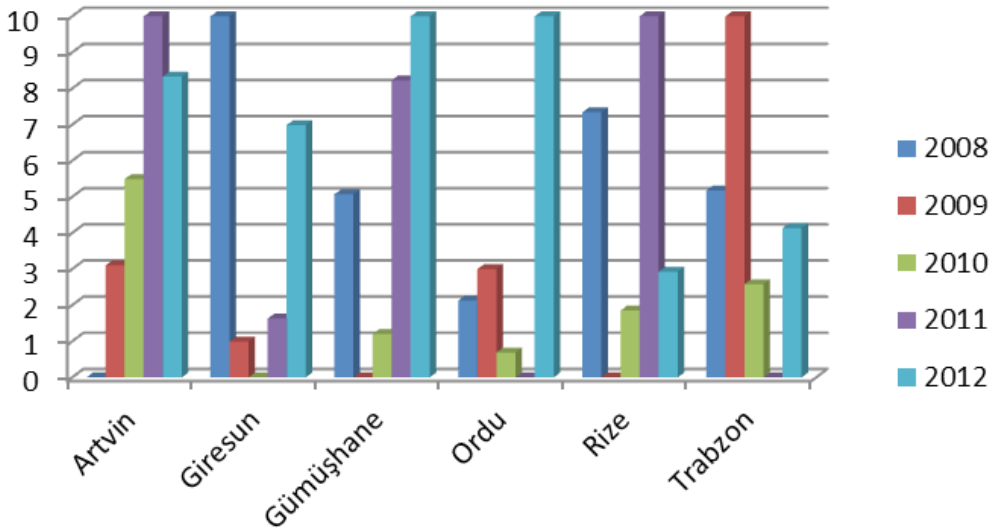
Gösterge Konusu 1: IC9.50: Net Göç Hızı

Az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru yönelen göç hareketleri ülkemizdeki en temel sosyal problemler arasındadır. Göçlerin kentsel ve kırsal demografik dengeleri değiştirmesinin yanı sıra değer erozyonu, mimari kirlilik, emeğin ucuzlaması vb. birçok sorunu beraberinde getirdiği de söylenebilir. Net göç hızı ise bir bölgenin aldığı göç ile verdiği göç arasındaki farktır. Özellikle genç nüfusun göç etmesi turizm endüstrisi açısından olumsuz bir gösterge olarak kabul edilebilir. Turizm işletmelerinde istihdam edilen personellerin yaş gruplarının daha çok 18-35 yaşları arasında olduğu düşünülürse net göç hızının çok yüksek olduğu bölgelerde nitelikli personellerin istihdam edilmesinde zorluk yaşanılabileceği söylenilebilir. Ayrıca kırsal turizm potansiyeli olan bölgelere yönelik tersine göç hareketleri kırsal bölgelerdeki turizm gelişimine katkı sağlayarak gelişmiş bölgelerde deneyim kazanan bireylerin bu deneyimlerini kırsal bölgelerde kullanmalarını tetikleyecektir.

Tablo 25 Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki İllerin Net Göç Oranları

İller	2008	2009	2010	2011	2012
Artvin	-11,7	-8,07	-5,28	0	-1,95
İndeks Değer	0,00	3,10	5,49	10,00	8,33
Giresun	3,68	-6,14	-7,22	-5,44	0,4
İndeks Değer	10,00	0,99	0,00	1,63	6,99
Gümüşhane	1,58	-13,37	-9,83	10,92	16,14
İndeks Değer	5,07	0,00	1,20	8,23	10,00
Ordu	-5,18	-1,33	-11,54	-14,6	29,63
İndeks Değer	2,13	3,00	0,69	0,00	10,00
Rize	-1,79	-6,7	-5,46	-0,01	-4,74
İndeks Değer	7,34	0,00	1,85	10,00	2,93
Trabzon	-1,48	13,68	-9,66	-17,78	-4,76
İndeks Değer	5,18	10,00	2,58	0,00	4,14

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Bölgesel İstatistikler 2008/2012.

Grafik 16: Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki İllerin Net Göç Oranları Endeks Değerleri

Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

Net göç hızı ile sürdürülebilir turizm performansı arasında ters yönlü bir ilişki söz konusudur. Örneğin bir bölgede net göç hızının çok yüksek seviyelerde olması sürdürülebilir performansı olumsuz etkileyecektir. Doğu Karadeniz Bölgesi illerinde son beş yılda net göç hızlarının dalgalı bir grafik izlediği görülmektedir. Artvin ilinde net göç hızı 2008 yılından itibaren azalarak 2011 yılında en düşük seviyesine ulaşmıştır. Bu durum Artvin ili sürdürülebilir performansı açısından olumludur. Giresun ilinde 2008 yılında en düşük seviyelerdeki net göç hızı 2009,2010 ve 2011 yıllarında yükselerek -7,2’ye kadar çıkmıştır. Gümüşhane ilinde net göç hızının 2010 yılından itibaren önemli

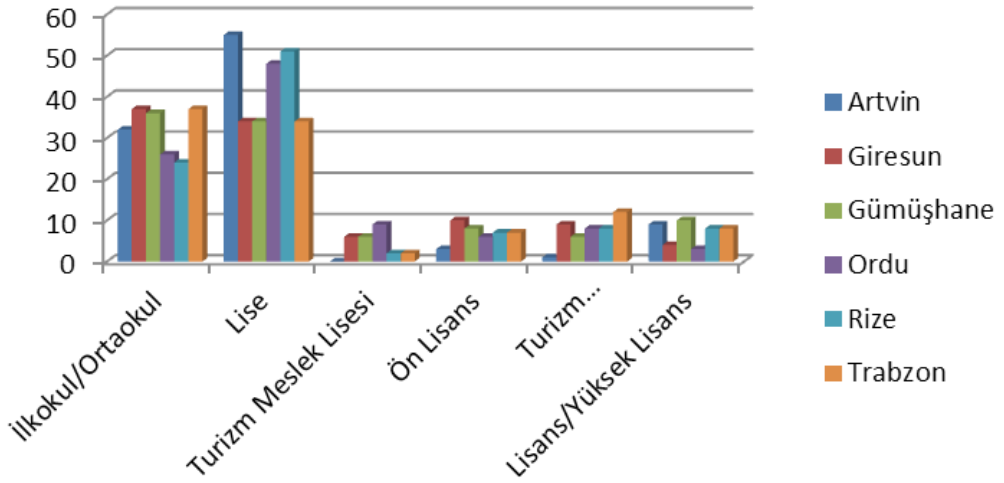
oranlarda azalarak 2012 yılında 16,14 seviyelerine ulaştığı görülmektedir. Ordu ilinde yıllar itibari ile yüksek seyreden net göç oranları ciddi bir değişimle 2012 yılında 29,63 düzeylerine ulaşmıştır. Trabzon ve Rize illerinin ise günümüzde önemli oranlarda göç vermesi bu illerin sürdürülebilir gelişimi açısından problemli bir durumdur.

Gösterge Konusu 2: IC9.46: Turizm İşletmelerinde Çalışanların Eğitim Seviyesi

Turizm işletmelerinde istihdam edilen personellerin eğitim seviyeleri sürdürülebilir turizmin en önemli sosyal göstergeleri arasındadır. Turizm işletmelerinde eğitim seviyesi yüksek kişilerin istihdam edilmesi sektördeki hizmet kalitesinin yükselmesine katkı sağlayacaktır. Hizmet kalitesinin yükselmesi ile birlikte turizm işletmelerinde müşteri memnuniyetinin sağlanması, işletmelerin potansiyellerini değerlendirebilmesini beraberinde getirecektir. Ayrıca işletmedeki eğitim seviyesinin yüksekliği işletmenin kurumsallaşarak personeline gereken sosyal hakları sunduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilir. Çünkü turizm gibi iş gören devir hızının yüksek olduğu sektörlerde eğitimli personelleri işletmede tutabilmenin en temel yolu personellerin sosyal haklarının verilmesidir. Özellikle yönetici pozisyonlarında eğitimli personellerin istihdam edilmesi karar alınması, uygulanması, kriz yönetimi, stres yönetimi vb. konularda işletmelere kayda değer faydalar sağlayabilmektedir.

**Tablo 26 Konaklama İşletmelerinde Çalışan Personellerin Eğitim Durumları
(Alan Araştırması 2013)**

	İller	İlkokul/ Ortaokul	Yüzde (%)	Lise	Yüzde (%)	Turizm Meslek Lisesi	Yüzde (%)	Top- lam
	İller	Ön Lisans	Yüzde (%)	Turizm Fakülte/ Yüksek okul	Yüzde (%)	Lisans/ Yüksek Lisans	Yüzde (%)	
Turizm İşletmelerinde Çalışanların Eğitim Durumları	Artvin	24	32	41	55	0	0	65
	Giresun	39	37	36	34	6	6	81
	Gümüşhane	18	36	17	34	3	6	38
	Ordu	49	26	92	48	17	9	158
	Rize	45	24	99	51	4	2	148
	Trabzon	114	37	105	34	7	2	226
	Ara Toplam	289		390		37		716
	İller	Ön Lisans	Yüzde (%)	Turizm Fakülte/ Yüksek okul	Yüzde (%)	Lisans/ Yüksek Lisans	Yüzde (%)	
	Artvin	2	3	1	1	7	9	10
	Giresun	11	10	9	9	4	4	24
	Gümüşhane	4	8	3	6	5	10	12
	Ordu	12	6	16	8	5	3	33
	Rize	13	7	16	8	15	8	44
	Trabzon	20	7	37	12	25	8	82
	Ara Toplam	62		82		61		205
	Genel Toplam	351		472		98		921

Grafik 17: Konaklama İşletmelerinde Çalışan Personelin Eğitim Durumları (%)

Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

Bölgede faaliyet gösteren turizm işletmelerinde istihdam edilen personellerin eğitim seviyeleri hizmet kalitesi açısından olumlu sonuçlar doğuracaktır. Şöyle ki turizm eğitimi almış kişilerin fazlalığı kalifiye eleman bulma probleminin çözümüne katkı sağlayacaktır. Yukarıdaki tablo ve grafikte bölge illerinde istihdam edilen personellerin eğitim seviyelerine yer verilmiştir. Bu verilere göre ilkokul/ortaokul mezunu istihdam edilen personellerin oranı Artvin’de % 32, Giresun’da % 37, Gümüşhane’de %36, Ordu’da %26, Rize’de % 24 ve Trabzon’da % 37’dir. Giresun ve Trabzon ilkokul/ortaokul mezunu çalışanlar açısından en fazla yüzdeye sahip illerdir. Rize ili ise % 24 ile en az ilkokul/ortaokul mezunu personelin istihdam edildiği ildir. Lise mezunu çalışanların istatistiklerine göre ise Artvin’de çalışanların % 55’i, Rize’de %51’i, Ordu’da %48’i, Giresun, Gümüşhane ve Trabzon’da ise % 34’ü lise mezunudur. Artvin’de araştırmaya dahil edilen otel işletmelerinde turizm meslek lisesi mezunu çalışan yoktur.

Giresun ve Gümüşhane’de % 6, Ordu’da % 9, Rize ve Trabzon’da ise % 2 oranında turizm meslek lisesi mezunu personel istihdam edilmektedir. Ön lisans mezunu çalışanların oranları ise Artvin’de % 3, Giresun’da %10, Gümüşhane’de % 8, Ordu’da % 6, Trabzon ve Rize’de ise % 7 düzeyindedir. Fakülte veya yüksekokulda turizm bölümlerinden mezun olanların oranı ise Artvin’de % 1, Giresun’da % 9, Gümüşhane’de % 6, Ordu ve Rize’de % 8, Trabzon’da ise % 12’dir. Herhangi bir lisans/yüksek lisans bölümünden mezun olanlar ise Artvin’de % 9, Giresun’da %4, Gümüşhane’de %10, Ordu’da %3, Rize ve Trabzon’da ise % 8 düzeyindedir. Bu oranlar değerlendirildiğinde illerin tamamında çalışanların yaklaşık % 74’ü ilkokul/ortaokul ve lise mezunudur. Turizm meslek lisesi mezunu çalışanların oranı ise yaklaşık % 4 civarındadır.

Ön lisans mezunu çalışanların oranı % 7, fakülte ve yüksekokullarda turizm bölümlerinden mezun olanların oranı %9, lisans ve yüksek lisans mezunu çalışanların oranı ise % 6’dır. Turizm eğitimi almış çalışanların oranı % 13 düzeyindedir. Bu oran turizm işletmelerinde farklı nedenlerden dolayı mesleğinde eğitim almış kalifiye personellerin düşük oranlarda tercih edildiğini göstermektedir. Bölgedeki otel yöneticileri ile yapılan

mülakatlarda personelin eğitim seviyesi düzeyinde ciddi problemlerin yaşandığı, turizm eğitimi almış kişilerin farklı nedenlerden dolayı işletmede tutulamadığı, bölgede lisans düzeyinde eğitim verebilecek turizm fakülte ve yüksekokullarının sayısının yetersiz olduğu, beklentilerin karşılanamaması nedeniyle turizm eğitimi almış kişilerin Antalya, Muğla vb. gibi turizmde daha gelişmiş bölgeleri tercih ettikleri vurgulanmaktadır.

Gösterge Konusu 3: IC9.63: Yerel Kültür Üzerine Bilgiler ve Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması

Sürdürülebilir turizm yaklaşımı folklor, yeme-içme alışkanlıkları, geleneksel giyim tarzları, halk edebiyatı, geleneksel müzikler ve halk müziği araştırmaları, fıkralar, efsaneler, geleneksel mimari vb. yerel kültür üzerine bilgilerin varlığı ve somut olmayan kültürel mirasın korunmasının turizmin sürdürülebilirliğine katkı sağladığını ön gören bir turizm yaklaşımıdır. Bu yaklaşımın temelinde yerel kültürün korunması, estetik taleplerin ön görülmesi, gelecek nesillerin kullanacakları kaynakların tahrip edilmemesi gibi ana ilkeler bulunmaktadır. Bu nedenle halk kültürü alan araştırmaları ve somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik çalışmalar turizmin sürdürülebilirliğinde kullanılan göstergeler arasındadır.

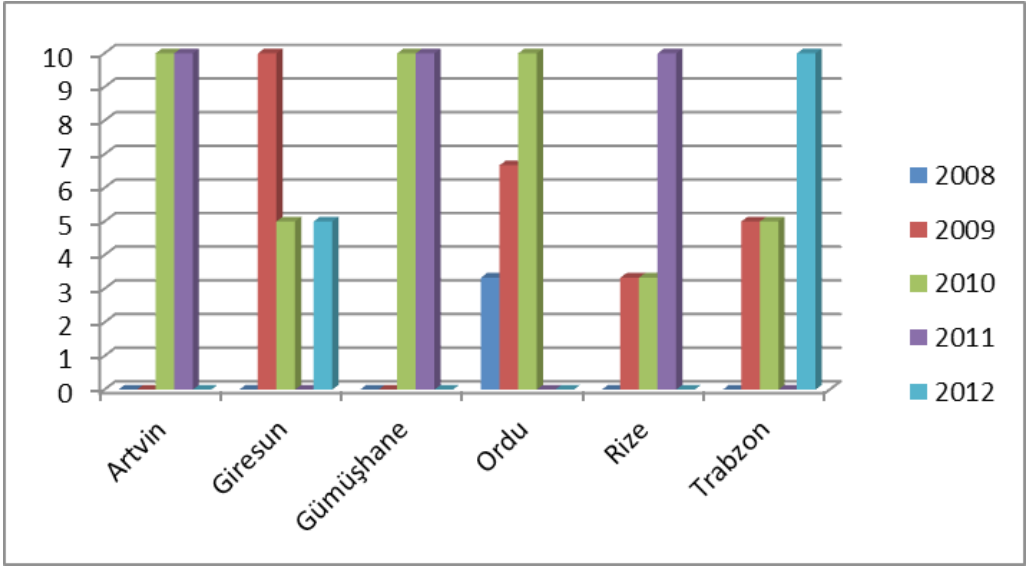
Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

Aşağıdaki tablo ve grafikte 2008-2012 yıllarında bölge illerinde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülen halk kültürü alan araştırmaları ile somut olmayan kültürel miras çalışmalarına ve Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen halk kültürünün ve somut olmayan kültürel mirasın korunmasına ilişkin projelere yer verilecektir.

Tablo 27 Kültür ve Turizm Bakanlığı Tarafından Yürütülen Halk Kültürü Alan Araştırmaları ve Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Desteklenen Halk Kültürünün Korunmasına İlişkin Projeler

	İller	2008	2009	2010	2011	2012	Toplam
Halk Kültürü Alan Araştırmaları	Artvin	0	0	1	1	0	2
	İndeks Değer	0,00	0,00	10,00	10,00	0,00	
	Giresun	0	2	1	0	1	4
	İndeks Değer	0,00	10,00	5,00	0,00	5,00	
	Gümüşhane	0	0	1	1	0	2
	İndeks Değer	0,00	0,00	10,00	10,00	0,00	
	Ordu	1	2	3	0	0	6
	İndeks Değer	3,33	6,67	10,00	0,00	0,00	
	Rize	0	1	1	3	0	5
	İndeks Değer	0,00	3,33	3,33	10,00	0,00	
	Trabzon	0	2	2	0	4	8
	İndeks Değer	0,00	5,00	5,00	0,00	10,00	
	Toplam	1	7	9	5	5	27

Kaynak: BİMER Kültür ve Turizm Bakanlığı Başvuru ve BİMER Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Başvuru.

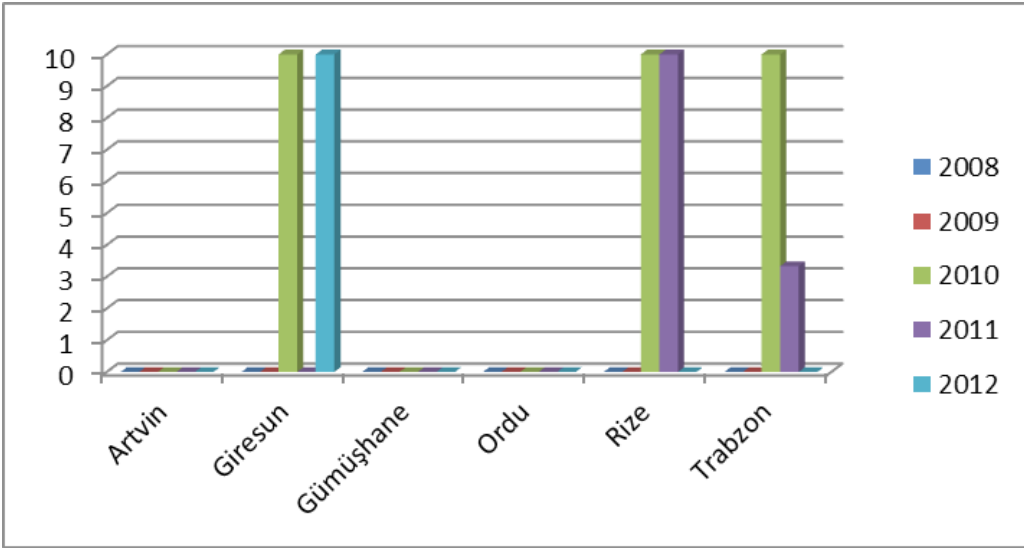
Grafik 18: Halk Kültürü Alan Araştırmaları Endeks Değerleri

Bölgede 2008-2012 yıllarında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülen halk kültürü alan araştırmaları ve Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen halk kültürünün korunmasına ilişkin projelerin sayısı yukarıdaki tablo ve grafikte gösterilmektedir. Buna göre Artvin ve Gümüşhane’de 2, Giresun’da 4, Ordu’da 6, Rize’de 5 ve Trabzon’da 8 olmak üzere toplamda 27 halk kültürü alan araştırması ve projesi gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalardan bazıları Artvin ilinde 2012 yılında kabul edilen “Doğadan Gelen Kültür ve Tanıtım Projesi” ve “Artvin 2011 Halk Edebiyatı Alan Araştırması”, Giresun ilinde 2009 yılında yapılan “Kuşdili ile ilgili alan araştırması” ve 2012 yılında desteklenen “Görelle Kemençe ve Kültür Parkı Projesi”, Gümüşhane ilinde 2010 yılında gerçekleştirilen “Karadeniz Çepnileri Güvenç Abdal Ocağı Alan Araştırması “ ve 2011 yılında desteklenen “Kayıp Değerlere Gün Işığı” projesi, Ordu ilinde 2009 yılındaki “Anadolu Halk Çalgıları Alan Araştırması” ve 2010 yılında “TRT’nin İşbirliği Çerçevesinde “Semah” Konulu Belgesel Araştırması”, Rize ilinde 2011 yılında “Ahşap Tekne Yapımı Alan Araştırması “ ve 2010 yılında “Rize’nin Kültür Değerlerinin Sergilendiği Nayla Projesi”, Trabzon ilinde 2009 yılında “Çocuk Oyunları ve Oyuncakları Alan Araştırması” ve 2010 yılında desteklenen “Geçmişten Geleceğe Ağasar Kültürü” projesidir.

Tablo 28 Kültür ve Turizm Bakanlığı Tarafından Yürütülen Somut Olmayan Kültürel Miras Çalışmaları ve Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Desteklenen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasına İlişkin Projeler

	İller	2008	2009	2010	2011	2012	Toplam
Somut Olmayan Kültürel Miras Çalışmaları	Artvin	0	0	0	0	0	0
	İndeks Değer	-	-	-	-	-	
	Giresun	0	0	1	0	1	2
	İndeks Değer	0,00	0,00	10,00	0,00	10,00	
	Gümüşhane	0	0	0	0	0	0
	İndeks Değer	-	-	-	-	-	
	Ordu	0	0	0	0	0	0
	İndeks Değer	-	-	-	-	-	
	Rize	0	0	1	1	0	2
	İndeks Değer	0,00	0,00	10,00	10,00	0,00	
	Trabzon	0	0	3	1	0	4
	İndeks Değer	0,00	0,00	10,00	3,33	0,00	
	Toplam	0	0	5	2	1	8

Kaynak: BİMER Kültür ve Turizm Bakanlığı Başvuru ve BİMER Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Başvuru.

Grafik 19: Somut Olmayan Kültürel Miras Araştırmaları Endeks Değerleri

Bölgede 2008-2012 yıllarında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülen somut olmayan kültürel mirasın korunmasına ilişkin çalışmalar ve Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen somut olmayan kültürel mirasın korunmasına ilişkin projelerin sayısı yukarıdaki tablo ve grafikte gösterilmektedir. Grafikte de belirtildiği gibi Artvin, Gümüşhane ve Ordu'da somut olmayan kültürel mirasın korunmasına ilişkin araştırma ve proje çalışması bulunmamaktadır. Giresun'da 2, Rize'de 2 ve Trabzon'

4 olmak üzere toplamda 8 adet araştırma ve proje gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma ve projelerden bazıları Giresun ilinde 2010 yılında desteklenen “Giresun’un Yaylalara Açılan Kapısı Olan Dereli İlçesinin Unutulmaya Yüz Tutmuş Geleneksel El Sanatlarının Turizm Amaçlı Geliştirilmesi” projesi ve 2012 yılındaki “Giresun ili Çanakçı İlçesi Işık Dili Unesco Başvurusu”, Rize’de 2010 yılında gerçekleştirilen “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Kapsamında 2011 Yılında İnsanlığın Temsili Listesine Önerilmek Üzere Yaşayan İnsan Hazinele Adaylarının Tespitine Yönelik Alan Araştırması” ve 2011 yılındaki “Köyümüz Kültürel Mirasıyla Dünyaya Açılıyor” projesi, Trabzon ilinde 2011 yılında düzenlenen “Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri Bölgesel Bilgilendirme Toplantısı” ve 2010 yılındaki “Turizmde Kadın Girişimciliğin Desteklenmesi Yoluyla Kültürel Mirasın Değerlendirilmesi” projesidir.

Gösterge Konusu 4: IC9.62: Kültürel Ortamların Niteliği, Çeşitliliği, Sayısı

Kültürel ortamların niteliği, çeşitliliği ve sayısı sürdürülebilir turizm performansını etkileyen sosyal göstergelerdendir. Sinema, tiyatro, konser, fuar, sergi gibi görsel sanatsal etkinliklerin turizm hareketlerini olumlu etkilediği söylenebilir. Örneğin, bir sanatsal performansa şahit olmak için birçok turist Barcelona, Paris, Londra gibi destinasyonları ziyaret etmektedir. Sinema izleyicisi sayıları, tiyatro izleyicisi sayıları, halk kütüphanesi yararlanma sayıları bu konu altında ele alınacak göstergelerdir.

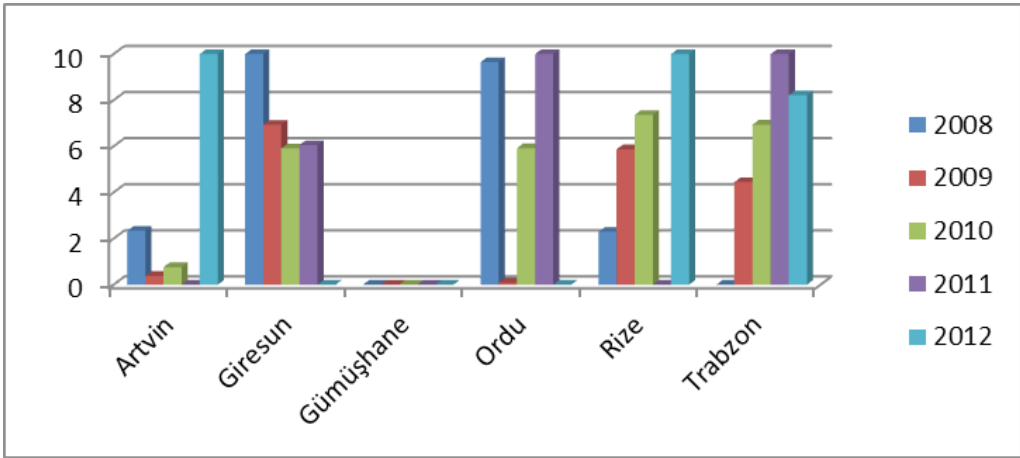
Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

Aşağıdaki tabloda Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yer alan illerde 2008-2012 yıllarında sinema izleyicisi sayıları, tiyatro izleyicisi sayıları ve halk kütüphanesi yararlanma sayılarına yer verilecektir.

Tablo 29 Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Sinema İzleyicisi Sayıları

Sinema Seyirci Sayısı	İller	2008	2009	2010	2011	2012	Toplam
	Artvin	12200	7000	8000	6000	32453	65653
	İndeks Değer	2,34	0,38	0,76	0,00	10,00	
	Giresun	104368	80000	71920	73000	25000	354288
	İndeks Değer	10,00	6,93	5,91	6,05	0,00	
	Gümüşhane	0	0	0	0	0	0
	İndeks Değer	-	-	-	-	-	
	Ordu	163441	147937	157387	164009	147789	780563
	İndeks Değer	9,65	0,09	5,92	10,00	0,00	
	Rize	90450	98587	102000	85230	108000	484267
	İndeks Değer	2,29	5,87	7,36	0,00	10,00	
	Trabzon	394605	571800	670695	792416	721320	3150836
	İndeks Değer	0,00	4,45	6,94	10,00	8,21	
	Toplam	767072	907333	1012012	1122666	1036574	4835607

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler 2008/2012.

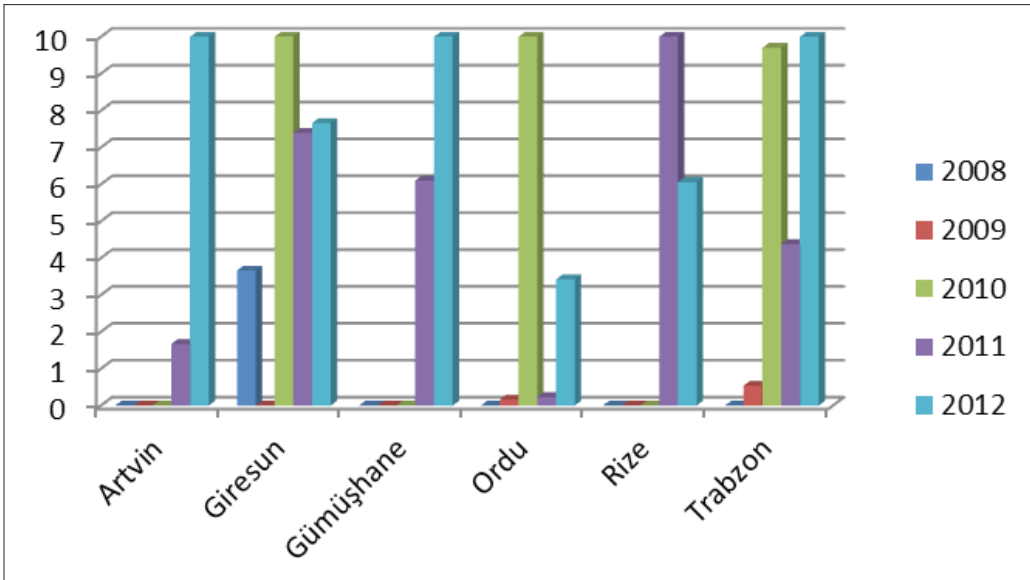
Grafik 20: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Sinema İzleyicisi Sayıları Endeks Değerleri

Bölge illerinde 2008-2012 yılları arasında sinema izleyicisi sayıları Tablo 23’de ve sinema izleyicisi göstergesi sürdürülebilir performans indeks değerleri Şekil 21’de görülmektedir. Bu değerlere göre Artvin ilinde 2008 yılında 12200 olan sinema izleyicisi sayısı, 2009,2010 ve 2011 yıllarında önemli oranlarda azalarak 2011 yılında 6000 seviyesine inmiştir. 2012 yılında ise sinema izleyicisi sayıları 32453 kişi ile ciddi bir artış sağlamıştır. Giresun ilinde 2008 yılında 104368 olan sinema izleyicisi sayısı yıllar itibari ile önemli oranlarda azalarak 2012 yılında 25000 kişiye düşmüştür. Gümüşhane ilinde 2008-2012 yılları arasında sürekli hizmet veren bir sinema salonu olmadığından bu değer ile ilgili herhangi bir veri yoktur. Ordu ilinde 2008 yılında 163441 kişi olan sinema izleyicisi sayısı yıllar içinde dalgalanmalar göstererek 2012 yılında 147789 kişiye düşmüştür. Rize ilinde 2008 yılında 90450 kişi olan sinema izleyicisi sayısı yıllar itibari ile yükselerek 108000 kişiye ulaşmıştır. 2011 yılında ise artış eğiliminden farklı olarak 85230 kişiye inmiştir. Trabzon ilinde 2008 yılında 394605 kişi olan sinema izleyicisi sayısı 2008-2012 yıllarında önemli oranlarda artarak 2012 yılında 721320 kişi sayısına ulaşmıştır. İller arasında sinema izleyici sayılarında diğer illere göre sürdürülebilir bir artış sağlayan iller Trabzon ve Rize’dir.

Tablo 30 Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Tiyatro İzleyicisi Sayıları

	İller	2008	2009	2010	2011	2012	Toplam
Tiyatro İzleyicisi Sayıları	Artvin	0	0	0	150	900	1050
	İndeks Değer	0,00	0,00	0,00	1,67	10,00	
	Giresun	10540	5000	20134	16184	16592	68450
	İndeks Değer	3,66	0,00	10,00	7,39	7,66	
	Gümüşhane	0	0	0	1920	3150	5070
	İndeks Değer	0,00	0,00	0,00	6,10	10,00	
	Ordu	26336	27150	78680	27523	44262	203951
	İndeks Değer	0,00	0,16	10,00	0,23	3,42	
	Rize	0	0	0	25432	15400	40832
	İndeks Değer	0,00	0,00	0,00	10,00	6,06	
	Trabzon	30918	33586	78680	52482	80167	275833
	İndeks Değer	0,00	0,54	9,70	4,38	10,00	
	Toplam	69802	67745	179504	125702	162483	595186

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler 2008/2012.

Grafik 21: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Tiyatro İzleyicisi Sayıları Endeks Değerleri

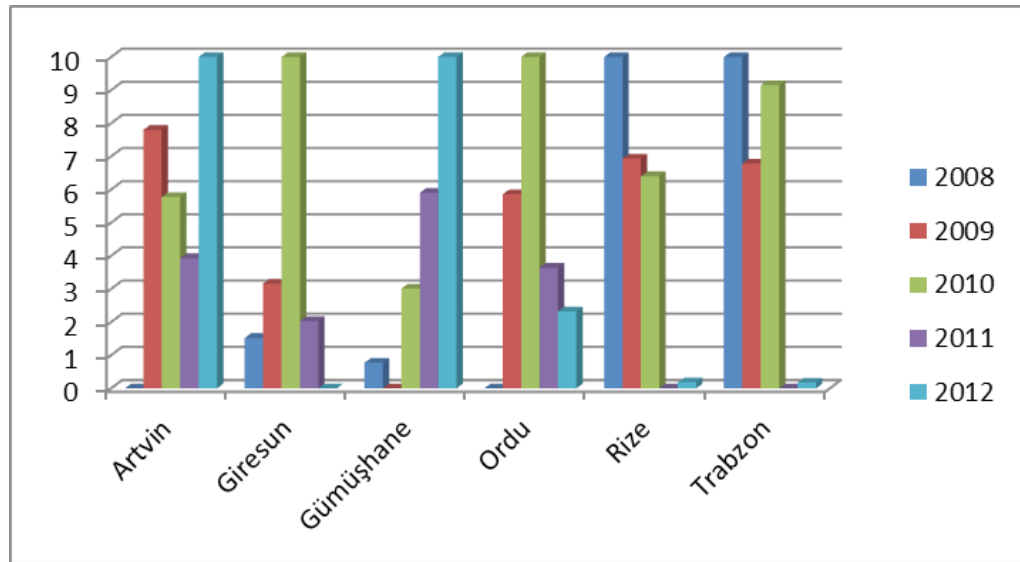
Tiyatro izleyicisi sayılarında 2008-2012 yılları arasında bölge illerinde nasıl bir değişimin olduğu Tablo 30'da ve Grafik 21'de yer almaktadır. Artvin'de 2008, 2009 ve 2010 yıllarında tiyatro izleyicisi sayılarına ilişkin herhangi bir veri bulunmamaktadır. 2011 yılında 150 kişi olan tiyatro izleyicisi sayısı 2012 yılında 900 kişiye ulaşmıştır. Giresun'da 2008 yılında 10540 olan tiyatro izleyicisi sayısı bazı yıllarda azalsa da 2010 yılında 20134 ile beş yılın en yüksek değerine ulaşmıştır. 2012 yılında ise belli bir oranda azalarak 16592 olmuştur.

Gümüşhane’de 2008,2009 ve 2010 yıllarında tiyatro izleyicisi sayılarına ilişkin herhangi bir veri elde edilememiştir. İlde 2011 yılında 1920 olan tiyatro izleyicisi sayısı 2012 yılında 3150 kişiye ulaşmıştır. Ordu’da tiyatro izleyicisi sayısında en yüksek kişi sayısı 2010 yılında 78680 kişi ile gerçekleşmiştir. Rize’de 2008,2009 ve 2010 yıllarında tiyatro izleyicisi sayılarına ilişkin herhangi bir veri elde edilememiştir. İlde 25432 olan tiyatro izleyici sayısı 2012 yılında 15400 kişiye düşmüştür. Trabzon’da ise 2008 yılında 30918 olan tiyatro izleyici sayısı 2012 yılında 80167 kişiye ulaşmıştır.

Tablo 31 Halk Kütüphanesi Yararlanma Sayıları (Bin Kişi Başına Yararlanma Sayısı)

İller	2008	2009	2010	2011	2012	Toplam
Artvin	536	667	633	602	704	3142
İndeks Değer	0,00	7,80	5,77	3,93	10,00	
Giresun	947	973	1081	955	923	4879
İndeks Değer	1,52	3,16	10,00	2,03	0,00	
Gümüşhane	574	560	615	668	743	3160
İndeks Değer	0,77	0,00	3,01	5,90	10,00	
Ordu	366	424	465	402	389	2046
İndeks Değer	0,00	5,86	10,00	3,64	2,32	
Rize	394	359	353	280	282	1668
İndeks Değer	10,00	6,93	6,40	0,00	0,18	
Trabzon	360	341	355	301	302	1659
İndeks Değer	10,00	6,78	9,15	0,00	0,17	
Toplam	3177	3324	3502	3208	3343	16554

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler 2008/2012.

Grafik 22: Halk Kütüphanesi Yararlanma Sayıları Endeks Değerleri

Halk kütüphanesi yararlanma istatistiklerine göre Artvin ilinde 2008-2012 yıllarında artış olduğu gözlemlenmektedir. Gümüşhane ilinde halk kütüphanesi yararlanma sayılarında yıllara göre aşamalı bir yükselme olduğu anlaşılmaktadır. Rize ve Trabzon illerinde 2008 yılından itibaren aşamalı bir azalma gözlemlenmektedir. Ordu ilinde dalgalı bir seyir izlese de genel itibari ile az da olsa bir yükselmeden bahsedilebilir. Bin kişi başına düşen halk kütüphanesi yararlanma değerlerinin en yüksek seyrettiği Giresun ilinde ise az da olsa bir düşüş söz konusudur. Artvin ilindeki halk kütüphanesi yararlanma sayılarında 2008-2012 yılları arasında bir yükselmeden söz edilebilir. Bölge illeri arasında bin kişi başına halk kütüphanesi yararlanma sıralamasında Giresun, Gümüşhane ve Artvin illeri diğer illerle kıyaslandığında daha yüksek değerlere sahiptir.

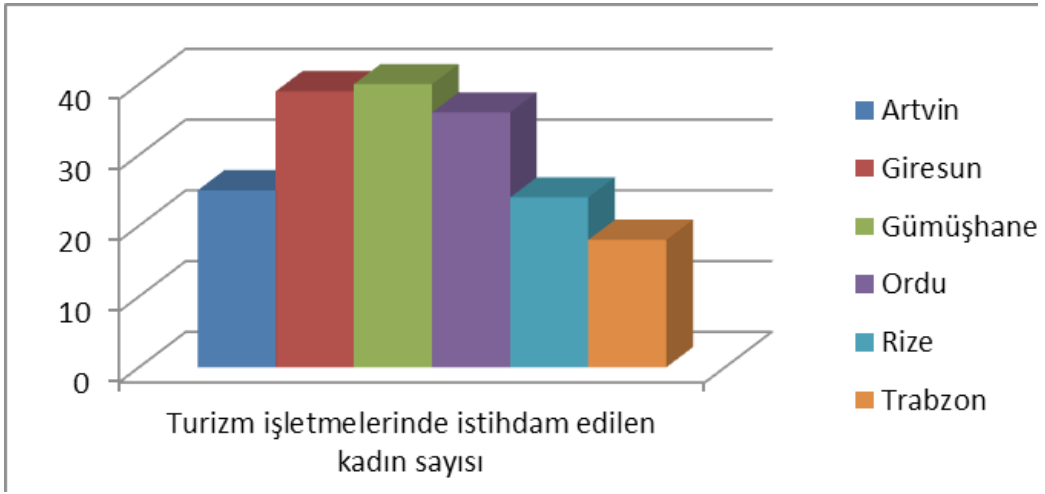
Gösterge Konusu 5: IC9.44: Turizmde Kadınların İstihdamı

Günümüzde birçok ülkede kadınlar eğitim olanakları, mesleki yükselme, mobbing, fiziksel ve psikolojik taciz, ayrımcılık gibi sorunlarla karşı karşıyadır. Gerek yasal düzenlemelerde gerekse toplumsal süreçlerde bu ayrım net olarak hissedilmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın temel prensiplerinden biri de toplumsal ve iş süreçlerine kadın ve erkeklerin eşit katılımlarının sağlanmasıdır. Bu gösterge ile kadınların turizm işletmelerinde hangi oranda yer bulabildikleri ile ilgili tespitlerin yapılması amaçlanmaktadır. Göstergenin ölçüm birimi ise turizm işletmelerinde çalışan kadınların toplam çalışanlara oranının hesaplanmasıdır.

Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

Aşağıdaki tablo ve grafikte Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki turizm işletmelerinde istihdam edilen kadın çalışanların oranlarına yer verilecektir. Bu verilere göre Trabzon ilinde kadın çalışan yüzdesinin %18 ile en düşük değerlerde olduğu, Gümüşhane ilinde ise %40 ile en yüksek değerlere ulaştığı görülmektedir. Giresun ve Ordu illerinde kadın çalışan yüzdesi Gümüşhane iline yakın değerlerde seyretmektedir. Bu illerdeki kadın çalışan yüzdesi sırasıyla %39 ve %36'dır. Rize ve Artvin illerinde ise kadın çalışan yüzdesi sırasıyla %25 ve % 24 seviyesindedir.

Tablo 32 Konaklama İşletmelerinde İstihdam Edilen Kadın Personel Sayısı
(Alan Araştırması 2013)

Grafik 23: Turizm İşletmelerinde İstihdam Edilen Kadınların Sayısı (%)

Gösterge Konusu 6: IE8.124: Çağdaş, Geleneksel, Anıtsal Mirasın Genel Durumu

Kültürel değerlerin restorasyonu, bakımı ve korunması sürdürülebilir turizm yaklaşımının üzerinde durduğu temel prensipler arasındadır. Turizm faaliyetlerinin koruma/kullanma dengesi gözetilerek etkin bir şekilde sürdürülebilmesinin yolu çağdaş, geleneksel ve anıtsal mirasın genel durumu ile ilgili araştırmalar yapılarak mevcut durumun belirlenmesidir.

Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

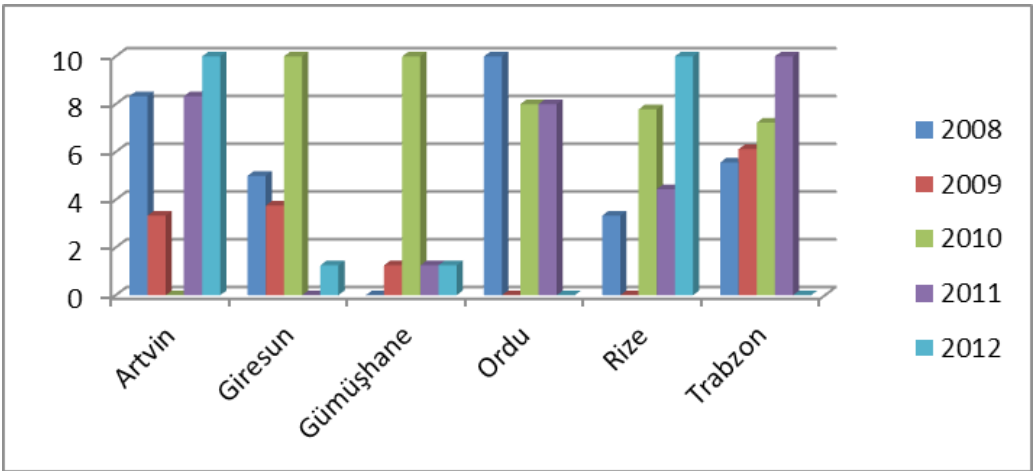
Doğu Karadeniz Bölgesi illerinde 2008-2012 yılları arasında Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, Toplu Konut İdaresi tarafından eski eser onarımı, kültürel değerlerin restorasyonu, bakımı ve korunması için hazırlanan proje sayıları ve fon tutarlarına ilişkin veriler aşağıdaki tablo ve grafiklerde yer almaktadır.

Tablo 33 Kültürel Değerlerin Restorasyonu, Korunması ve Bakımı İçin Hazırlanan Proje Sayıları

İller	2008	2009	2010	2011	2012	Toplam
Artvin	5	2	0	5	6	18
İndeks Değer	8,33	3,33	0,00	8,33	10,00	
Giresun	12	11	16	8	9	56
İndeks Değer	5,00	3,75	10,00	0,00	1,25	
Gümüşhane	0	1	8	1	1	11
İndeks Değer	0,00	1,25	10,00	1,25	1,25	
Ordu	11	6	10	10	6	43
İndeks Değer	10,00	0,00	8,00	8,00	0,00	
Rize	6	3	10	7	12	38
İndeks Değer	3,33	0,00	7,78	4,44	10,00	
Trabzon	22	23	25	30	12	112
İndeks Değer	5,56	6,11	7,22	10,00	0,00	
Toplam	56	46	69	61	46	278

Kaynak: BİMER Toki Başvuru, Bilgi Edinme Vakıflar Genel Müdürlüğü, BİMER Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Başvuru. 2014.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerde farklı kurumlar tarafından hazırlanan proje sayıları yukarıdaki tabloda gösterilmektedir. Artvin'de yıllar içerisinde farklılıklar olmakla birlikte toplamda 18 proje, Giresun'da 56 proje, Gümüşhane'de 11 proje, Ordu'da 43 proje, Rize'de 38 proje ve Trabzon'da 112 proje kültürel değerlerin restorasyonu, bakımı ve korunması amacıyla hazırlanmıştır. Trabzon ilinde diğer illere göre daha fazla projenin hayata geçirildiği görülmektedir.

Grafik 24: Kültürel Değerlerin Restorasyonu Projesi Sayıları Endeks Değerleri

Bölge illerinde restorasyon proje sayılarında yıllar itibari ile inişli çıkışlı bir eğilimden söz etmek mümkündür. 2010 yılı illerin neredeyse tamamında proje sayılarının

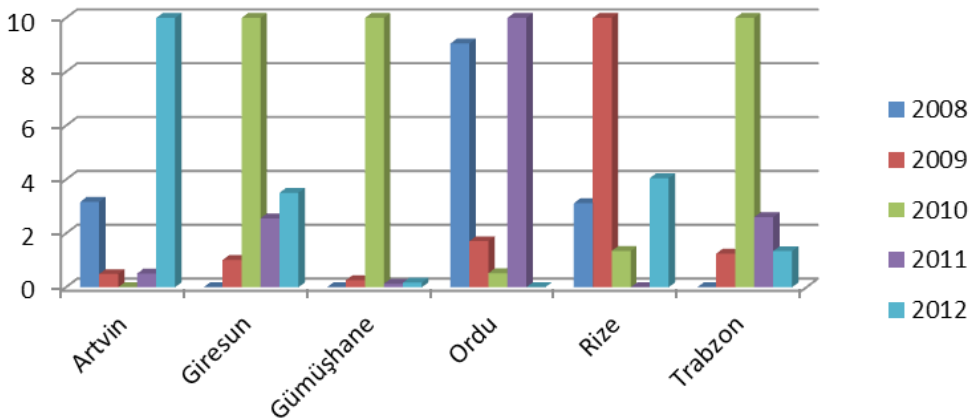
en yüksek olduğu yıldır. Trabzon ilinde 2008 yılından itibaren aşamalı olarak artan projeler 2012 yılında son beş yılın en düşük seviyesine inmiştir. Gümüşhane ili 2010 yılında diğer yıllardaki proje sayılarına oranla oldukça yüksek bir sayıya ulaşmıştır.

Tablo 34 Kültürel Değerlerin Restorasyonu, Korunması ve Bakımı İçin Hazırlanan Proje Fon Tutarları

	İller	2008	2009	2010	2011	2012	Toplam
Kültürel Değerlerin Restorasyonu Fon Tutarları	Artvin	238.928	36.900	0	38.668	753.414	1.067.911
	İndeks Değer	3,17	0,49	0,00	0,51	10,00	
	Giresun	315.301	386.392	1.017.330	494.930	561.517	2.775.471
	İndeks Değer	0,00	1,01	10,00	2,56	3,51	
	Gümüşhane	0	40.000	1.509.624	20.000	25.000	1.594.624
	İndeks Değer	0,00	0,26	10,00	0,13	0,17	
	Ordu	933.164	242.907	130.403	1.022.845	81.912	2.411.231
	İndeks Değer	9,05	1,71	0,52	10,00	0,00	
	Rize	162.634	326.156	120.644	88.516	184.799	882.749
	İndeks Değer	3,12	10,00	1,35	0,00	4,05	
	Trabzon	768.310	985.077	2.499.313	1.218.739	999.654	6.471.094
	İndeks Değer	0,00	1,25	10,00	2,60	1,34	
	Toplam	2.418.338	2.017.432	5.277.315	2.883.699	2.606.297	15.203.082

Kaynak: BİMER TOKİ Başvuru, Bilgi Edinme Vakıflar Genel Müdürlüğü, BİMER Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Başvuru. 2014.

Kültürel değerlerin restorasyonu, korunması ve bakımı için hazırlanan proje fon tutarları 2008-2012 yılları arasında toplam 15.203.082,91 TL'dir. En yüksek fon tutarının ayrıldığı il 6.471.094,64 TL ile Trabzon'dur. Trabzon'u 2.775.471,37 TL ile Giresun ve 2.411.231,97 TL ile Ordu izlemektedir. Fon tutarlarının en az olduğu ile ise 882.749,00 TL ile Rize ilidir.

Grafik 25: Restorasyon Projesi Tutarları Endeks Değerleri

İllerin beş yıllık süreçteki fon tutarı dağılımları incelendiğinde yıllara göre

değişimler olduğu gözlemlenmektedir. 2010 yılı Giresun, Gümüşhane ve Trabzon illerinin en yüksek fon tutarlarına ulaştıkları yıldır. Artvin 2012’de, Ordu 2011’de, Rize ise 2009 yılında kültürel değerlerin restorasyonu için diğer yıllara oranla daha fazla fon tutarına ulaşmıştır. Gümüşhane ilinde 2010 yılındaki restorasyon fon tutarları diğer dört yılın toplamından daha fazladır.

Gösterge Konusu 7: IC9.43: İstihdam Üzerine Turizmin Sosyal Etkisi

Kitle turizmi hareketlerine yöneltilen en önemli eleştirilerden biri de mevsimsellik özelliğidir. Bu özellik nedeniyle turizmden elde edilen ekonomik fayda yılın tamamına yayılamamaktadır. Turizm işletmeleri yoğun sezon dışındaki dönemlerde ya işletmelerini geçici olarak kapatmakta ya da personellerin büyük bir bölümünün işine son vermektedir. İş görenlerin kısa aralıklarla iş değiştirmeleri nedeniyle hizmet kalitesi açısından sorunlar yaşanabilmektedir. Şüphesiz bu durumun giderilmesinin yolu turizmden elde edilecek ekonomik ve sosyal faydayı hem yılın hem de ülkenin tamamına yaymaktır. Sürdürülebilir turizm yaklaşımı özellikle kırsal ve az gelişmiş bölgelerdeki turizm türlerinin desteklenerek turizmden elde edilecek faydanın bireylere eşit dağıtımını ön gören bir yaklaşımdır. Turizm sektöründe istihdam edilen çalışanların mevsimsel ya da tam zamanlı olarak çalışmaları sürdürülebilir turizmin önemli göstergeleri arasındadır. Bu göstergenin ölçümünde konaklama işletmelerindeki tam zamanlı ve mevsimsel çalışanların oranları kullanılacaktır.

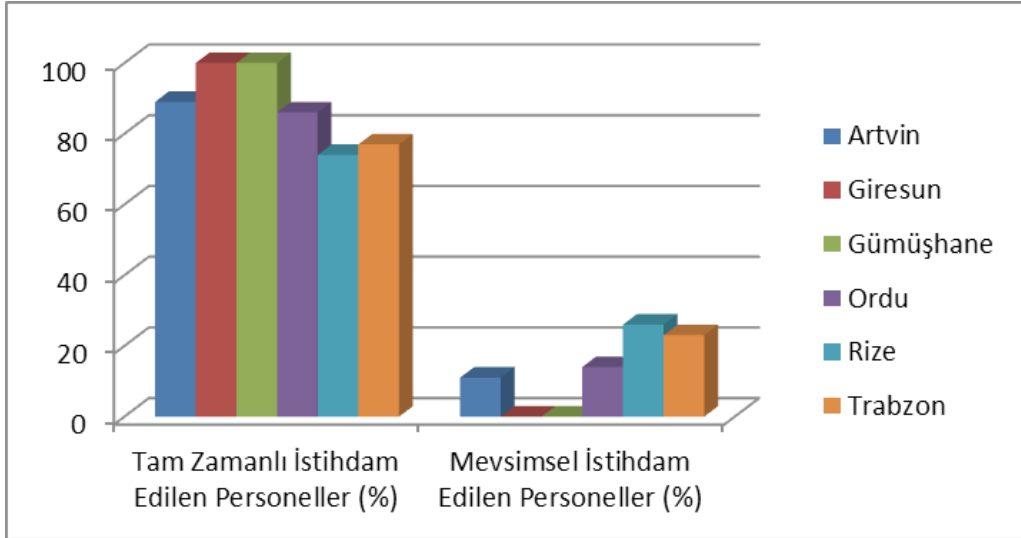
Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

Tablo 35’de bölge illerinde tam zamanlı ya mevsimsel olarak istihdam edilen personellerin sayı ve oranlarına yer verilecektir.

Tablo 35 Konaklama İşletmelerinde Tam Zamanlı/Mevsimsel İstihdam Edilen Personel (Alan Araştırması 2013)

Konaklama İşletmelerinde Tam Zamanlı İstihdam Edilen Per- sonel	İller	2012	Tam Zamanlı Çalışan Personel Yüzdesi (%)
	Artvin	76	89
	Giresun	143	100
	Gümüşhane	50	100
	Ordu	364	86
	Rize	297	74
	Trabzon	776	77
	Toplam	1706	
Konaklama İşletmelerinde Mevsimsel İstihdam Edilen Perso- nel	İller	2012	Mevsimsel Çalışan Personel Yüzdesi (%)
	Artvin	9	11
	Giresun	0	0
	Gümüşhane	0	0
	Ordu	60	14
	Rize	106	26
	Trabzon	229	23
	Toplam	404	

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Giresun ve Gümüşhane illerinde araştırmaya dahil edilen konaklama işletmelerinde çalışanların tamamı tam zamanlı olarak istihdam edilmektedir. Tam zamanlı personellerin oranı Artvin'de %89, Ordu'da ise %86 seviyesindedir. Turizmin mevsimsellik özelliği bir nebze olsa Rize ve Trabzon illerinde hissedilmektedir. Trabzon'da çalışanların % 23'ü, Rize'de ise % 26'sı sezonluk istihdam edilmektedir.

Grafik 26: Turizm İşletmelerinde Tam Zamanlı ve Mevsimsel İstihdam Edilen Personeller (%)

Gösterge Konusu 8: IC9.59: Engelliler ve Gençler İçin Erişme Araçları

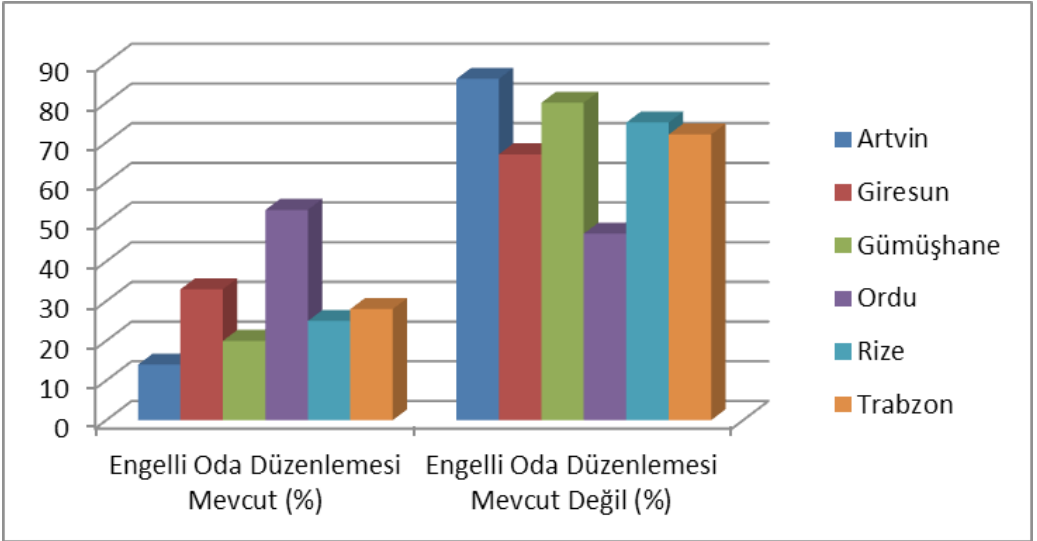
Sürdürülebilir turizmin önemli göstergelerinden biri de destinasyonda engelli bireylere sunulan turistik hizmetlerdir. Engellilerin turistik hizmetlere erişimi sunulan hizmetin sürdürülebilir performansına olumlu katkı sağlayacaktır. Donanımsal olarak engellilerin ihtiyaçlarına göre tasarlanan engelli odaları, asansörler, girişler, engelli lavabo ve tuvaletleri, havuzlar vb. engellilere sunulan turistik hizmetlerden bazılarıdır. Bu gösterge turizm hizmetlerine ulaşılabilirliğin ölçülmesinde kullanılmaktadır. Göstergenin ölçüm birimi olarak destinasyonda engelli oda düzenlemesine sahip otel yüzdesi kullanılacaktır.

Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerdeki konaklama işletmelerinde engelli oda sayısı ve oranları aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Buna göre Artvin'de araştırmaya dahil edilen oteller içerisinde 1 otelde (%14), Giresun'da 3 otelde (%33), Gümüşhane'de 1 otelde (%20), Ordu'da 8 otelde (%53), Rize'de 5 otelde (%25) ve Trabzon'daki 11 otelde (%28) engelli oda düzenlemesi bulunmaktadır. Toplamda ise bölgedeki 29 otelde (%30) engelli oda düzenlemesi vardır. Artvin'de 6 otelde (% 86), Giresun'da 6 (%67), Gümüşhane'de 4 (%80), Ordu'da 7 (%47), Rize'de 15 (%75) ve Trabzon'da ise 29 otelde (%72) engelli oda düzenlemesi bulunmamaktadır. Bölgedeki otellerin 66'sında (%70) engelli oda hizmeti verilmemektedir.

**Tablo 36 Otellerde Engelli Oda Düzenlemesi Bulundurma Durumları
(Alan Araştırması 2013)**

Konaklama İşletmelerinde Engelli Oda Düzenlemesi	İller	Engelli Oda Düzenlemesi (2012)	Engelli Oda Düzenlemesi Mevcut (%)
	Artvin	1	14
	Giresun	3	33
	Gümüşhane	1	20
	Ordu	8	53
	Rize	5	25
	Trabzon	11	28
	Toplam	29	
Konaklama İşletmelerinde Engelli Oda Düzenlemesi	İller	Engelli Oda Düzenlemesi Mevcut Değil (2012)	Engelli Oda Düzenlemesi Mevcut Değil (%)
	Artvin	6	86
	Giresun	6	67
	Gümüşhane	4	80
	Ordu	7	47
	Rize	15	75
	Trabzon	29	72
	Toplam	66	

Grafik 27: Otellerde Engelli Odası Bulundurma Durumu (%)

Yukarıdaki grafikte bölge illerinde engelli oda düzenlemesi bulunan oteller ile engelli oda düzenlemesi bulunmayan otellerin yüzdeleri yer almaktadır. Ordu'daki otellerin % 53'ünde engelli oda düzenlemesi bulunmaktadır. Artvin'de ise otellerin sadece % 14'ünde engelli oda düzenlemesi mevcuttur. Bu göstergeye göre Ordu ilinin diğer illere kıyasla sürdürülebilir performans sergilediği söylenebilir.

Gösterge Konusu 9: IC9.73: Sağlık Genel Durumu

Sağlık hizmetleri ve erişimi sürdürülebilir turizmin sosyal göstergeleri arasında yer almaktadır. Turizm alanındaki hasta bakım hizmetlerinin nicelik ve niteliği, sağlık hizmetlerine erişilebilirlik düzeyi, hastane sayıları, sağlık personeli sayıları dikkate alınan göstergelerden bazılarıdır. Ayrıca bulaşıcı hastalıkların yayılma sıklığı, bulaşıcı hastalıklara karşı alınan önlemler, iş güvenliği ve sağlığı, kaza ve tehlike anındaki ilk yardım eğitimleri vb. konular turizm alanlarında sağlık hizmetlerinin genel durumunu ortaya koyan temel unsurlardır. Bu göstergenin kullanılmasının amacı sürdürülebilir turizm alanlarındaki sağlık koşullarının genel durumunu belirlemektir. Göstergenin ölçüm birimi olarak hastanelerdeki sağlık personelleri sayısı ve hastane yatak kapasiteleri kullanılacaktır.

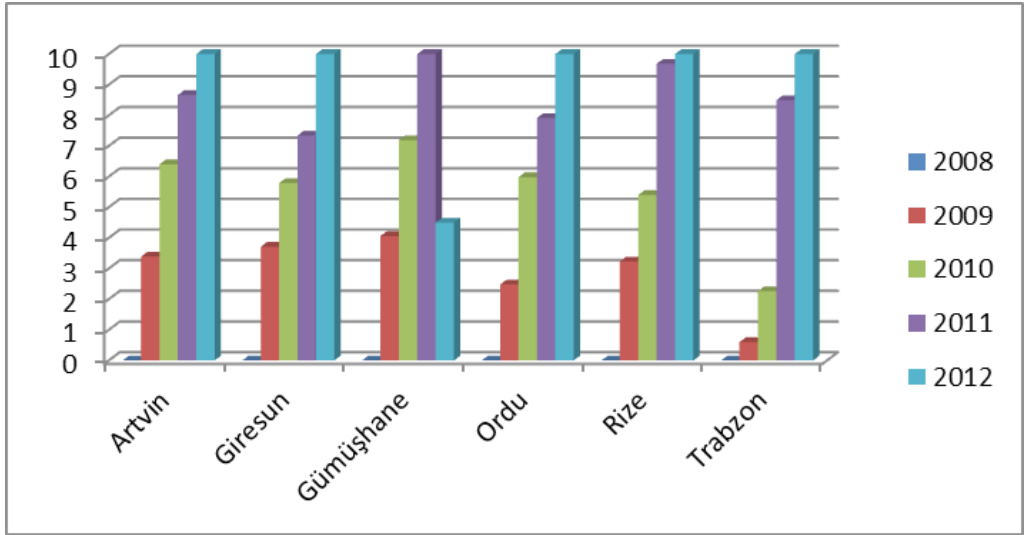
Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bulunan 6 ilde 2008/2012 yıllarında hastanelerdeki sağlık personeli sayıları ve hastane yatak kapasitelerinde meydana gelen değişimler aşağıdaki tablo ve grafikte yer almaktadır. Tablodaki verilerde 2008 yılı ile 2012 yılı arasındaki değişim yer almaktadır. Artvin'de 1056 olan sağlık personeli sayısı 1242'ye, Giresun ilinde 2733 olan sağlık personeli sayısı 3386'ya, Gümüşhane ilinde 784 olan sağlık personeli sayısı 928'e, Ordu ilinde 3757 olan sağlık personeli sayısı 4749'a, Rize ilinde 1755 olan sağlık personeli sayısı 2194'e, Trabzon'da 5841 olan sağlık personeli sayısı 7561'e ulaşmıştır.

Tablo 37 Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Hastane Sağlık Personeli Sayıları

	İller	2008	2009	2010	2011	2012	Total
Hastane personel sayısı (uzman hekim, diğer sağlık personelleri)	Artvin	1056	1119	1175	1217	1242	5809
	İndeks Değer	0,00	3,39	6,40	8,66	10,00	
	Giresun	2733	2975	3111	3212	3386	15417
	İndeks Değer	0,00	3,71	5,79	7,34	10,00	
	Gümüşhane	784	914	1014	1104	928	4744
	İndeks Değer	0,00	4,06	7,19	10,00	4,50	
	Ordu	3757	4003	4350	4542	4749	21401
	İndeks Değer	0,00	2,48	5,98	7,91	10,00	
	Rize	1755	1897	1992	2180	2194	10018
	İndeks Değer	0,00	3,23	5,40	9,68	10,00	
	Trabzon	5841	5944	6230	7302	7561	32878
	İndeks Değer	0,00	0,60	2,26	8,49	10,00	
Toplam		15926	16852	17872	19557	20060	90267

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, Bilgi Edinme, 2013.

Grafik 28: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Hastane Sağlık Personeli Sayıları Endeks Değerleri

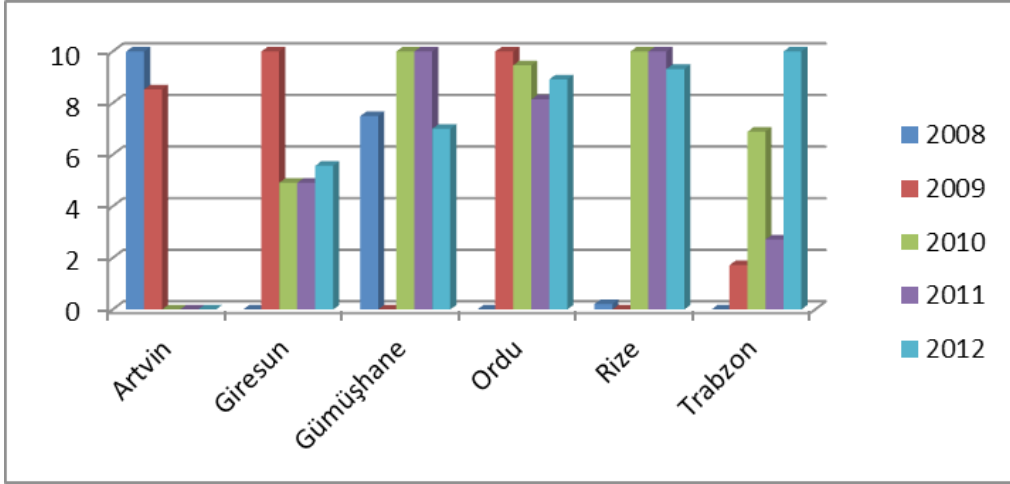
Yukarıdaki grafikte ise 2008/2012 yıllarındaki sağlık personeli sayılarındaki değişim sürdürülebilir performans indeks değerlerine göre sıralanmaktadır. Bu verilere göre Gümüşhane ili hariç diğer illerin tamamında yıllar itibari ile kademeli bir yükselişten bahsedilebilir. Gümüşhane ilinde diğer illerden farklı olarak 2011’de 1104 olan sağlık personeli sayısı 2012 yılında 928’e gerilemiştir. İllerin hastane personel sayısı göstergesi sürdürülebilir performans indeks değerlerine göre sürdürülebilir performans sergiledikleri söylenebilir.

Tablo 38 Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Hastane Yatak Kapasiteleri

	İller	2008	2009	2010	2011	2012	Total
Hastane yatak kapasitesi (kamu, özel ve üniversite hastaneleri)	Artvin	565	548	449	449	449	2460
	İndeks Değer	10,00	8,53	0,00	0,00	0,00	
	Giresun	1176	1343	1258	1258	1269	6304
	İndeks Değer	0,00	10,00	4,91	4,91	5,57	
	Gümüşhane	335	320	340	340	334	1669
	İndeks Değer	7,50	0,00	10,00	10,00	7,00	
	Ordu	1640	2001	1982	1934	1962	9519
	İndeks Değer	0,00	10,00	9,47	8,14	8,92	
	Rize	869	866	1012	1012	1002	4761
	İndeks Değer	0,21	0,00	10,00	10,00	9,32	
	Trabzon	2864	2958	3240	3012	3410	15484
	İndeks Değer	0,00	1,72	6,89	2,71	10,00	
Toplam		7449	8036	8281	8005	8426	40197

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, Bilgi Edinme,2013.

Sağlığın genel durumu göstergesi altında değerlendirilen bir diğer konu ise bölge illerindeki hastane yatak kapasitelerindeki değişimlerdir. Tablo 38’de bölge illerindeki hastane yatak kapasitelerinde 2008/2012 yıllarındaki değişim ele alınmaktadır. Artvin’de 565 olan hastane yatak kapasitesi 449’a, Giresun’da 1176 olan hastane yatak kapasitesi 1269’a, Gümüşhane’de 335 olan hastane yatak kapasitesi 334’e, Ordu’da 1640 olan hastane yatak kapasitesi 1962’ye, Rize’de 869 olan hastane yatak kapasitesi 1002’ye ve Trabzon’da 2864 olan hastane yatak kapasitesi 3410’a ulaşmıştır.

Grafik 29: Doğu Karadeniz İlleri Hastane Yatak Kapasiteleri Endeks Değerleri

Bölge illerinde hastane yatak kapasitesi göstergesi sürdürülebilir performans indeks değerleri grafik 29’da gösterilmektedir. Tablodaki verilere göre Artvin ilinde 2008/2012 yılları arasında hastane yatak kapasitelerinde bir azalma söz konusudur. Diğer illerde yıllar itibari ile bazı dalgalanmalar görülse de hastane yatak kapasitelerinde genel olarak bir yükselme olduğu görülmektedir.

2.3.4. Sürdürülebilir Turizmin Çevresel Göstergeleri

Bu kısımda ise sürdürülebilir turizmin çevresel göstergelerine göre Doğu Karadeniz Bölgesi illeri değerlendirilecektir.

Gösterge Konusu 1: IC9.103: Katı Atıkların Toplanma, Yeniden Kullanma ve Dönüştürme Sistemleri

Turizm alanlarındaki katı atıkların toplanması, bertaraf edilme, yeniden kullanma ve dönüştürülmesi, çevresel tahribatın boyutlarının belirlenmesi amacıyla kullanılan çevresel göstergeler arasındadır. Kişi başı ortalama belediye atık miktarı (kg/kişi-gün), atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfus içinde oranı (%), atık hizmeti verilen nüfusun belediye nüfusu içinde oranı (%), toplanan atık miktarı (1000 ton), yakma tesislerinde yakılan belediye atık miktarı (1000 ton), çöp depolama sahalarında bertaraf edilen belediye atık miktarı (1000 ton), diğer bertaraf (çöp depolama sahası ve yakma tesisi hariç) (1000 ton), yakma tesisi sayısı ve yakma tesis kapasitesi katı atıklarla ilgili kullanılan bazı göstergelerdir. Bu araştırmada turizm alanlarındaki katı atık miktarının

ölçülmesinde toplam atık miktarı ve atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfus içinde oranı (%) adlı göstergeler kullanılacaktır.

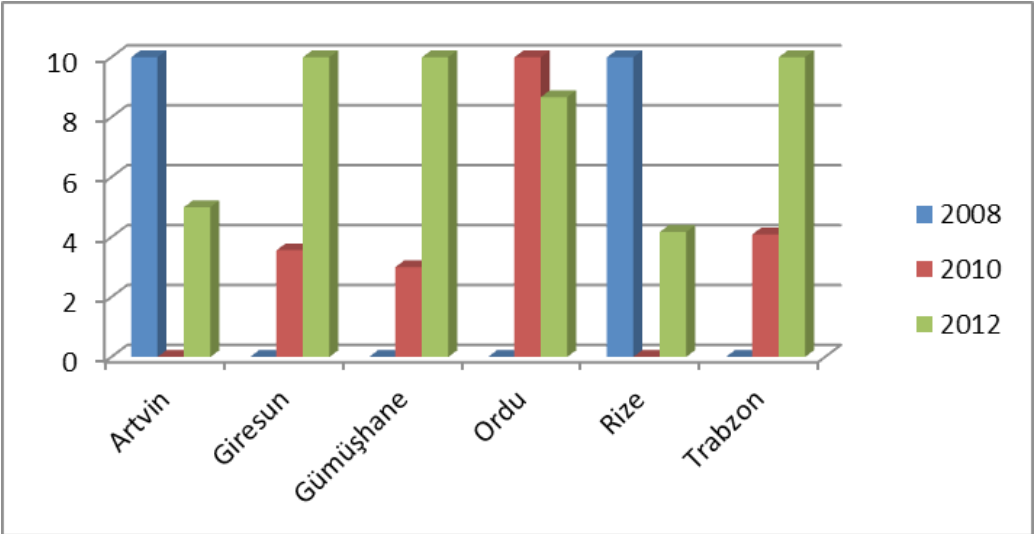
Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

Tablo 39 ve Tablo 40’da Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yer alan illerde belediyeler tarafından toplanan katık atık miktarları ve atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfus içindeki oranları yer almaktadır.

Tablo 39 Belediyeler Tarafından Toplanan Katı Atık Miktarı (1000 Ton)

	İller	2008	2010	2012
	Toplanan Katı Atık Miktarı (1000 Ton)			
	Artvin	33	31	32
	İndeks Değer	10,00	0,00	5,00
	Giresun	69	85	114
	İndeks Değer	0,00	3,56	10,00
	Gümüşhane	23	26	33
	İndeks Değer	0,00	3,00	10,00
	Ordu	136	151	149
	İndeks Değer	0,00	10,00	8,67
	Rize	71	59	64
	İndeks Değer	10,00	0,00	4,17
	Trabzon	139	148	161
	İndeks Değer	0,00	4,09	10,00

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler 2008/2012.

Grafik 30: Belediyeler Tarafından Toplanan Katı Atık Miktarı (1000 Ton) Endeks Değerleri

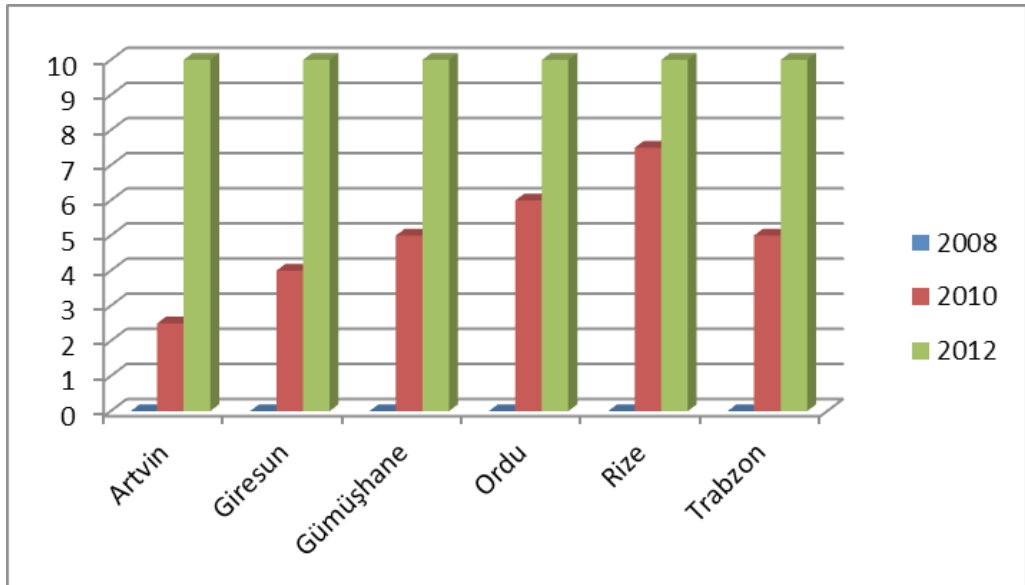
Doğu Karadeniz Bölgesi’nde belediyeler tarafından toplanan katı atık miktarlarındaki 2008/2012 yıllarındaki değişimler yukarıdaki şekilde gösterilmektedir. Tablodaki verilere göre Artvin ve Rize’de 2008/2010 yılları arasında belediyeler tarafından toplanan katı atık miktarında azalma, diğer illerde ise yıllar itibarı ile

yükselme gözlemlenmektedir. Artvin ve Rize’de en fazla katı atık toplanan yıl 2008 iken diğer illerde 2012 yılıdır. Ayrıca, grafikte 2009 ve 2011 yılı verilerinin yer almamasının nedeni katı atık verilerinin iki yılda bir açıklanmasıdır.

Tablo 40 Atık Hizmeti Verilen Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı (%)

Atık Hizmeti Verilen Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı	İller	2008	2010	2012
	Artvin	58	59	62
	İndeks Değer	0,00	2,50	10,00
	Giresun	58	60	63
	İndeks Değer	0,00	4,00	10,00
	Gümüşhane	60	64	68
	İndeks Değer	0,00	5,00	10,00
	Ordu	57	60	62
	İndeks Değer	0,00	6,00	10,00
	Rize	65	68	69
	İndeks Değer	0,00	7,50	10,00
	Trabzon	69	72	75
	İndeks Değer	0,00	5,00	10,00

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler 2008/2012.

Grafik 31: Atık Hizmeti Verilen Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı (%) Endeks Değerleri

Veriler değerlendirildiğinde illerin tamamında atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfus içindeki oranında yükselme görülmektedir. 2012 verilerine göre Trabzon ili % 75 değeri ile atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfus içindeki oranı en yüksek il, Artvin ve Ordu illeri ise %62 değeri ile atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfus içindeki oranı en düşük illerdir.

Gösterge Konusu 2: IC9.89: Emisyon Seviyesi ve Atmosferi Kirletenlerin Yığılması

Emisyon seviyesi ve atmosferi kirletenlerin yığılması sürdürülebilir turizm performansında dikkate alınan diğer bir çevresel göstergedir. Bu göstergenin kullanılmasının amacı turizm alanlardaki hava kalitesi düzeyinin belirlenmesidir. Göstergenin ölçümünde havayı yoğun bir şekilde kirleten Kükürt Dioksit (SO₂) ve Partikuler Madde (PM₁₀) değerleri incelenmektedir. Kükürt dioksit, yakıtların doğal olarak yapısında bulunan kükürt bileşiklerinin yanma esnasında açığa çıkmasıyla oluşan kirletici, bozucu, renksiz ve asidik gazdır. Gaz halindeki emisyonların kimyasal dönüşümü ve yoğun halinde şekillenmesi ile oluşan maddelere ise partikuler madde denir (TUİK, 2009: 4-5). Bu maddelerin ortamdaki yoğunluğunun ölçüm birimi ise “µg/m³”dir. “µg/m³” 1m³ hava içerisindeki kirletici bileşenin miktarının mikrogram (µg) olarak ifadesidir (Saral, 2011: 36). Ülkemizde emisyon seviyesi ölçümleri Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Ölçümlerde günlük, aylık yıllık ve kış sezonu hava kalitesi verileri kullanılmaktadır. Hava kalitesi ölçümlerine göre iller düzeyinde PM₁₀ ve SO₂ uyarı eşiği değerler ve aşım sayıları belirlenmektedir. 02.11.1986 tarihli Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliğine göre kükürt dioksit için uygulanan ilk seviye sınır değeri (>260 µg/m³), ikinci seviye (>400 µg/m³), üçüncü seviye (>520 µg/m³), dördüncü seviye (>650 µg/m³)’dir. Partikuler maddeler için ise sınır değerleri ilk seviye (>500 µg/m³), ikinci seviye (>850 µg/m³), üçüncü seviye (>1100 µg/m³) ve dördüncü seviye (>1500 µg/m³) olarak belirlenmiştir (<http://www.havaizleme.gov.tr>). Bu çalışmada Kükürt dioksit ve partikuler maddelerin yoğunlaştığı kış dönemi ortalamaları kullanılacaktır.

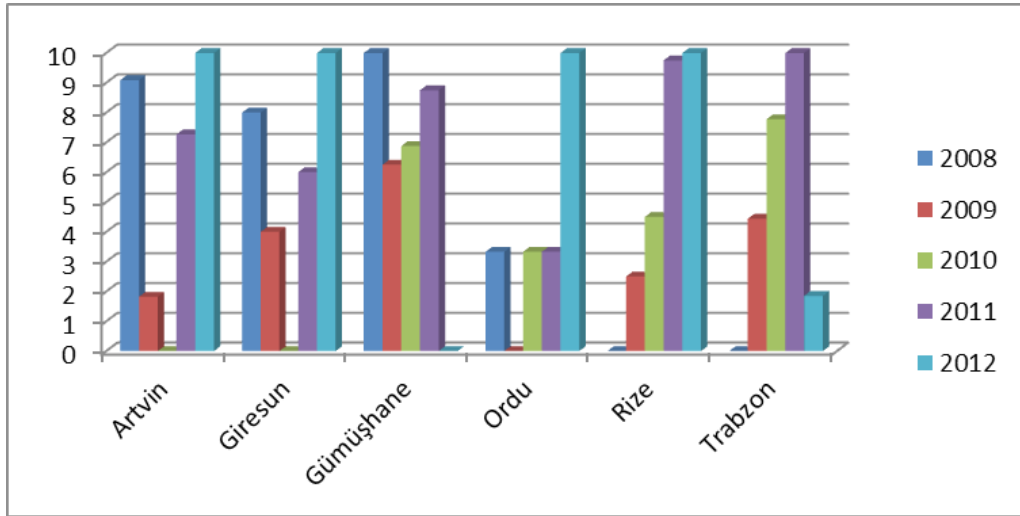
Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

Aşağıdaki tabloda Doğu Karadeniz Bölgesi’nde 2008/2012 yılları arasında kış dönemi hava kalitesi ortalama değerlerine yer verilmiştir. Kükürt dioksit değerleri ortalamalarında en düşük ortalama değerlere Artvin’de 2012/2013 kış döneminde, Giresun’da 2012/2013 kış döneminde, Gümüşhane’de 2008/2009 kış döneminde, Ordu’da 2012/2013 kış döneminde, Rize’de 2012/2013 kış döneminde ve Trabzon’da 2011/2012 kış döneminde ulaşılmıştır. Bölgede hava kalitesi ölçüm ortalamalarında en yüksek değer 44 µg/m³ ile 2008/2009 döneminde Rize ilinde, en düşük değer ise 3 µg/m³ ile 2012/2013 kış döneminde Artvin ilinde ölçülmüştür. Kış Dönemi Kükürt dioksit ve partikuler madde uyarı eşiği aşım sayıları Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından açıklanmaktadır. Bu verilere göre Trabzon ili 2012/2013 kış döneminde 2 kez kükürt dioksit ilk seviye uyarı eşiğini (>260 µg/m³) aşmıştır (www.csb.gov.tr).

Tablo 41 Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Kış Dönemi Ortalama Kükürt Dioksit Değerleri (SO₂) (µg/m³)

	İller	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013
Kış Dönemi Ortalama Kükürt dioksit (SO₂) Değerleri	Artvin	4	12	14	6	3
	İndeks Değer	9,09	1,82	0,00	7,27	10,00
	Giresun	8	12	16	10	6
	İndeks Değer	8,00	4,00	0,00	6,00	10,00
	Gümüşhane	3	9	8	5	19
	İndeks Değer	10,00	6,25	6,88	8,75	0,00
	Ordu	18	22	18	18	10
	İndeks Değer	3,33	0,00	3,33	3,33	10,00
	Rize	44	34	26	5	4
	İndeks Değer	0,00	2,50	4,50	9,75	10,00
	Trabzon	31	19	10	4	26
	İndeks Değer	0,00	4,44	7,78	10,00	1,85

Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Resmi İstatistikler.

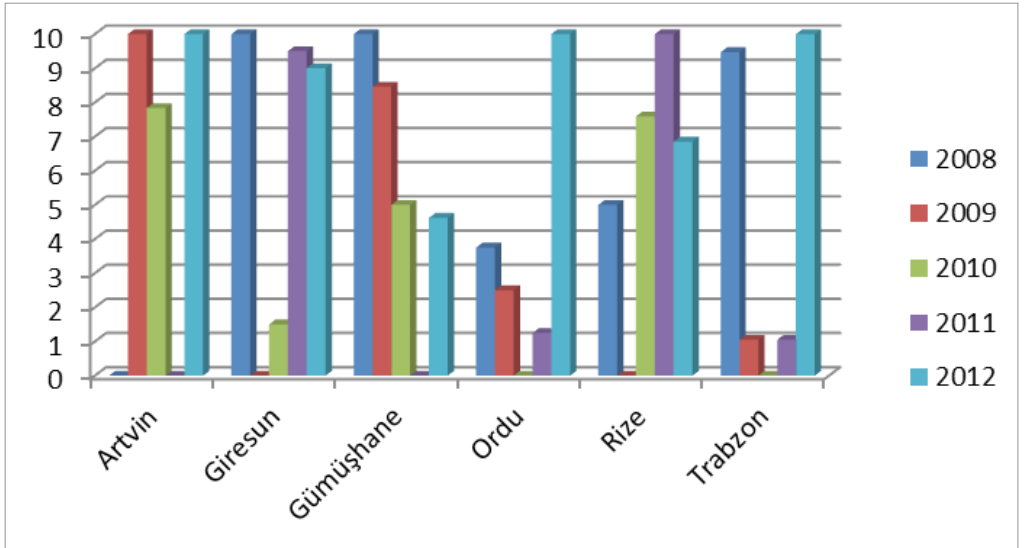
Grafik 32: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Kış Dönemi Ortalama Kükürt Dioksit Endeks Değerleri

Tablo 42 Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Kış Dönemi Ortalama Partikuler Madde Ölçüm Değerleri (PM10)

	İller	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013
Partikuler Madde Yıllık Ortalama Değerleri (PM10)	Artvin	54	31	36	-	31
	İndeks Değer	0,00	10,00	7,83	-	10,00
	Giresun	13	33	30	14	15
	İndeks Değer	10,00	0,00	1,50	9,50	9,00
	Gümüşhane	59	63	72	85	73
	İndeks Değer	10,00	8,46	5,00	0,00	4,62
	Ordu	72	74	78	76	62
	İndeks Değer	3,75	2,50	0,00	1,25	10,00
	Rize	54	81	40	27	44
	İndeks Değer	5,00	0,00	7,59	10,00	6,85
	Trabzon	69	85	87	85	68
	İndeks Değer	9,47	1,05	0,00	1,05	10,00

Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Resmi İstatistikler.

Tabloda görüldüğü gibi partikuler madde ortalama değerlerinde en düşük ortalama değerlere Artvin’de 2009/2010 ve 2012/2013 kış döneminde, Giresun’da 2008/2009 kış döneminde, Gümüşhane’de 2008/2009 kış döneminde, Ordu’da 2012/2013 kış döneminde, Rize’de 2010/2011 kış döneminde ve Trabzon’da 2012/2013 kış döneminde ulaşılmıştır. Bölgede hava kalitesi ölçüm ortalamalarında en yüksek değer 87 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ ile 2010/2011 döneminde Trabzon ilinde, en düşük değer ise 13 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ ile 2008/2009 kış döneminde Giresun ilinde ölçülmüştür. Diğer taraftan Giresun, 2011/2012 kış dönemi partikuler madde kış dönemi ortalamalarında 14 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ ölçüm değeri ile ülkemizdeki en düşük değere ulaşan ildir.

Grafik 33: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Kış Dönemi Ortalama Partikuler Madde (PM10) Endeks Değerleri

Gösterge Konusu 3: IC9.101 : Sürdürülebilir Yönetilen Ağaçlandırma Alanları ve Erozyon Kontrolü Çalışmaları

Sürdürülebilir yönetilen ağaçlandırma alanları ve erozyon kontrolü çalışmaları turizm alanlarındaki çevresel tahribatın boyutlarının belirlenmesi amacıyla kullanılan diğer bir çevresel göstergedir. Ağaçlandırma alanları ve erozyon kontrolü çalışmaları çölleşme, orman alanlarının yok olması gibi çevresel problemlere yönelik önlemlerin alınmasında kullanılan çevresel göstergelerden biridir. Ülkemizde ağaçlandırma alanları ve erozyon kontrolü çalışmalarını Orman ve Su İşleri Bakanlığı yürütmektedir. Araştırmada ölçüm birimi olarak ağaçlandırma ve erozyon kontrolü çalışmalarının hektar olarak değeri kullanılacaktır.

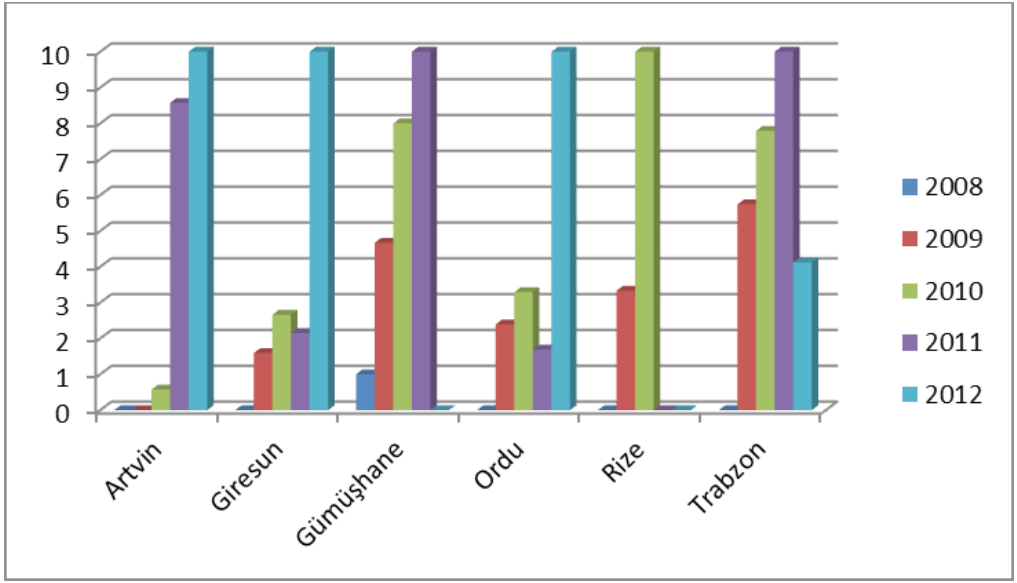
Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde çölleşme ve erozyonla mücadele amacıyla bölge illerindeki ağaçlandırma faaliyetleri ve erozyon kontrolü çalışmalarının 2008/2012 yılları arasındaki dağılımı aşağıdaki tablo ve grafiklerde gösterilmektedir. Artvin ilinde 2008 ve 2009 yıllarında herhangi bir ağaçlandırma faaliyeti yapılmamıştır. 2010 yılından itibaren 3 yılda toplamda 134 hektarlık alanda ağaçlandırma faaliyeti yapılmıştır. Giresun ilinde 2008/2012 yıllarında aşamalı bir şekilde ağaçlandırma faaliyetlerinin arttığından söz edilebilir. Gümüşhane ilinde 2012 yılında herhangi bir ağaçlandırma faaliyeti yapılmamıştır. Ordu ilinde 2011 yılında belli oranda bir düşüşten söz edilse de genel olarak beş yıldaki ağaçlandırma faaliyetlerinin artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Rize ilinde ağaçlandırma faaliyetlerinde önemli bir değişiklik olmamıştır. Trabzon'da 2011 yılına kadar aşamalı bir yükselişten bahsedilse de 2012 yılında belli oranda düşüş yaşandığı söylenebilir. Bölgede 2008/2012 yıllarında 954 hektar ile en fazla ağaçlandırma faaliyeti Trabzon'da, 71 hektar ile en az ağaçlandırma faaliyeti ise Gümüşhane'de gerçekleştirilmiştir.

Tablo 43 Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Sürdürülebilir Yönetilen Ağaçlandırma Alanları (hektar)

	İller	2008	2009	2010	2011	2012	Toplam
Ağaçlandırma alanları (hektar)	Artvin	0	0	4	60	70	134
	İndeks Değer	0,00	0,00	0,57	8,57	10,00	
	Giresun	51	110	150	131	423	865
	İndeks Değer	0,00	1,59	2,66	2,15	10,00	
	Gümüşhane	3	14	24	30	0	71
	İndeks Değer	1,00	4,67	8,00	10,00	0,00	
	Ordu	21	100	130	77	352	680
	İndeks Değer	0,00	2,39	3,29	1,69	10,00	
	Rize	50	51	53	50	50	254
	İndeks Değer	0,00	3,33	10,00	0,00	0,00	
	Trabzon	31	197	256	320	150	954
	İndeks Değer	0,00	5,74	7,79	10,00	4,12	
Toplam		156	472	617	668	1045	2958

Kaynak: Orman ve Su İşleri Bakanlığı. Resmi İstatistikler.

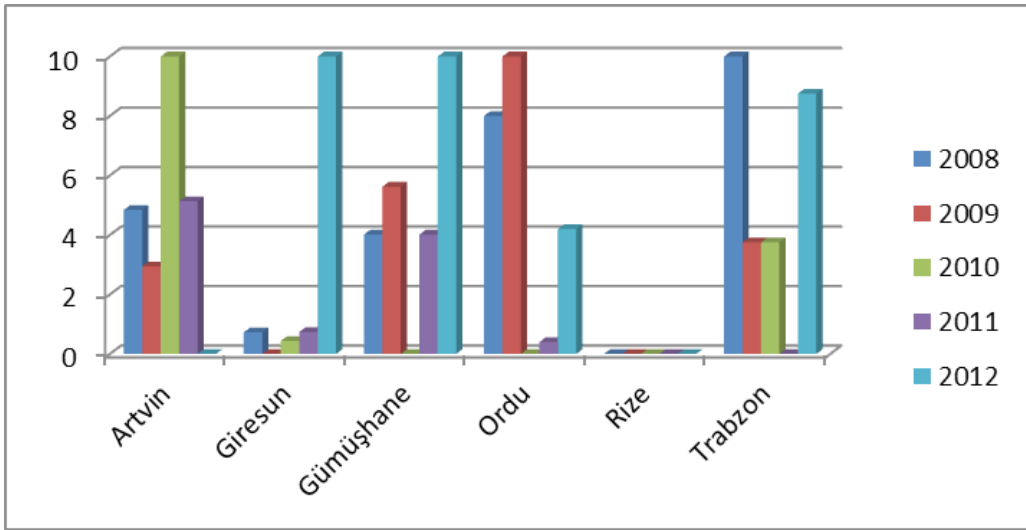

Grafik 34: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Ağaçlandırma Alanları Endeks Değerleri

Tablo 44 Doğu Karadeniz İllerinde Gerçekleştirilen Erozyon Kontrolü Çalışmaları (hektar)

	İller	2008	2009	2010	2011	2012	Toplam
Erozyon kontrolü çalışmaları (hektar)	Artvin	2246	2079	2699	2271	1821	11116
	İndeks Değer	4,84	2,94	10,00	5,13	0,00	
	Giresun	1199	700	1000	1200	7500	11599
	İndeks Değer	0,73	0,00	0,44	0,74	10,00	
	Gümüşhane	400	500	152	400	771	2223
	İndeks Değer	4,01	5,62	0,00	4,01	10,00	
	Ordu	600	750	0	30	315	1695
	İndeks Değer	8,00	10,00	0,00	0,40	4,20	
	Rize	-	-	-	-	-	-
	İndeks Değer	-	-	-	-	-	-
	Trabzon	100	50	50	20	90	310
	İndeks Değer	10,00	3,75	3,75	0,00	8,75	
	Toplam	4545	4079	3901	3921	10497	26943

Kaynak: Orman ve Su İşleri Bakanlığı. Resmi İstatistikler.

Grafik 35: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Erozyon Kontrolü Çalışmaları Endeks Değerleri

Belirtilen yıllarda bölge illerindeki erozyon kontrolü çalışmalarında sürdürülebilir bir yükselişten bahsedilemez. Artvin’de 2008,2009 ve 2011 yıllarında benzer değerlerde olan erozyon kontrolü çalışmaları 2010 yılında en yüksek 2012 yılında ise en düşük seviyededir. Giresun’da 2008,2009,2010 ve 2011 yıllarında yakın değerlerde olan erozyon kontrolü çalışmalarında 2012 yılında önemli bir yükseliş gözlemlenmektedir. Gümüşhane’de erozyon kontrolü çalışmalarının en fazla olduğu yıl 2012, en az olduğu yıl ise 2010 yılıdır. Ordu’da 2008 ve 2009 yılında en yüksek değerlere ulaşan erozyon kontrolü çalışmaları ilerleyen yıllarda önemli oranlarda azalmıştır. Rize ilindeki erozyon kontrolü çalışmalarına ilişkin herhangi bir veri elde edilememiştir. Trabzon ilinde benzer değerlerde olan erozyon kontrolü çalışmaları en yüksek değere 2008 yılında ulaşmıştır. Bölge illerinde 5 yılda toplamda 26943 hektarlık alanda erozyon kontrolü çalışması yapılmıştır.

Gösterge Konusu 4: IE10.137: Ekosistemlerin Hassaslığı

Turizm alanlarındaki ekolojik çeşitlilik, ekosistemlerin hassaslığı, milli park, tabiat koruma alanı, tabiat anıtı, tabiat parkı gibi korunan alanların varlığı o bölgedeki eko turizm hareketlerinin koruma/kullanma dengesi gözetilerek planlanmasını gerektirir. Taşıma kapasitesinin hesaplanması, ziyaretçi sayılarının kontrol edilmesi gibi unsurlar çevresel tahribatın boyutunun en aza indirilmesinde anahtar öneme sahip konulardır. Bu araştırmada bölge illerindeki korunan alanların sayısı sürdürülebilir performans göstergesi olarak kullanılacaktır.

Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

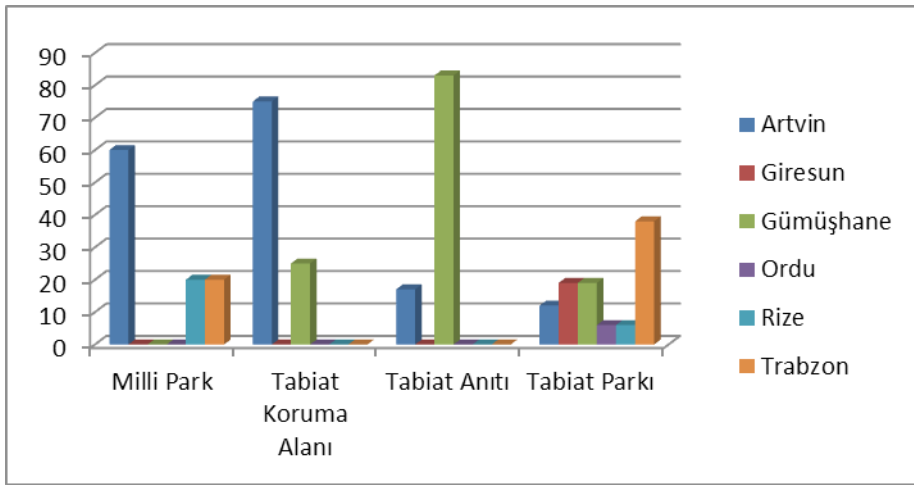
Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yer alan korunan alanların sayısı aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Bu verilere göre Artvin’de 10, Giresun’da 3, Gümüşhane’de 14, Ordu’da 1, Rize’de 2 ve Trabzon’da 10 adet korunan alan bulunmaktadır. Korunan alan sayılarında Gümüşhane ilk sıradadır. Bölgede Milli Park’ın en fazla olduğu il Artvin’dir.

Gümüşhane’de 10 adet tabiat anıtı bulunmaktadır. Tabiat Parkının en fazla olduğu il ise Trabzon’dur. Bölgenin tamamında 37 adet korunan alan bulunmaktadır.

Tablo 45 Milli Park, Tabiat Parkı, Tabiat Koruma Alanı Vb. Korunan Alanlar

	İller	Milli Park	Yüzde (%)	Tabiat Koruma Alanı	Yüzde (%)	Tabiat Anıtı	Yüzde (%)	Tabiat Parkı	Yüzde (%)	Toplam
Korunan Alanlar	Artvin	3	30	3	30	2	20	2	20	10
	Giresun	0	0	0	0	0	0	3	100	3
	Gümüşhane	0	0	1	8	10	72	3	22	14
	Ordu	0	0	0	0	0	0	1	100	1
	Rize	1	50	0	0	0	0	1	50	2
	Trabzon	1	15	0	0	0	0	6	85	7
Toplam		5		4		12		16		37

Kaynak: Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. Resmi İstatistikler.

Grafik 36: Doğu Karadeniz Bölgesi Korunan Alanlar (%)

Gösterge Konusu 5: IC9.117: Yenilenebilir Enerji Rezervlerinin ve Ağının Kapasite ve Kullanılabilirliği

Günümüzde küresel enerji tüketimindeki artış oranı nüfus artış hızı oranından daha yüksek seviyelerdedir. 1980 yılında 6,630 milyon ton olan yakıt tüketimi 2008 yılında 11,295 milyon tona ulaşmıştır. Uluslararası enerji ajansına göre 2030 yılında global enerji tüketiminde %53 oranında bir artış olacağı tahmin edilmektedir (Ong ve diğ, 2010: 639). Enerji tüketimindeki artışla birlikte linyit, kömür, doğal gaz gibi yenilenemeyen enerji kaynaklarının yanında biyokütle, hidrolik, güneş ve rüzgar enerjisi gibi yenilebilir enerji kaynakları kullanılmaktadır. Hidroelektrik yani su gücü ile elektrik üretimi bir çok ülkede yaygın olarak kullanılmaktadır (Herzog ve diğ, 1998:38). Ülkemizde en

yaygın kullanılan enerji kaynakları ise doğal gaz, petrol ve linyittir. Yenilenebilir enerji kaynaklarına göre dağılım ise 2014 yılı itibari ile hidrolik (barajlı) kurulu güç 16.237 (%25,3) MW, hidrolik (akarsu) 6,257 (%9,7), jeotermal kurulu güç 311 (% 0,5) MW, rüzgâr kurulu güç 2,816 (%4,4) MW düzeyindedir (TEİAŞ,2014). Ülkemizdeki enerji ihtiyacına paralel olarak bir çok bölgede petrol, kömür, doğalgaz ve linyit gibi yenilenemez enerji kaynaklarına alternatif olabilecek yenilenebilir enerji kaynaklarının oluşturulması öngörülmektedir. Bu bağlamda bir çok bölgede hidroelektrik santralleri, rüzgar santralleri, jeotermal enerji tesisleri inşa edilmiştir.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde de özellikle hidrolik enerjisi kapsamında kurulu gücü 25 MW'tan az olan nehir santralleri ve kurulu güçleri daha fazla olan barajlı hidroelektrik santralleri inşa edilmiştir. Hidroelektrik santrallerinin enerji ihtiyacının karşılanması, enerji ithalatına bağımlılığın azaltılması gibi olumlu yönlerinin yanında bölgesel ekolojik çevreyi etkileyen olumsuz yönleri bulunmaktadır. Su kalitesi ve fiziksel değişimler, balıklar, göl ve balık göçü üzerindeki etkiler, baraj tabanındaki tortu birikiminin nehir doğal ortamını yok etmesi, enerji yatırım projelerinin rafting, dağ yürüyüşü gibi eko turizm aktivitelerinin gerçekleştirileceği parkurları kullanılamaz hale getirmesi vb. bu olumsuz etkilerden bazılarıdır (Ulaş, 2010; Sever ve Kalın, 2010; Aksungur ve diğ, 2011; Berkün ve diğ, 2008; Herzog ve diğ, 2001).

Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

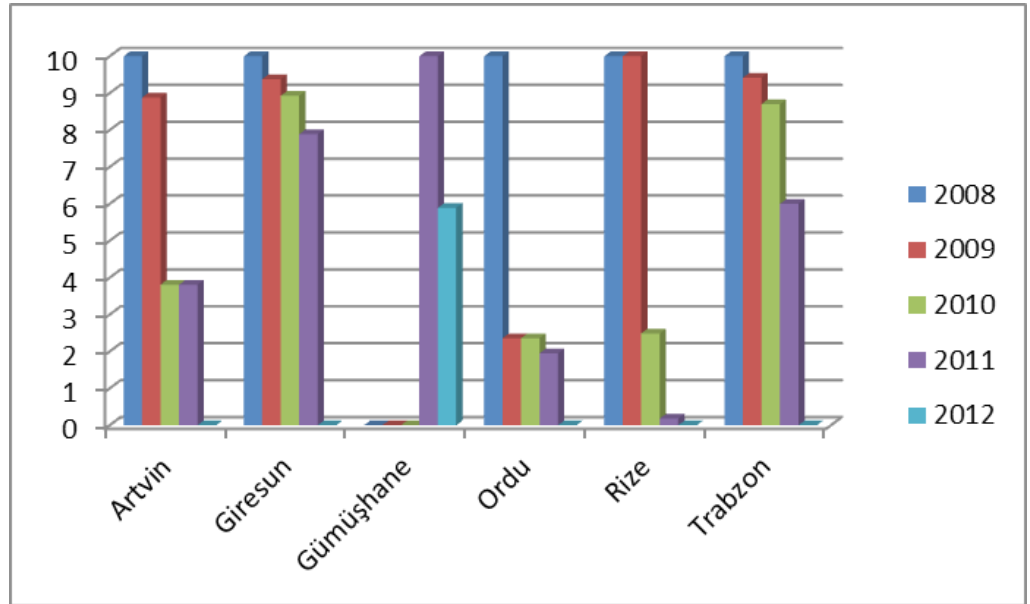
Yukarıdaki bilgiler ışığında sürdürülebilir turizmin önemli bir göstergesi olan yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılabilirliğine göre Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki 2008/2012 yılları arasındaki mevcut durumun tespit edilmesi amacıyla bu gösterge kullanılacaktır. Bu göstergenin ölçüm birimi bölgede bulunan hidroelektrik santrallerinin kurulu güç ve brüt üretim miktarları olacaktır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde işletmede, inşaat aşamasında, proje, plan ve etüt aşamasında birçok hidroelektrik projesi bulunmaktadır. Bu araştırmada hidroelektrik santrallerinin eko turizm faaliyetlerinin yapılacağı nehir, göl, orman gibi doğal alanların yapısını bozacağından hidroelektrik kurulu güçleri ve brüt üretim miktarları ile sürdürülebilir performans arasında ters bir ilişkinin varlığından bahsedilecektir. Bu amaçla brüt üretim miktarı ve kurulu güç arttıkça sürdürülebilir performans düşecektir. Ayrıca Doğu Karadeniz Bölgesi'nde rüzgar enerjisi, biyo kütle enerjisi, jeotermal enerji, güneş enerjisi gibi diğer yenilenebilir enerji kaynaklarının üretim tesisleri olmadığından sadece hidrolik enerjisine ilişkin bilgilere yer verilecektir.

Bu verilere bölge illerinde 2008/2012 yılları arasında hidroelektrik kurulu güç miktarlarındaki değişim Tablo 46 'da yer almaktadır. Bu verilere göre bölge illerinde Gümüşhane dışındaki illerde yıllar itibari ile hidroelektrik kurulu güçlerinde yükselişten bahsedilebilir. 2012 verilerine göre bölge illerinde hidroelektrik kurulu gücün en yüksek olduğu il 648,03 MW ile Artvin, en düşük olduğu il ise 145,75 MW kurulu güç ile Ordu'dur. Yine hidroelektrik brüt üretim miktarlarına göre üretimin en yüksek olduğu il 1.508,85 MW ile Artvin, en düşük olduğu il ise 479,14 MW ile Ordu ilidir.

Tablo 46 İşletmede Olan Hidroelektrik Santralleri Kurulu Güçleri (MegaWatt)

	İller	2008	2009	2010	2011	2012
Hidroelektrik Santralleri Kurulu Güçleri	Artvin	419,5	445,02	560,96	560,96	648,03
	İndeks Değer	10,00	8,88	3,81	3,81	0,00
	Giresun	74,5	105,79	128,54	181,18	580,93
	İndeks Değer	10,00	9,38	8,93	7,89	0,00
	Gümüşhane	294,1	294,1	294,1	197,2	237
	İndeks Değer	0,00	0,00	0,00	10,00	5,89
	Ordu	0	111,42	111,42	117,26	145,75
	İndeks Değer	10,00	2,36	2,36	1,95	0,00
	Rize	0	0	187,75	245,55	250,14
	İndeks Değer	10,00	10,00	2,49	0,18	0,00
	Trabzon	65,6	75,05	86,58	130,2	227,29
	İndeks Değer	10,00	9,42	8,70	6,00	0,00

Kaynak: DSİ Genel Müdürlüğü, Resmi İstatistikler.

Grafik 37: İşletmede Olan Hidroelektrik Santralleri Kurulu Güçleri Endeks Değerleri

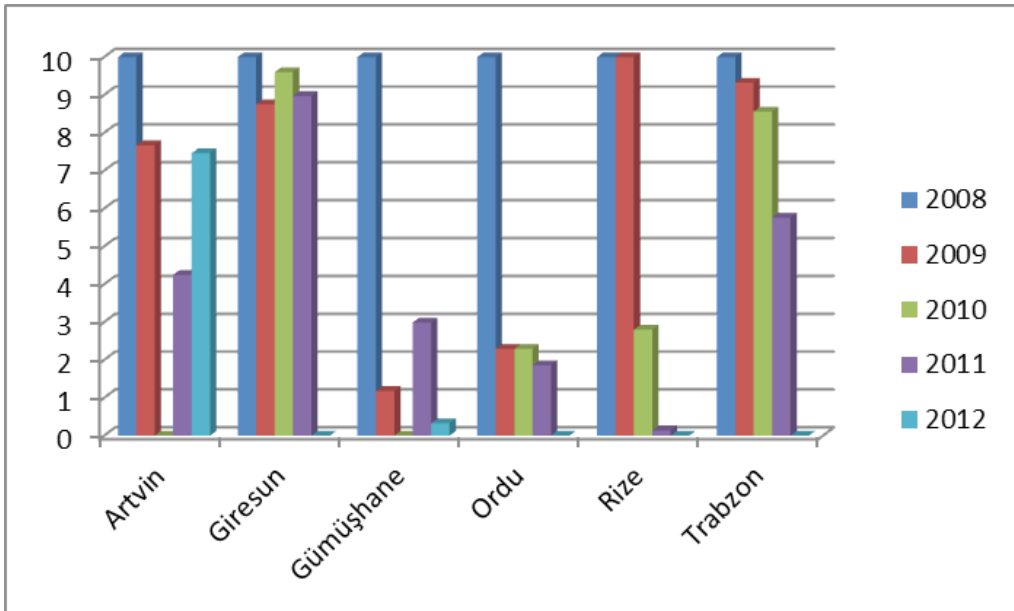
Yenilenebilir enerji kaynakları sürdürülebilir turizm açısından sürdürülebilir performansı olumlu etkileyen bir gösterge olarak kabul edilse de yöre halkı, yerel yöneticiler ve turizm işletmecileri ile yapılan mülakatlarda Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki işletme, inşaat, proje ve etüt aşamasındaki hidroelektrik santralleri sürdürülebilir turizm gelişimi açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Tablo 47 İşletmede Olan Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Hidroelektrik Santralleri Brüt Üretim Miktarları

idroelektrik Santralleri Brüt Üretim Miktarları	İller	2008	2009	2010	2011	2012
	Artvin	1346,1	1495,44	1987,96	1714,86	1508,85
	İndeks Değer	10,00	7,67	0,00	4,25	7,46
	Giresun	260,9	425,65	313,76	396,17	1578,62
	İndeks Değer	10,00	8,75	9,60	8,97	0,00
	Gümüşhane	488,97	845,77	893,57	772,41	880,38
	İndeks Değer	10,00	1,18	0,00	2,99	0,33
	Ordu	0	369,42	369,42	390,06	479,14
	İndeks Değer	10,00	2,29	2,29	1,86	0,00
	Rize	0	0	698,77	956,46	970,08
	İndeks Değer	10,0	10,00	2,80	0,14	0,00
	Trabzon	286,15	323,59	365,49	520,29	838,85
	İndeks Değer	10,00	9,32	8,56	5,76	0,00

Kaynak: DSİ Genel Müdürlüğü, Resmi İstatistikler.

Tablo 47 ve Grafik 38’de görüldüğü gibi bölge illerindeki hidroelektrik kurulu güç ve brüt üretim miktarları yükseldiği için sürdürülebilir performans indeks değerleri düşmüştür. Bu durumun nedeni yukarıda da belirtildiği gibi hidroelektrik kurulu güç ve brüt üretim miktarları ile sürdürülebilir turizm türlerinin gelişimi arasında ters ilişkinin olmasıdır.

Grafik 38: Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Hidroelektrik Santralleri Brüt Üretim Miktarları

Gösterge Konusu 6: IE10.134: Turizmin Olduğu Yerlerde Doğal Kaynakların

Kullanımı

Çiftlik turizmi, tarım turizmi, ekolojik tarım turizmi sürdürülebilir kırsal turizm aktiviteleri ile geleneksel tarımsal faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi dezavantajlı kırsal bölgelerde sürdürülebilir kalkınma ve planlama alternatifleri arasındadır (Faganel, 2011: 26). Özellikle bazı kırsal bölgelerde turizm tarımla bir arada gelişen sosyo-ekonomik bir yapı olarak kabul edilir (Fleischer ve Tchetchik, 2005: 493). Organik tarım ise çevreye duyarlı sürdürülebilir tarımsal üretim alternatiflerinden biridir (Pugliese, 2001: 115). Küresel Organik Tarım İstatistikleri 'ne göre 2009 yılında dünyada 160 ülkede yaklaşık 37.2 milyon hektar organik tarım alanı bulunmaktadır. Bu alanlar, dünyadaki toplam tarım alanlarının yalnızca %0.9'unu oluşturmaktadır (Demiryürek, 2011: 29). Ülkemizde ise 2011 yılı verilerine göre organik tarım üretim alanı 614.618 hektar ve üretim miktarı 1.659.543 tondur (www.tarim.gov.tr). Bu çalışmada turizm alanlarında doğal kaynakların kullanımının belirlenmesi amacıyla organik tarım alanları ve organik tarım üretim miktarlarındaki gelişim incelenecektir.

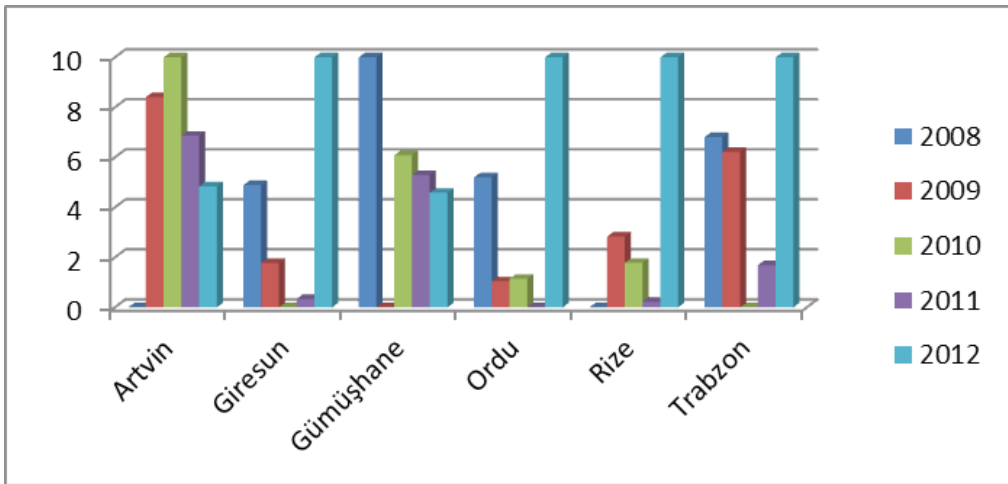
Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

Doğu Karadeniz Bölgesi illerinde 2008/2012 yılları arasındaki organik tarım üretim miktarlarındaki değişim aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Tablodaki verilere göre 46994 hektar ile organik tarım üretim miktarı en yüksek olan il Gümüşhane, 1572 hektar ile üretim miktarı en az olan il ise Giresun'dur. 2008/2012 yıllarında bölgedeki toplam üretim miktarı 103.590 hektardır.

Tablo 48 Doğu Karadeniz İlleri Organik Tarım Üretim Miktarları (Hektar)

	İller	2008	2009	2010	2011	2012	Total
Organik Tarım Üretim Miktarları	Artvin	387	4788	5619	3977	2921	17692
	İndeks Değer	0.00	8.41	10.00	6.86	4.84	
	Giresun	433	185	44	71	839	1572
	İndeks Değer	4.89	1.77	0.00	0.34	10.00	
	Gümüşhane	10920	7758	9679	9431	9206	46994
	İndeks Değer	10.00	0.00	6.08	5.29	4.58	
	Ordu	3942	2306	2345	1898	5831	16322
	İndeks Değer	5.20	1.04	1.14	0.00	10.00	
	Rize	184	2748	1802	388	9251	14373
	İndeks Değer	0.00	2.83	1.78	0.22	10.00	
	Trabzon	1586	1503	643	877	2028	6637
	İndeks Değer	6.81	6.21	0.00	1.69	10.00	
	Toplam	17452	19288	20132	16642	30076	103590

Kaynak: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Resmi İstatistikler, 2008/2012.

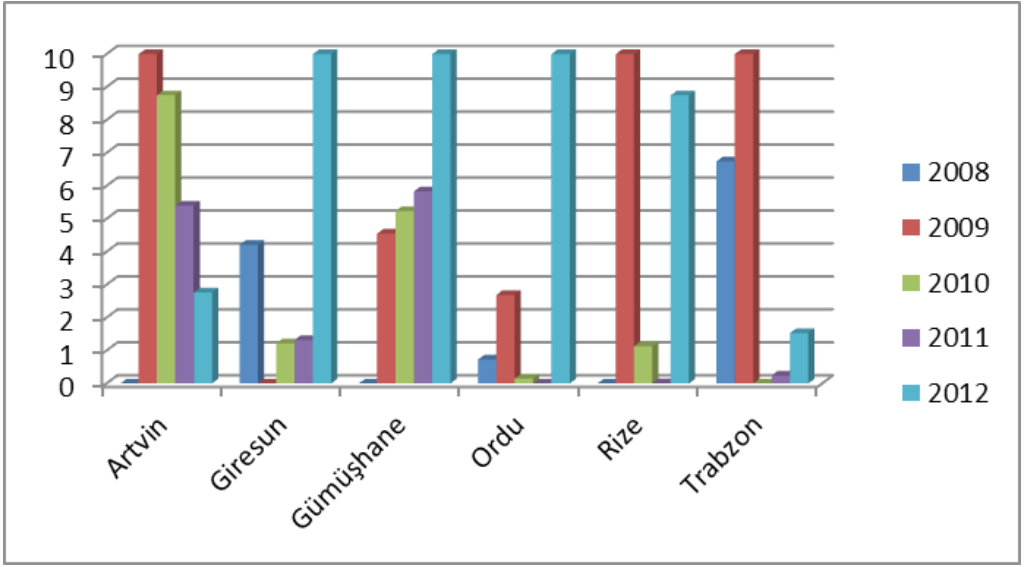
Grafik 39: Organik Tarım Üretim Miktarı Endeks Değerleri

Grafik 39’da görüldüğü gibi bölge illerinde organik tarım üretim miktarları inişli çıkışlı bir grafik izlemiştir. Artvin ve Gümüşhane illerinde organik tarım miktarları 2010 yılından itibaren kademeli bir şekilde azalmıştır. Giresun, Ordu, Rize ve Trabzon’da 2012 yılında organik tarım miktarları beş yıl içindeki en yüksek değerlere ulaşmıştır. Organik tarım üretim alanlarına göre ise Artvin, Rize ve Trabzon’da 2009 yılında diğer yıllara göre daha yüksek organik tarım alanı bulunmaktadır. Giresun, Gümüşhane ve Ordu illerinde ise 2012 yılı organik tarım alanları diğer yıllara göre daha yüksek değerlerdedir. Doğu Karadeniz Bölgesi’nde 2008/2012 yılları arasında Artvin’de 10290, Giresun’da 510, Gümüşhane’de 4686, Ordu’da 10009, Rize’de 3294 ve Trabzon’da 2991 hektar alanda bölge illerinin tamamında ise 31780 hektarlık alanda organik tarım faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.

Tablo 49 Organik Tarım Üretim Alanları (Hektar)

	İller	2008	2009	2010	2011	2012	Toplam
Organik Tarım Üretim Alanı (hektar)	Artvin	506	3390	3029	2062	1303	10290
	İndeks Değer	0,00	10,00	8,75	5,40	2,76	
	Giresun	119	36	60	62	233	510
	İndeks Değer	4,21	0,00	1,22	1,32	10,00	
	Gümüşhane	801	922	940	956	1067	4686
	İndeks Değer	0,00	4,55	5,23	5,83	10,00	
	Ordu	1637	1998	1529	1502	3343	10009
	İndeks Değer	0,73	2,69	0,15	0,00	10,00	
	Rize	44	1590	218	46	1396	3294
	İndeks Değer	0,00	10,00	1,13	0,01	8,75	
	Trabzon	811	1039	339	356	446	2991
	İndeks Değer	6,74	10,00	0,00	0,24	1,53	
Toplam		3918	8975	6115	4984	7788	31780

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Resmi İstatistikler, 2008/2012.

Grafik 40: Organik Tarım Üretim Alanı İndeks Değerleri

2.3.5. Sürdürülebilir Turizmin Planlama ve Kontrol Göstergeleri

Doğu Karadeniz Bölgesi illeri aşağıda yer alan sürdürülebilir turizmin planlama ve kontrol göstergelerine göre bu kısımda değerlendirilecektir.

Gösterge Konusu 1: IC9.76: Planlama, Kontrol ve Yönetim Sistemlerinin Etkinliği

Yerel Aktörlerin Koordinasyon Seviyesi (Proje Sayısı, Proje Destek Tutarı Vb.)

Modern turizm yaklaşımlarının en güçlü özelliklerinden biri de yerel yönetimler, merkezi yönetim kurumları, turizm işletmeleri ve yerel halk arasında çok güçlü bir işbirliğinin bulunmasıdır. Bu durumun temel nedeni turizm endüstrisinin çeşitli unsurları içeren yapısı nedeniyle geniş tabanlı bir katılımcı politika ve planlama stratejisinin hayata geçirilmesinin gerekliliğidir (Vernon ve diğ,2005:325-326). Turizm projelerinde paydaşlar arası işbirliğinin en önemli faydaları, bilgi alışverişi, karşılıklı anlayış ve yeteneklerin birleştirilmesi yoluyla destinasyona katkı sağlayacak en doğru kararın alınmasıdır (Bramwell ve Sharman,1999:393). Sürdürülebilir turizm gelişimi yerel ve global düzeyde paydaşlar arasında dayanışma ve işbirliğini gerektirmektedir. Bu nedenle iş birliğine dayalı toplum temelli planlama sürecinin hayata geçirilmesi kırsal bölgelerdeki turizm gelişimine katkı sağlayacaktır (Jamal ve Getz, 1995:200). Bu göstergenin ölçülmesinde yerel unsurların işbirliği içerisinde yürüttükleri turizm proje sayıları ve turizm projesi tutarları kullanılacaktır.

Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

Ülkemizde Avrupa Birliği uyum süreci ile birlikte bölgesel planlama ve proje faaliyetlerinin koordine edilmesi amacıyla 26 bölgede kalkınma ajansları kurulmuştur. Kalkınma ajansları, bölge potansiyelini harekete geçirmek, tüm bölgelerin ulusal ekonomiye katkısını en yüksek düzeye çıkarmak, bölge içi ve bölgeler arası gelişmişlik

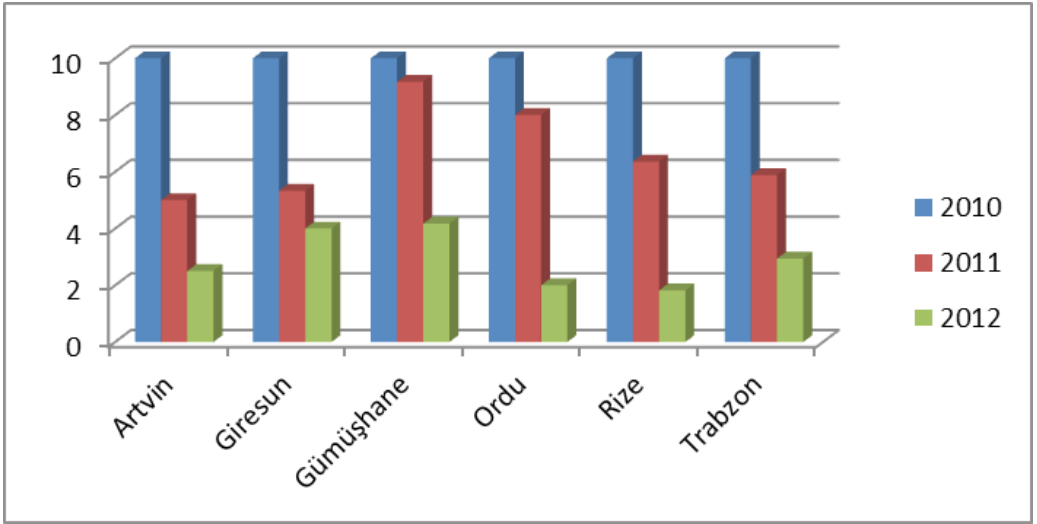
farklarını azaltmak, gelişmiş bölgelerin küresel ölçekte rekabet gücünü artırmak amacıyla 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanunun, 08.02.2006 tarihli ve 26074 sayılı Resmi Gazetede yayımlanması ile faaliyetlerine başlamıştır (Kalkınma Bakanlığı,2012). Kalkınma ajansları mali destek, doğrudan faaliyet desteği ve teknik destek programları ile proje desteği sağlamaktadırlar (www.doka.ogr.tr). Bu ajanslardan biri olan Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA) İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına göre 26 “Düzey 2” bölgesinden biri olan Doğu Karadeniz Bölgesi’nde bulunan 6 ile yönelik bölgesel planlama ve projelendirme faaliyetlerini yürüten temel kamu kurumudur. Bu göstergede Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından 2008/2012 yılları arasında desteklenen turizm projeleri ve proje tutarları incelenecektir.

Tablo 50 Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Desteklenen Turizm Proje Sayıları

Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Desteklenen Turizm Proje Sayıları	İller	2010	2011	2012	Total
	Artvin	12	6	3	21
	İndeks Değer	10,00	5,00	2,50	
	Giresun	15	8	6	29
	İndeks Değer	10,00	5,33	4,00	
	Gümüşhane	12	11	5	28
	İndeks Değer	10,00	9,17	4,17	
	Ordu	15	12	3	30
	İndeks Değer	10,00	8,00	2,00	
	Rize	11	7	2	20
	İndeks Değer	10,00	6,36	1,82	
	Trabzon	17	10	5	32
	İndeks Değer	10,00	5,88	2,94	
	Toplam	82	54	24	160

Kaynak: BİMER Başvuru, Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı,2014.

Tabloda görüldüğü gibi 2008/2012 yıllarında bölge illerinde 160 proje Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından desteklenmiştir. 2010 yılı tüm illerde turizm proje sayılarının en yüksek olduğu yıldır. 2011 ve 2012 yıllarında turizm proje sayılarında önemli düzeyde azalmalar olmuştur. 32 proje ile Trabzon en fazla projenin desteklendiği il, 21 proje ile Artvin ise en az projenin desteklendiği ildir.

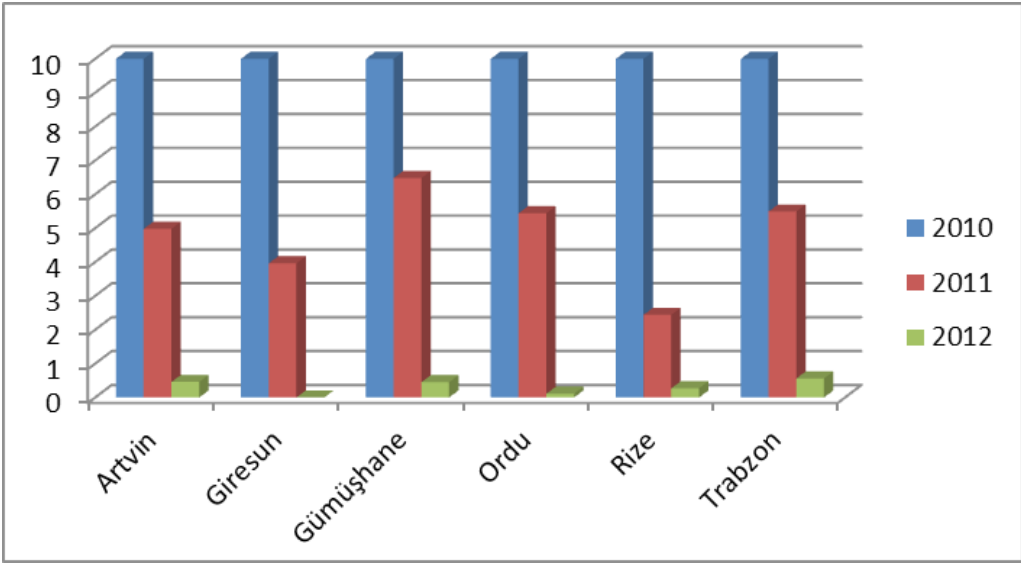
Grafik 41: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Desteklenen Turizm Projesi Sayıları Endeks Değerleri

Tablo 51 Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Desteklenen Turizm Projesi Tutarları (TL)

	İller	2010	2011	2012	Toplam
Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Desteklenen Turizm Projesi Tutarları (TL)	Artvin	2.169.379	1.080.667	99.000	3.349.046,00
	İndeks Değer	10,00	4,98	0,46	
	Giresun	2.132.236	844.198	228.685	2.976.662,69
	İndeks Değer	10,00	3,96	0,00	
	Gümüşhane	2.204.264	1.428.365	99.694	3.732.323,00
	İndeks Değer	10,00	6,48	0,45	
	Ordu	2.287.500	1.244.535	26.000	3.558.035,00
	İndeks Değer	10,00	5,44	0,11	
	Rize	2.170.823	530.724	58.610,30	2.760.157,30
	İndeks Değer	10,00	2,44	0,27	
	Trabzon	2.936.786	1.611.570	163.542	4.711.898,00
	İndeks Değer	10,00	5,49	0,56	
Toplam		13.900.988	6.740.059	447.075	21.088.121,99

Kaynak: BİMER Başvuru, Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı,2014.

Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen projelerin 2010-2011 ve 2012 yıllarındaki toplam tutarı 21.088.121,99 Türk Lirasıdır. 4.711.898,00 TL ile Trabzon en yüksek miktarda proje desteğinin sağlandığı il iken, 2.260.157,30 TL ile Rize en düşük proje desteğinin sağlandığı ildir. Bölge illerinin tamamına en yüksek turizm projesi desteği 2010 yılında verilmişken, 2012 yılı diğer yıllara göre daha az turizm desteğinin verildiği yıl olmuştur.

Grafik 42: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Desteklenen Turizm Projesi Tutarları İndeks Değerleri

Gösterge Konusu 2: IC9.82: Turizm Projelerinde Kurumsal Danışma ve İletişim Gayretleri

Turizm paydaşlarına proje desteği veren kuruluşların sektör paydaşlarına yönelik toplantı, eğitim ve seminer çalışmaları sürdürülebilir turizm göstergelerinden biridir. Bu göstergenin seçilmesinin amacı turizm sektörü paydaşlarına yönelik faaliyetlerin belirlenmesidir. Göstergenin ölçüm birimi Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından paydaşlara yönelik 2010,2011 ve 2012 yıllarında düzenlenen toplantı, eğitim ve seminer sayılarıdır.

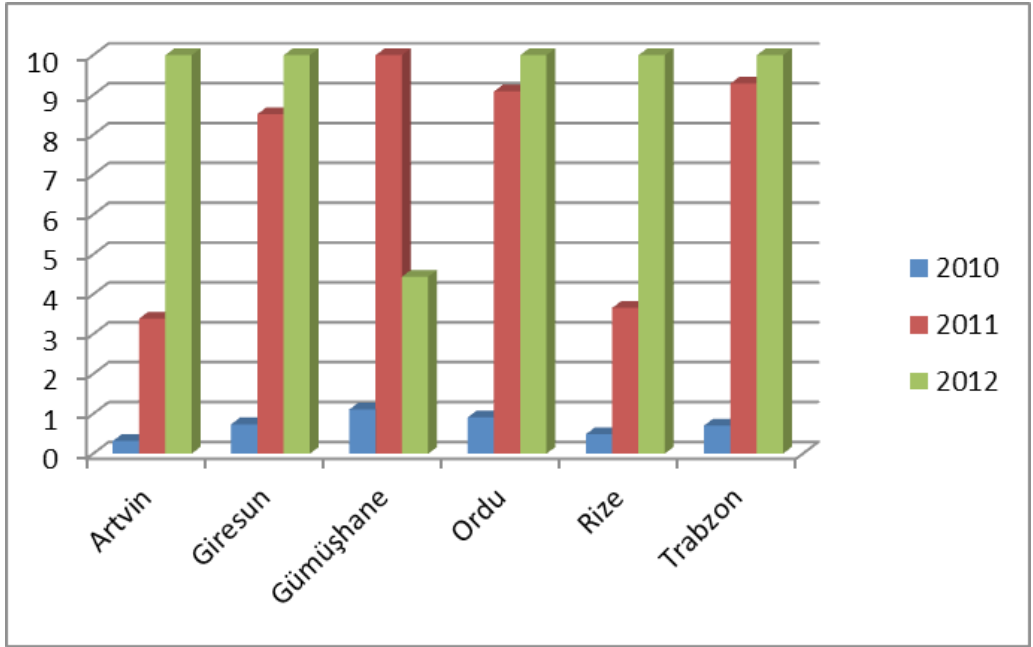
Doğu Karadeniz Bölgesi (İBBS TR 90) İçin Değerlendirme

Tablo incelendiğinde 3 yılda toplamda 323 adet turizm paydaşlarına yönelik faaliyet düzenlenmiştir. 85 faaliyet ile Artvin en çok paydaşlara yönelik faaliyetin yapıldığı ildir. 28 faaliyet ile Gümüşhane ise en az faaliyetin düzenlendiği ildir. Ayrıca, 2012 yılı turizm paydaşlarına yönelik aktivitelerin en yoğun olduğu yıldır. Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın fiili olarak faaliyetlerine başladığı 2010 yılı ise tüm illerde paydaşlara yönelik en az faaliyetin gerçekleştiği yıldır.

Tablo 52 Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Düzenlenen Turizm Sektörü Paydaşlarına Yönelik Toplantı, Eğitim ve Seminerler

	İller	2010	2011	2012	Toplam
Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Turizm Sektörü Paydaşlarına Yönelik Düzenlenen Toplantı, Eğitim ve Seminerler	Artvin	2	21	62	85
	İndeks Değer	0,32	3,39	10,00	
	Giresun	2	23	27	52
	İndeks Değer	0,74	8,52	10,00	
	Gümüşhane	2	18	8	28
	İndeks Değer	1,11	10,00	4,44	
	Ordu	2	20	22	44
	İndeks Değer	0,91	9,09	10,00	
	Rize	2	15	41	58
	İndeks Değer	0,49	3,66	10,00	
	Trabzon	2	26	28	56
	İndeks Değer	0,71	9,29	10,00	
Toplam		12	123	188	323

Kaynak: DOKA Faaliyet Raporları 2010/2012.

Grafik 43: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Düzenlenen Turizm Sektörü Paydaşlarına Yönelik Toplantı, Eğitim ve Seminerler Endeks Değerleri

2.3.6. Sürdürülebilir Performans İndeksi Toplam Değerlerine Göre Bölge İllerinin Karşılaştırılması

Araştırmanın bu kısmında ekonomik, sosyo-kültürel, çevresel ve planlama ve kontrol göstergeleri olarak bir araya getirilen sürdürülebilir turizm performans göstergelerine göre bölge illeri karşılaştırılacaktır. Araştırmada 24 gösterge konu başlığı altında 45 sürdürülebilir turizm performans göstergesi belirlenmiştir. Belirlenen bu göstergeler arasında 3 ekonomik, 4 sosyo-kültürel ve 1 çevresel göstergede elde edilen verilerin yıllara göre karşılaştırmaya imkân vermemesi nedeniyle bu göstergeler sürdürülebilir turizm performans indeksine dâhil edilememiştir. Örneğin, “turizm işletmelerinde çalışanların memleketleri” adlı göstergede beş yıl içinde işletmede çalışan personellerin memleketlerine ait verilere ulaşılamamıştır. Bu tür göstergelerde 2012 yılı bilgileri kullanılmıştır. İndekste yıllar arasında karşılaştırma yapılabilecek verilere ulaşılan 16 gösterge konu başlığı altında 37 gösterge yer almaktadır. Bu gösterge setinde 4 gösterge konu başlığı altında 14 ekonomik gösterge, 5 gösterge konu başlığı altında 10 sosyo-kültürel gösterge, 5 gösterge konu başlığı altında 10 çevresel gösterge ve 2 gösterge konu başlığı altında 3 planlama ve kontrol göstergesi bulunmaktadır. Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı’nın 2010 yılında faaliyetlerine başlaması nedeniyle, planlama ve kontrol göstergeleri kategorisinde bulunan 3 göstergeye ilişkin 2008 ve 2009 verisi bulunmamaktadır. Aşağıda tablolarda 2008, 2009, 2010, 2011 ve 2012 yıllarında bölge illeri sürdürülebilir turizm performans indeks değerleri toplamaları yer alacaktır.

Tablo 53 Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri 2008 Yılı Sürdürülebilir Turizm Performansı İndeks Değerleri Toplamı

Gösterge Türü	Gösterge Konusu	Gösterge Adı	2008 Yılı Sürdürülebilir Turizm Performansı İndeks Değerleri					
			Artvin	Giresun	Gümüşhane	Ordu	Rize	Trabzon
Sürdürülebilir Turizm Ekonomik Belirleyicileri	Turistik Gecelemelerin Gelişmesi	Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Konaklayan Kişi Sayıları	0	4,68	9,79	1,84	10	0,34
		Belediye Belgeli Konaklama Tesislerinde Konaklayan Kişi Sayıları	8,92	0,65	10	0,89	3,1	0,07
		Turizm İşletme Belgeli Konaklama İşletmelerinde Geceleme Sayıları	0	4,34	7,91	1,59	10	0
		Belediye Belgeli Konaklama İşletmelerinde Geceleme Sayıları	10	6,43	2,67	1,32	4,72	0,58
		Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Doluluk Oranları	0	5	8,86	6	10	2,67
		Belediye Belgeli Konaklama İşletmelerinde Doluluk Oranları	10	9,23	1,43	2,67	4,62	0,83
	Havayolu ve Denizyolu ile Gelişlerin Gelişmesi	İniş/Kalkış Yapan Uçak Sayısı	-	-	-	-	-	0
		Toplam Yolcu Sayısı	-	-	-	-	-	0
		Kruvaziyer Gemilerle Seyahat Eden Yolcu Sayısı	-	-	-	-	-	0
		Ro-Ro Gemileri İle Taşınan Araç Sayısı	-	-	-	-	-	10
	Konaklama Biçimlerinin Çeşitliliği ve Bölgede Sunulanların Önemi	Turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde yatak kapasitesi	3,43	10	0,91	0	10	0
		Turizm yatırım belgeli konaklama tesislerde yatak kapasitesi	10	0	10	0	4,06	7,67
		Belediye belgeli konaklama tesislerde yatak kapasitesi	1,55	0	2,35	0,98	0	0
	Turistik Yatırımların Gelişmesi	Kamusal Turizm Yatırımları	0	0	0	0	0,38	3,94
Sürdürülebilir Turizm Sosyal Belirleyicileri	Yerel Kültür Üzerine Bilgiler ve Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması	Net Göç Hızı	0	10	5,07	2,13	7,34	5,18
		Kültür ve Turizm Bakanlığı Halk Kültürü Alan Araştırmaları	0	0	0	3,33	0	0
		Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Çalışmaları	0	0	0	0	0	0
	Kültürel Ortamların Niteliği, Çeşitliliği, Sayısı	Sinema Seyircisi Sayıları	2,34	10	-	9,65	2,29	0
		Tiyatro Seyircisi Sayıları	0	3,66	0	0	0	0
		Halk Kütüphanesi Yararlanma Sayısı	0	1,52	0,77	0	10	10
	Çağdaş, Geleneksel, Anıtsal Mirasın Genel Durumu	Restorasyon Projesi Sayıları	8,33	5	0	10	3,33	5,56
		Restorasyon Projesi Tutarları	3,17	0	0	9,05	3,12	0
	Sağlığın Genel Durumu	Hastane Personel Sayısı	0	0	0	0	0	0
		Hastane Yatak Kapasitesi	10	0	7,5	0	0,21	0
Sürdürülebilir Turizm Çevresel Belirleyicileri	Katı Atıkların Toplanma, Yeniden Kullanma ve Dönüştürme Sistemleri	Belediyeler Tarafından Toplanan Katı Atık Miktarı	10	0	0	0	10	0
		Belediyeler Tarafından Atık Hizmeti Verilen Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı	0	0	0	0	0	0
	Emisyon Seviyesi ve Atmosferi Kirletenlerin Yığılması	Yıllık Ortalama Kükürt dioksit (SO2) Değerleri	6,67	4,29	0	0	0	4,17
		Yıllık Ortalama Partiküler Madde Değerleri (PM10)	0	1	8,5	10	2,13	10
	Sürdürülebilir Yönetilen Ağaçlandırmalar ve Erozyon Kontrolü Çalışmaları	Ağaçlandırma Faaliyetleri	0	0	1	0	0	0
		Erozyon Kontrolü Çalışmaları	4,84	0,73	4,01	8	-	10
	Yenilenebilir Enerji Rezervlerinin ve Ağının Kapasite ve Kullanılabilirliği	Hidroelektrik Santralleri Kurulu Güç	10	10	0	10	10	10
		Hidroelektrik Santralleri Brüt Üretim Miktarı	10	10	10	10	10	10
	Turizmin Olduğu Yerlerde Doğal Kaynakların Kullanımı	Organik Tarım Üretim Miktarı	0	4,89	10	5,2	0	6,81
		Organik Tarım Üretim Alanları	0	4,21	0	0,73	0	6,74
Sürdürülebilir Turizm Planlama ve Kontrol Belirleyicileri	Planlama, Kontrol ve Yönetim Sistemlerinin Etkinliği	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Desteklenen Turizm Proje Sayıları	-	-	-	-	-	-
		Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Desteklenen Turizm Projesi Tutarları	-	-	-	-	-	-
	Turizm Projelerinde Kurumsal Danışma ve İletişim Gayretleri	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Düzenlenen Turizm Sektörü Paydaşlarına Yönelik Toplantı, Eğitim ve Seminerler	-	-	-	-	-	-
2008 Yılı Sürdürülebilir Turizm Performansı İndeks Değerleri Toplamları			109,25	105,63	100,77	93,38	115,3	104,56

Yukarıdaki tabloda Doğu Karadeniz Bölgesi illeri 2008 yılı sürdürülebilir turizm performans indeks değerleri toplamalarına yer verilmektedir. İndeks değer toplamalarına göre belirlenen 37 sürdürülebilir turizm performans göstergesine göre Artvin 109,25, Giresun 105,63, Gümüşhane 100,77, Ordu 93,38, Rize 115,3 ve Trabzon 104,56 toplam değerlerine ulaşmıştır. 2008 yılı sürdürülebilir performans indeksi toplam değerlerine göre Rize ili 115,3 ile en yüksek indeks değerinde, Ordu ili ise 93,38 ile en düşük indeks değerindedir. Rize ilinde 2008 yılında 10 göstergede en yüksek (indeksteki en yüksek değer10) indeks değerlerine, Ordu ilinde ise 12 göstergede en düşük (indeksteki en düşük değer 0) sürdürülebilir performans indeks değerine ulaşılmıştır.

Havayolu ve denizyolu ile gelişlerin gelişmesi adlı gösterge konu başlığında yer alan 4 farklı göstergede bölgedeki tek havalimanının bulunduğu Trabzon Havalimanı istatistikleri ve kruvaziyer gemilerin demir attıkları liman olan Trabzon limanı istatistiklerine yer verilecektir. 2008 yılında “Kültür Bakanlığı Halk Kültürü Alan Araştırmaları” göstergesinde Ordu ili dışında kalan illerde sürdürülebilir performans indeks değeri en düşük seviyedir. Yani 2008 yılında Ordu ili dışındaki illerde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından herhangi bir halk kültürü alan araştırması yapılmamıştır.

Tiyatro seyircisi sayıları Giresun ili dışındaki illerde beş yılın en düşük seviyesindedir. Hastane personel sayıları, belediyeler tarafından atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfusa oranı, ağaçlandırma faaliyetleri, somut olmayan kültürel mirasın korunması ile ilgili çalışmalar bölge illerinin tamamında en düşük sürdürülebilir performans indeks değerlerini almıştır. Ayrıca 2008 yılında, turizm yatırım belgeli konaklama tesislerde yatak kapasitesi, hidroelektrik santralleri kurulu güçleri, hidroelektrik santralleri brüt üretim miktarları adlı göstergelerde en yüksek sürdürülebilir performans indeks değerlerine ulaşılmıştır.

Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın 2010 yılında faaliyetlerine başlaması nedeniyle, planlama ve kontrol göstergeleri kategorisinde bulunan 3 göstergeye ilişkin 2008 yılı sürdürülebilir performans indeks değerleri verileri bulunmamaktadır.

Tablo 54 Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri 2009 Yılı Sürdürülebilir Turizm Performansı İndeks Değerleri Toplamı

Gösterge Türü	Gösterge Konusu	Gösterge Adı	2009 Yılı Sürdürülebilir Turizm Performansı İndeks Değerleri					
			Artvin	Giresun	Gümüşhane	Ordu	Rize	Trabzon
Sürdürülebilir Turizmin Ekonomik Belirleyicileri	Turistik Gecelemelerin Gelişmesi	Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Konaklayan Kişi Sayıları	3,86	7,13	9,27	0	5,27	1,17
		Belediye Belgeli Konaklama Tesislerinde Konaklayan Kişi Sayıları	10	0	4,47	0	0	0
		Turizm İşletme Belgeli Konaklama İşletmelerinde Geceleme Sayıları	10	2,86	8,91	0	7,16	1,08
		Belediye Belgeli Konaklama İşletmelerinde Geceleme Sayıları	8,61	5,05	1,89	0	0	0
		Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Doluluk Oranları	10	2,86	10	3	7,73	0
		Belediye Belgeli Konaklama İşletmelerinde Doluluk Oranları	9	6,15	2,86	1,33	0	0
	Havayolu ve Denizyolu ile Gelişlerin Gelişmesi	İniş/Kalkış Yapan Uçak Sayısı	-	-	-	-	-	0,39
		Toplam Yolcu Sayısı	-	-	-	-	-	1,36
		Kruvaziyer Gemilerle Seyahat Eden Yolcu Sayısı	-	-	-	-	-	7,98
		Ro-Ro Gemileri İle Taşınan Araç Sayısı	-	-	-	-	-	6,83
	Konaklama Biçimlerinin Çeşitliliği ve Bölgede Sumulanların Önemi	Turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde yatak kapasitesi	10	10	0,91	0,11	3,54	8,14
		Turizm yatırım belgeli konaklama tesislerde yatak kapasitesi	0	3,1	10	1,04	10	0
		Belediye belgeli konaklama tesislerde yatak kapasitesi	1,45	0	0,83	0	0	0
	Turistik Yatırımların Gelişmesi	Kamusal Turizm Yatırımları	0	10	-	0	10	9,07
Sürdürülebilir Turizmin Sosyal Belirleyicileri	Net Göç Hızı	Net Göç Hızı	3,1	0,99	0	3	0	10
		Yerel Kültür Üzerine Bilgiler ve Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması	0	10	0	6,67	3,33	5
		Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Çalışmaları	0	0	0	0	0	0
	Kültürel Ortamların Niteliği, Çeşitliliği, Sayısı	Sinema Seyircisi Sayıları	0,38	6,93	0	0,09	5,87	4,45
		Tiyatro Seyircisi Sayıları	0	0	0	0,16	0	0,54
		Halk Kütüphanesi Yararlanma Sayısı	7,8	3,16	0	5,86	6,93	6,78
	Çağdaş, Geleneksel, Anıtsal Mirasın Genel Durumu	Restorasyon Projesi Sayıları	3,33	3,75	1,25	0	0	6,11
		Restorasyon Projesi Tutarları	0,49	1,01	0,26	1,71	10	1,25
	Sağlığın Genel Durumu	Hastane Personel Sayısı	3,39	3,71	4,06	2,48	3,23	0,6
		Hastane Yatak Kapasitesi	8,53	10	0	10	0	1,72
Sürdürülebilir Turizmin Çevresel Belirleyicileri	Katı Atıkların Toplanma, Yeniden Kullanma ve Dönüştürme Sistemleri	Belediyeler Tarafından Toplanan Katı Atık Miktarı	-	-	-	-	-	-
		Belediyeler Tarafından Atık Hizmeti Verilen Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı	-	-	-	-	-	-
	Emisyon Seviyesi ve Atmosferi Kirlenmelerin Yığılması	Yıllık Ortalama Kükürt dioksit (SO2) Değerleri	9,33	4,29	10	5	2,33	0
		Yıllık Ortalama Partikuler Madde Değerleri (PM10)	2,98	4,33	10	3,64	0	6,88
	Sürdürülebilir Yönetilen Ağaçlandı- dırma Alanları ve Erozyon Kontrolü Çalışmaları	Ağaçlandırma Faaliyetleri	0	1,59	4,67	2,39	3,33	5,74
		Erozyon Kontrolü Çalışmaları	2,94	0	5,62	10	-	3,75
	Yenilenebilir Enerji Rezervlerinin ve Ağının Kapasite ve Kullanılabilirliği	Hidroelektrik Santralleri Kurulu Güç	8,88	9,38	0	2,36	10	9,42
		Hidroelektrik Santralleri Brüt Üretim Miktarı	7,67	8,75	1,18	2,29	10	9,32
	Turizmin Olduğu Yerlerde Doğal Kaynakların Kullanımı	Organik Tarım Üretim Miktarı	8,41	1,77	0	1,04	2,83	6,21
		Organik Tarım Üretim Alanları	10	0	4,55	2,69	10	10
Sürdürülebilir Turizmin Planlama ve Kontrol Belirleyicileri	Planlama, Kontrol ve Yönetim Sistemlerinin Etkinliği	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Desteklenen Turizm Proje Sayıları	-	-	-	-	-	-
		Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Desteklenen Turizm Projesi Tutarları	-	-	-	-	-	-
	Turizm Projelerinde Kurumsal Danışma ve İletişim Gayretleri	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Düzenlenen Turizm Sektörü Paydaşlarına Yönelik Toplantı, Eğitim ve Seminerler	-	-	-	-	-	-
2009 Yılı Sürdürülebilir Turizm Performansı İndeks Değerleri Toplamları			140,15	116,81	90,73	64,86	111,55	123,79

Tablo 54’de 2009 yılı sürdürülebilir turizm göstergeleri indeks toplamaları yer almaktadır. Artvin ili 2009 yılı verilerine göre 140,15 indeks değeri ile bölge illerine kıyasla daha sürdürülebilir performans sergilemiştir. Ordu ili ise 64,86 indeks değeri sürdürülebilir performans indeksinde en düşük değeri almıştır. Artvin 140,15, Giresun 116,81, Gümüşhane 90,73, Ordu 64,86, Rize 111,55 ve Trabzon 123,79 toplam değerlerine ulaşmıştır. Artvin ili 5 göstergede en yüksek indeks değerine, Ordu ili ise 8 göstergede en düşük indeks değerini almıştır.

2009 yılında bölge illerinde somut olmayan kültürel mirasın korunması ile ilgili herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Tiyatro seyircisi sayıları ve belediye belgeli konaklama tesislerde yatak kapasitesi adlı göstergelerde bölge illerinin tamamında sürdürülebilir performans düşük düzeylerdedir.

Katı atıkların toplanma, yeniden kullanma ve dönüştürme sistemleri adlı gösterge konusunda yer alan belediyeler tarafından toplanan katı atık miktarı ve belediyeler tarafından atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfusa oranı adlı göstergelere ait veriler ilgili kurum tarafından 2 yılda bir açıklandığından bu göstergelere ait 2009 yılına ilişkin herhangi bir veri mevcut değildir. Rize ilindeki erozyon kontrolü çalışmaları göstergesine ait veri elde edilememiştir. Artvin, Gümüşhane ve Ordu illerinde 2009 yılında kamusal turizm yatırımı mevcut değildir. Gümüşhane ilinde tiyatro seyircisi sayıları, sinema seyircisi sayıları ve halk kütüphanesi yararlanma sayıları göstergelerinde 2009 yılı indeks değerleri diğer yıllara kıyasla daha düşük seviyelerde kalmıştır. Ordu’da turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde konaklayan kişi sayıları, belediye belgeli konaklama tesislerinde konaklayan kişi sayıları, turizm işletme belgeli konaklama işletmelerinde geceleme sayıları ve belediye belgeli konaklama işletmelerinde geceleme sayıları göstergelerinde en düşük indeks değerlerine 2009 yılında ulaşılmıştır.

Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı’nın 2010 yılında faaliyetlerine başlaması nedeniyle, planlama ve kontrol göstergeleri kategorisinde bulunan 3 göstergeye ilişkin 2009 yılı sürdürülebilir performans indeks değerleri verileri bulunmamaktadır.

Tablo 55 Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri 2010 Yılı Sürdürülebilir Turizm Performansı İndeks Değerleri Toplamları

Gösterge Türü	Gösterge Konusu	Gösterge Adı	2010 Yılı Sürdürülebilir Turizm Performansı İndeks Değerleri					
			Artvin	Giresun	Gümüşhane	Ordu	Rize	Trabzon
Sürdürülebilir Turizmin Ekonomik Belirleyicileri	Turistik Gecelemelerin Gelişmesi	Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Konaklayan Kişi Sayıları	7,77	0	0	0,12	0	0
		Belediye Belgeli Konaklama Tesislerinde Konaklayan Kişi Sayıları	0	1,83	0	2,28	0,49	5,05
		Turizm İşletme Belgeli Konaklama İşletmelerinde Geceleme Sayıları	3,28	0	0	0,58	0	1,69
		Belediye Belgeli Konaklama İşletmelerinde Geceleme Sayıları	2,48	0	0	1,69	2,74	4,75
		Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Doluluk Oranları	5	0	0	0	0	1,33
		Belediye Belgeli Konaklama İşletmelerinde Doluluk Oranları	5	0	2,86	0	2,31	2,5
	Havayolu ve Denizyolu ile Gelişlerin Gelişmesi	İniş/Kalkış Yapan Uçak Sayısı	-	-	-	-	-	5,9
		Toplam Yolcu Sayısı	-	-	-	-	-	5,28
		Kruvaziyer Gemilerle Seyahat Eden Yolcu Sayısı	-	-	-	-	-	9,8
		Ro-Ro Gemileri İle Taşınan Araç Sayısı	-	-	-	-	-	4,79
	Konaklama Biçimlerinin Çeşitliliği ve Bölgede Sunulanların Önemi	Turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde yatak kapasitesi	4,65	9,8	0,91	3,48	4,06	8,2
		Turizm yatırım belgeli konaklama tesislerde yatak kapasitesi	0,67	2,59	10	5,95	0	2,26
		Belediye belgeli konaklama tesislerde yatak kapasitesi	0	10	0	6,62	9,66	10
		Turistik Yatırımların Gelişmesi	Kamusal Turizm Yatırımları	0	0	-	10	0
Sürdürülebilir Turizmin Sosyal Belirleyicileri	Net Göç Hızı	Net Göç Hızı	5,49	0	1,2	0,69	1,85	2,58
		Kültür ve Turizm Bakanlığı Halk Kültürü Alan Araştırmaları	10	5	10	10	3,33	5
		Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Çalışmaları	-	10	-	-	10	10
	Kültürel Ortamların Niteliği, Çeşitliliği, Sayısı	Sinema Seyircisi Sayıları	0,76	5,91	-	5,92	7,36	6,94
		Tiyatro Seyircisi Sayıları	0	10	0	10	0	9,7
		Halk Kütüphanesi Yararlanma Sayısı	5,77	10	3,01	10	6,4	9,15
	Çağdaş, Geleneksel, Anıtsal Mirasın Genel Durumu	Restorasyon Projesi Sayıları	0	10	10	8	7,78	7,22
		Restorasyon Projesi Tutarları	0	10	10	0,52	1,35	10
	Sağlığın Genel Durumu	Hastane Personel Sayısı	6,4	5,79	7,19	5,98	5,4	2,26
		Hastane Yatak Kapasitesi	0	4,91	10	9,47	10	6,89
Sürdürülebilir Turizmin Çevresel Belirleyicileri	Katı Atıkların Toplanma, Yeniden Kullanma ve Dönüştürme Sistemleri	Belediyeler Tarafından Toplanan Katı Atık Miktarı	0	3,56	3	10	0	4,09
		Belediyeler Tarafından Atık Hizmeti Verilen Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı	2,5	4	5	6	7,5	5
	Emisyon Seviyesi ve Atmosferi Kirletenlerin Yığılması	Yıllık Ortalama Kükürt dioksit (SO2) Değerleri	0	2,86	3,75	5	3	0,83
		Yıllık Ortalama Partiküler Madde Değerleri (PM10)	3,19	0	4	0,91	1,8	0
	Sürdürülebilir Yönetilen Ağaçlandırma Alanları ve Erozyon Kontrolü Çalışmaları	Ağaçlandırma Faaliyetleri	0,57	2,66	8	3,29	10	7,79
		Erozyon Kontrolü Çalışmaları	10	0,44	0	0	-	3,75
	Yenilenebilir Enerji Rezervlerinin ve Ağının Kapasite ve Kullanılabilirliği	Hidroelektrik Santralleri Kurulu Güç	3,81	8,93	0	2,36	2,49	8,7
		Hidroelektrik Santralleri Brüt Üretim Miktarı	0	9,6	0	2,29	2,8	8,56
	Turizmin Olduğu Yerlerde Doğal Kaynakların Kullanımı	Organik Tarım Üretim Miktarı	10	0	6,08	1,14	1,78	0
		Organik Tarım Üretim Alanları	8,75	1,22	5,23	0,15	1,13	0
Sürdürülebilir Turizmin Planlama ve Kontrol Belirleyicileri	Planlama, Kontrol ve Yönetim Sistemlerinin Etkinliği	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Desteklenen Turizm Proje Sayıları	10	10	10	10	10	10
		Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Desteklenen Turizm Projesi Tutarları	10	10	10	10	10	10
	Turizm Projelerinde Kurumsal Danışma ve İletişim Gayretleri	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Düzenlenen Turizm Sektörü Paydaşlarına Yönelik Toplantı, Eğitim ve Seminerler	0,32	0,74	1,11	0,91	0,49	0,71
2010 Yılı Sürdürülebilir Turizm Performansı İndeks Değerleri Toplamları			116,41	149,84	121,34	143,35	123,72	190,72

Tablo 55’de 2010 yılı Doğu Karadeniz Bölgesi illeri sürdürülebilir performans göstergesi indeks değerleri toplamaları yer almaktadır. 2010 yılı indeks sonuçlarına göre Trabzon ili 190,72 indeks toplamı ile sürdürülebilir performansı en yüksek ildir. Artvin iline ait sürdürülebilir performans değeri ise 116, 41 indeks toplamı ile bölge illeri arasında en düşük seviyededir. Giresun 149,84, Gümüşhane 121,34, Ordu 143,35 ve Rize ise 123,72 sürdürülebilir performans indeks toplam değerlerine ulaşmıştır.

2010 yılında bölgede Ordu ili dışında kalan illerde kamusal turizm yatırımları gerçekleşmemiştir. Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen turizm proje sayıları ve Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen turizm projesi tutarları adlı göstergelerde bölge illerinin tamamında sürdürülebilir performans açısından en yüksek değerlere 2010 yılında ulaşılmıştır. Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı’nın proje faaliyetlerine başlamasıyla turizm alanında birçok proje kabul edilmesi uygun görülmüştür. Gümüşhane’de turistik gecelemlerin gelişmesi gösterge konusu altında yer alan göstergelerden belediye belgeli konaklama işletmelerinde doluluk oranları göstergesi dışında kalan 5 gösterge türünde beş yılın en düşük indeks değerleri gözlemlenmektedir.

Artvin 5 göstergede, Giresun 8 göstergede, Gümüşhane 7 göstergede, Ordu 7 göstergede, Rize 5 göstergede ve Trabzon 5 göstergede en yüksek indeks değeri olan 10 değerini almıştır. Diğer taraftan Artvin 10, Giresun 9, Gümüşhane 10, Ordu 5, Rize 7 ve Trabzon’da 4 gösterge türünde en düşük değerleri almışlardır. 2010 yılında somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik çalışmalarda Giresun, Rize ve Trabzon’da en yüksek gösterge değeri olan 10 değerine ulaşılmıştır. Yani bu göstergeye göre sayılan iller diğer yıllara kıyasla sürdürülebilir performans sergilemişlerdir.

Tablo 56 Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri 2011 Yılı Sürdürülebilir Turizm Performansı İndeks Değerleri Toplamı

Gösterge Türü	Gösterge Konusu	Gösterge Adı	2011 Yılı Sürdürülebilir Turizm Performansı İndeks Değerleri					
			Artvin	Giresun	Gümüşhane	Ordu	Rize	Trabzon
Sürdürülebilir Turizmin Ekonomik Belirleyicileri	Turistik Gecelemelerin Gelişmesi	Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Konaklayan Kişi Sayıları	10	10	6,36	4,49	4,18	4,24
		Belediye Belgeli Konaklama Tesislerinde Konaklayan Kişi Sayıları	0,98	4,14	4,5	9,11	10	10
		Turizm İşletme Belgeli Konaklama İşletmelerinde Geceleme Sayıları	4,54	6,98	8,01	4,38	4,38	8,83
		Belediye Belgeli Konaklama İşletmelerinde Geceleme Sayıları	0	3,62	7,11	10	10	10
		Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Doluluk Oranları	0	7,86	8,86	7	5,45	9,33
		Belediye Belgeli Konaklama İşletmelerinde Doluluk Oranları	0	3,85	10	10	10	10
	Havayolu ve Denizyolu ile Gelişmelerin Gelişmesi	İniş/Kalkış Yapan Uçak Sayısı	-	-	-	-	-	9,24
		Toplam Yolcu Sayısı	-	-	-	-	-	8,67
		Kruvaziyer Gemilerle Seyahat Eden Yolcu Sayısı	-	-	-	-	-	4,54
		Ro-Ro Gemileri İle Taşınan Araç Sayısı	-	-	-	-	-	0,23
	Konaklama Biçimlerinin Çeşitliliği ve Bölgede Sunulanların Önemi	Turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde yatak kapasitesi	4,65	9,8	0	4,91	0	10
		Turizm yatırım belgeli konaklama tesislerde yatak kapasitesi	0,85	10	10	10	4,4	1,37
		Belediye belgeli konaklama tesislerde yatak kapasitesi	10	10	0	9,99	10	9,8
	Turistik Yatırımların Gelişmesi	Kamusal Turizm Yatırımları	10	0	-	5	0	8,89
Sürdürülebilir Turizmin Sosyal Belirleyicileri	Net Göç Hızı	Net Göç Hızı	10	1,63	8,23	0	10	0
		Kültür ve Turizm Bakanlığı Halk Kültürü Alan Araştırmaları	10	0	10	0	10	0
		Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Çalışmaları	-	0	-	-	10	3,33
	Kültürel Ortamların Niteliği, Çeşitliliği, Sayısı	Sinema Seyircisi Sayıları	0	6,05	-	10	0	10
		Tiyatro Seyircisi Sayıları	1,67	7,39	6,1	0,23	10	4,38
		Halk Kütüphanesi Yararlanma Sayısı	3,93	2,03	5,9	3,64	0	0
	Çağdaş, Geleneksel, Anıtsal Mirasın Genel Durumu	Restorasyon Projesi Sayıları	8,33	0	1,25	8	4,44	10
		Restorasyon Projesi Tutarları	0,51	2,56	0,13	10	0	2,6
	Sağlığın Genel Durumu	Hastane Personel Sayısı	8,66	7,34	10	7,91	9,68	8,49
		Hastane Yatak Kapasitesi	0	4,91	10	8,14	10	2,71
Sürdürülebilir Turizmin Çevresel Belirleyicileri	Katı Atıkların Toplanma, Yeniden Kullanma ve Dönüştürme Sistemleri	Belediyeler Tarafından Toplanan Katı Atık Miktarı	-	-	-	-	-	-
		Belediyeler Tarafından Atık Hizmeti Verilen Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı	-	-	-	-	-	-
	Emisyon Seviyesi ve Atmosferi Kirlenmelerin Yığılması	Yıllık Ortalama Kükürt dioksit (SO2) Değerleri	8	0	7,5	7,22	7	10
		Yıllık Ortalama Partiküler Madde Değerleri (PM10)	10	10	5	0	10	5,94
	Sürdürülebilir Yönetilen Ağaçlandırmalar Alanları ve Erozyon Kontrolü Çalışmaları	Ağaçlandırma Faaliyetleri	8,57	2,15	10	1,69	0	10
		Erozyon Kontrolü Çalışmaları	5,13	0,74	4,01	0,4	-	0
	Yenilenebilir Enerji Rezervlerinin ve Ağının Kapasite ve Kullanılabilirliği	Hidroelektrik Santralleri Kurulu Güç	3,81	7,89	10	1,95	0,18	6
		Hidroelektrik Santralleri Brüt Üretim Miktarı	4,25	8,97	2,99	1,86	0,14	5,76
	Turizmin Olduğu Yerlerde Doğal Kaynakların Kullanımı	Organik Tarım Üretim Miktarı	6,86	0,34	5,29	0	0,22	1,69
		Organik Tarım Üretim Alanları	5,4	1,32	5,83	0	0,01	0,24
Sürdürülebilir Turizmin Planlama ve Kontrol Belirleyicileri	Planlama, Kontrol ve Yönetim Sistemlerinin Etkinliği	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Desteklenen Turizm Proje Sayıları	5	5,33	9,17	8	6,36	5,88
		Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Desteklenen Turizm Projesi Tutarları	4,98	3,96	6,48	5,44	2,44	5,49
	Turizm Projelerinde Kurumsal Danışma ve İletişim Gayretleri	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Düzenlenen Turizm Sektörü Paydaşlarına Yönelik Toplantı, Eğitim ve Seminerler	3,39	8,52	10	9,09	3,66	9,29
2011 Yılı Sürdürülebilir Turizm Performansı İndeks Değerleri Toplamları			149,51	147,38	182,72	158,45	152,54	206,94

Tablo 56’da 2011 yılı Doğu Karadeniz Bölgesi illeri sürdürülebilir performans göstergesi indeks değerleri toplamaları yer almaktadır. 2011 yılı indeks sonuçlarına göre Trabzon ili 206,94 indeks toplamı ile sürdürülebilir performansı en yüksek ildir. Giresun iline ait sürdürülebilir performans değeri ise 147,38 indeks toplamı ile bölge illeri arasında en düşük seviyededir. Artvin 149,51, Gümüşhane 182,72, Ordu 158,45 ve Rize ise 152,54 sürdürülebilir performans indeks toplam değerlerine ulaşmıştır. Artvin 6 göstergede, Giresun 4 göstergede, Gümüşhane 8 göstergede, Ordu 5 göstergede, Rize 10 göstergede ve Trabzon 8 göstergede en yüksek indeks değeri olan 10 değerini almıştır. Diğer taraftan Artvin 5, Giresun 5, Gümüşhane 2, Ordu 5, Rize 6 ve Trabzon’da 4 gösterge türünde en düşük değerleri almıştır.

2011 yılında Gümüşhane 182,72 indeks değeri ile diğer yıllara kıyasla daha sürdürülebilir performans değerlerine ulaştığı belirtilebilir. Trabzon Havalimanı uçak ve yolcu istatistiklerinde 2011 yılında önemli artışlar olduğu söylenebilir. Emisyon seviyesi ve atmosferi kirletenlerin yığılması gösterge konu başlığında yer alan kıs dönem ortalama partiküler madde değerleri (pm10) göstergesinde Artvin, Giresun ve Rize illerinde diğer partiküler madde ortalamalarında diğer yılların verilerine göre olumlu sürdürülebilir performans değerlerine ulaşıldığı söylenebilir. Ordu, Rize ve Trabzon illerinde belediye belgeli konaklama tesisleri geceleme sayıları 2011 yılında en yüksek değerlerdedir. Artvin’de belediye belgeli konaklama işletmelerinde geceleme sayıları, turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde doluluk oranları, belediye belgeli konaklama işletmelerinde doluluk oranları 2011 yılında en düşük seviyelerdedir. Rize ve Trabzon illerinde halk kütüphanesi yararlanma sayıları aşamalı bir şekilde azalmaktadır. 2011 yılı bu değerin en düşük olduğu yıldır.

Katı atıkların toplanma, yeniden kullanma ve dönüştürme sistemleri adlı gösterge konusunda yer alan belediyeler tarafından toplanan katı atık miktarı ve belediyeler tarafından atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfusa oranı adlı göstergelere ait veriler ilgili kurum tarafından 2 yılda bir açıklandığından bu göstergelere ait 2011 yılına ilişkin herhangi bir veri mevcut değildir.

Tablo 57 Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri 2012 Yılı Sürdürülebilir Turizm Performansı İndeks Değerleri Toplamı

Gösterge Türü	Gösterge Konusu	Gösterge Adı	2012 Yılı Sürdürülebilir Turizm Performansı İndeks Değerleri					
			Artvin	Giresun	Gümüşhane	Ordu	Rize	Trabzon
Sürdürülebilir Turizmin Ekonomik Belirleyicileri	Turistik Gecelemelerin Gelişmesi	Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Konaklayan Kişi Sayıları	7,98	9,01	10	10	6,5	10
		Belediye Belgeli Konaklama Tesislerinde Konaklayan Kişi Sayıları	8,51	10	0,97	10	6,03	6,47
		Turizm İşletme Belgeli Konaklama İşletmelerinde Geceleme Sayıları	5,35	10	10	10	8,2	10
		Belediye Belgeli Konaklama İşletmelerinde Geceleme Sayıları	5,91	10	10	8,4	6,58	8,12
		Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Doluluk Oranları	5	10	8,86	10	9,55	10
		Belediye Belgeli Konaklama İşletmelerinde Doluluk Oranları	5	10	0	7,33	6,15	7,5
	Havayolu ve Denizyolu ile Gelişlerin Gelişmesi	İniş/Kalkış Yapan Uçak Sayısı	-	-	-	-	-	10
		Toplam Yolcu Sayısı	-	-	-	-	-	10
		Kruvaziyer Gemilerle Seyahat Eden Yolcu Sayısı	-	-	-	-	-	10
		Ro-Ro Gemileri İle Taşınan Araç Sayısı	-	-	-	-	-	0
	Konaklama Biçimlerinin Çeşitliliği ve Bölgede Sunulanların Önemi	Turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde yatak kapasitesi	0	0	10	10	1,74	9,45
		Turizm yatırım belgeli konaklama tesislerde yatak kapasitesi	0,97	6,81	0	8	8,91	10
		Belediye belgeli konaklama tesislerde yatak kapasitesi	10	10	10	10	10	9,8
		Turistik Yatırımların Gelişmesi	Kamusal Turizm Yatırımları	0	0	-	0	0
Sürdürülebilir Turizmin Sosyal Belirleyicileri	Net Göç Hızı	Net Göç Hızı	8,33	6,99	10	10	2,93	4,14
		Kültür ve Turizm Bakanlığı Halk Kültürü Alan Araştırmaları	0	5	0	0	0	10
		Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Çalışmaları	-	10	-	-	0	0
	Kültürel Ortamların Niteliği, Çeşitliliği, Sayısı	Sinema Seyircisi Sayıları	10	0	-	0	10	8,21
		Tiyatro Seyircisi Sayıları	10	7,66	10	3,42	6,06	10
		Halk Kütüphanesi Yararlanma Sayısı	10	0	10	2,32	0,18	0,17
	Çağdaş, Geleneksel, Anıtsal Mirasın Genel Durumu	Restorasyon Projesi Sayıları	10	1,25	1,25	0	10	0
		Restorasyon Projesi Tutarları	10	3,51	0,17	0	4,05	1,34
	Sağlığın Genel Durumu	Hastane Personel Sayısı	10	10	4,5	10	10	10
		Hastane Yatak Kapasitesi	0	5,57	7	8,92	9,32	10
Sürdürülebilir Turizmin Çevresel Belirleyicileri	Katı Atıkların Toplanma, Yeniden Kullanma ve Dönüştürme Sistemleri	Belediyeler Tarafından Toplanan Katı Atık Miktarı	5	10	10	8,67	4,17	10
		Belediyeler Tarafından Atık Hizmeti Verilen Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı	10	10	10	10	10	10
	Emisyon Seviyesi ve Atmosferi Kirlenmelerin Yığılması	Yıllık Ortalama Kükürt dioksit (SO2) Değerleri	10	10	7,5	10	10	4,17
		Yıllık Ortalama Partiküler Madde Değerleri (PM10)	4,04	6	0	7,27	5,57	9,38
	Sürdürülebilir Yönetilen Ağaçlandırma Alanları ve Erozyon Kontrolü Çalışmaları	Ağaçlandırma Faaliyetleri	10	10	0	10	0	4,12
		Erozyon Kontrolü Çalışmaları	0	10	10	4,2	-	8,75
	Yenilenebilir Enerji Rezervlerinin ve Ağının Kapasite ve Kullanılabilirliği	Hidroelektrik Santralleri Kurulu Güç	0	0	5,89	0	0	0
		Hidroelektrik Santralleri Brüt Üretim Miktarı	7,46	0	0,33	0	0	0
		Turizmin Olduğu Yerlerde Doğal Kaynakların Kullanımı	Organik Tarım Üretim Miktarı	4,84	10	4,58	10	10
	Organik Tarım Üretim Alanları		2,76	10	10	10	8,75	1,53
Sürdürülebilir Turizmin Planlama ve Kontrol Belirleyicileri	Planlama, Kontrol ve Yönetim Sistemlerinin Etkinliği	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Desteklenen Turizm Proje Sayıları	2,5	4	4,17	2	1,82	2,94
		Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Desteklenen Turizm Projesi Tutarları	0,46	0	0,45	0,11	0,27	0,56
	Turizm Projelerinde Kurumsal Danışma ve İletişim Gayretleri	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Tarafından Düzenlenen Turizm Sektörü Paydaşlarına Yönelik Toplantı, Eğitim ve Seminerler	10	10	4,44	10	10	10
2011 Yılı Sürdürülebilir Turizm Performansı İndeks Değerleri Toplamları			184,11	215,8	170,11	200,64	176,78	246,65

Yukarıdaki tabloda 2012 yılı Doğu Karadeniz Bölgesi illeri sürdürülebilir performans göstergesi indeks değerleri toplamaları yer almaktadır. 2012 yılı indeks sonuçlarına göre Trabzon ili 246,65 indeks toplamı ile sürdürülebilir performansı en yüksek ildir. Gümüşhane ili sürdürülebilir performans değeri ise 170,11 indeks toplamı ile bölge illeri arasında en düşük seviyededir. Artvin’de 184,11, Giresun’da 215,8, Ordu’da 200,64 ve Rize’de ise 176,78 sürdürülebilir performans indeksi toplam değerlerine ulaşılmıştır.

2012 yılı sürdürülebilir performans indeksi toplam değerlerinde bölge illeri diğer yıllara kıyasla daha yüksek seviyelerdedir. Hava yolu ve deniz yolu ile gelişlerin gelişmesi gösterge konusu altında ele alınan Trabzon Havalimanı’na iniş/kalkış yapan uçak sayısı, yolcu sayısı, Trabzon Limanı’ndan giriş yapan kruvaziyer gemilerle yolculuk yapan turist sayılarında 2012 yılında önemli oranlarda artış sağlanmıştır.

Turizm projelerinde kurumsal danışma ve iletişim gayretleri gösterge konusu altında yer alan Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından düzenlenen turizm sektörü paydaşlarına yönelik toplantı, eğitim ve seminerler adlı göstergede bölge illerinin genelinde sürdürülebilir performans indeks sonuçları diğer yıllara kıyasla yüksek değerlerde seyretmektedir. Bu verilere göre 2012 yılında Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından turizm paydaşlarına yönelik bir çok etkinlik düzenlendiği belirtilmelidir.

Yenilenebilir enerji rezervlerinin ve ağının kapasite ve kullanılabilirliği gösterge konusu altında yer alan hidroelektrik santralleri kurulu güç ve hidroelektrik santralleri brüt üretim miktarı göstergelerinin 2012 yılı sürdürülebilir performans sonuçları değerlendirildiğinde zayıf sürdürülebilir performanstan bahsedilebilir. Bu durumun nedeni bölge illerinin genelinde 2008-2012 yıllarında işletmede, inşaat ve proje aşamasında birçok hidroelektrik santrali projesinin hayata geçirilmesidir.

Katı atıkların toplanma, yeniden kullanma ve dönüştürme sistemleri adlı gösterge konusu kapsamında yer alan belediyeler tarafından atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfusa oranı adlı göstergede bölge illerinin tamamında yüksek sürdürülebilir performans sonuçları ile karşılaşılmaktadır. Bu verilere göre 2012 yılında belediyeler tarafından nüfusun önemli bir kısmına katı atık hizmeti sunulmaktadır. Turistik yatırımların gelişmesi gösterge konusu kapsamında ele alınan kamusal turizm yatırımları adlı gösterge sonuçlarına göre Trabzon dışında kalan bölge illerinde 2012 yılında kamusal turizm yatırımı yapılmamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM ÇERÇEVESİNDE DOĞU KARADENİZ İLLERİ PAYDAŞLARI GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmanın bu kısmında, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde, turizm endüstrisinin mevcut durumunun ortaya konulması amacıyla illerdeki kamu yöneticileri, yerel yöneticiler, turizm akademisyenleri, konaklama işletmesi yöneticileri, turist rehberleri, turizm alanındaki sivil toplum örgütü temsilcileri ve seyahat acentası yöneticilerine yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi ile hazırlanan açık uçlu sorular yöneltilmiş, görüşme metinleri tematik kategorilere ayrılarak çözümlenmiştir.

Bu çalışmada paydaşların belirlenmesi, verilerin toplanması, temaların kategorileştirilmesi ve analiz edilmesi sürecinde aşağıdaki süreç izlenmiştir.

- İlk olarak araştırmaya dâhil edilecek sürdürülebilir turizm paydaşları maksatlı örneklem yöntemine göre belirlenmiştir,
- Belirlenen paydaşlar randevu alınarak ziyaret edilmiş ve yarı yapılandırılmış mülakat metinlerinde yer alan sorular iletilmiştir.
- Paydaş görüşmeleri ses kayıt cihazına kayıt edilmiş, elde edilen kayıtlar metinlere aktararak çözümlenmiştir..
- Metin çözümlemelerinde geçen temalar kategorileştirilerek analiz edilmiştir.

Mülakatlar, randevu talebimize olumlu cevap veren, maksatlı (purposive) örneklem tekniği kullanılarak seçilen, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan 6 ildeki 12 ilçe belediye başkanı, 6 kamusal turizm yöneticisi (Kültür Turizm İl Müdürü, Müze Müdürü, Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri vb.), 10 turizm alanında eğitim veren yüksekokul, meslek yüksekokulu veya fakültede görev yapan turizm akademisyeni, 5 turizm rehberi, 9 seyahat acentası yöneticisi, 4 turizmle ilgili faaliyet gösteren sivil toplum örgütü temsilcisi ve 25 konaklama işletmesi yöneticisi veya sahibi olmak üzere toplamda 71 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Ses kayıt cihazı ile kayda alınan görüşmeler içerik analizi yöntemi ile temalaştırılarak analiz edilmiştir.

Verilerin toplanmasında mevcut durumun keşfedilmesine, uzman ve karar verici kişilerin görüşlerinin araştırmaya dâhil edilmesine katkı sağlayacak yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yönteminin kullanılması uygun görülmüştür. Bu yöntemde, araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları içeren görüşme protokolünü hazırlar. Buna karşın araştırmacı görüşmenin akışına bağlı olarak değişik yan ya da alt sorularla görüşmenin akışını etkileyebilir ve kişinin yanıtlarını açmasını ve ayrıntılandırmasını sağlayabilir (Türnüklü, 2000: 547). Derinlemesine görüşme açık uçlu ve keşif odaklı bir yöntemdir. Görüşmenin temel amacı görüşmecinin duygularını, bakış açısını ve perspektiflerini derinlemesine keşfetmektir (Baş ve Akturan, 2013: 110).

Elde edilen verilerin analiz edilmesinde ise içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinin kelimelerin saymacaya tutulması yerine bütün olarak metinlerin ya

da ifadelerin omurgası durumundaki temaların belirlenmesi ve sayılarak sonuçların yorumlanması ekseninde yapılması toplumsal bilimlerde önemi artan bir yaklaşım olarak görülebilir (Dağtaş ve Okuroğlu, 2011: 235-290). Tekel konumundaki medya gruplarına ait hafta sonu magazin ekleri ve dergi editörleri ile yapılan görüşmeler üzerinden Erdal Dağtaş'ın gerçekleştirdiği araştırma (2006) bu çalışmada kullanılan nitel içerik analizi yönteminin temelini oluşturmaktadır. Burada Dağtaş'ın dergi içeriklerini çözümlemek için ortaya attığı temaları oluşturma mantığı, bu tezin alan araştırmasında ele alınan paydaş ifadelerinin kategorize edilmesi amacıyla kullanılmıştır (Dağtaş, 2006: 192).

3.1. Çözümleme için Kullanılan Tematik Kategoriler

Tematik kategoriler ifadelerin sürdürülebilir turizm açısından ortaya koyduğu anlamların bazı ana eksenler yardımıyla ayırt edilmesi ve bunların kodlanmasıdır (Dağtaş ve Okuroğlu, 2011: 253 ve 267). Kodlama için iki üst grup (α ve β) ve üst gruplar içerisinde alt gruplar belirlenip saymacaya tutulmalı ve fark/benzerlikler her metin kaynağının toplumsal bağlamında yorumlanmalıdır.

Araştırmaya dahil olan sürdürülebilir turizm paydaşlarının bölge illerine göre dağılımı ve paydaşlar tarafından belirtilen temel kategoriler Tablo 58 ve 59'da sıralanmıştır;

Tablo 58 Doğu Karadeniz Bölgesi İllerinde Mülakat Yapılan Sürdürülebilir Turizm Paydaşları (Alan Araştırması 2013)

Sürdürülebilir Turizm Paydaşları	Artvin	Giresun	Gümüşhane	Ordu	Rize	Trabzon	Toplam
Turizm Akademisyenleri	4	3	-	1	-	2	10
Konaklama İşletmeleri	2	1	-	6	4	12	25
Seyahat Acentaları	-	2	1	1	2	3	9
Turist Rehberleri	-	-	-	-	2	3	5
Belediye Başkanları	-	2	-	-	2	8	12
Kamusal Turizm Yöneticileri	1	2	1	1	-	1	6
Sivil Toplum Örgütleri	-	-	1	-	1	2	4
Toplam	7	10	3	9	11	31	71

Tablo 59 Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki Sürdürülebilir Turizm Paydaşları Tarafından Belirtilen Temel Kategoriler (α ve β kategoriler)

<i>α: Sürdürülebilir Turizm Gelişimini Engelleyecek Sorun Alanları</i>	<i>β: Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Katkı Sağlayacak Güçlü Yönler</i>
αA : Kamu -yerel yönetimler -üniversiteler -sivil toplum örgütleri merkezli sorun alanlarının tanımlanması	βA : Kamu -yerel yönetimler -üniversiteler -sivil toplum örgütleri merkezli güçlü yönlerin tanımlanması
αB : Bölge halkının turizm eğitimi, bilinci ve kültürel özellikleri çerçevesinde zayıf yönlerinin tanımlanması	βB : Bölge halkının turizm eğitimi, bilinci ve kültürel özellikleri çerçevesinde güçlü yönlerinin tanımlanması
αC : Turizm işletmeleri kaynaklı sorun alanlarının tanımlanması	βC : Turizm işletmeleri kaynaklı güçlü yönlerin tanımlanması
αD : Turizm işletmelerinde istihdam edilen personel kaynaklı sorun alanlarının tanımlanması	βD : Turizm işletmelerinde istihdam edilen personel kaynaklı güçlü yönlerin tanımlanması
αE : Bölgesel coğrafya, tarihi, ekonomik, sosyal, siyasi, demografik, mimari, geçim biçimleri vb. kaynaklı sorun alanlarının tanımlanması	βE : Bölgesel coğrafya, tarihi, ekonomik, sosyal, siyasi, demografik, mimari, geçim biçimleri vb. kaynaklı güçlü yönlerin tanımlanması

Üst tema α ve β beş alt kategoriye ayrılmaktadır. Aynı zamanda kategoriler içinde aynı harfler seçilerek kategorilerin paralel olmalarına vurgu yapılmıştır. Doğu Karadeniz Bölgesi’nde sürdürülebilir turizm paydaşları ile yapılan mülakatlarda belirtilen sorun alanları ve güçlü yönler ile ilgili tematik kategori sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 60 α ve β Kategorilerinin Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Paydaşları Mülakatlarındaki Dağılım Oranları

Alt Kategori						
Üst Kategori	A	B	C	D	E	A+B+C+D+E
α	651	134	365	93	165	1408
β	107	63	49	9	341	569
Toplam	758	197	414	102	506	1977

Toplam Mülakat Sayısı: 71

Sürdürülebilir Turizm Paydaşları ile Yapılan Mülakatlarda Üretilen Tematik Kategori Sayısı: 1977

Bölge illerindeki sürdürülebilir turizm paydaşları ile gerçekleştirilen mülakatlar sonucunda α : bölgede sürdürülebilir turizm gelişimini engelleyecek sorun alanları üst kategorisinde 1408 tematik alt kategori üretilmiştir. Bu alt kategorilerin %46’sı (651) αA : kamu -yerel yönetimler -üniversiteler -sivil toplum örgütleri merkezli sorun tanımlanması, % 9’u (134) αB : bölge halkının turizm eğitimi, bilinci ve kültürel özellikleri çerçevesinde zayıf yönlerinin tanımlanması, %26’sı (365) αC : turizm işletmeleri kaynaklı sorun tanımlanması, %7’si (93) αD : turizm işletmelerinde istihdam edilen personel kaynaklı sorun tanımlanması ve %12’si (165) ve αE : bölgesel coğrafya, tarihi, ekonomik, sosyal, siyasi, demografik, mimari, geçim biçimleri vb. kaynaklı sorunlar olarak belirtilmiştir.

Bir diğer üst kategori olan β : sürdürülebilir turizm gelişimine katkı sağlayacak güçlü yönler kategorisinde 569 tematik alt kategori üretilmiştir. Bu alt kategorilerin

%19'u (107) **βA** : kamu-yerel yönetimler-üniversiteler-sivil toplum örgütleri merkezli güçlü yönler, %11'i (63) **βB** : bölge halkının turizm eğitimi, bilinci ve kültürel özellikleri çerçevesinde güçlü yönlerinin tanımlanması, %9'u (49) **βC** : turizm işletmeleri kaynaklı güçlü yönlerin tanımlanması, %2'si (9) **βD** : turizm işletmelerinde istihdam edilen personel kaynaklı güçlü yönler ve %60'ı ise (341) **βE** : bölgesel coğrafya, tarihi, ekonomik, sosyal, siyasi, demografik, mimari, geçim biçimleri vb. kaynaklı güçlü yönlerdir.

3.1.1. Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Sürdürülebilir Turizm Paydaşları Sürdürülebilir Turizm Gelişimini Engelleyecek Sorun Alanları (α Kategoriler)

Bölgede yer alan paydaşların sürdürülebilir turizm ile ilgili görüşme metnlerinin nicel sonuçlarının sunulması açısından, üst kategorilerin beşli alt kategorileri etrafında iki farklı tablo verilmesi uygun görülmüştür. Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki sürdürülebilir turizm gelişimini etkileyecek sorun alanlarının sayılması (α), ilk tabloyu oluşturmaktadır.

Tablo 61 α Kategorilerinin Sürdürülebilir Turizm Paydaşları Arasındaki Dağılım Oranları

α Kategorisi Alt Kategorileri						
Paydaşlar (α Kategoriler)	A	B	C	D	E	Toplam
Konaklama İşletmeleri	206	33	131	36	54	460
Seyahat Acentaları	92	25	60	12	24	213
Kamusal Turizm Yöneticileri	41	15	26	8	19	109
Belediye Başkanları	94	14	33	9	25	175
Turizm Akademisyenleri	89	18	58	15	22	202
Sivil Toplum Örgütleri	66	9	17	5	5	102
Turist Rehberleri	63	20	40	8	16	147
Toplam	651	134	365	93	165	1408

Sürdürülebilir Turizm Paydaşları: Konaklama İşletmeleri

Toplam Mülakat Sayısı: 25

Mülakatlarda Üretilen/Müzakere Edilen Toplam Tematik Kategori Sayısı (α): 460

Sürdürülebilir Turizm Paydaşları: Seyahat Acentaları

Toplam Mülakat Sayısı: 9

Mülakatlarda Üretilen/Müzakere Edilen Toplam Tematik Kategori Sayısı (α): 213

Sürdürülebilir Turizm Paydaşları: Kamusal Turizm Yöneticileri

Toplam Mülakat Sayısı: 6

Mülakatlarda Üretilen/Müzakere Edilen Toplam Tematik Kategori Sayısı (α): 109

Sürdürülebilir Turizm Paydaşları: Belediye Başkanları

Toplam Mülakat Sayısı: 12

Mülakatlarda Üretilen/Müzakere Edilen Toplam Tematik Kategori Sayısı (α): 175

Sürdürülebilir Turizm Paydaşları: Turizm Akademisyenleri

Toplam Mülakat Sayısı: 10

Mülakatlarda Üretilen/Müzakere Edilen Toplam Tematik Kategori Sayısı (α): 202

Sürdürülebilir Turizm Paydaşları: Sivil Toplum Örgütleri

Toplam Mülakat Sayısı: 4

Mülakatlarda Üretilen/Müzakere Edilen Toplam Tematik Kategori Sayısı (α): 102

Sürdürülebilir Turizm Paydaşları: Turist Rehberleri

Toplam Mülakat Sayısı: 5

Mülakatlarda Üretilen/Müzakere Edilen Toplam Tematik Kategori Sayısı (α): 147

αA : Kamu -Yerel Yönetimler -Üniversiteler -Sivil Toplum Örgütleri Merkezli Sorun Tanımlaması

Bölgede bulunan turizm akademisyenleri, konaklama işletmeleri yöneticileri, seyahat acentası yöneticileri, belediye başkanları, kamusal turizm yöneticileri, sivil toplum örgütü temsilcileri, turist rehberleri gibi paydaşlarla yapılan görüşmelerde sürdürülebilir turizm ile ilgili, kamu-yerel yönetimler-üniversiteler-sivil toplum örgütleri merkezli sorun tanımlanmasının temel kategori olduğu görülmüştür. Çözümlenen metinlerde yukarıdaki kategoriyi içermeyen sorun tanımlaması oldukça azdır.

Sürdürülebilir turizm gelişimini engelleyecek sorunlar (α) üst kategorisi içerisinde yer alan kategoriler arasında αA : kamu-yerel yönetimler-üniversiteler-sivil toplum örgütleri merkezli sorun tanımlaması alt kategorisinin oranı %46 düzeyindedir. Yani sürdürülebilir turizm paydaşlarının ifade ettikleri sorunların neredeyse yarısı kamu, yerel yönetimler, üniversiteler ve sivil toplum örgütleri merkezli sorunlardır.

Sürdürülebilir turizm paydaşlarının, αA kategorisini içeren görüşlerinin oranı bazı paydaşlarda yakın değerlerde olsa da bazılarında önemli farklılıklar vardır. Bu oran, konaklama işletmeleri yöneticilerinde % 45, seyahat acentaları yöneticilerinde %43, kamusal turizm yöneticilerinde %37, belediye başkanlarında %54, turizm akademisyenlerinde %44, sivil toplum örgütlerinde %64, turist rehberlerinde %43 düzeyindedir. Sürdürülebilir turizm gelişimini engelleyen sorunlar üst kategorisinde yer alan αA alt kategorisi sonuçlarına göre kamusal turizm yöneticileri diğer paydaşlara göre daha az oranda, belediye başkanları ve sivil toplum örgütleri temsilcileri ise diğer paydaşlardan daha yüksek oranlarda sorunların kaynağını kamu merkezli olarak görmektedir. Diğer paydaşların bu kategorideki görüşleri ise birbirine yakındır.

Doğu Karadeniz Bölgesi sürdürülebilir turizm paydaşları tarafından belirtilen bölgedeki sürdürülebilir turizm gelişimini olumsuz etkileyecek αA kategorisi içerisinde yer alan birçok sorun alanı bulunmaktadır. Bu sorunlardan bazıları Tablo 62’de sırlanmaktadır;

Tablo 62 Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Engel Olan aA Kategorisi İçerisinde Yer Alan Sorun Alanları

• Turizm alanlarında faaliyete açılan ve planlanan hidroelektrik santralleri ve taş ocağı yatırımları
• Kamusal turizm paydaşlarındaki turizm eğitimi ve bilinci eksikliklerinin sürdürülebilir turizm gelişimini olumsuz etkilemesi
• Yaylalardaki imar, denetim ve ruhsatlandırma problemi nedeniyle ortaya çıkan kaçak yapılaşma ve mimari kirlilik
• Turizm master planı hazırlama süreçlerinde paydaşlarla yeterince görüşülememesi ve planların uygulamaya geçirilememesi
• Turizm alanlarındaki yol, kanalizasyon, arıtma tesisi, katı atık depolama, yer-yön levhası, temel ihtiyaçların sağlanabileceği lavabo vb. altyapı unsurlarının yetersiz olması
• Turizm altyapı ve üstyapı yatırımlarında koruma-kullanma dengesi ve çevresel taşıma kapasitesinin gözözetilmesinin gerekliliği
• Turizm aktivitelerinin bütüncül ve faaliyet merkezli planlanmaması
• Turizm alanında eğitim veren yükseköğretim kurumlarının yeterli sayıda olmaması nedeniyle ortaya çıkan nitelikli eleman eksikliği
• Kamu, özel sektör ve sivil toplum örgütleri arasındaki iletişimsizlik
• Turistik tanıtımlarda belli bölgelerin ön planda tutulması
• Turizm talebinin yoğun olduğu bölgelerdeki turizm yatırımlarındaki imar ve ruhsat problemleri, borçlar vb. nedenlerle bölgedeki yatırımcıların ve bazı belediyelerin proje desteğinden mahrum kalması
• Turizm alanlarına özgü turistik çekiciliklerin ön plana çıkarılmasını sağlayacak bilimsel çalışmaların yetersizliği
• Yaylaların mevzuata bağlı özel durumundan kaynaklanan bürokratik engeller
• Kamu tarafından yaylalarda nasıl bir konaklama türünün öngörüldüğü, hangi alanların tahsise açılacağı, destinasyonlarda hangi noktada yatırımların sonlandırılacağı ve daha fazla turistik yatırıma izin verilmeyeceğinin belirlenmemesi
• Bölgesel paydaşlardaki proje hazırlama, kabul ve denetim noktasındaki eksiklikler

aB: Bölge Halkının Turizm Eğitimi, Bilinci ve Kültürel Özellikleri Çerçevesinde Zayıf Yönlerinin Tanımlanması

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan turizm akademisyenleri, konaklama işletmeleri yöneticileri, seyahat acentası yöneticileri, belediye başkanları, kamusal turizm yöneticileri, sivil toplum örgütü temsilcileri, turist rehberleri gibi paydaşlarla yapılan görüşmelerde sürdürülebilir turizm ile ilgili, bölge halkının turizm eğitimi, bilinci ve kültürel özellikleri çerçevesinde zayıf yönlerinin tanımlanmasının temel kategori olduğu gözlemlenmiştir. Çözümlenen metinlerde yukarıdaki kategoriyi içermeyen sorun tanımlaması sınırlı düzeydedir.

Sürdürülebilir turizm gelişimini engelleyecek sorunlar (**a**) üst kategorisi içerisinde yer alan kategoriler arasında **aB**: bölge halkının turizm eğitimi, bilinci ve kültürel özellikleri çerçevesinde zayıf yönlerinin tanımlanması alt kategorisinin oranı % 9,5 düzeyindedir. Bu oran, konaklama işletmeleri yöneticilerinde % 7, seyahat acentaları

yöneticilerinde % 12, kamusal turizm yöneticilerinde % 14, belediye başkanlarında % 8, turizm akademisyenlerinde % 9, sivil toplum örgütlerinde % 9 ve turist rehberlerinde % 13'dür. Yerel halkın turizm eğitimi, bilinci ve kültürel özellikleri bağlamında ele alınan sorunların tanımlanmasında seyahat acentası yöneticileri, kamusal turizm yöneticileri ve turist rehberleri diğer paydaşlara göre daha yüksek oranlarda sürdürülebilir turizm gelişiminde yerel halkın turizm bilinci ve kültürel özelliklerine bağlı sorunların etkili olduğunu düşünmektedir.

Doğu Karadeniz Bölgesi sürdürülebilir turizm paydaşları tarafından belirtilen bölgedeki sürdürülebilir turizm gelişimini olumsuz etkileyecek **αB** kategorisi içerisinde yer alan bazı sorun alanları bulunmaktadır. Tablo 63'de bu sorun alanları yer almaktadır.

Tablo 63 Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Engel Olan αB Kategorisi İçerisinde Yer Alan Sorun Alanları

• Yaylalardaki imar problemleri nedeniyle ortaya çıkan kaçak yapılaşmanın neden olduğu mimari kirlilik
• Yaylalarda katı atıkların gelişigüzel çevreye bırakılması
• Geleneksel yayla kültürü ritüellerinin terk edilmeye başlanması
• Yaylalarda yapılan binaların doğaya uygun olmaması
• Bölge halkının turizm eğitimi ve bilinci eksikliği nedeniyle bölgenin turizm zenginliklerinin farkında olmaması dolayısıyla turizmin sahiplenilmemesi ve bölgeyi ziyaret eden turistlere yeterli ilginin gösterilememesi
• Bölge halkında birlikte iş yapabilme ve sürdürülebilir çalışma kültürünün yetersiz olması
• Orman alanlarının tahrip edilmesi
• Kültür varlıklarının yerel halk tarafından korunmamasının yanında definecilik vb. nedenlerle tahrip edilmesi,
• Turizmden ekonomik fayda sağlanabileceği noktasında bölge insanının ikna edilmesinin gerekliliği
• Turizm eğitimi ve bilincinin yetersiz olması nedeniyle yerel halkın turizm farkındalık düzeyinin düşük olması
• Bölgede proje hazırlama kültürünün henüz oluşmaması nedeniyle projelerin amacına ulaşamaması
• Bölge halkının karakteristik özellikleri nedeniyle herhangi bir işin bütün boyutları düşünülmeden hızlıca bitirilmesinin beklenmesi
• Kısa vadede ekonomik kar elde etme isteği
• Metropollere göç eden bölge halkının geri döndüklerinde yaylalara betonarme binalar yapmaları ve şehirlerin diğer ritüellerini kırsalda yansıtmaları nedeniyle oluşan çevresel ve kültürel problemler
• Bazı turizm bölgelerinde imar ve ruhsat problemleri nedeniyle kaçak turizm işletmeciliği faaliyetlerinin söz konusu olması
• Bölge insanının karakterinin hizmet sektörüne uygun olmaması
• Bölge insanının garsonluk, resepsiyonistlik vb. turizm mesleklerine ön yargılı bakması nedeniyle turizm mesleklerine devamlı uğraş gözüyle bakılmaması
• Yapısı nedeniyle yaylalardaki yol, ev ve çevrelerinin erozyona maruz kalması
• Bölge halkında geçmişteki tecrübeler nedeniyle turizmle ahlak arasında ters bir ilişkinin olduğu algısının var olması
• Bölge gençlerinin turizm mesleklerine karşı ilgisizliği

αC : Turizm İşletmeleri Kaynaklı Sorun Tanımlama

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan turizm akademisyenleri, konaklama işletmeleri yöneticileri, seyahat acentası yöneticileri, belediye başkanları, kamusal turizm yöneticileri, sivil toplum örgütü temsilcileri, turist rehberleri gibi paydaşlarla yapılan görüşmelerde sürdürülebilir turizm ile ilgili, turizm işletmeleri kaynaklı sorun alanlarının tanımlanmasının temel kategori olduğu gözlemlenmiştir.

Sürdürülebilir turizm gelişimini engelleyecek sorunlar (α) üst kategorisi içerisinde yer alan kategoriler arasında αC : turizm işletmeleri kaynaklı sorun tanımlama alt kategorisinin bütün alt kategoriler içerisindeki oranı % 26'dır. Ayrıca, konaklama işletmeleri yöneticilerinde % 28, seyahat acentaları yöneticilerinde % 28, kamusal turizm yöneticilerinde % 24, belediye başkanlarında % 19, turizm akademisyenlerinde % 29, sivil toplum örgütlerinde % 17 ve turist rehberlerinde ise % 27'sinin turizm işletmeleri kaynaklı sorunları tanımlayan ifadelerde bulunduğu gözlemlenmiştir. Paydaşların turizm işletmeleri kaynaklı sorun tanımlama yüzdelerinde, sivil toplum örgütleri ve belediye başkanlarının diğer paydaşlara göre daha düşük seviyelerde sürdürülebilir turizm gelişimine bağlı sorunları bölgedeki turizm işletmeleri ile ilişkilendirdikleri görülmüştür. Bölgede turizm işletmeleri bağlamında sürdürülebilir turizm paydaşları tarafından birçok sorun alanını tanımlayan kategorik tema belirlenmiştir. Bu temalardan bazıları Tablo 64'de sıralanmaktadır.

Tablo 64 Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Engel Olan αC Kategorisi İçerisinde Yer Alan Sorun Alanları

• Sürdürülebilir turizm gelişime katkı sağlayacak kurumsallaşmış, nitelikli konaklama, yiyecek-içecek, seyahat acentası, hediyelik eşya işletmesi vb. turizm tesislerinin azlığı ve var olan tesislerdeki hizmet kalitesinin yetersizliği
• Turizm hareketlerinin yoğunlaştığı bölgelerdeki kaçak konaklama işletmeciliği, rehberlik ve seyahat acentacılığı faaliyetleri
• Konaklama işletmesi yatırımlarında doğaya uygun malzeme kullanılmaması
• Turizm işletmesi yatırımlarında kısa vadeli ekonomik çıkarların ön planda tutulması
• Turizm işletmelerinde farklı ilgi ve yaş gruplarında (aile, genç, yetişkin, üçüncü yaş) olan turistlerin ihtiyaçlarına karşılık verebilecek tesis ve etkinliklerin planlanmasının gerekliliği
• Turizm yatırımcılarının birbirleri ile kamuya ve sivil toplum örgütleriyle koordine olamaması ve yatırımların fizibilite sürecinde uzman kişilerden destek alınmaması
• Yaylalardaki imar problemleri nedeniyle kaçak yapılaşmanın neden olduğu mimari kirlilik
• Bölgenin altyapısının yatırım yapmaya yeterli olmadığından turizm yatırımcılarının diğer bölgeleri seçmesi
• Turizm işletmelerinde turistlerden çok yüksek ücretler talep edilmesi
• Mevsimsellik, ücret azlığı, çalışma saatlerinin fazlalığı ve diğer nedenlerden dolayı turizm işletmelerinin nitelikli personelleri işletmelerinde tutamaması ve buna bağlı olarak turizm eğitimi almış kalifiye personellerin istihdam edilememesi
• Seyahat acentalarının paket tur hazırlamak ve bölge dışından turistleri bölgeye çekmek konusunda yetersiz kalmaları
• Kış turizmi, inanç turizmi, sağlık turizmi yatırımları ile turizmin mevsimsellik sorununun aşılmasının gerekliliği
• Arazi kısıtlılığı, miras nedeniyle arazilerin bölünmesi ve yaylalarda mevzuat gereği turizm yatırımı yapabilmeyen zorluğu
• Bölgedeki tanıtımların bütüncül bir yaklaşımla ele alınmayıp tesis odaklı hareket edilmesi
• Hedef pazara yönelik tanıtımların yeterince yapılamaması noktasındaki eksiklikler
• Girişimcilerin büyük bir kısmının farklı bir iş kolunda başarılı olmuş fakat turizm eğitimi ve bilinci noktasında yetersiz kişilerden oluşması
• Bölgede sanayi sektörünün yeterince gelişmiş olmaması nedeniyle iş nedeniyle yapılan seyahatlerin yetersiz oluşu
• Bölgeye gelen turistlerin doğal yaşam ve organik beslenme ihtiyaçlarının yeterince giderilememesi
• Turizm işletmelerinde standartlara uyulmaması
• Fiziki açıdan kaliteli tesisler inşa etmenin yanında hijyen kurallarına uyulan bir tesiste kaliteli turizm hizmetinin sunulmasının gerekliliği
• Bazı turizm yatırımlarının geleneksel mimari ile uyumlu olmaması
• Sezon kısa olduğu için yatırımcılarda var olan maksimum kar isteği
• Büyük boyutlu konaklama tesislerinin yerine ev pansiyonculuğunun geliştirilmesinin gerekliliği
• Konaklama işletmelerinin otelcilik işini meslek olarak görmediklerinden kendilerini geliştirememesi
• Turist rehberlerinin halk kültürü bilgisi noktasında eksikliklerinin bulunması,
• Yörenin kültürünü yansıtan, doğayla entegre olabilen konsept otellere ihtiyaç duyulması
• Turizm yatırımlarının değişim limitleri ve taşıma kapasitesi unsurlarının dikkate alınarak planlanmasının gerekliliği

aD: Turizm İşletmelerinde İstihdam Edilen Personel Kaynaklı Sorunlar

Bölgede yer alan paydaşlarla yapılan mülakatlarda belirtilen, turizm işletmelerinde istihdam edilen personeller kaynaklı sorunlar tematik kategorisinde yer alan birçok sorun alanı bulunmaktadır. Yapılan görüşmelerin çözümlemelerinde sürdürülebilir turizmi engelleyen sorun alanları (**a**) üst kategorisinde yer alan **aD**: turizm işletmelerinde istihdam edilen personel kaynaklı sorunlar başlıklı alt kategorinin birçok metinde yer aldığı görülmektedir. Sürdürülebilir turizmi engelleyen sorunlar (**a**) üst kategorisinde yer alan alt kategoriler arasında **aD** alt kategorisinin oranı %7 düzeyindedir. Yani paydaşlarla yapılan görüşmelerde elde edilen sorunlar merkezli ifadelerin %7'si turizm işletmelerinde istihdam edilen personeller kaynaklı sorun alanları ile ilgilidir.

Diğer taraftan sürdürülebilir turizm paydaşlarının ifadelerine göre konaklama işletmeleri yöneticilerinin % 8'i, seyahat acentası yöneticilerinin %6'sı, kamusal turizm yöneticilerinin %7'si, belediye başkanlarının %5'i, turizm akademisyenlerinin %7'si, sivil toplum örgütlerinin %5'i ve turist rehberlerinin sorunlar merkezli ifadelerinin % 5'i turizm işletmelerinde istihdam edilen personeller ile ilgili sorun alanlarıdır. Bu verilere göre sürdürülebilir turizm paydaşlarının turizm işletmelerinde çalışanlar kaynaklı sorun alanları alt kategorisinde belirtilen ifadelerin benzer oranlarda olduğu görülmektedir.

Araştırmaya dahil olan sürdürülebilir turizm paydaşları tarafından belirtilen turizm işletmelerinde istihdam edilen personeller kaynaklı sorun alanları (**aD**) alt kategorisinde yer alan sorunlardan bazıları Tablo 65'de sıralanacaktır.

**Tablo 65 Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Engel Olan αD Kategorisi İçerisinde
Yer Alan Sorun Alanları**

Göç, turizm hareketlerinin mevsimselliği, turizm eğitimi verecek yükseköğretim kurumlarının sayısının azlığı, var olanlarda ise nitelikli turizm ve yabancı dil eğitiminin verilememesi, turizm mesleklerine devamlı uğraş gözüyle bakılmaması vb. nedenlerden kaynaklanan nitelikli personel sorunu
Turizm işletmelerinde çalışan personellerin büyük bir kısmının turizm eğitimi almamış olmaları nedeniyle personelde turizm bilincinin yetersiz olması
Personellerin hijyen kurallarına uyma noktasındaki eksiklikleri
Nitelikli yetişmiş elemanların farklı nedenlerden dolayı bölgeyi tercih etmeyip turizmde nispeten daha gelişmiş Antalya, Muğla gibi illeri tercih etmesi
Bölgede profesyonel turist rehberi sayısının azlığı
Otellerin farklı nedenlerden dolayı turizmi eğitimi almış kişileri işletmede tutulamaması
Personellerin turistlere uygun olmayan nezaketsiz davranışlar sergilemesi
Yüksek maliyetlere katlanılarak inşa edilen fiziki yatırımların kalifiye personel istihdam edilmeyerek uzun vadede riske edilmesi
Bölgede yer alan turizm eğitimi verilen yükseköğretim kurumlarında yabancı dil eğitiminin yetersiz olması
Personellerin otelcilik mesleğini kariyer olarak görmemeleri ve bölge halkının turizm uğraşlarına ön yargı ile bakması
Sektörden anlayan, eğitilmiş, iş bilgisi ve yeteneği olan turizmi meslek olarak gören personellerin azlığı
Genç nüfusun göç nedeniyle bölgeyi terk etmesi
Turizm işletmeleri personellerinin misafirlerin ekstra isteklerini yerine getirmek noktasındaki isteksizlikleri
Çalışanların turizm mesleklerinden ekonomik gelir elde ettiğini ve geçimini sağladığının farkında olmaması
Sezonluk personeller istihdam edilmesi sebebiyle iş gören devir hızının yüksek olması
Kalifiye elemanların istidam edilmemesi nedeniyle hizmet kalitesinin düşük olması
Bölgedeki insan kaynağı yapısının hizmet sektörüne uygun olmaması,
Personel tarafından hizmet kalitesi ve müşteri memnuniyeti unsurlarının yeterince dikkate alınmaması
Bölge insanında olumlu turizm algısı yaratmanın gerekliliği
Sektördeki otel yöneticilerinin önemli bir kısmının turizm eğitimi almaması
Bölge halkının büyük bir kısmında var olan turizm sektörünün bilinmemesi nedeniyle oluşan bilinç ve farkındalık eksikliği

aE: Bölgesel Coğrafya, Tarihi, Ekonomik, Sosyal, Siyasi, Demografik, Mimari, Geçim Biçimleri Vb. Kaynaklı Sorunlar

Sürdürülebilir turizm gelişimini engelleyen sorunlar üst kategorisinde yer alan son alt kategori olan **aE** kategorisine dahil olan bölgede bulunan paydaşlar tarafından belirtilen sorun alanları bulunmaktadır. Bu kategoride bölgesel coğrafi, tarihi, ekonomik, siyasi, demografik, mimari, geçim biçimleri vb. kaynaklı sorun alanlarına ilişkin oranlara yer verilecektir. Araştırma verilerine göre bu kategoride yer alan ifadeler toplam sorunlar üst kategorisinde yer alan ifadelerin % 12'sini oluşturmaktadır.

Ayrıca araştırmada yer alan sorunlar merkezli ifadelerden konaklama işletmeleri tarafından belirtilenlerin %12'si, seyahat acentalarının tarafından belirtilenlerin %11'i, kamusal turizm yöneticileri tarafından belirtilenlerin %17'si, belediye başkanları tarafından belirtilenlerin %14'ü, turizm akademisyenleri tarafından belirtilenlerin %11'i, sivil toplum örgütleri tarafından belirtilenlerin %5'i ve turist rehberleri tarafından belirtilenlerin %11'i **aE** alt kategorisi ile ilgilidir. Bu verilere göre kamusal turizm yöneticileri ve belediye başkanları diğer paydaşlara göre daha yüksek oranlarda sürdürülebilir turizm gelişimini engelleyen sorun alanları olarak **aE** kategorisinde yer alan sorunları belirtmişlerdir. Sivil toplum örgütlerinde ise **aE** kategorisi ile ilgili sorun belirtme oranları diğer paydaşlara göre daha düşük seviyelerdedir.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde sürdürülebilir turizm gelişimini bölgesel anlamda etkileyen sorunlar tematik kategorisi ile ilgili görüşme metinleri çözümlemelerinde farklı sorunlar ifade edilmiştir. Bu sorunlardan bazıları aşağıdaki tabloda belirtilmektedir.

Tablo 66 Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Engel Olan αE Kategorisi İçerisinde Yer Alan Sorun Alanları

• Arazi şartları nedeniyle ulaşım başta olmak üzere diğer altyapı ve üst yapı maliyetlerinin yüksekliği
• Su baskınları ve erozyon nedeniyle oluşacak doğal tahribat riskleri
• Konak vb. tarihi yapıların çok mülkiyetli yapısı
• Turizm faaliyetlerinin yoğun olduğu bölgelerdeki turist varışlarının artışının bölgedeki çevresel sürdürülebilirliğe zarar vermesi
• Bazı bölgelerde çarpık yapılaşma nedeniyle bölgenin doğallığını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalması
• Sahilin dolgularla tahrip edilmesi
• Bölgenin tarihi ve doğal yapısının korunmasının gerekliliği
• Tarihi süreç boyunca bölgede yaşayan bütün halkların kültürlerinin ayırım yapılmadan açığa çıkarılmasının gerekliliği
• Ekonomik ve hukuki bazı nedenlerden dolayı yaylalarda ortaya çıkan kurlsız, mimari tarzdan yoksun, betonarme yapılar
• İnsanların köyden kente göç etmesi ile yayla ve yaylacı kültürü gelenek ve göreneklerinin kaybolması riski
• Koruma/kullanma dengesinin bazı bölgelerde göz önünde bulundurulmaması
• Tarihi dokunun ve yapıların korunamaması ve tahrip edilmesi
• Bölge illerinin turist talebinin olacağı metropol illere uzak bir coğrafi bölgede yer alması nedeniyle ortaya çıkan ulaşılabilirlik sorunu
• Bölgedeki bazı yörelerde geçmiş dönemde yabancı hayat kadınlarının bıraktığı kötü izler ve algılar
• İl ve ilçelerde maddi olanaksızlıklar nedeniyle yapıların tamamlanamaması nedeniyle oluşan mimari kirlilik
• Köyden kente göç eden kişilerin geri döndüklerinde köylerdeki geleneksel mimari unsurlarını göz önüne almayarak betonarme yapılar inşa etmeleri
• Nitelikli, girişimci, öz güveni yüksek bölge halkının göç etmesi nedeniyle bölge illerinde hem kamusal turizm yöneticisi hem de turizm işletmeleri yöneticilerinin temin edilmesi noktasında sıkıntılar yaşanması
• Nüfus artışı nedeniyle katı atık sistemlerinin yetersizliği
• Turizm hareketleri açısından yoğunluğun yaşandığı Ayder Yaylası, Uzungöl gibi destinasyonlardaki aşırı yoğunluğun sebep olduğu tahribatlar
• Bölge illerine yakın bir coğrafi konumda bulunan Batum bölgesindeki turizm destinasyonlarının bölge açısından alternatif olması nedeniyle oluşacak ekonomik riskler ve Batum bölgesindeki fuhuş, kumar gibi uygulamaların bölgedeki sosyal yapıya zarar verme riski
• Turizm hareketlerinin şehrin ekonomisine yeteri kadar nüfuz etmemesi
• Turizmin mevsimselliği nedeniyle oluşan problemler
• Bölge illerinin 12 ay yağış alması, deniz mevsiminin kısa olması ve güneşli gün sayısının azlığı dolayısıyla turizm sezonunun kısıllığı
• Bölgeyi ziyaret edecek turistlerin bölge insanını tanıması, caddelerde gezmesi, kahvehanede çay içmesi, marketten alışveriş yapması ve dağlarda yürümesinin sağlanması için büyük boyutlu tesisler yerine eski evlerde hijyenik ve kaliteli hizmetin verileceği ev pansiyonlarının desteklenmesinin gerekliliği
• Turizm hareketlerinin yoğunlaştığı bazı bölgeler dışında kalan yerlerde bölge insanının turizmden tam anlamıyla gelir kazanmaya başlamaması
• Bölgede satılan yöresel el sanatları ürünlerinin bölgede üretilmemesi
• Yaylalarda düzenlenen festival, şenlik dönemlerinde ortaya çıkan katı atık sorunu,
• Bölgede planlanacak turizm aktivitelerinin o bölgenin sosyo-kültürel yapısıyla uyumlu olmasının gerekliliği
• Bazı illerde çay tarımının yapıldığı dönemlerde bölge halkının büyük bir kısmının başka bir uğraşının olmaması

3.1.2. Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Sürdürülebilir Turizm Paydaşları Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Katkı Sağlayacak Güçlü Yönler (β Kategoriler)

Bir önceki kısımda, bölgede yer alan paydaşların sürdürülebilir turizm ile ilgili görüşme metinlerinin nicel sonuçlarının sunulması açısından, üst kategorilerin beşli alt kategorileri etrafında iki farklı tablo verilmesi uygun görüldüğü belirtilmişti. Bu bağlamda ikinci üst kategori olan Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki sürdürülebilir turizm gelişimine katkı sağlayacak güçlü yönlerin (β) sayılması ikinci tabloyu oluşturacaktır.

Tablo 67 β Kategorilerinin Sürdürülebilir Turizm Paydaşları Arasındaki Dağılım Oranları

β Kategorisi Alt Kategorileri						
Paydaşlar (β Kategoriler)	A	B	C	D	E	Toplam
Konaklama İşletmeleri	15	18	14	5	105	157
Seyahat Acentaları	15	6	9	0	32	62
Kamusal Turizm Yöneticileri	37	15	9	0	40	101
Belediye Başkanları	16	6	3	3	46	74
Turizm Akademisyenleri	12	6	4	1	62	85
Sivil Toplum Örgütleri	5	7	3	0	36	51
Turist Rehberleri	7	5	7	0	20	39
Toplam	107	63	49	9	341	569

Sürdürülebilir Turizm Paydaşları: Konaklama İşletmeleri

Toplam Mülakat Sayısı: 25

Mülakatlarda Üretilen/Müzakere Edilen Toplam Tematik Kategori Sayısı (β): 157

Sürdürülebilir Turizm Paydaşları: Seyahat Acentaları

Toplam Mülakat Sayısı: 9

Mülakatlarda Üretilen/Müzakere Edilen Toplam Tematik Kategori Sayısı (β): 62

Sürdürülebilir Turizm Paydaşları: Kamusal Turizm Yöneticileri

Toplam Mülakat Sayısı: 6

Mülakatlarda Üretilen/Müzakere Edilen Toplam Tematik Kategori Sayısı (β): 101

Sürdürülebilir Turizm Paydaşları: Belediye Başkanları

Toplam Mülakat Sayısı: 12

Mülakatlarda Üretilen/Müzakere Edilen Toplam Tematik Kategori Sayısı (β): 74

Sürdürülebilir Turizm Paydaşları: Turizm Akademisyenleri

Toplam Mülakat Sayısı: 10

Mülakatlarda Üretilen/Müzakere Edilen Toplam Tematik Kategori Sayısı (β): 85

Sürdürülebilir Turizm Paydaşları: Sivil Toplum Örgütleri

Toplam Mülakat Sayısı: 4

Mülakatlarda Üretilen/Müzakere Edilen Toplam Tematik Kategori Sayısı (β): 51

Sürdürülebilir Turizm Paydaşları: Turist Rehberleri

Toplam Mülakat Sayısı: 5

Mülakatlarda Üretilen/Müzakere Edilen Toplam Tematik Kategori Sayısı (β): 39

βA : Kamu -Yerel Yönetimler -Üniversiteler -Sivil Toplum Örgütleri Merkezli Güçlü Yönlerin Tanımlanması

Araştırmanın bu kısmında görüşme metinlerinde sürdürülebilir turizm paydaşları tarafından belirtilen β : sürdürülebilir turizm gelişimine katkı sağlayacak güçlü yönler üst kategorisinde yer alan (βA): kamu- yerel yönetimler- üniversiteler-sivil toplum örgütleri merkezli güçlü yönlerin tanımlanması alt kategorisi ile ilgili ifadelerin nitel analiz sonuçlarına yer verilecektir. Paydaş görüşme çözümlemelerinde alt kategoriler arasında (βA) alt kategorisinin oranı %19 düzeyindedir. Yani sürdürülebilir turizm paydaşları tarafından belirtilen Doğu Karadeniz Bölgesi'nin sürdürülebilir turizm ile ilgili güçlü yön tanımlamalarının %19'u kamu-yerel yönetimler- üniversiteler-sivil toplum örgütleri merkezli güçlü yönlerin tanımlanmasıyla ilgilidir.

Araştırmada yer alan güçlü yönler merkezli ifadelerden konaklama işletmeleri tarafından belirtilenlerin %10'u, seyahat acentaları tarafından belirtilenlerin %24'ü, kamusal turizm yöneticileri tarafından belirtilenlerin %37'si, belediye başkanları tarafından belirtilenlerin %22'si, turizm akademisyenleri tarafından belirtilenlerin %14'ü, sivil toplum örgütleri tarafından belirtilenlerin %10'u ve turist rehberleri tarafından belirtilenlerin %18'i βA alt kategorisi ile ilgilidir. Bu verilere göre kamusal turizm yöneticileri diğer paydaşlara göre çok daha yüksek oranlarda sürdürülebilir turizm gelişimini katkı sağlayan güçlü yönleri βA kategorisi bağlamında değerlendirmişlerdir. Sivil toplum örgütleri ve konaklama işletmeleri paydaşlarının βA kategorisi ile ilgili güçlü yön belirtme oranları ise diğer paydaşlara göre daha düşük seviyelerdedir.

Doğu Karadeniz Bölgesi sürdürülebilir turizm paydaşları βA kategorisine dâhil olan farklı konu başlıklarında birçok güçlü yön teması bulunmaktadır. Bu temalardan bazıları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 68 Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Katkı Sağlayan βA Kategorisi İçerisinde Yer Alan Güçlü Yönler

• Bölgedeki belediyeler tarafından düzenlenen ev pansiyonculuğu eğitimleri ve özellikle turist varışlarının yoğun olduğu dönemlerde turizm alanları üzerindeki aşırı ekonomik, çevresel ve sosyo kültürel baskıların azaltılması amacıyla kırsal kesimdeki bazı evlerin pansiyona dönüştürülmesi
• Yayla turizmi başta olmak üzere diğer sürdürülebilir turizm türlerinin tanıtılması amacıyla düzenlenen yayla şenlikleri ve festivaller
• Kamunun turizm faaliyetlerini 12 aya yayma hedefi
• Turizm alanlarına ulaşılacak yollar başta olmak üzere planlanan ve hayata geçirilen kamusal altyapı ve üstyapı yatırımları
• Belediyelerin turizm alanlarındaki imar problemlerini çözmek noktasındaki çabaları
• Turizmin bütün yıla yayılmasına katkı sağlayacak kış turizmi merkezi olarak ilan edilen alanlara yönelik altyapı ve üstyapı yatırımlarının planlanması
• Belediyeler başta olmak üzere il kültür ve turizm müdürlükleri gibi kamu kurumları tarafından bölgesel turizm haritalarının hazırlanması, yürüyüş yollarının planlanması noktasındaki proje çalışmaları
• Alternatif turizm gelişimini hızlandırmak amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan yeşil yayla yolu projesi
• Bazı yaylalarda ahşap dışındaki yapılara müsaade edilmemesi, bölgedeki bazı illerde bölge halkının yaylaları korumasının teşvik edilmesi amacıyla “en temiz yayla”, “en korunan yayla” gibi ödüllerin verilmesi
• Belediyeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İl Özel İdareleri ve Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı bünyesinde projelendirilen sivil mimari örneği, cami, kilise, kale, konak vb. kültür varlıklarının restorasyon çalışmaları
• Fuar, toplantı, konferans gibi faaliyetlerle bölgedeki turizm alanlarının ulusal ve uluslararası etkinliklerde tanıtılması,
• Hükümetin az gelişmiş bölgelerde alternatif turizm türlerini geliştirmek amacıyla yaptığı planlama çalışmaları,
• Proje ve master plan çalışmalarına yerelde katılım sağlanarak paydaşların görüşlerinin turizm planlamalarına dâhil edilmesi
• Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı’nın mali destek, hibe desteği, sektörü yönlendirme rolü, bölgedeki konaklama kalitesinin artırılması, eko turizm ile ilgili uzman görüşlerinin alınması gibi unsurlarda aktif rol alması
• Kamunun kosgeb, doka, kırsal kalkınma kurumları aracılığıyla sağladığı fon kaynakları ile sürdürülebilir turizm projelerini desteklemesi,
• Bölgede yer alan eğitim kurumlarının nitelikli eleman eksikliğini gidermesi noktasındaki eğitim-öğretim faaliyetleri
• Bölge illerinde planlanan ve hayata geçirilen havaalanı yatırımları
• Botanik bahçe, çikolata vadisi, teleferik, heleski, kervan yolu vb. turizm projelerinin gerçekleştirilmesi,
• Bazı bölgelerdeki arkeolojik kazı çalışmaları,
• İl kültür turizm müdürlükleri ve kalkınma ajansının turizm yatırımlarını yönlendirme çalışmaları vb. uygulamalar
• Doka tarafından desteklenen donanımsal kapasite artırımı projeleri
• Bölgesel tanıtımlarda turistler üzerinde daha fazla turizm alanı ziyaret edileceği algısının bırakılması,
• Bölgedeki belli başlı turizm faaliyetlerinin yoğunlaştığı alanların havaalanına yakın olması
• Yeni destinasyonlar keşfedilerek butik eko turistlerin ziyaretine açılması,
• Butik seyahat acentalarına yönelik yapılan tanıtımlar
• Cidde, Riyad, Dubai gibi turist talebinin yoğun olduğu bölgelere Trabzon üzerinden direkt uçuşların planlanıyor olması
• Bölge illerine kurulan üniversitelerin bölgenin tanıtımını olumlu etkilemesi
• 9. 10. Kalkınma Planı ve 2023 turizm stratejisi belgesinde bölgeye yönelik sürdürülebilir turizm planlamalarının olması,
• Çevresel geri dönüşüm projeleri

βB: Bölge Halkının Turizm Eğitimi, Bilinci ve Kültürel Özellikleri Çerçevesinde Güçlü Yönlerinin Tanımlanması

Bu kısımda görüşme metinlerinde sürdürülebilir turizm paydaşları tarafından belirtilen **β** : sürdürülebilir turizm gelişimine katkı sağlayacak güçlü yönler üst kategorisinde yer alan (**βB**): bölge halkının turizm eğitimi, bilinci ve kültürel özellikleri çerçevesinde güçlü yönlerinin tanımlanması alt kategorisi ile ilgili ifadelerin nitel analiz sonuçlarına yer verilecektir. Paydaş görüşme çözümlemelerinde alt kategoriler arasında (**βB**) alt kategorisinin oranı %11'dir. Yani sürdürülebilir turizm paydaşları tarafından belirtilen Doğu Karadeniz Bölgesi'nin sürdürülebilir turizm ile ilgili güçlü yön tanımlamalarının %11'i, bölge halkının turizm eğitimi, bilinci ve kültürel özellikleri çerçevesinde güçlü yönlerinin tanımlanması ile ilgilidir.

Araştırmada yer alan güçlü yönler merkezli ifadelerden konaklama işletmeleri tarafından belirtilenlerin %11'i, seyahat acentaları tarafından belirtilenlerin %10'u, kamusal turizm yöneticileri tarafından belirtilenlerin %15'i, belediye başkanları tarafından belirtilenlerin %8'i, turizm akademisyenleri tarafından belirtilenlerin %7'si, sivil toplum örgütleri tarafından belirtilenlerin %14'u ve turist rehberleri tarafından belirtilenlerin %13'ü **βB** alt kategorisi ile ilgilidir. Bu verilere göre kamusal turizm yöneticileri, turist rehberleri ve sivil toplum örgütleri diğer paydaşlara göre daha yüksek oranlarda sürdürülebilir turizm gelişimini katkı sağlayan güçlü yönleri **βB** kategorisi bağlamında değerlendirmişlerdir. Belediye başkanları ve turizm akademisyenleri paydaşlarının **βB** kategorisi ile ilgili güçlü yön belirtme oranları ise diğer paydaşlara göre daha düşük seviyelerdedir.

βB alt kategorisinde, paydaşlar tarafından belirtilen bölge halkının turizm eğitimi, bilinci ve kültürel özellikleri çerçevesinde birçok güçlü yön bulunmaktadır. Bu güçlü yönlerden bazıları Tablo 69'da belirtilmiştir.

Tablo 69 Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Katkı Sağlayan β B Kategorisi İçerisinde Yer Alan Güçlü Yönler

• Turizm hareketlerinin yoğun olduğu Uzungöl, Ayder Yaylası gibi turizm alanlarında turizm işletmeleri bulunan yöre halkının çocuklarını turizm eğitimi almaya teşvik etmesi
• Bölge insanının sıcakkanlı ve yardımsever yapısı
• Artvin, Giresun ve Ordu'nun bazı köylerinde yöre halkının köy evlerini uygun duruma getirip turistlerin kullanımına sunmaya başlaması
• Bölgenin tarihi süreç boyunca Türk, Rum, Ermeni başta olmak üzere birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapmış olması nedeniyle var olan kültürel çeşitlilik
• Kırsal alanda yaşayan insanların doğal yaşam deneyimleri nedeniyle bu konuda diğer insanlara oranla daha eğitilmiş olmaları
• Birbirine yakın köy ve mahalleler arasında bile kültürel farkların bulunmasının kültürel çeşitlilik ve üstünlük kaynağı olması
• Yöre halkının doğanın korunması noktasındaki hassasiyetlerinin turizmin ekonomik getirisinin farkına vardıklarında daha üst noktalara çıkacak olması
• Kırsal alanda yaşayanların doğayla iç içe yaşamaları nedeniyle tarihten getirdikleri kültürle koruma/kullanma dengesini gözetmeleri
• Bölgede yaşayan insanların konuşması, yemek kültürü, giyinişi gibi folklorik unsurlarının kendine has özellikler barındırması
• İnsanlardaki özgüven ve girişimcilik ruhu
• Bölge insanındaki yapmacık değil samimi ilişkilerin yaygınlığı ve birincil ilişkilerle iletişim kurulabilmesinin kolaylığı
• Bazı bölgelerdeki yöre halkının yaylalardaki kaçak ve çirkin yapılaşmaya izin vermemesi,
• Bölge halkındaki misafir etme kültürü
• Özellikle turizm hareketlerinin yoğunlaştığı Uzungöl'de yöre halkının bir araya gelerek sosyal yapının bozulmaması için neler yapılacağı ile ilgili görüş alışverişinde bulunmaları
• Artvin, Ordu ve Giresun'un bazı köylerinde organik kahvaltı vb. eko turizm hizmetlerinin verilmesi
• Bölgenin yaygın bir vejeteryan gastronomi kültürüne sahip olmasının turizm açısından değerlendirilme potansiyeli
• Bölgenin özgünlüğünden dolayı son yıllarda Ortadoğulu turistlerin gözdesi olması
• Bölgenin genel anlamda güvenli bölge halkının güvenilir olması

β C: Bölgedeki Turizm İşletmeleri Kaynaklı Güçlü Yönlerin Tanımlanması

Sürdürülebilir turizm paydaşları ile gerçekleştirilen görüşme metinlerinde sürdürülebilir turizm paydaşları tarafından belirtilen β : sürdürülebilir turizm gelişimine katkı sağlayacak güçlü yönler üst kategorisinde yer alan (β C): bölgedeki turizm işletmeleri kaynaklı güçlü yönlerinin tanımlanması alt kategorisi ile ilgili ifadelerin nitel analiz sonuçlarına yer verilecektir. Paydaş görüşme çözümlemelerinde alt kategoriler arasında (β C) alt kategorisinin oranı % 9'dur.

Araştırmada yer alan güçlü yönler merkezli ifadelerden konaklama işletmeleri tarafından belirtilenlerin %9'u, seyahat acentaları tarafından belirtilenlerin %15'i, kamusal turizm yöneticileri tarafından belirtilenlerin %9'u, belediye başkanları tarafından belirtilenlerin %4'ü, turizm akademisyenleri tarafından belirtilenlerin %5'i, sivil toplum örgütleri tarafından belirtilenlerin %6'sı ve turist rehberleri tarafından belirtilenlerin %18'i β C alt kategorisi ile ilgilidir. Bu verilere göre seyahat acentaları

ve turist rehberleri diğer paydaşlara göre daha yüksek oranlarda sürdürülebilir turizm gelişimini katkı sağlayan güçlü yönleri **βC** kategorisi bağlamında değerlendirmişlerdir. Belediye başkanları, turizm akademisyenleri ve sivil toplum örgütü paydaşlarının ise **βC** kategorisi ile ilgili güçlü yön belirtme oranları ise diğer paydaşlara göre daha düşük seviyelerdedir. **βC** kategorisine dâhil olan güçlü yönlerden bazıları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 70 Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Katkı Sağlayan βC Kategorisi İçerisinde Yer Alan Güçlü Yönler

• Turizm hareketlerinin yoğunlaştığı Uzungöl, Ayder Yaylası gibi turizm alanlarında turizm işletmeciliği faaliyetlerinde bulunan yöre halkının çocuklarını turizm eğitimi almaları noktasında teşvik etmeleri
• Bölgede Akçaabat başta olmak üzere farklı yörelerde nitelikli yiyecek-içecek hizmeti veren işletmelerin varlığı
• Artvin ilinde yer alan Camili-Karagöl, Şavşat ve Yusufeli, Giresun İmece köyü ve Ordu Kabakdağ köyünde nitelikli ev pansiyonculuğu hizmetinin sunulması
• Yatırımların projelendirilmesinde profesyonel ve uzman kişilerden destek alan yatırımcıların fon kaynağı bulmakta zorlanmamaları
• Bölge illerinde planlanan yeni otel yatırımları
• Ordu, Artvin ve Gümüşhane’de faaliyette bulunan kayak tesislerinin turizmde mevsimsellikten kaynaklanan sorunların çözümüne katkı sağlaması
• Karadeniz bölgesindeki Amasya, Artvin, Bartın, Bayburt, Bolu, Çorum, Düzce, Giresun, Gümüşhane, Karabük, Kastamonu, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Tokat, Trabzon, Zonguldak illerini kapsayan Karadeniz Turizm İşletmeleri Derneği’nin (KATİD) faaliyetlerine başlaması ve TÜROFED (Türkiye Otelciler Federasyonu) Karadeniz Bölgesi temsilciliğinin kurulması için çalışmaların yürütülmesi
• Bölgede bazı otellerin Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından çevreye duyarlı otel işletmelerine verilen “Yeşil Star “ belgesine sahip olması ve “Briketpelet” adı verilen karbonmonoksit oranının oldukça düşük olduğu yenilenebilir yakıt kullanmaları
• Turizm işletmelerinin Ortadoğu ülkeleri başta olmak üzere birçok farklı ülkede ve yurt içinde fuarlara katılması,
• Bölgede heliski (helikopter kayağı) organizasyonları düzenleyen firmaların varlığı,
• Konaklama işletmelerinin yaz aylarında doluluk problemi yaşamaması,
• Sosyal medyanın seyahat acentaları tarafından aktif olarak kullanılması,
• Bölgede Hilton, Ramada firmalarının yeni otel yatırımları planlaması,
• Yeni yapılacak otel yatırımları ile mevcut otellerin kendilerini yenileyecek olmaları
• Uzungöl ve Ayder’de faaliyet gösteren turizm işletmelerinin herhangi bir destek olmaksızın günün koşullarına göre hareket etmeyi öğrenmeleri
• Bölgede var olan genç girişimci potansiyeli

βD: Turizm İşletmelerinde İstihdam Edilen Personel Kaynaklı Güçlü Yönler

Turizm işletmelerinde istihdam edilen personeller kaynaklı güçlü yönler alt kategorisinde bölgedeki sürdürülebilir turizm paydaşlarının bu kategori dahilinde belirttikleri ifadeler yer verilecektir. Paydaşlar tarafından belirtilen güçlü yönler arasında **βD** alt kategorisinin oranı %2’dir.

Araştırmada yer alan güçlü yönler merkezli ifadelerden konaklama işletmeleri tarafından belirtilenlerin %3'ü, belediye başkanları tarafından belirtilenlerin %4'ü ve turizm akademisyenleri tarafından belirtilenlerin %1'i, **βD** alt kategorisi ile ilgilidir. Seyahat acentaları, kamusal turizm yöneticileri, turist rehberleri ve sivil toplum kuruluşları **βD** alt kategorisi ile ilgili herhangi bir güçlü yön belirtmemişlerdir. **βD** alt kategorisi ile ilgili güçlü yön tanımlamalarından bazıları Tablo 71'de sıralanacaktır.

Tablo 71 Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Katkı Sağlayan βD Kategorisi İçerisinde

Yer Alan Güçlü Yönler

• Turizm işletmelerinde çalışan bazı personellerin turizm eğitimi almaları
• Turizm hareketlerinin yoğunlaştığı Ayder Yaylası ve Uzungöl'de faaliyet gösteren turizm işletmesi sahibi yöre halkının çocuklarının turizm eğitimi alması noktasındaki teşvikleri
• Turizm işletmelerinde çalışan bazı personellerin sıcakkanlılığı, samimiyeti, yardımseverliği ve pozitif bakış açısı
• Bölgedeki turizm işletmelerinde çalışan personellerin ülkemizdeki diğer bölgelerin aksine turizm hizmetini severek ve içinden geldiği gibi yapmaya çalışması

βE : Bölgesel Coğrafya, Tarihi, Ekonomik, Sosyal, Siyasi, Demografik, Mimari, Geçim Biçimleri Vb. Kaynaklı Güçlü Yönler

Sürdürülebilir turizm paydaşları ile gerçekleştirilen görüşme metinlerinde sürdürülebilir turizm paydaşları tarafından belirtilen **β** : sürdürülebilir turizm gelişimine katkı sağlayacak güçlü yönler üst kategorisinde yer alan (**βE**): bölgesel coğrafya, tarihi, ekonomik, sosyal, siyasi, demografik, mimari, geçim biçimleri vb. kaynaklı güçlü yönler alt kategorisi ile ilgili ifadelerin nitel analiz sonuçlarına yer verilecektir. Paydaş görüşme çözümlemelerinde alt kategoriler arasında (**βE**) alt kategorisinin oranı % 60'dır.

Araştırmada yer alan güçlü yönlerle ilgili ifadelerden konaklama işletmeleri tarafından belirtilenlerin %67'si, seyahat acentaları tarafından belirtilenlerin %52'si, kamusal turizm yöneticileri tarafından belirtilenlerin %37'si, belediye başkanları tarafından belirtilenlerin %62'si, turizm akademisyenleri tarafından belirtilenlerin %73'ü, sivil toplum örgütleri tarafından belirtilenlerin %71'i ve turist rehberleri tarafından belirtilenlerin %51'i **βE** alt kategorisi ile ilgilidir. Bu verilere göre seyahat acentaları ve turist rehberleri diğer paydaşlara göre daha düşük oranlarda sürdürülebilir turizm gelişimine katkı sağlayan güçlü yönleri **βE** kategorisi bağlamında değerlendirmişlerdir. Belediye başkanları, turizm akademisyenleri, sivil toplum örgütü ve konaklama işletmesi paydaşlarının **βE** kategorisi ile ilgili güçlü yön belirtme oranları ise diğer paydaşlara göre daha yüksek seviyelerdedir. Bu bağlamda sürdürülebilir turizm paydaşları tarafından ifade edilen **βE** kategorisi ile ilgili güçlü yönler Tablo 72'de sıralanmaktadır.

Tablo 72 Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Katkı Sağlayan βD Kategorisi İçerisinde Yer Alan Güçlü Yönler

Bölgedeki turizm alanlarının, yayla turizmi, çiftlik turizmi, peyzaj fotoğrafçılığı, foto/safari, endemik bitki gözlemciliği, kuş gözlemciliği, rafting, trekking, çiftlik turizmi, bisiklet turizmi, yaban hayatı gözlemciliği, mağara turizmi, botanik turizmi, doğa sporları, karavan turizmi vb. sürdürülebilir eko turizm türlerinin gerçekleştirilebilecek potansiyele sahip olması
Yörenin fındık, mısır, bal, turşu, çay, pestil, köme, kuşburnu, başta olmak üzere vejeteryan turistlere hitap edebilecek kendine has gastronomi kültürüne sahip olması
Ordu, Rize, Trabzon, Artvin ve Giresun illerinin Karadeniz’e sahilinin bulunması nedeniyle var olan deniz turizmi özellikle de kruvaziyer turizmi potansiyeli
İkizdere ve Ayder Yaylası gibi turizm alanlarındaki jeotermal kaynakların varlığı nedeniyle ortaya çıkan sağlık ve termal turizm potansiyeli
Bölgedeki yaylalarda düzenlenen yayla şenlikleri, festivaller ve gençlik kampları
Milli park, tabiat koruma alanı, tabiat parkı, yaban hayatı gözlem alanı, özel çevre koruma bölgesi, biyosfer rezerv alanı gibi korunan alanların varlığı
Ülkemizdeki en geniş vadi ve kanyonların bölgede yer alması
İklim, hava kalitesi, doğal klima ve oksijen özellikleri nedeniyle özel ilgi gruplarına yönelik turizm etkinliklerinin düzenlenme potansiyelinin bulunması
Son yıllarda Ortadoğulu turistlerin bölgeye olan ilgileri
Yaz ve kış sporlarına uygun coğrafi mekânlara sahip olması
Bölgenin kendine has tarihi ve kültürel yapısı nedeniyle kültür turizmine uygun olması
Sümela Manastırı, Meryem Ana Manastırı, Ayasofya Müzesi, Vazelon Manastırı, İmera Manastırı, İskenderpaşa Camii vb. inanç turizmi merkezlerinin varlığı
Yaylaların büyük bir kısmında yapılaşmanın olmaması
Büyük oranda bakir kalmış, keşfedilmemiş ve bozulmamış olan doğal yapı
Ayder Yaylası ve Uzungöl gibi turizm alanlarında helikopter kayağı (heliski) yapılıyor olması ve bölgedeki birçok yaylada çim kayağı yapılabilme potansiyeli
Uzungöl, Ayder Yaylası gibi turizm etkinliklerinin yoğun olduğu destinasyonlarda yöre halkının bölge dışına daha az göç etmesi
Bölgede yüzbinlerin göç yolu, amazon kadınları vb. efsanelerin anlatılması
Süleymaniye Mahallesi, Zeytinlik Mahallesi, Santa Harabeleri, İmera Köyü vb. Türk, Rum ve Ermenilerin yaşadığı evlerin yer aldığı özgün mahallelerin bulunması
Uzungöl başta olmak üzere bölgede yer alan birçok yaylanın fotoğrafçılık ve foto/safari turizmi için uygun olması
Uzungöl, Mençuna Şelalesi, Tomara Şelalesi, Fırtına Deresi, Artabel Gölleri, Çakırgöl, Çoruh Nehri, Sera Gölü vb. turizm etkinliklerinin yapılabileceği birçok doğal su havzasının bölgede bulunması
Uzungöl gibi bazı turizm alanlarında turizmin bölgenin sosyo-kültürel yapısına zarar vermemesi için bazı önlemlerin alınması
Bölge insanının bireylerarası iletişim ve güven tesis edilmesini kolaylaştıran temel davranış kodlarına sahip olması (misafirperverlik, sıcakkanlılık, yardımseverlik, güvenilirlik)
Uzungöl’de ki turizme yönelik düzenlemeler bölge halkının muhafazakarlığı ile yerli ve yabancı turistlerin arayışlarını uzlaştırıcı bir nitelik göstermektedir. Örneğin, bölgede içkili restoran/bar bulunmaması ve tesislerde konaklayan çiftlerden evlilik cüzdanı istenmesi gibi düzenlemelerin olması bölge halkı çoğunluğunun gönüllü desteği ile hayata geçirilmiştir.

• Bölgede düzenlenen uluslararası ve ulusal spor organizasyonlarının (olimpiyatlar, futbol ve diğer spor organizasyonları) bölgenin tanıtımına olumlu katkılar sağlaması
• Bölgeye yönelik turizm talebinin yoğun olduğu Cidde, Riyad, Dubai gibi bölgelere Trabzon Havalimanından bazı dönemlerde doğrudan uçuşların düzenlenmesi
• Bölge illerinde cami, kilise, han, hamam, konak vb. tarihi yapıların restore edilmesi
• Artvin başta olmak üzere Ordu, Giresun, Trabzon ve Rize’de yöre halkının ev pansiyonculuğu girişimleri
• 90’lı yıllardan itibaren Türk sinemasında özgün prodüksiyonların artışı ile gözlenen canlılığın özgün senaryo arayışlarını da artırdığı da söylenebilir. Bu bağlamda 2000’li yılların başından itibaren Doğu Karadeniz Bölgesi’nde bölge insanının kültürel özellikleri ve bölgenin bakir doğasını yansıtan sinema ve dizi filmlerinin çekilmesi bölgenin turistik tanıtımına katkı sağlamıştır.
• Eski Gümüşhane olarak adlandırılan Süleymaniye Mahallesi’nin kar kalış gün sayısı ve kar kalitesi açısından bölgedeki diğer illere nispeten kış turizmi etkinliklerine uygun olması
• Bölge illerinde kitle turizmi etkinliklerinin sınırlı olması
• Bölgede yatırım yapma potansiyeline sahip, daha önce bölge illerinde yaşayan kişilerde bulunan fiziki, ekonomik ve sosyal sermaye unsurları
• Bölgeden başlayarak Güney Kafkasya’ya kadar uzanan koridor boyunca planlanacak uluslararası turizm planlama stratejisi

Doğu Karadeniz Bölgesi’nde sürdürülebilir turizm yaklaşımı doğrultusunda planlanacak bir bölgesel gelişim stratejisinin temel aşamaları arasında bölgedeki sürdürülebilir turizm paydaşlarının mevcut durum ile ilgili görüşlerinin alınarak temel sorun alanlarının belirlenmesi, bu sorun alanlarına yönelik çözüm önerilerinin sunulması ve çözüm sürecine katkı sağlayacak bölgenin iç dinamiklerinden kaynaklanan güçlü özelliklerin ortaya konulmasıdır.

Bu çerçevede araştırmamızın nitel analiz kısmında bölgesel paydaşların sürdürülebilir turizm yaklaşımı doğrultusundaki görüşlerinin bazı noktalarda farklılaştığı söylenebilir. Sürdürülebilir turizm yaklaşımı ekseninde ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel unsurların hesaba katılarak, sürdürülebilir turizm göstergeleri rehberliğinde planlamaların hazırlanması gerekliliği noktasında paydaşların bir kısmında farklı algılamalar bulunsa da söylem olarak turizmin bölgenin uzun vadeli ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel sürdürülebilirliğine zarar vermemesi gerektiği noktasında bir görüş birliği vardır.

Diğer taraftan kamusal turizm yöneticileri kamunun daha çok turizmle ilgili olumlu uygulamalarından bahsederken diğer paydaşlar daha yüksek oranlarda kamu yönetiminden kaynaklanan altyapı sorunlarını öne sürmektedirler. Ayrıca, kamu ve özel sektör arasında önceliklerin farklılaşmasından kaynaklanan iletişim sorunları bulunduğu söylenebilir.

Ayrıca, paydaşlar tarafından da belirtildiği üzere bölgede planlanan ve hayata geçirilen hidroelektrik santralleri vb. çevresel tahribat unsurları sürdürülebilir turizmin çevresel sürdürülebilirliğine, kısa vadeli ekonomik fayda uğruna fizibilite çalışması yapılmadan hayata geçirilen turizm işletmesi yatırımları ekonomik sürdürülebilirliğine, sosyo-kültürel denge hesaba katılmadan, paydaşların görüşlerine başvurulmadan bölgedeki birçok alanın turizme açılması ise sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe zarar vermektedir. Bu ve benzeri sorunların çözümünde, Doğu Karadeniz Bölgesi’nde

sürdürülebilirlik ilkelerine bağlı, dengeli bir gelişim stratejisinin öngörülebilmesi için bölgedeki karar vericilerin paydaşları bir araya getirmek suretiyle bölgenin turizmdeki taşıma kapasitesi sınırlarının belirlenmesine katkı sağlaması gerektiği önerilmektedir.

Bölge ile ilgili temel tartışma alanlarından bir diğeri de, korunan alanların durumudur. Temel turizm hareketlerinin yoğunlaştığı turizm alanlarının korunan alan statüsünde olduğu bölgede hukuka uygun olmayan, denetimsiz bir yapılaşmadan bahsedilebilir. Bu problemin çözümünde, bilimsel bir komisyon aracılığı ile uzun vadeli araştırmalar sonucunda illerde nerelerin turizm yatırımcılarına tahsis edileceği, bu bölgelerde yapılacak turizm tesislerinin hangi koşullarda yapılacağı noktasında çalışmalar yapılmasında yarar vardır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sürdürülebilir turizm yaklaşımı, turizm alanlarının planlama süreçlerinde yerel halkın karar süreçlerine katıldığı, turizmden orta ve uzun vadede sağlanacak ekonomik faydanın maksimum düzeyde bölge halkının geneline yayılabildiği ekonomik bir yapı ön görmektedir. Ayrıca, farklı konaklama biçimlerinin varlığı, turizm işletmelerinin yerel aktörler tarafından yönetilmesi, turizm işletmelerinde yerel çalışanların istihdam edilmesi vb. unsurlar turizm faaliyetlerinin ekonomik sürdürülebilirliğine katkı sağlayan diğer bazı unsurlardır.

Sürdürülebilir turizm yaklaşımı, değerler sistemini daha az tahrip eden turizm türlerinin desteklenmesi, kültürel çeşitlilik ve geleneksel yaşam alanlarının korunması, somut ve somut olmayan kültürel miras unsurlarının yaşatılması, kültürel ortamların nicelik ve nitelik unsurlarının geliştirilmesi, kadın istihdamının desteklenmesi, engellilere sunulan turistik hizmetlerin yaygınlaştırılması gibi temel sosyo-kültürel ilkeler ortaya koymaktadır. Ayrıca, nitelikli sağlık hizmeti ve erişimi, turizmin mevsimsellik özelliğinin giderilmesi gibi konulara odaklanan bir yaklaşımdır.

Çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri rehberliğinde bir turizm gelişimini öngören sürdürülebilir turizm yaklaşımı, katı atıklar, emisyon seviyesi, ağaçlandırma alanları, korunan alanların durumu, yenilenebilir enerji kaynakları, organik tarım alanları gibi anahtar unsurlar ve diğer çevresel sürdürülebilirlik göstergelerini dikkate alan bir turizm yaklaşımıdır. Taşıma kapasitesi sınırlarının belirlenmesi, turizm alanlarının planlanmasında koruma/kullanma dengesinin gözetilmesi, kısa vadeli ekonomik fayda gözetilerek yatırımların planlanmaması gerekliliği diğer bazı anahtar konular arasındadır. Diğer taraftan destinasyon planlama faaliyetleri, yerel aktörlerin koordinasyon seviyesi, bölgesel anlamda desteklenen turizm projeleri, proje çıktılarının kontrolü, turizm paydaşlarına yönelik eğitim faaliyetleri gibi planlama ve kontrol konuları sürdürülebilir turizm yaklaşımının ilgi alanına giren unsurlar arasındadır.

Bu tez çalışmasında ise yukarıda belirtilen sürdürülebilir turizm yaklaşımı ilkeleri doğrultusunda, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına göre tanımlanan 26 bölgeden biri olan ve sürdürülebilir turizm yaklaşımı ilkelerine göre planlanabilecek birçok turizm alanını barındıran Doğu Karadeniz Bölgesi ile ilgili değerlendirmelere yer verilmiştir. Sürdürülebilir turizm göstergelerine göre Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerin 2008-2012 yılları arasındaki sürdürülebilir turizm performansları değerlendirildiğinde 2008 yılında Rize, 2009 yılında Artvin, 2010-2011 ve 2012 yıllarında Trabzon ili sürdürülebilir turizm performans toplam değerleri sonuçlarına göre diğer illere nispeten daha sürdürülebilir performans sergilemiştir.

Sürdürülebilir turizmin ekonomik göstergeleri arasında yer alan turizm işletme belgeli ve belediye belgeli konaklama işletmelerindeki konaklayan kişi sayısı, geceleme sayısı ve doluluk oranlarında bölge illerinin tamamında 2009 ve 2010 yıllarında düşüşler yaşansa da 2010 yılından itibaren tekrar yükseldiği görülmektedir. Bu durumun temel nedeninin 2009 ekonomik krizi olduğu söylenebilir. Bölgeye yönelik yerli ve yabancı turist

talebinin arttığı görülse de bölgedeki turizm paydaşlarıyla yapılan görüşmelerde turizm işletmeleri kaynaklı birçok sorun alanından bahsedilmiştir. Turizm hareketlerinin arttığı dönemlerdeki kaçak konaklama işletmeciliği, seyahat acentacılığı ve turist rehberliği faaliyetleri, turizm işletmeleri yatırımlarında doğaya uygun malzeme kullanılmaması, kısa vadeli ekonomik çıkarların yatırım kararlarında etkili olması, yaylalardaki imarsız turizm işletmesi yatırımlarının neden olduğu mimari kirlilik, mevsimsellik, ücret azlığı, çalışma saatlerinin fazlalığı ve diğer nedenlerden dolayı turizm işletmelerinin nitelikli personelleri işletmelerinde tutamaması ve buna bağlı olarak turizm eğitimi almış kalifiye personellerin istihdam edilememesi ve seyahat acentalarının paket tur hazırlamak ve bölge dışından turistleri bölgeye çekmek konusunda yetersiz kalmaları bu sorunlardan bazılarıdır.

Sürdürülebilir turizmin ekonomik göstergelerinden biri de demiryolu, denizyolu ve havayolu ile bölgeye ulaşan turist varışlarının gelişmesidir. Bölge illerinde 2008-2012 yılları arasında faaliyette olan tek havalimanı olan Trabzon Havalimanı'nda iniş/kalkış yapan uçak sayısı ve yolcu sayılarının aşamalı bir şekilde arttığı söylenebilir. Ayrıca 2014 Mart ayında hizmete açılan Ordu-Giresun Havaalanı bölgeye yönelik turist varışlarının gelişmesine katkı sağlayacaktır. Bölgede demiryolu ile ulaşım sağlanamadığından bu gösterge ile ilgili herhangi bir veri yoktur. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Ordu, Giresun, Rize, Trabzon ve Artvin illerinde liman bulunsa da kruvaziyer gemilerin demir attıkları tek liman Trabzon limanıdır. Trabzon limanı kruvaziyer gemilerle seyahat eden turist istatistiklerinde 2008-2010 yılları arasında artışlar kaydedilse de 2011 yılında beş yılın en düşük turist sayısına ulaşılmıştır. 2012 yılında ise kruvaziyer gemilerle yolculuk eden turist istatistikleri beş yılın en yüksek değerleridir. Bu istatistiklere rağmen bölgeye yönelik kruvaziyer turizm talebinin diğer bölgelere kıyasla istenilen düzeyde olmadığı açıktır. Bu sebeple bölgede yer alan kamu kurumları ve turizm işletmelerinin farklı turist gruplarına (aile, gençler, lüks turistler, muhafazakar turistler) yönelik tanıtım faaliyetlerinde bulunmalarında fayda vardır.

Konaklama biçimlerinin çeşitliliği ve bölgede sunulanların önemi göstergesinde turizm işletme belgeli, turizm yatırım belgeli ve belediye belgeli konaklama işletmelerinin yatak kapasitelerinde meydana gelen değişimler ele alınmaktadır. İstatistikler incelendiğinde bölgedeki konaklama işletmeleri yatak kapasitesinin arttığı söylenebilir. Fakat bölgede turizm hareketlerinin yoğunlaştığı Uzungöl, Ayder Yaylası gibi turizm alanlarında bina ve işletme ruhsatı olmaksızın faaliyette bulunan turizm işletmeleri bu istatistiklere dahil değildir. Bu eksende bölgede yer alan paydaşlarla yapılan görüşmelerde özellikle son yıllarda bölgedeki turist talebinin yoğunlaşması, imar problemleri vb. nedenlerle yöre halkının hukuka uygun olmayan turizm işletmeciliği faaliyetlerinde bulunduğu gözlemlenmiştir.

Diğer taraftan yaylalardaki arazi kullanım şekillerinin değişmesi ile birlikte bölgede turizmin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel sürdürülebilirlik unsurlarına zarar verecek unsurları içeren mesken, rekreasyon tesisleri ve turizm işletmelerinin faaliyette olduğu söylenebilir. Kamu kurumlarının bölgelerdeki kaçak yapılaşmayı farklı

nedenlerden dolayı engelleyememesi, yöre halkının yayla turizmi hakkındaki bilinç eksikliği, yaylaların mevzuata bağlı özel durumundan kaynaklanan bürokratik engeller ve göç eden yöre halkının kentsel alışkanlıklarını yaylalara taşıması gibi nedenler bu durumun temel sebepleri arasında sayılabilir. Somuncu ve diğ.(2012), tarafından yapılan araştırmada bölgede hukuksal bakımdan en önemli sorunun yaylalardaki mülkiyet durumu ve 4342 sayılı Mera Kanunu hükümlerinin uygulanmasındaki zorlukların olduğu belirtilmektedir.

Mera kanunu hükümlerinin açık olmasına karşın, yaylalardan yararlanma şekli, yaylalardaki barınma, rekreasyon ve turizme yönelik inşa edilen yapılar bu yapıların mülkiyeti konusu, yaylalardaki sorunların başında gelmektedir. Ayrıca yaylaların kullanım şekillerine bağlı olan değişimden kaynaklanan bitki örtüsünün tahribi, katı ve sıvı atık yönetimi sorunu ve trafikten kaynaklanan gürültü kirliliği gibi sorun alanları bulunmaktadır (Somuncu ve diğ, 2012: 222 ve 223). Bu sorunların çözümünde bilimsel bir yaklaşımla bölgenin taşıma kapasitesi ve değişim limitleri sınırlarının belirlenmesi, yaylalarda geleneksel olmayan yapılarda turizm hizmetinin verilmesi yerine ev pansiyonculuğunun desteklenmesi, yaylalardaki çevresel tahribatı azaltacak hukuki müeyyidelerin uygulanması ve yörede turizm işletmeciliği faaliyetinde bulunan yöre halkı başta olmak üzere tüm paydaşların görüşleri rehberliğinde, konaklama alanları, yeşil alanlar, rekreasyon alanları gibi tahsise açılacak ve yatırım yapılabilir alanlar ve bu alanlarda kurulacak tesislerin standartlarının belirlenmesi vb. konuları içeren uzun vadeli turizm planlamalarının hayata geçirilmesi önerilmektedir.

Turizmin yöre halkına sürdürülebilir ekonomik fayda sağlaması gerektiği konusu sürdürülebilir turizmin temel göstergelerinden biridir. Bu bağlamda sürdürülebilir turizm yaklaşımının benimsendiği bölgelerde gerçekleştirilecek turizm işletmeciliği yatırımlarının zincir otel yatırımları yerine yöre halkının aktif olduğu daha küçük ölçekli yatırımlar olması beklenir. Bu eksende bölgedeki konaklama işletmeleri sahiplerinin ve istihdam edilen personellerin memnuniyetleri, sürdürülebilir turizmin temel ekonomik göstergeleri arasındadır. Bu göstergeye göre bölge değerlendirildiğinde, konaklama işletmelerinin yaklaşık %90'ının yerel aktörler tarafından yönetildiği ve benzer oranlarda yerel çalışanların istihdam edildiği söylenebilir. Bu durum bölgenin güçlü yanı olarak görülse de bölgede faaliyet gösteren konaklama işletmeleri personel ve sahiplerinin kurumsallaşma, hizmet kalitesinin geliştirilmesi ve misafir memnuniyetinin sağlanması ile ilgili hizmet içi eğitime tabi tutulmasında fayda vardır.

Turizm işletmelerinde mal ve hizmet süreçlerinin belgelendirme ve sertifikasyon yolu ile izlenmesi, işletmenin profesyonel standardizasyon kuruluşları tarafından denetlenmesi sürdürülebilir performans açısından önemli bir gerekliliktir. Bölgede faaliyet gösteren konaklama işletmelerinin % 60 ve üzeri oranlarda ulusal ve uluslararası herhangi bir sertifikaya sahip olmadığı söylenebilir. Mal ve hizmet süreçlerinde çevreye duyarlı uygulamaları kullanan otellere Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından verilen “Yeşil Yıldız” sertifikası bölgedeki iki otelde bulunmaktadır. Sürdürülebilir turizm paydaşları ile yapılan görüşmelerde bazı oteller çevreye duyarlı otel sertifikası için

başvuru yaptıklarını beyan etmişlerdir.

Net göç hızı, sürdürülebilir turizmin sosyal göstergeleri arasındadır. Net göç hızı bir bölgenin aldığı göç ile verdiği göç arasındaki farktır. Özellikle genç nüfusun bölgeden göç etmesi turizm endüstrisi açısından olumsuz bir gösterge olarak kabul edilebilir. Turizm işletmelerinde istihdam edilen personellerin yaş gruplarının daha çok 18-35 yaşları arasında olduğu düşünülürse net göç hızının çok yüksek olduğu bölgelerde nitelikli personellerin istihdam edilmesinde zorluk yaşanılabileceği söylenilebilir.

Doğu Karadeniz Bölgesi ülkemizin en yoğun göç veren bölgeleri arasındadır. 2008-2012 yılları arasında bölge illerinin aldığı ve verdiği göç değerlerinde yıllar itibari pozitif ve negatif anlamda değişimler olduğu, bölgenin göç veren özelliğinin bazı illerde devam ettiği, Gümüşhane, Ordu ve Giresun illerinde 2012 yılında alınan göçün verilen göçten fazla olduğu, Trabzon ve Rize illerinde net göç oranının negatif değerlerde seyrettiği belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre bölgede turizm varışlarının yoğunlaştığı Trabzon ve Rize illerinde göç oranlarının negatif değerlerde seyretmesi sürdürülebilir turizm açısından olumsuz bir unsur iken, Ordu, Giresun, Gümüşhane ve Artvin illerine yönelik tersine göç hareketlerinin bölge turizmi açısından olumlu sonuçları olacağı belirtilmelidir. Bu eksende, bölgesel sürdürülebilir turizm paydaşları ile yapılan görüşmelerde bölgenin göç veren yapısının, deneyimli ve kalifiye personel istihdamı başta olmak üzere birçok konuda bölgedeki sürdürülebilirliği olumsuz etkilediği vurgulanmıştır. Diğer taraftan metropol kentlere göç edip belli bir süre sonra bölgeye geri dönen insanların özellikle yaylalardaki betonarme yapılaşma ve kent kültürü ritüellerinin kırsala taşınması gibi konularda olumsuz, kentlerde elde edilen turizm deneyimlerinin bölgede kullanılması, kazanılan sermayenin bölgeye turizm yatırımı olarak dönmesi gibi konularda olumlu sonuçlarının olacağı söylenebilir.

Turizm işletmelerinde istihdam edilen personellerin eğitim seviyeleri ve turizm işletmelerinde kadınların istihdam edilmesi sürdürülebilir turizmin sosyal göstergeleri arasında yer alan önemli bir göstergedir. Bölge illerinde yer alan konaklama işletmelerinde istihdam edilen personellerin eğitim seviyeleri değerlendirildiğinde çalışanların % 70 ve üzeri oranlarda ilköğretim ve ortaöğretim düzeyindeki eğitim kurumlarından mezun olduğu görülmektedir. Turizm eğitimi verilen ön lisans ve lisans düzeyi eğitim kurumlarından mezunların oranı ise sadece %10'dur. Ayrıca bölgesel turizm paydaşları ile yapılan mülakatlarda turizm işletmelerinde nitelikli, turizm eğitimi almış personellerin istihdam edilemediği, işletmelerin neredeyse tamamı tarafından vurgulanmıştır.

Sürdürülebilir turizm paydaşları tarafından bu durumun nedenleri arasında bölgede turizm eğitimi verilen yükseköğretim kurumlarının azlığı ve turizm eğitimi verilen yükseköğretim kurumlarında nitelikli yabancı dil eğitimin verilememesi, garsonluk, resepsiyonistlik vb. turizm mesleklerine devamlı uğraş gözüyle bakılmaması, gençlerin turizm mesleklerine olan ilgisizliği, mevsimsellik, ücret azlığı, çalışma saatlerinin fazlalığı ve turizm eğitimi almış kişilerin Antalya, Muğla gibi turizm açısından gelişmiş bölgeleri tercih etmeleri gösterilmektedir. Nitelikli personel sorununun çözümünde

turizm meslekleri ile ilgili mesleki yeterlilik kurallarının hukuki mevzuat haline getirilerek işletmeler tarafından uygulanmasının sağlanması, turizm işletmelerindeki çalışma koşullarının ilgili kamu kurumlarınca periyodik olarak denetlenmesi, gençlerin turizm mesleklerini tercih etmelerini kolaylaştıracak önlemlerin alınması önerilmektedir. Ayrıca, bölgedeki konaklama işletmelerinde istihdam edilen kadın personel oranı %25 düzeyindedir. Uluslararası verilere göre turizm sektöründeki işletmelerde istihdam edilen kadın çalışan oranının ortalama % 50 düzeyinde olduğu öngörülürse bölgedeki konaklama işletmelerinde istihdam edilen kadın sayısının azlığından bahsedilebilir.

Yerel kültür üzerine bilgiler ve somut olmayan kültürel mirasın korunması sosyal göstergesinde 2008-2012 yıllarında, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından bölge illerindeki halk kültürü alan araştırmaları ve somut olmayan kültürel miras çalışmaları ve Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen halk kültürü ve somut olmayan kültürel mirasla ilgili projeler değerlendirildiğinde, bölge illerinde sınırlı sayıda da olsa halk kültürü ile ilgili araştırma ve projelerin hayata geçirildiği belirtilmelidir. Bu bağlamda bölgedeki üniversitelerin bilimsel yaklaşımı rehberliğinde, kalkınma ajansı ve Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri'nin desteği ile bölgedeki halk kültürü ve somut olmayan kültürel miras öğelerini tanıtacak konferans, fuar gibi etkinliklerin desteklenmesi bölgedeki sürdürülebilir turizme katkı sağlayacaktır.

Çağdaş, geleneksel, anıtsal mirasın durumu gösterge konusu altında yer alan kültürel değerlerin restorasyonu, korunması ve bakımı için hazırlanan proje sayıları ve bu projelere ayrılan fon tutarları göstergesi verilerine göre bölge illerinde 2008-2012 yıllarında 278 restorasyon projesi hazırlanmıştır. Bu projelere toplamda 15.203.082,91 TL fon desteği sağlanmıştır. Ayrıca bu istatistiklere ilaveten bölgesel paydaşlarla yapılan mülakatlarda Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve İl Özel İdareleri bünyesinde birçok tarihi yapının restorasyonu, bakımı ve korunması için projelerin hazırlandığı vurgulanmıştır. Diğer taraftan tarihi dokunun ve yapıların korunamaması ve tahrip edilmesi, bazı turizm alanlarındaki restorasyonların tarihi yapıların özgünlüğünü kaybetmesine neden olması, bu konuda belirtilecek başlıca sorun alanlarıdır.

İstihdam üzerine turizmin sosyal etkisi gösterge konusu altında konaklama işletmelerinde mevsimsel ve tam zamanlı olarak istihdam edilen personellerin oranı göstergesi sonuçlarına göre araştırmaya dahil edilen konaklama işletmelerinde %75 ve daha fazlası oranlarda tam zamanlı personellerin istihdam edildiği görülmektedir. Ayrıca, turizm hareketlerinin diğer illere göre daha yoğun olduğu Trabzon, Rize ve Artvin illerinde sezonluk istihdam edilen personel oranlarının diğer üç ile göre daha yüksek oranlarda seyrettiği söylenebilir. Mevsimsel istihdamın hizmet kalitesi azalması, iş gören devir hızının yükselmesi ve müşteri memnuniyetinin sağlanamaması gibi dezavantajlar oluşturduğu vb. saptamalar bölgesel paydaşlar tarafından dile getirilmiştir.

Konaklama işletmelerinde engelli misafirlere yönelik düzenlemeler sürdürülebilir turizmin sosyal göstergeleri arasında yer almaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan konaklama işletmelerinin engellilere sunduğu engelli odası hizmeti bu gösterge

başlığı altında değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre konaklama işletmelerinin yaklaşık %65'inde engelli oda düzenlemesi bulunmamaktadır. Sürdürülebilir turizm yaklaşımı doğrultusunda verilecek turizm hizmetlerinde engelliler için erişim olanaklarının sunulduğu daha fazla konaklama işletmelerinin faaliyete geçmesi bölgedeki sürdürülebilir turizm gelişimine katkı sağlayacaktır.

Sağlığın genel durumu gösterge konu başlığı altında yer alan bölge illerindeki hastane personel sayısı ve hastane yatak kapasitesi göstergesine göre 2008-2012 yıllarında genel itibari artışlar sağlandığı söylenebilir. Bölge illerinde turistlerin sağlık ihtiyaçlarını giderecek nitelikli üniversite, kamu ve özel hastaneler bulunmaktadır. Fakat bölgede turizm hareketlerinin yoğunlaştığı Uzungöl ve Ayder Yaylası gibi turizm alanlarında sağlık ocağı, hastane, sağlık personeli eksikliklerinin had safhada olduğu yöre halkı tarafından belirtilmektedir.

Sürdürülebilir turizmin çevresel göstergelerinden biri olan katı atıkların toplanma, yeniden kullanma ve dönüştürme sistemleri gösterge konusu kapsamında yer alan belediyeler tarafından toplanan katı atık miktarı ve atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfus içindeki oranı göstergesi sonuçlarına göre 2 il dışında 2008-2012 yıllarında toplanan katı atık miktarları artmıştır. Diğer taraftan bölge illerinin genelinde il nüfusunun %60 ve daha fazlasına belediyeler tarafından katı atık hizmeti verilmektedir. Kanalizasyon altyapısı, yaylalarda özellikle festival ve şenlik dönemlerinde ortaya çıkan katı atık sorunu, dönüştürme ve yeniden kullanma sistemlerinin kullanma oranlarının azlığı bölgedeki katı atıklarla ilgili vurgulanması gereken sorun alanlarıdır.

Bölge illerinde emisyon seviyesi gösterge konusunda yer alan kış dönemindeki ortalama kükürt dioksit (SO₂) ve partikuler madde (PM₁₀) sonuçları çevresel göstergeler kategorisinde değerlendirilmiştir. Bu verilere göre kükürt dioksit ortalamalarında, Trabzon ilinde 2012/2013 kış döneminde 2 kez kükürt dioksit ilk seviye uyarı eşiği (>260 µg/m³) aşılmıştır. Partikuler madde ortalamalarında bölge illerinde 2008-2012 yılları arasında uyarı eşiği aşılmamıştır. Diğer taraftan Giresun, 2011/2012 kış dönemi partikuler madde kış dönemi ortalamalarında 14 µg/m³ ölçüm değeri ile ülkemizdeki en düşük değere ulaşan ildir. İkincil verilerden elde edilen sonuçlara rağmen paydaş görüşmelerinde özellikle Trabzon, Giresun ve Ordu illerinde ısınmada kullanılan kömür yakıtının neden olduğu çevre kirliliğinden söz edilmektedir.

Sürdürülebilir yönetilen ağaçlandırma alanları ve erozyon kontrolü çalışmaları turizm alanlarındaki çevresel tahribatın boyutlarının belirlenmesi amacıyla kullanılan diğer bir çevresel göstergedir. Belirtilen yıllarda bölge illerindeki ağaçlandırma alanları ve erozyon kontrolü çalışmalarında sürdürülebilir bir yükselişten bahsedilemez. Bölgede planlanacak sürdürülebilir turizm gelişimi stratejisinde hassas alanlarda koruma/kullanma dengesi gözetilerek turizm yatırım kararlarının verilmesi, erozyonun yoğun olduğu alanlarda sürdürülebilir önlemler alınmasında fayda vardır.

Doğu Karadeniz Bölgesi hassas ve korunan alanların sayısının ülke ortalamasının üzerinde bulunduğu bölgelerdendir. Bölgede milli park, tabiat parkı, tabiat koruma alanı ve tabiat anıtı olmak üzere 37 korunan alan bulunmaktadır. Bu alanlarda turistlerin

ihtiyaçlarının sağlandığı birçok turistik tesis bulunmaktadır. Korunan alanlarda koruma/kullanma dengesi gözetilmeden yapılacak yatırımlar şüphesiz uzun vadede bölgedeki çevresel sürdürülebilirliğe zarar verecektir. Korunan alanlardaki kaçak yapılaşma, çevresel taşıma kapasitesi gözetilmeden yapılan tesis yatırımları korunan alanların sürdürülebilirliğe zarar verecektir.

Yenilenebilir enerji rezervlerinin ve ağının kapasite ve kullanılabilirliği gösterge konusu kapsamında bölgede planlanan, işletmede olan, etüt ve projelendirme çalışmasının yapıldığı hidroelektrik santrallerinin brüt üretim miktarları ve kurulu güçlerinin 2008-2012 yıllarındaki değişimi değerlendirildiğinde, bölgede 2008 yılından itibaren aşamalı bir şekilde gerek hidroelektrik santrali kurulu güçlerinde gerekse brüt üretim miktarlarında dikkate değer artışlar olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca bölge illerinde önümüzdeki dönemlerdeki yatırım planlarında birçok hidroelektrik santrali yatırımı yer almaktadır. Bu eksenle sürdürülebilir turizm potansiyeli olan dere, ırmak ve akarsularda işletmeye açılan ve açılması planlanan bu santraller şüphesiz bölgedeki çevresel sürdürülebilirliğe zarar verecektir. Bölgedeki turizm paydaşları tarafından sürdürülebilir turizmi gelişimini engelleyecek en önemli engellerden birinin bölgedeki hidroelektrik santrali yatırımları olduğu belirtilmiştir.

Planlama ve kontrol göstergeleri kategorisinde yer alan planlama, kontrol ve yönetim sistemlerinin etkinliği gösterge konusu kapsamında yer alan Doğu Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen turizm projesi sayıları ve destek sağlanan fon tutarları değerlendirildiğinde, bölgede kalkınma ajansı tarafından 260 turizm projesi desteklenmiştir. Bu projelere toplamda 21.088.121,99 TL proje desteği sağlanmıştır. 2010 yılı turizm proje sayıları ve destek tutarlarının en fazla olduğu yıldır. Bölgede turizm paydaşları ile yapılan mülakatlarda Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın bölgedeki sürdürülebilir turizm gelişimine olumlu katkılar sağladığı vurgulanmaktadır. Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından düzenlenen turizm sektörü paydaşlarına yönelik toplantı, eğitim ve seminerlerin sayıları bu kapsamda değerlendirilen bir diğer göstergedir. Bu gösterge sonuçlarına göre ise ajans tarafından turizm paydaşlarına yönelik bölge illerinin tamamında toplantı, eğitim ve seminerler düzenlenmiştir.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bölgenin sürdürülebilir gelişimine katkı sağlayacak, sürdürülebilir göstergeler rehberliğinde, tüm paydaşların planlama süreçlerine dahil edileceği bir yapının oluşturulmasının, bölgedeki turizm gelişiminin anahtar unsurları olduğu belirlenmiştir. Taşıma kapasitesi çalışmaları sonucunda sürdürülebilir olmayan unsurların sınırlandırılması ve sürdürülebilir alternatiflerin değerlendirilmesinin Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki sürdürülebilir turizm gelişimine katkı sağlayacağı söylenebilir.

Diğer taraftan halkın değerler ve inanç sistemini tahrip edecek, yerel halkın gelenekleri ile bağdaşmayan dolayısıyla bölge halkı tarafından da benimsenmeyecek unsurların sınırlandırılması ve bölge halkının desteği ile ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel standartlar sisteminin kurulması, bölgedeki turizm gelişiminin sürdürülebilir unsurlar içermesini sağlayacaktır. Aksi taktirde, kitle turizminin aile içi ve kültürel

ilişkiler, çevresel süreçler, yerel halkın ekonomik fayda sağlaması vb. konularda yaratacağı tahribatlar uzun vadede bölge açısından olumlu sonuçlar doğurmayacaktır.

Bu araştırmada, belirtilen sonuçlar ışığında az gelişmiş bölgelerde sürdürülebilir turizmin konusu olan göstergelerin belirlenmesi, gösterge verilerine göre yıllar itibarıyla toplam indeks değerlerin hesaplanması ve hesaplanan bu indeks değerlerine göre iller arasında kıyaslamaların yapılması tezin özgün yanıdır. Ayrıca ikincil veriler ile ilgili değerlendirmelerin yanında bölgedeki sürdürülebilir turizm paydaşlarının mevcut durum hakkındaki görüşlerinin içerik analizi yoluyla kategorileştirilmesi bölgede daha sonra yapılacak sürdürülebilir turizm göstergeleri ile ilgili araştırmalara kaynak oluşturması bakımından önemli görülmektedir.

Bu bağlamda, akademisyenlere araştırmalarında ikincil veri kullanmaları, nicel ve nitel analiz tekniklerini bütünleştirmeleri, sürdürülebilir turizm, kırsal kalkınma, göstergeler, bölgesel kalkınma konularında akademik araştırma yapmaları önerilmektedir. Diğer taraftan, turizm politikası ve planlamasında karar verici konumda olan belediyeler, valilikler, kültür ve turizm il müdürlükleri gibi kamu kurumlarının üniversiteler, sivil toplum örgütleri, turizm işletmeleri, turistler vb. paydaşlarla birlikte bölgenin turizm potansiyelini harekete geçirecek, bilimsel temelli proje, panel, konferanslar düzenlemek suretiyle farkındalık oluşturmaları, bölgedeki turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliği açısından gerekli görülmektedir. Şüphesiz ki paydaşlarla müzakere edilerek alınacak kararlar turizmin ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik unsurlarına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Ahn, B. Y. (1999). Regional Tourism Development: An Investigation of Resident Attitudes Toward Community, Tourism Development and Potential for Change within the Lac Framework. *Unpublished Doctorate Thesis*. Texas: Texas A&M University, Recreation, Park and Tourism Sciences.

Aksungur, M., Ak, O. ve Özdemir, Atilla. (2011). Nehir Tipi Hidroelektrik Santrallerinin Sucul Ekosisteme Etkisi: Trabzon Örneği. *Journal of Fisheries Sciences. com Elektronik Dergisi*, 5.1. 79-92.

Allin, P., Bennett, J. ve Newton, L. (2004). Defining and Measuring Sustainable Tourism: Building The First Set of Uk Indicators. *Estudios Turísticos*. 161.162 207-218.

Amelung, B. ve Viner D. (2006). Mediterranean Tourism: Exploring the Future with the Tourism Climatic Index. *Journal of Sustainable Tourism*. 14.4. 349-366.

Andereck, K. L., Valentine, K. M., Knopf, R. C. ve Vogt, C. A. (2005). Residents' Perceptions of Community Tourism Impacts. *Annals of Tourism Research*. 32.4, 1056-1076.

Andriotis, K. (2005). Community Groups' Perceptions of and Preferences for Tourism Development: Evidence from Crete. *Journal of Hospitality & Tourism Research*. 29. 67-90.

Arnold, S. (2011). Legislative Perceptions of Sustainable Tourism: The Case of the North Carolina General Assembly. *Unpublished Master Thesis*. Carolina: East Carolina University, Faculty of the Department of Research and Graduate Studies.

Aspinall, A. J. (2006). Communities in Change: Social Sustainability and Tourism Development. *Unpublished Master Thesis*. Ontario: University of Waterloo, Applied Environmental Studies.

Atasoy, M., Reis, S. ve Sancar, C. (2009). Sürdürülebilir Turizm Gelişmesi ve Yayla Turizmi. *TMOBB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı*. Ankara.

Avcı, N. (2007). Turizmde Taşıma Kapasitesinin Önemi. *Ege Akademik Bakış*. 7.2. 485-501.

Ayaz, N. (2012). Kırsal Turizm Paydaşları Üzerine Bir Araştırma: Belediyeler Örneği. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara: Gazi Üniversitesi EBE.

Bahar, Ozan ve Kozak, Metin. (2010). *Turizm Ekonomisi*. (3. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Bakırcı, M. (2002). Bir Dağlık Bölge Planlaması Olarak Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP). *Coğrafya Dergisi*. 10. 99-123.

Bal, Hüseyin (1995). *Turizmin Kırsal Toplumda Aile İçi İlişkilere Etkisi*. İstanbul. Doğa-İnsan Yayınları.

Banerjee, A. (2007). An Evaluation of the Potential and Limitations of Ecotourism

as a Vehicle for Biodiversity Conservation and Sustainable Development in the Protected Areas of India. *Unpublished Doctorate Thesis*. University of Delaware, Environmental and Energy Policy.

Barre, S. D. (2009). Place Identity, Guides, and Sustainable Tourism in Canada's Yukon Territory. *Unpublished Doctorate Thesis*. Alberta: University of Alberta, Faculty of Physical Education and Recreation.

Baş, Türker ve Akturan, Ulun (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER) (2014) , Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Turizm Projesi İstatistikleri, Başvuru No: 49257.

Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER) (2013) , Halk Kültürü Alan Araştırmaları İstatistikleri Resmi Başvuru, Başvuru No: 809557.

Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER) (2013) , Kültürel Değerler Restorasyon İstatistikleri Resmi Başvuru, Başvuru No: 49238.

Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER) (2013) , Somut Olmayan Kültürel Miras Araştırmaları Resmi Başvuru, Başvuru No: 809713.

Bayraktutan, Y. (1994). Bölgesel Dengesizlik ve Bölgesel Kalkınma (Çorum-Çankırı ve Erzurum Kırsal Kalkınma Projelerine Mukayeseli Bir Yaklaşım Denemesi). *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10.3-4., 183-214.

Bekdemir, Ü. ve Özdemir, Ü. (2011). Doğu Karadeniz Bölümünde Gelişmekte Olan Yayla Turizm Merkezlerine Bir Örnek: Bektaş Yaylası, *Doğu Coğrafya Dergisi*. 7.7. 9-35.

Bender, M.Y. (2008), Development of Criteria and Indicators for Evaluating Forest-Based Ecotourism Destinations: A Delphi Study, *Unpublished Master Thesis*, Virginia: West Virginia University, Davis College of Agriculture, Forestry, and Consumer Sciences.

Berkün, M., Aras, E. ve Koç, T. (2008). Barajların ve Hidroelektrik Santrallerin Nehir Ekolojisi Üzerinde Oluşturduğu Etkiler. *TMH - Türkiye Mühendislik Haberleri*. 452. 6. 41-48.

Bilgi Edinme, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Hidroelektrik Enerji Dairesi Başkanlığı, Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Hidroelektrik Santrali Projeleri. 2008/2012. 17.01.2014 Tarihli Başvuru.

Bilgi Edinme, Sağlık Bakanlığı, Doğu Karadeniz Bölgesi İlleri Hastane Yatak Kapasitesi, 29.09.2013 Tarihli Başvuru.

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) . (2003). *Tourism and Local Agenda 21*, The Role of Local Authorities in Sustainable Tourism. United Nations Publications. Paris.

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO). (2005). *Making Tourism More Sustainable A Guide For Policy*

Makers. Madrit: Birleşmiş Milletler Yayınları.

Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) (1987). Our Common Future Report. New York.

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (2007). Sustainable Tourism Indicators and Destination Management. *Regional Workshop Kolašin, Montenegro. 25-27 April 2007. Final Report.*

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO).(2013).*UNWTO Tourism Highlights*, Madrit.http://dtxtq4w60xqp.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/unwto_highlights13_en_hr.pdf.

Borrie, W. T. , McCool S. F. ve Stankey G. H. (1998). Protected Area Planning Principles and Strategies. *Ecotourism : A guide for Planners and Managers. 2.*, 133-154.

Bozlağan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. 1011-1028.*

Böhlinger, C. ve Jochem, P. (2006). Measuring the İmmeasurable: A Survey of Substainability İndices. *ZEW Discussion Papers*, No. 06-73.

Böhringer, C. ve Jochem, P. (2007). Measuring the İmmeasurable: A Survey of Sustainability İndices. *Ecological Economics. 1-8.*

Bramwell, B. ve Sharman, A. (1999). Collaboration in Local Tourism Policymaking. *Annals of Tourism Research. 26. 2. 392-415.*

Butler, R.W. (1980). The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources. *Canadian Geographer, 24.1., 5-12.*

Castellani, V. (2009). Development of Methodologies and İndicators to Assess Sustainability in Tourism and Agriculture. *Unpublished Doctorate Thesis. Milano: University of Milano, Department of Environmental Science and Technology.*

Ceron, J.P. ve Dubois, G. (2003). Tourism and Sustainable Development Indicators: The Gap between Theoretical Demands and Practical Achievements, *Current Issues in Tourism, 6.1, 54-75.*

Choi, C.H. ve Sirakaya, E. (2005). Measuring Residents' Attitude toward Sustainable Tourism: Development of Sustainable Tourism Attitude Scale. *Journal of Travel Research. 43.,380-394.*

Choi, C.H. ve Sirakaya, E. (2006). Sustainability İndicators for Managing Community Tourism. *Tourism Managament. 27.1274-1289.*

Coghlán, A. (2012). Facilitating Reef Tourism Management Through an İnnovative Importance-Performance Analysis Method. *Tourism Management. 33. 767-775.*

Cool, N.D. ve Mccool, S.F. (1997). Limits of Acceptable Change and Related Planning Processes: A Workshop. *Limits of Acceptable Change and Related Planning Processes: Progress and Future Directions Proceedings Paper, Missoula, May 20-22.*

Cool, N.D. ve Stankey, H.G. (1997). Historical Development of Limits of Acceptable

Change: Conceptual Clarifications and Possible Extensions, *Limits of Acceptable Change and Related Planning Processes: Progress and Future Directions Proceedings Paper*, Missoula, May 20-22.

Çamur, D. ve Vaizoglu, S. (2007). Çevreye İlişkin Önemli Toplantı ve Belgeler. *TSK Korumucu Hekimlik Bülteni*. 297-306.

Çetin, M. (2006). Teori ve Uygulamada Bölgesel Sürdürülebilir Kalkınma. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 7.1., 1-20.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2012). Hava Kalitesi İstatistikleri. <http://www.havaizleme.gov.tr/Default.ltr.aspx>.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği.

Çıracı, H., Turgut, S. ve Kerimoğlu, E. (2008). Sürdürülebilir Turizm Gelişimi İçin Bir Yönetim Modeli Önerisi: Frig Vadisi Örneği. *İTÜ Mimarlık, Planlama, Tasarım Dergisi*. 7.2, 89-102.

Dağtaş, Erdal (2006). *Türkiye’de Magazin Basını Magazin Eklerinin Sektör ve Metin Analizi*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Dağtaş, Erdal. ve Okuroğlu, Selahattin. (2012). Küreselleşme Çerçevesinde Medya Ortamındaki Tektipleşmenin Magazin İçerikleri Üzerinden Çözümlemesi: Tekelleşmiş Cnn, Hürriyet ve İzvestiya Haber Ağları Örnekleri. E. Dağtaş (Der). *Küreselleşme, Medya, Toplum*, Ankara: BirGün Kitap Yayıncılık, 2012. 235-290.

Demirel, Ö. ve Ejder, N. (1995). Çamlıhemşin Yaylaları ve Doğa Turizmi Etkinlikleri. *Ekoloji Dergisi*. 17. 4-8.

Demiryürek, K. (2011). Organik Tarım Kavramı ve Organik Tarımın Dünya ve Türkiye’deki Durumu. *GOÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*. 28.1. 27-36.

Dezendorf, M.A. (2009). Sustainable Tourism as a Working Model of New Conservation in the Monteverde Zone, Costa Rica. *Unpublished Master Thesis*. Texas: Texas Christian University, College of Science and Engineering.

Ding, G.K.C. (2004). The Development of A Multi-Criteria Approach for the Measurement of Sustainable Performance for Built Projects and Facilities. *Unpublished Doctorate Thesis*. Sydney: University of Technology.

Dinler, Zeynel (2012). *Bölgesel İktisat*. 9. Baskı. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (2012). Korunan Alan İstatistikleri. <http://www.milliparklar.gov.tr/Anasayfa/istatistik.aspx?sflang=tr>

Doğan, S. ve Yıldız Z. (2007). Bölgesel Kalkınma, Turizmin İlişkisi ve Göller Bölgesi Kalkınmasında Alternatif Turizm Potansiyelinin Kullanılabilirliğine Yönelik Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6.2., 147-182.

Doğanay, S. (2011). Doğu Karadeniz’de Yayla Turizmi Merkezlerine Yeni Bir Örnek: Taşköprü Yaylası. *Doğu Coğrafya Dergisi*. 26, 223-240.

Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) (2000) . Çevre Nihai Raporu. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Ankara.

Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA) (2011) . Doğu Karadeniz Bölge Planı 2010-2013. Trabzon.

Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Faaliyet Raporları (2010/2012). <http://doka.org.tr/default.aspx>.

Doh, M, (2006). Change Through Tourism: Resident Perceptions of Tourism Development. *Unpublished Doctorate Thesis*. Texas: Texas A&M University, Recreation, Park and Tourism Sciences.

Dyllick, T. ve Hockerts, K. (2002). Beyond the Business Case for Corporate Sustainability. *Business Strategy and Environment*. 11.2. 130.141.

Dymond, J.S. (1997). Indicators of Sustainable Tourism in New Zealand: A Local Government Perspective. *Journal of Sustainable Tourism*. 5.4, 279-293.

Erdoğan, N. ve Tosun, C. (2009). Environmental Performance of Tourism Accommodations in the Protected Areas: Case of Goreme Historical National Park. *International Journal of Hospitality Management*. 28., 406-414.

Faganel, A. (2011). Developing Sustainable Agrotourism in Central and East European Countries. *Academica Turistica*, 4.1. 26-34.

Farsari, Y. ve Prastacos, P. (2001). Sustainable Tourism Indicators: Pilot Estimation for the Municipality of Hersonissos, Crete. Athens: Regional Analysis Division, *Institute of Applied and Computational Mathematics, Foundation for the Research and the Technology Hellas*.

Fleischer, A. ve Tchetchik A. (2005). Does Rural Tourism Benefit from Agriculture?. *Tourism Management*. 26.4. 493-501.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2014). Organik Tarım İstatistikleri. <http://www.tarim.gov.tr/sgb/Belgeler/SagMenuVeriler/BUGEM.pdf>.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2008/2012 Yılları Organik Tarım İstatistikleri, <http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar/Icerikler.aspx?IcerikId=d15b3c59-8ab0-4ffa-a5fd-16ef8d288d25>.

Gibson, R. B. (2006). Beyond the Pillars: Sustainability Assessment as a Framework for Effective Integration of Social, Economic and Ecological Considerations in Significant. *Journal of Environmental Assessment Policy and Management*. 8.3., 259-280.

Goodwin, H. (1998). Sustainable Tourism and Poverty Elimination. *DFID/DETR Workshop on Sustainable Tourism and Poverty*. 13 October 1998. Faversham.

Graham, H. (2006). Sustainable Organisation Performance: Towards a Practical Measurement System. *Monash Business Review*. 1-19.

Greenwood, J. B. (2006). Sustainable Development İn A Tourism Destination Context: A Plimsoll Model of Sustainability in Tyrrel County, North Carolina.

Unpublished Doctorate Thesis. North Carolina: North Carolina State University, Park, Recreation and Tourism Management.

Grundey, D. (2008). Managing Sustainable Tourism in Lithuania: Dream or Reality?. *Technological and Economic Development*, 14.2., 118-129.

Gündüz, Ali Y. (2006). *Bölgesel Kalkınma Politikası*. Bursa: Ekin Kitabevi

Gürer, N. (2009), Dağlık Alanların Kalkınmasında Turizmin Katkısı; Erzurum, Erzincan, Bayburt Bölgesi Örnek Alanı, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi FBE.

Gürer, N., ve Eke, F. (2012). Dağlık Alanlarda Turizm ve Ekonomik Kalkınma İlişikisinin Sürdürülebilirlik Göstergeleri ile İrdelenmesinde Bir Yöntem Önerisi; Erzurum, Erzincan, Bayburt Bölgesi Örneği, *Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Dergisi*, 27.1, 125-133.

Gürgen, G. (2004). Doğu Karadeniz Bölümü'nde Maksimum Yağışlar ve Taşkınlar Açısından Önemi. *GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 24. 2. 79-92.

Hardisty, P. E. (2010). *Environmental and Economic Sustainability*. Boca Raton: CRC Press Publishing.

Harrill, R. (2004). Residents' Attitudes toward Tourism Development: A Literature Review with Implications for Tourism. *Journal of Planning Literature*. 18. 251-266. <http://www.havaizleme.gov.tr/Default.ltr.aspx>.2013.

Herzog, A.V., Lipman, T.E. ve Kammen, D.M. (2001) Renewable Energy Sources. *Encyclopedia of Life Support Systems (EOLSS)*. Forerunner Volume-. Perspectives and Overview of Life Support Systems and Sustainable Development.

Hunter, C. ve Shaw, J. (2007). The Ecological footprint as a key indicator of sustainable tourism. *Tourism Managament*. 28. 46-57.

Ildırar, Mustafa (2004). *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Iwaro, J. ve Mwasha, A. (2014). The Impact of Sustainable Building Envelope Design on Building Sustainability Using Integrated Performance Model. *International Journal of Sustainable Built Environment*. 36. 1-19.

Jamal, B.T. ve Getz, D. (1995). Collaboration Theory and Community Tourism Planning. *Annals of Tourism Research*.22.1.186-204.

Kahraman, Nazmiye ve Türkay, Oğuz (2009). *Turizm ve Çevre*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Kalkınma Bakanlığı (2013). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE) . Ankara.

Kalkınma Bakanlığı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Sektörel Dağılımı (2008, 2009, 2010, 2011 ve 2012 Yılları İstatistikleri) <http://esk.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC61F13EE3AB4F929C>.

Kılıç, B. ve Kurnaz, A. (2010). Alternatif Turizm ve Ürün Çeşitliliği Oluşturmada

Ekolojik Çiftlikler: Pastoral Vadi Örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*. 2.4., 39-56.

Kocaman, Tuncer (2008). *Türkiye’de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri* (1965-2000). Ankara: DPT Yayınları.

Kuntay, Orhan (2004). *Sürdürülebilir Turizm Planlaması*, Ankara: Alp Yayınevi
Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007b). Türkiye Turizm Stratejisi 2023. Ankara.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2007a). Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013. Ankara.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. İşletme ve Yatırım Belgeli Tesis İstatistikleri (2008, 2009, 2010, 2011,2012),<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,9860/turizm-belgelitesisler.html>.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. Konaklama İşletmeleri Turizm İşletme Belgeli Konaklayan Kişi ve Geceleme İstatistikleri (2008, 2009, 2010, 2011, 2012 Yılları). <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,9857/isletme-belgeli-tesisler.html>.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. İşletme ve Yatırım Belgeli Tesis İstatistikleri (2008, 2009, 2010, 2011,2012),<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,9857/isletme-belgeli-tesisler.html>.

Lambert, E. E. (2009). Nature Island Tourism: Applying an Eco-Tourism Sustainability Framework to the Island of Dominica. *Unpublished Master Thesis*. Ontario: University of Waterloo, Environment and Resource Studies.

Latkova, P. ve Vogt, C.A. (2012). Residents Attitudes toward Existing and Future Tourism Development in Rural Communities. *Journal of Travel Research*. 51.1, 50-67.

Lightfoot, S. ve Burchell, J. (2004). Green Hope or Greenwash? The Actions of The European Union at the World Summit on Sustainable Development. *Global Environmental Change*. 14.4. 337-344.

Liu, Z. (2003). Sustainable Tourism Development: A Critique. *Journal of Sustainable Tourism*. 11.6., 459-475.

Mammone, F.F, Coghlan, A. ve Prideaux B. (2006). The Impacts of Cyclone Larry on Tourism in the Mission Beach, Tully and the Atherton Tablelands Region, *James Cook University, Cairns Tourism Program Research Report*.

Mason, Peter. (2003). *Tourism Impacts, Planning and Management*. Oxford: Butterworth-Heinemann Publishing.

McCool, S.F. ve Krumpel, E. (1997). Role of Public Involvement in the Limits of Acceptable Change Wilderness Planning System. *Limits of Acceptable Change and Related Planning Processes: Progress and Future Directions Proceedings Paper*, Missoula, May 20-22.

McCool, Stephen F. ve Lime, David W.(2001). Tourism Carrying Capacity: Tempting Fantasy or Useful Reality?. *Journal of Sustainable Tourism*. 9.5. 372-388.

Meadows, D.H., Dennis , M.L., Randers, J. ve Behrens, W.W. (1972). *Ekonomik Büyümenin Sınırları*. Çev. (1990) Tosun, K., Sezer, D., Oba, B. E., Uzun, S. Özbaşar, T.

Somay, Aykar, Fulya, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.

Mebratu, D. (1998). Sustainability and Sustainable Development: Historical and Conceptual Review. *Environment Impact Assess Review*. 18. 493-520.

Mengi, Ayşegül ve Algan, Nesrin. (2003). *Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme: AB ve Türkiye Örneği*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Miller, G. (2001). The Development of Indicators for Sustainable Tourism: Results of A Delphi Survey of Tourism Researchers. *Tourism Management*. 22, 351-362.

Modinos, M. (2000). Sustainability and Regional Development : The Case of the Tourism Sector in Southern Europe. *Global Network for Environmental Science and Technology Journal*. 2.3, 301-310.

Murphy, P.E. ve Price, G.G. (2005). Tourism and Sustainable Development. W. F. Theobald (Ed) *Global Tourism*. Burlington: Elsevier-Heinemann Publishing. 2005.167-193.

National Research Council. (2000). *Our Common Journey: A Transition Toward Sustainability*. Washington: National Academy Press.

Ong, H.C., Mahlia, T.M.I. ve Masjuki, H.H.(2011). A Review on Energy Scenario and Sustainable Energy in Malaysia. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 15. 639–647.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü İstatistikleri (2008, 2009, 2010, 2011, 2012). http://www.cem.gov.tr/erozyon/AnaSayfa/resimliHaber/1323/A%C4%9Fa%C3%A7land%C4%B1rma_%C4%B0statistikleri.aspx?sflang=tr

Oyola, M.L, Blancas, J.F., Gonzales, M. ve Caballero, R. (2012). Sustainable Tourism Indicators as Planning Tools in Cultural Destinations. *Ecological Indicators*. 18. 659–675.

Özdemir, D. (2004). Türkiye’de Bölgeler Arası Gelir Farklılıkları ve Yakınsama, *Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.

Öztürk, Lütfü. (2007). *Sürdürülebilir Kalkınma*. Ankara: İmaj Yayınevi.

Öztürk, N. (2001). Türkiye’de Bölgesel Kalkınma ve Güneydoğu Anadolu Projesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.

Perez, V., Guerrero, F., Gonzalez, M, Perez, F. ve Caballero, R. (2012). Composite Indicator for the Assessment of Sustainability: The Case of Cuban Nature-Based Tourism Destinations. *Ecological Indicators* . 29. 316–324.

Pugliese, P. (2001). Organic Farming and Sustainable Rural Development: A Multifaceted and Promising Convergence. *Sociologia Ruralis*. 41.1. 112-130.

Reid, R. E. (1996). An Investigation of Human Values: Building a Foundation for Indicators of Ecologically Sustainable Tourism. *Unpublished Master Thesis*. Alberta: The University of Calgary, Program of Committee on Research and the Environment.

Reilly, J. M. (2008). Building Future Tourism Environments: Towards More Eco-efficient Destination Transportation Systems. *Unpublished Master Thesis*. Wellington:

Thompson Rivers University, School of Resource and Environmental Management of Resource Management.

Ronchi, E., Federico, A. ve Musmeci, F. (2002). A System Oriented Integrated Indicator for Sustainable Development in Italy. *Ecological Indicators*. 2. 197-210.

Saral, A. (2001). Hava Kirliliği Nedir, Ülkemizdeki Durumdan Kesitler. *Bilim ve Aklın Aydınlightında Eğitim Dergisi*, 135. 34-41.

Sarı, Y. (2001). Amasra İlçesinin Doğal ve Kültürel Kaynak Değerlerinin Sürdürülebilir Turizm Bağlamında İrdelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Zonguldak: Zonguldak Karaelmas Üniversitesi FBE.

Saydan, Reha ve Küçükarslan, Nazife (2007). Doğa Turizmi. M. Bulu ve İ.H. Eraslan (Ed). *Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Turizm Sektörü: Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar*, İstanbul: Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği (URAK) Yayınları. 2007. 108-119.

Schianetz K. ve Kavanagh L. (2008). Sustainability Indicators for Tourism Destinations: A Complex Adaptive Systems Approach Using Systemic Indicator Systems, *Journal of Sustainable Tourism*, 16.6, 601-628.

Schweinsberg, S. (2009). Sustainable Tourism Development and Rural Community Values in Australia's Forest Regions. *Unpublished Doctorate Thesis*. Sydney: Sdney University of Technology, The School of Leisure Sport and Tourism.

Scipioni, A. , Mazzi A., Mason M. ve Manzardo A. (2009). The Dashboard of Sustainability to Measure the Local Urban Sustainable Development: The Case Study of Padua Municipality. *Ecological Indicators*. 9. 364-380.

Sever, R. ve Kalın, U.Ö. (2011). Artvin İlinde Yapılan/Yapılmakta Olan Barajlar Hakkında Artvin Halkının Bazı Görüşleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*. 23. 65-80.

Seyfang, G. (2003). Environmental Mega Conferences from Stockholm to Johannesburg and Beyond. *Global Environmental Change*. 13. 223-228.

Sharpley, Richard (2006). *Travel and Tourism*. California: Sage Publications.

Shrivastava, P. (1995) . The Role of Corporations in Achieving Ecological Sustainability. *The Academy of Management Review*. 20.4. 936-960.

Somuncu, Mehmet, Kaya, Nilay Çabuk, Kurum, Ekrem, Akpınar, Nevin ve Ecerel, Özeltçi Tanyel. (2012). *Doğu Karadeniz Bölgesi Yaylalarında Çevresel Değişim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Speier, J. V. (2005). Sustainable Development and Tourism. *Unpublished Doctorate Thesis*. California: University of Southern California, Faculty of the School of Policy, Planning and Development.

Sychowski, S. V. (2005). Eco-Tourism: Strategy for Sustainable Development ? A Case Study of Las Terrazas. *Unpublished Master Thesis*. Ottawa: University of New Brunswick, Arts Academic Units of Anthropology.

Şen, Z. (2004). Türkiye'nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılım Öncesi Stratejisi

Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi. *Dış İşleri Bakanlığı AB Uzmanlık Tezi*, Ankara.

Tanquay, G., Therrien, M.C., ve Rajaonson, J. (2011). Sustainable Tourism Indicators: Selection Criteria for Policy Implementation and Scientific Recognition. Montreal: *CIRANO Scientific Series*, 2011 s-60.

Tıraş, H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi*. 2. 57-73.

Tokmak, C.(2009). Sürdürülebilir Turizm Açısından Taşıma Kapasitesi: Topkapı Sarayı Örneği. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara: Gazi Üniversitesi EBE.

Tosun, C. (1998). Roots of Unsustainable Tourism Development at the Local Level: The Case of Urgup in Turkey. *Tourism Management*. 19.6, 595-610.

Tosun, C. (2002). Host Perceptions of Impacts a Comparative Tourism Study. *Annals of Tourism Research*. 29.1, 231–253.

TÜİK, Hava Kalitesi İstatistikleri (2008, 2009, 2010, 2011). <http://tuikapp.tuik.gov.tr/cevredagitimapp/hava.zul>.

TÜİK. *Bölgesel İstatistikler* (2008). <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/anaSayfa.do>.

TÜİK. *Bölgesel İstatistikler* (2009). <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/anaSayfa.do>.

TÜİK. *Bölgesel İstatistikler* (2010). <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/anaSayfa.do>.

TÜİK. *Bölgesel İstatistikler* (2011). <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/anaSayfa.do>.

TÜİK. *Bölgesel İstatistikler* (2012). <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/anaSayfa.do>.

Türkiye Elektrik İşletmeleri Anonim Şirketi (2014), Türkiye Yenilebilir Enerji Kaynakları Kurulu Güçleri, <http://www.teias.gov.tr/ElektrikUretimPlani.aspx>.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)(2009), *Çevre İstatistikleri Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-8*, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları. Yayın No: 3257.

Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*. 24. 543-559.

Tzoufi, M. ve Vagiona, D. (8-10 September 2011). Developing Indicators of Sustainable Tourism. *Proceedings of the 12th International Conference on Environmental Science and Technology*. Rhodes.

Ulaş, D. (2010). Macahel’de Hidroelektrik Santrallerin ve Eko Turizmin Çevreye ve Yöre Halkına Etkileri. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi Prof. Dr. Hasan Işın Dener Özel Sayısı*. 21.1. 151-158.

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (URAK) (2012). İllerarası Rekabetçilik

Endeksi 2009-2010. İstanbul.

UNEP. (2012). *Keeping Track of Our Changing Environment- From Rio to Rio +20 (1992-2012)*. Geneva: UNEP Publishing.

United Nations (UN) (2002) . *Johannesburg Summit 2002 World Summit on Sustainable Development*. Johannesburg: UN Publishing.

United Nations (UN) (2002) . *Report of the World Summit on Sustainable Development* Johannesburg: South Africa, 26 August- 4 September 2002.

United Nations (UN) (2007). *Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies*. 3.Edition. New York: UN Publishing.

United Nations (UN). (1972). *United Nations Year Book*. New York: United Nations Publishing.

United Nations (UN). (1987). *United Nations Year Book*. New York: United Nations Publishing.

United Nations Environmental Program (UNEP). (2007). *İnternational Marrakech Task Force on Sustainable Development, Tourism for Sustainability*. Paris: United Nations Publishing.

United Nations. (2002). *UN Documents Gathering A Body of Global Agreements*. Johannesburg: United Nations Publishing

United Nations. (2007). *Indicators of Sustainable Development : Guidelines and Methodologies*. New York: United Nations Publications.

Uslu, A. ve Kiper, T. (2006). Turizmin Kültürel Miras Üzerine Etkileri: Beypazarı/ Ankara Örneğinde Yerel Halkın Farkındalığı. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*. 3.3. 305-314.

Vernon, J., Essex, S., Pinder, D. ve Curry, K. (2005). Collaborative Policymaking Local Sustainable Projects. *Annals of Tourism Research*. 32.2. 325–345.

Wapner, P. K. (2003). World Summit on Sustainable Development: Toward a Post-Jo'burg Environmentalism. *Global Environmental Politics*. 3.1.1-10.

Williams, D. R., McDonald, C. D, Riden, M. C ve Uysal, M. (1995). Community Attachment, Regional Identity And Resident Attitudes Toward Tourism. *In Proceedings of the 26 th Annual Travel and Tourism Research Association Conference Proceedings* (pp. 424-428).

World Commission on Environment and Development (WCED). (1987). *Our Common Future (Brundlant) Report*. No: 42/187. New York.

World Tourism Organisation (WTO). (2004). *Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations: A Guide Book*. WTO Publishing. Madrid.

Yalçınalp, E. (2005). Trabzon'da Bazı Turizm Merkezleri Ölçeğinde Yayla Turizminin Eko Turizm Kapsamında İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi FBE.

Yılmaz, Ö. (2001). Bölgesel Eşitsizlik: Türkiye Örneği. *Atatürk Üniversitesi*

Zaaba, Z.A. (1999). The Identification of Criteria and Indicators for the Sustainable Management of Ecotourism in Taman Negara National Park, Malaysia: A Delphi Consensus. *Unpublished Doctorate Thesis*. Virginia: West Virginia University, Forest Resource Science.

Zaman, Mehmet (2007). *Doğu Karadeniz Kıyı Dağları 'nda Yaylalar ve Yaylacılık*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

EKLER

EK1: Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Göstergeleri Araştırması Turizm Paydaşları Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

Bu çalışmada elde edilecek bilgiler, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı tarafından yönetilen “Bölgesel Sürdürülebilir Turizm: Doğu Karadeniz Bölgesi’nin Ampirik Olarak Değerlendirilmesi” adlı doktora tez çalışmasında kullanılacaktır. Tez çalışmasında Doğu Karadeniz Bölgesi’nde tüm paydaşların görüşlerine başvurularak yöreye özgü ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel sürdürülebilir turizm göstergelerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca belirlenen göstergeler ışığında bölgesel sürdürülebilir turizm modelinin oluşturulması ve bölgenin turizm alanında güçlü yönleri, zayıf yönleri ile bölgeyi etkileyen fırsat ve tehditlerin ortaya konulması da araştırmanın bir diğer amacıdır.

Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki paydaşların görüşlerinin objektif olarak yansıtılması açısından sizlerin aşağıdaki sorulara vereceğiniz cevaplar oldukça değerlidir. Araştırmanın sonuçları tüm katılımcılara rapor halinde sunulacaktır.

Sorularınız için, ismailcalik29@gmail.com ve icalik@gumushane.edu.tr adreslerinden veya 5375972733 numaralı telefonda iletişime geçebilirsiniz.

İlginiz için teşekkür ederim.

İsmail Çalık

Öğretim Görevlisi/ Gümüşhane Üniversitesi

Sürdürülebilir Turizm Gelişimi “ mevcut turistlerin ve ev sahibi toplumların istek ve beklentilerini karşılayan, ekonomik, sosyal, estetik talepleri öngören, kültürel bütünlüğün, zorunlu ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşam destek sistemlerinin devamlılığının sağlandığı bir planlama süreci” olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, sürdürülebilir turizm, doğal, kültürel, tarihi kaynaklar ve özel mekânlar ile ilgili planlama ve uygulama süreçlerinde yerel halk, turizm endüstrisi aktörleri, kamu kurumları, ziyaretçiler ve diğer ilgili paydaşların etkin bir şekilde rol alması gerektiğini savunan temel yaklaşımdır.

1. KISIM

1- Ne kadar süredir Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yaşıyorsunuz? ----- yıl, -----
---- ay

2- Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yaşadığınız şehir hangisidir?

a) Artvin b) Giresun c) Gümüşhane d) Ordu e) Rize f) Trabzon g) Bu illerin herhangi birinde yaşamıyorum

3- Doğu Karadeniz Bölgesi’nin turizm endüstrisi açısından en önemli sorunları nelerdir?

4- Doğu Karadeniz Bölgesinde planlanacak sürdürülebilir turizm gelişim stratejisi hangi unsurları içermelidir?

5- Doğu Karadeniz Bölgesinde var olan turizm potansiyelinin reel olarak bir anlam ifade edebilmesi için hangi paydaşlara hangi görevler düşmektedir?

6- Sürdürülebilir turizm gelişiminde anahtar konular arasında bulunan ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel dengenin korunması bağlamında bu üç unsurdan hangisinin daha ağır basması gerektiği konusunda fikirleriniz nelerdir?

7- Doğu Karadeniz Bölgesinin sürdürülebilir kalkınma hamlesini gerçekleştirmesine engel olan bölgenin iç dinamiklerinden kaynaklanan zayıf yönler nelerdir? Ayrıca yine bu gelişimi engelleyecek bölge dışından kaynaklanan hangi tehditler mevcuttur?

8- Doğu Karadeniz Bölgesi’nin sürdürülebilir kalkınma hamlesine olumlu katkı sağlayacak iç dinamiklerden kaynaklanan güçlü yönler nelerdir? Ayrıca bu gelişime katkı sağlayacak bölge dışından kaynaklanan fırsatlar nelerdir?

9- Bölgede faaliyet gösteren Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı’nı bölge turizminin geliştirilmesi açısından yeterli görüyor musunuz?

10- Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yer alan turizm alanlarının alt yapı (yol, kanalizasyon, haberleşme, elektrik vb) ve üst yapı (konaklama işletmeleri, seyahat acentaları, hediyelik eşya işletmeleri vb) unsurlarını bölgesel sürdürülebilir turizm gelişimi için yeterli görüyor musunuz? Neden ?

11- Sürdürülebilir turizm projelerinin finansmanı ile ilgili yerel yatırım fonları, doğal ve kültürel sit alanlarının korunmasına yönelik fonlar vb. fon kaynakları Doğu Karadeniz Bölgesi’nin sürdürülebilir turizm amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için yeterli midir?

12- Turizm gelişimi master planının hazırlanması, yerel paydaşlara turizm eğitiminin verilmesi, turizm endüstrisinin planlama süreçlerinde temel bileşenler arasında yer alması vb. hususlar turizmle ilgili konular bölgeye yönelik hazırlanan bölgesel planlama belgelerinde yeterince yer almakta mıdır?

13- Doğu Karadeniz Bölgesi'nde turizmin ekonomik, çevresel ve sosyo kültürel amaçlarına zarar verebilecek herhangi bir uygulama mevcut mudur?

14- Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bölgesel sürdürülebilir turizm gelişimi için hangi turizm türleri ön plana çıkarılmalıdır? Neden?

EK 2: Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Göstergeleri Araştırması Turizm İşletmeleri Anketi

Bu çalışmada elde edilecek bilgiler, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı tarafından yönetilen “Bölgesel Sürdürülebilir Turizm: Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Ampirik Olarak Değerlendirilmesi” adlı doktora tez çalışmasında kullanılacaktır. Tez çalışmasında Doğu Karadeniz Bölgesi'nde tüm paydaşların görüşlerine başvurularak yöreye özgü ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel sürdürülebilir turizm göstergelerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca belirlenen göstergeler ışığında bölgesel sürdürülebilir turizm modelinin oluşturulması ve bölgenin turizm alanında güçlü yönleri, zayıf yönleri ile bölgeyi etkileyen fırsat ve tehditlerin ortaya konulması da araştırmanın bir diğer amacıdır.

Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki paydaşların görüşlerinin objektif olarak yansıtılması açısından sizlerin aşağıdaki sorulara vereceğiniz cevaplar oldukça değerlidir. Araştırmanın sonuçları tüm katılımcılara rapor halinde sunulacaktır.

Sorularınız için, ismailcalik29@gmail.com ve icalik@gumushane.edu.tr adreslerinden veya 5375972733 numaralı telefondan iletişime geçebilirsiniz.

İlginiz için teşekkür ederim.

İsmail Çalık

Öğretim Görevlisi/ Gümüşhane Üniversitesi

Sürdürülebilir Turizm Gelişimi “ mevcut turistlerin ve ev sahibi toplumların istek ve beklentilerini karşılayan, ekonomik, sosyal, estetik talepleri öngören, kültürel bütünlüğün, zorunlu ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşam destek sistemlerinin devamlılığının sağlandığı bir planlama süreci” olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, sürdürülebilir turizm, doğal, kültürel, tarihi kaynaklar ve özel mekânlar ile ilgili planlama ve uygulama süreçlerinde yerel halk, turizm endüstrisi aktörleri, kamu kurumları, ziyaretçiler ve diğer ilgili paydaşların etkin bir şekilde rol alması gerektiğini savunan temel yaklaşımdır.

1. Şirketin adı:
- 2- Katılımcının Adı:
- 3- Şirketteki Görevi:
- 4- Şirket Sahibinin Cinsiyeti:
- 5- Firmanız kaç yıldır faaliyetlerini sürdürmektedir? -----ay-----yıl
- 6- İşletmenizin yönetim yapısı hakkında bilgi verir misiniz? (ortaklık, aile şirketi vb.)
- 7- İşletmenizde çalışan sayısı kaçtır?
- 8- Çalışanlarınızın ne kadarı tam zamanlı-----part time-----mevsimlik ----- çalışmaktadır?
- 9- Çalışanlarınızın ne kadarı erkek-----ne kadarı kadın-----dır?
- 10- Otelinizin konaklama tipi
Otel () Motel () Pansiyon () Yayla Evi () Diğer ()
- 11- Yıldız Türü
----- Yıldız
- 12- Konaklama Belgesi
Turizm İşletme Belgeli () Belediye ()
- 13- İşletmenin oda ve yatak kapasitesi ne kadardır?
..... oda yatak
- 14- İşletme Sahibinin Memleketi
Artvinli ()
Giresunlu ()
Gümüşhaneli ()
Ordulu ()
Rizeli ()
Trabzonlu ()
Diğer ()

15-İşletmeniz kaç yılında hizmete girdi?

16- Çalışanların memleketleri (kişi sayısı olarak)

	Yönetim		Diğer	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Artvinli				
Giresunlu				
Gümüşhaneli				
Ordulu				
Rizeli				
Trabzonlu				
Diğer				

17- Çalışanların eğitim durumu

		İlkokul	Ortaokul	Lise	Turizm M.Lisesi	Turizm Fakülte / YO	Ön lisans	Lisans	Yüksek Lisans/ Doktora
Yönetim	Kadın								
	Erkek								
Diğer	Kadın								
	Erkek								

18- İşletmenizde engellilere yönelik herhangi bir hizmetiniz var mı? (engelli odası vb.)

19- Misafirler işletmenizi hangi amaçlarla ziyaret etmektedir? (Numaralandırınız)

() İş amaçlı

() Tatil amaçlı

() Akraba ziyareti

() Diğer

20- İşletmenizin herhangi bir kalite sertifikası var mı?

21- Bölgenizin turizmle ilgili en önemli sorunları nelerdir?

() İklim

() Yönetim, planlama ve koordinasyon eksikliği

() Nitelikli iş gücü eksikliği

() Konaklama hizmetlerinin kalitesi

() Güvenlik

() Tanıtım ve pazarlama eksiklikleri

() Alt yapı ve üst yapı eksiklikleri

() Turizm bilincinin olmaması

KATILIMINIZ İÇİN ÇOK TEŞEKKÜR EDERİM

ÖZGEÇMİŞ

1983 yılında Gümüşhane ili Çalık köyünde doğdu.1996 yılında Sapanca Sinan Göksun İlköğretim Okulu'ndan ve 2001 yılında Sapanca Şehit Albay Güner Ekici Süper Lisesi'nden mezun oldu. 2001 yılında başladığı Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü'nden, 2006 yılında mezun oldu. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı'nda başladığı yüksek lisans eğitimini “ Otel İşletmelerinde Dış Kaynak Kullanımı” adlı tez çalışmasıyla 2009 yılında, 2010 yılında aynı enstitüde başladığı doktora eğitimini ise “Sürdürülebilir Turizm Göstergeleri Kapsamında Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Analizi” adlı tez çalışmasıyla, 2014 yılında tamamladı. 2006/2010 yılları arasında Antalya Sungate Port Royal, Alatiya Village, Green Park Kartepe ve Sakarya Seçkin Hotel adlı turizm işletmelerinde farklı pozisyonlarda görev yaptı. Halen Gümüşhane Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde Yrd. Doç. Dr. olarak görev yapan yazar, evli ve bir çocuk babasıdır.

